

176058

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KASIMPAŞA'NIN TARİHİ GELİŞİMİ
İSKÂN ÖZELLİKLERİ VE MİMARİ ESERLERİ
(Sanat Tarihi Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Ergün EĞİN
9178

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ KÜTÜPHANESİ			
TEZİN TÜRÜ		NUMARASI	
YL	DOK. SY	DIPLOMA	DEMİRBAŞ
X		7136	8477

Yöneten
Doç. Dr. Mim. M.Baha TANMAN

Savunmaya girebilir

M. Baha Tanman

30. 7. 1996

İSTANBUL
1996

KASIMPAŞA'NIN TARİHİ GELİŞİMİ, İSKAN ÖZELLİKLERİ VE MİMARİ ESERLERİ

KISALTMA CETVELİ

ÖNSÖZ

GİRİŞ	1
A. KONUMU VE SINIRLARI	2
B. TARİHİ GELİŞİMİ	2 - 13
I. Bizans Dönemi	2 - 3
II. Osmanlı Dönemi	3 - 6
III. Cumhuriyet Dönemi	6 - 7
C. NÜFUS VE İSKAN	13 - 30
I. Nüfus	13 - 16
II. Mahalleler	16 - 27
III. Mezarlıklar	28 - 30
D. EKONOMİK HAYAT	31
I. Üretim ve Ticaret	31
E. ALTYAPI	32 - 35
I. Ulaşım	32
II. Su Tesisleri	32 - 35
F. İSTANBUL YAŞAMINDAKİ / FOLKLORUNDAKİ YERİ	36 - 38
G. MİMARİ ESERLERİN KATALOĞU	39 - 268
I. DİNİ YAPILAR	39 - 129
a. Külliyeler	39 - 40
1. Güzelce Kasımpaşa Külliyesi (1533)	40
2. Piyale Paşa Külliyesi (1573)	40
b. Camiler	41 - 60
1. Güzelce Kasım Paşa Camii (Cami-i Kebir) (1533)	42 - 48
2. Sinan Paşa Camii (XVI.yy. II. yarısı)	49
3. Piyale Paşa Camii (Büyük Piyale Paşa / Piyale Paşa-i Kebir Camii) (1573)	50 - 54
4. Çorlulu Ali Paşa Camii (1707-8)	55 - 57
5. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camii (1782-83)	58 - 60
c. Mescitler	61 - 93
1. Kuşkonmaz Mescidi (XV. yy. II. yarısı)	62
2. Sarı Lütfi Mescidi (XV. yy. II. yarısı)	62
3. Sivrikoz Mescidi (Seferikoz/ Gümrükçü Mescidi) (XV. yy. II. yarısı)	63
4. Divanhane Mescidi (Fatih Sultan Mehmed Camii) (1453-1481)	64

5. Taht Kadısı Mescidi (1453 - 1469 arası)	64
6 . Zindan Mescidi (1481-1512 arası)	65
7. Karanlık Çeşme Mescidi (Hacı Ferhat Mescidi) (XVI. yy.)	65
8. Tozkoparan Mescidi (XVI.yy.)	66
9. Eyyühüm Ahmed Efendi Mescidi (XVI.yy., 1. çeyreği)	66
10. Bedrettin Mescidi (1509)	68
11. Çatma Mescit (XVI. yy.ilk yarısı)	69
12. Sururi Mehmed Efendi Mescidi (XVI. yy. ilk yarısı)	70 - 71
13. Yeni Çeşme Mescidi (Kadı Mehmet Efendi Mescidi) (XVI. yy. İlk yarısı)	72
15. Hacı Ahmet Mescidi (1548)	76
14. Hasan Çelebi Mescidi (Emin Bey Mescidi) (XVI.yy. 3. Çeyreği)	74 - 75
16. Yahya Kethüda Mescidi (Yahya Kahya Mescidi) (XVI. yy. 3. çeyreği)	77
17. Piyale Paşa Mescidi (Küçük Piyale Paşa / Piyale Paşa-i Sağır Camii) (1560)	78
18. Nalıncı Mescidi (XVI. yy. 4. çeyreği veya XVII.yy.başları)	83
19. Pişmaniye Mescidi (Mumcuzade Mescidi) (XVI. yy. 4. çeyreği)	78
20. Sahaf Muhiddin Mescidi (Kara İmam Mescidi) (XVI. yy.4 çeyreği-XVII.yy.1 çeyreği)	83
21. İbadullah Mescidi (Seyyit Ali Reis Mescidi) (1588)	80
22. Yeldeğirmeni Mescidi (Abdülkerim Efendi Mescidi) (1591)	82
23. Kapı Üstü Mescidi (XVII. yy.)	84
24. Kurt Çelebi Mescidi (bkz. Paşmakçı Tekkesi)	
25. Sahhaf Muslihiddin Mescidi (Sakızağacı Mescidi) (XVII. yy.)	85
26. Kaptan Mescidi (Şaban Kaptan Mescidi) (XVII. yy.ilk yarısı)	86
27. Sirkeci Mescidi (XVII. yy. ilk yarısı)	87
28. Gedik Abdi Mescidi (1621)	89
29. Hacı Hüsrev Mescidi (1623-1640 arası)	90
30. Kulaksız Mescidi (XVII. yy. II.yarısı)	91
31. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Mescidi (XVIII. yy. II. yarısı)	91
32. Altuncu Mescidi (İnşa tarihi belli değil.)	93
33. Dizdar Mescidi (İnşa tarihi belli değil.)	93
34. Gazanfer Ağa Mescidi (İnşa tarihi belli değil.)	93
35. Yusuf Ağa Mescidi (İskele Mescidi) (İnşa tarihi belli değil)	93
d. Tekkeler	94 - 120
1. Aynî Ali Baba Tekkesi (1451-1481 arası)	95 - 97
2. Büyük Piyale Paşa Tekkesi (1573)	99
3. Hüsameddin Uşşaki Tekkesi (XVI.yy.4.çeyreği)	100 - 101
4. Paşmakçı Tekkesi (XVI.yy.4.çeyreği)	103
5. Saçlı Emir Tekkesi (XVI.yy.4.çeyreği)	104 - 106
6. Tûrabi Baba Tekkesi (1598)	108
7. Kasımpaşa Mevlevihanesi(1623-1631 arası)	109 - 113

8. Ebu'r - Rıza Tekkesi (XVIII.1.çeyreği)	115
9. Şeyh Cevher Tekkesi (XVIII. II.yarısı)	116
10. Yanık Şeyh Ahmet Tekkesi (Hakkak Şeyh Musa Zaviyesi) (1767-68)	116
11. Ali Kuzu Tekkesi (Çürüklük Tekkesi) XIX.yy.	117
12. Doğramacı Tekkesi (XIX.yy.)	118
13. Ciğerim Dede Tekkesi (XIX. yy.1.çeyreği)	118
14. Marufî Tekkesi (1902)	119
15. Ali Fevzi Tekkesi (İnşa tarihi belli değil)	120
16. Muabbir Hasan Efendi Tekkesi (İnşa tarihi belli değil)	120
17.Yahya Kethüda Tekkesi	120
e. Türbeler	121 - 124
1. Piyale Paşa Türbesi (1578)	122
2. Lohusa Kadın Türbesi (XVII. yy.)	124
f. Kiliseler	125 - 129
1. Aya Tanaş Kilisesi (1855)	125 - 126
2. Tersane Bünyesindeki Kiliseler	129
II. EĞİTİM YAPILARI	130 - 145
a. Mektepler	130 - 143
1. Bedreddin Sıbyan Mektebi (1509)	131
2. Hacı Ahmed Sıbyan Mektebi (1548)	131
3. Nefise Hanım Sıbyan Mektebi (XVI.yy.II yarısı)	132
4. Uluç Çelebi Hasan Paşa Sıbyan Mektebi (XVI. yy. II. yarısı)	132
5. Küçük Piyale Paşa Sıbyan Mektebi (1560 - 1573 arası)	133
6. Tersane Emini Hasan Çelebi Sıbyan Mektebi (XVI.yy.3.çeyreği)	133
7. Yahya Kethüda Sıbyan Mektebi (XVI.yy.3 çeyreği)	133
8. Kaptan-ı Derya Uzun Piyale Paşa Sıbyan Mektebi (XVII.yy. İlk yarısı)	134
9. Tersane Çavuşu Abdülkadir Ağa Sıbyan Mektebi (Kadri Çavuş Mektebi) (1703)	134
10. Kaptan-ı Derya Kaymak Mustafa Paşa Sıbyan Mektebi (XVIII.yy. İlk yarısı)	134
11. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Sıbyan Mektebi (XVIII. yy. II. yarısı)	135
12. Bahriye Mektebi (1776)	137
13. Rüştiye Mektebi (1875)	138
14. Belkıs Hatun Sıbyan Mektebi (İnşa tarihi belli değil)	139
15. Bostancıbaşı Abdullah Ağa Sıbyan Mektebi (İnşa tarihi belli değil)	139
16. Fatma Hatun Sıbyan Mektebi (İnşa tarihi belli değil)	139
17. Kaptan İbrahim Paşa Sıbyan Mektebi (İnşa tarihi belli değil)	139
18. Karafakih Hüseyin Sıbyan Mektebi (İnşa tarihi belli değil)	140
19. Mahmud-i Sani Sıbyan Mektebi (İnşa tarihi belli değil)	140
20. Sefer Kethüda Sıbyan Mektebi (İnşa tarihi belli değil)	140
21. M.Emin Yalman İlkokulu (1928)	141

b. Medreseler	143 - 145
1. Eyyühüm Ahmed Efendi Medresesi (XVI.yy.1.çeyreği)	144
2. Güzelce Kasım Paşa Medresesi (1537-38)	144
3. Büyük Piyale Paşa Medresesi (1573)	145
III. SU İLE İLGİLİ YAPILAR (SU MİMARİSİ)	146 - 236
a. Hamamlar	146 - 156
1. Eyyühüm Ahmed Efendi Hamamı (XVI.yy. İlk çeyreği)	147
2. Çatma Mescit Hamamı (XVI.yy. 2. çeyreği)	148
3. Güzelce Kasım Paşa Hamamı (XVI.yy. 2. çeyreği)	150
4. Piyale Paşa Hamamı(1573)	152
5. Kulaksız Hamamı (1579)	153
6. Çorlulu Ali Paşa Hamamı (1707-1708)	154
7. Dere Hamamı (? - 1735)	154
8. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Hamamı (XVIII. yy. II. yarısı)	155
9. Osman Paşa Hamamı (Yeni Hamam) (XIX.yy. II. yarısı)	155
b. Sebiller	156 - 161
1. Güzelce Kasım Paşa Sebili (Gedik Abdi Kaptan Sebili) (1533)	158 - 159
2. Piyale Paşa Sebili (1573)	160
3. Sürmeli Ali Paşa (XVII.yy.)	160
c. Çeşmeler	162 - 229
1. Emin Çeşmesi (XVI. veya XVII. yy.)	163
2. Sururi Mehmed Efendi Çeşmesi (Abdülbaki Ağa Çeşmesi) (XVI.yy.ilk yarısı)	163
3. Hacı Ahmed Çeşmesi (1548)	164
4. Kaptan-ı Derya Piyale Paşa Çeşmesi I. (XVI. yy. 3. Çeyreği)	165
5. Kaptan-ı Derya Piyale Paşa Çeşmesi II. (XVI. yy. 3. Çeyreği)	165
6. III. Murad Çeşmesi (1585)	166
7. Kaptan-ı Derya Uzun Piyale Paşa Çeşmesi I. (XVII. yy. İlk yarısı)	166
8. Kaptan-ı Derya Uzun Piyale Paşa Çeşmesi II. (XVII. yy. İlk yarısı)	168
9. Sadrazam Güzelce Ali Paşa Çeşmesi (1619)	169 - 170
10. Gedik Abdi Kaptan Çeşmesi (1622)	171
11. Kaptan-ı Derya Uzun Piyale Paşa Çeşmesi III. (1638)	172
12. Salih Ağa Çeşmesi (XVII. yy. II. yarısı)	173
13. Sürmeli Ali Paşa Çeşmesi (XVII. yy. II. yarısı)	175
14. Bezmialem Valide Sultan Çeşmesi (XVIII. yy. İlk çeyreği)	177
15. Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi I. (Halil Hamid Paşa Çeşmesi) (XVIII. yy. İlk çeyreği)	176
16. Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi II. (XVIII. yy. İlk çeyreği)	176
17. Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi III. (XVIII. yy. İlk çeyreği)	176
18. Kaptan-ı Derya Süleyman Paşa Çeşmesi II. (XVIII. yy. 3. çeyreği)	175
19. Nezir Ağa Çeşmesi (1702)	179

20. Tersane Çavuşu Abdülkadir Ağa Çeşmesi / Kadri Çavuş Çeşmesi (1703)	180
21. Tersane Emîni Hacı Ahmet Ağa Çeşmesi I. (1727)	182
22. Tersane Emîni Hacı Ahmet Ağa Çeşmesi II. (1727)	184
23. İzzet Ali Paşa Çeşmesi (1732)	187
24. Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi (1732)	185 - 186
25. Kaptan-ı Derya Maryol Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi (1732)	190
26. Silahtar Yakub Ağa Çeşmesi (1732)	193
27. Tersane Emîni Hacı Ahmet Ağa Çeşmesi III. (1732)	188
28. Tersane Emîni Kiblelizade Mehmet Bey Çeşmesi (1732)	194
29. Vuslat Kadın Çeşmesi (1732)	195
30. Ziver Efendi Çeşmesi (1732)	196
31. Feyzullah Efendi Çeşmesi (1737)	197
32. Kaptan-ı Derya Süleyman Paşa Çeşmesi II. (1749-50)	199 - 203
33. Kulaksız Çeşmesi (XVIII. yy. II .yarısı - XIX yy. İlk. yarısı)	228
34. III. Mustafa Çeşmesi (1759)	204
35. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi I. (1776)	205
36. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi II. (1777)	206 - 207
37. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi III. (1781)	209 - 210
38. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi IV. (1782)	212
39. Halil Hamit Paşa Çeşmesi (XVIII. yy. II. yarısı)	213
40. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi V. (1784)	214
41. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi VI. (1785)	215 - 216
42. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi VII. (XVIII. yy.4 çeyreği)	218
43. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi VIII. (XVIII. yy. 4 çeyreği)	219
44. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi IX. (XVIII. yy. 4 çeyreği)	220
45. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi X. (XVIII. yy. 4 çeyreği)	220
46. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi XI. (XVIII. yy. 4 çeyreği)	221
47. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi XII. (XVIII. yy. 4 çeyreği)	221
48. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi XIII. (XVIII. yy.4 çeyreği)	221
49. Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa Çeşmesi (1798)	222
50. Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi (1799)	223
51. Hazinedar Fesahat Usta Çeşmesi (1807)	224
52. II. Mahmud Çeşmesi I. (1830)	226
53. II. Mahmud Çeşmesi II. (1837)	226
54. Hoşyar Kadın Çeşmesi (1840)	227
55. Hamidiye Çeşmesi (1890)	228
d.Su Terazileri	230 - 231
1. Piyale Paşa Su Terazisi	231

e. Ayazmalar	232 - 233
1. Aya Nikolaos Ayazması	233
2. Aya Panuris Ayazması	233
3. Aya Paraskevi Ayazması	233
f. Sarnıçlar	235 - 236
1. Şişhane Sarnıcı (VI. yy.)	236
III. DİĞER SOSYAL TESİSLER	237 - 241
a. Hastaneler	237 - 238
1. Bahriye Merkez Hastanesi (1827 - 1850)	238
b. İmaretler	239 - 240
1. Güzelce Kasım Paşa İmaretı (1533)	240
c. Muvakkithaneler	241 - 242
1. Güzelce Kasım Paşa Muvakkithanesi	242
IV. RESMİ / İDARİ VE ASKERİ YAPILAR	243 - 248
a. Resmi İdari Yapılar	243 - 246
1. Bahriye Nezareti Binası (1869)	244 - 245
b. Askeri Yapılar	247 - 249
1. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Kışlası (Kalyoncular Kışlası) 1782	248
V. SİVİL MİMARİ	250 - 268
a. Saraylar	250 - 251
1. Piyale Paşa Sarayı (XVI. yy. II. yarısı)	251
b. Konaklar	252 - 253
1. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Konağı (XVIII. yy. II. yarısı)	253
c. Meskenler	254 - 263
1. Ahşap Kaplamalı Yapılar	255
2. Kâgir Yapılar	263
H. DEĞERLENDİRME	269 - 272
I. SONUÇ	272
İ. KAYNAKÇA	273 - 280
J. RESİM LİSTESİ	281 - 284
K. ÇİZİM LİSTESİ	285
L. PERVİTİTCH SİGORTA PAFTALARI	286 - 290

KISALTMA CETVELİ

- Abaç** : ABAÇ , Sadi ; *Kasımpaşa'nın Tarihcesi* , Cumhuriyet Halk Fırkası Kasımpaşa Merkez Ocağı Semineri , İstanbul 1935
- Ayverdi** : AYVERDİ , E. Hakkı ; *Fatih Devri Mimarisi* , İstanbul Fetih Derneği Neşriyate , İstanbul 1953.
- Barkan-Ayverdi** : BARKAN , Ö. Lütfi - E. Hakkı AYVERDİ , ; *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri (1531 -1546)* , İstanbul Fetih Derneği Neşriyatı , İstanbul 1970.
- Çeçen** : ÇEÇEN , Kazım ; *Taksim ve Hamidiye Suları* , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını , İstanbul 1992.
- Egemen** : EGEMEN , Affan ; *İstanbul Çeşme ve Sebilleri* , İstanbul 1993.
- Evlıya** : *Evlıya Çelebi Seyahatnamesi* (Haz. : Z. Danışman) , İstanbul 1969.
- Hadika** : AYVANSARAYİ , Hafız Hüseyin ; *Hadikatü'l - Cevami* , İstanbul 1281 (1865).
- İKSA** : *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi* , Tercüman Gazetesi Yayını.
- İSTA** : *İstanbul Ansiklopedisi* , Yay. : Reşat Ekrem Koçu.
- Kut** : KUT, A.Turgut ;" İstanbul Sıbyan Mektepleriyle İlgili Bir Vesika" , *Türklük Bilgisi Araştırmaları* (Journal of Turkish Studies) , Volume 2 , Cambridge 1978.
- Mir'at** : RAİF, Mehmed; *Mir'at-ı İstanbul* , İstanbul 1314 (1896/97).
- Öz** : ÖZ , Tahsin ; *İstanbul Camileri* , 2 Cilt , Ankara 1962 - 1965.
- Özdeniz** : ÖZDENİZ , Engin ; *İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri ve Sebilleri* , Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınları , İstanbul 1995.
- Tanışik** : TANIŞIK, Hilmi ; *İstanbul Çeşmeleri* , II , İstanbul 1943.
- Tanman** : TANMAN , M. Baha ; *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri-Tipoloji Denemeleri* , (İ.Ü.E.F. Yayınlanmamış Doktora Tezi) , İstanbul 1990.
- TDV-İA** : *İslam Ansiklopedisi* ,Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- TV-İSTA** : *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.
- Vefeyât** : AYVANSARAYİ , Hafız Hüseyin ; *Vefeyât* (Haz : Fahri Ç. Derin) , (İ.Ü.E.F. Yayını), İstanbul 1978.
- Yüngül** : YÜNGÜL , Naci ; *Taksim Suyu Tesisleri* , İstanbul 1957.

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Tezi olarak Kasımpaşa semtinin çalışılma düşüncesi tez danışmanım Doç.Dr.Mimar M.Baha TANMAN tarafından tavsiye edilmiştir.

Bir konuyu, bir plan çerçevesinde derinlemesine inceleme ilkesinden yola çıkarak çalışılan bu yüksek lisans tezinde amaç İstanbul'la ilgilenen şehir araştırmacılarının Galata ve Beyoğlu (Pera) bölgelerini inceleme konusu yaparlarken bu semtlerin hemen yanı başında bulunan Kasımpaşa'ya yabancı kalmaları nedeniyle yeterince tanınmayan bu bölge hakkında biraz olsun aydınlatıcı bilgiler ortaya çıkarmaktır.

Daha önce Kasımpaşa hakkında Sadi ABAÇ'ın Cumhuriyet Halk Partisi'nin düzenlemiş olduğu seminerler kapsamında 1935 yılında semtte vermiş olduğu konferans metnini "Kasımpaşa'nın Tarihçesi" adıyla yayınlamasının dışında Deniz Müzesi Müdürlüğü'nün 1977 yılında yapmış olduğu kısıtlı bir çalışma bulunmaktadır. Her iki çalışma da bölge hakkında oldukça sınırlı bilgi vermektedir.

Belli bir plana bağlı kalarak, daha fazla detaylı bilgiyi ortaya çıkarmak amacıyla yapılan bu çalışmanın başarıya ulaşması için birçok yardımsever insanın göstermiş olduğu ilgi karşısında eksiksiz bir çalışma yapamamanın burukluğu içerisindeyim. Buna rağmen yüksek lisans seviyesinde ilk öğrencisi olmanın vermiş olduğu heyecanla son derece titiz davranan, çeşitli zamanlarda çok değerli vaktini ayıran ve bu konuyu derinlemesine çalışmama yol açan danışmanım Doç.Dr.Mimar M.Baha TANMAN'a; vermiş olduğum ilk tezdeki eksikleri gidermem amacıyla tezi reddedip ek süre tanıyan ve bu süreç içerisinde başarıya ulaşmam için ellerinden gelen çabayı gösteren ve her zaman motive eden Yrd.Doç.Dr. M.İhsan TUNAY ve Yrd.Doç.Dr. Uşun TÜKEL'e; Osmanlıca kitabelerin çevirisinde yardımlarını esirgemeyen Doç.Dr. Hüsamettin AKSU'ya; Fotoğraf çekimlerinde son derece yakın ilgilerini gördüğüm değerli arkadaşlarım Turan GÜLER ve Metin KULAKLIOĞLU'na; Yazıların yazılmasında ve planların çiziminde çok emeği bulunan Pınar DOĞAN'a; Her aramamda yardıma hazır ve bütün iyiniyetiyle sorularımı cevaplandırmaktan kaçınmayan Arş.Gör. Tarkan OKÇUOĞLU'na ; Bütün tez süresince her türlü desteği sağlayan sevgili eşim Esra EGİN ve bütün aileme; Çalışmalarım boyunca her safhada yardım talep ettiğim ve karşılık aldığım Murat TEKİN'e; Elindeki her türlü bilgiyi, büyük bir çalışma aşkıyla ve candan bir şekilde esirgemediği Beyoğlu Belediye Başkanlığı Özel Kalem Müdürü Ferruh ARSLAN'a sonsuz şükranlarımı sunarım.

GİRİŞ

Tersanenin kullanılmasına bağlı olarak yerleşime açılan ve gelişmesini sürdüren Kasımpaşa yüzyıllar boyunca Tersane, Galata ve Beyoğlu'nun (Pera) gölgesinde kalmıştır.

Bölge hakkında daha detaylı bilgi vermek amacıyla yapılan bu çalışmada, öncelikli olarak bölgenin konumu, Bizans dönemi, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemindeki gelişmeleri incelenmiştir. Kasımpaşa'nın Osmanlı dönemindeki gelişimi incelenirken tersaneyi ayrı tutmak mümkün olmadığından birlikte çalışılmıştır. Nüfus yoğunluğuna kısaca değinildikten sonra semti oluşturan mahalleler mezarlıklarla birlikte kısaca irdelenmiştir. Mahalleler bölümünde 1990 nüfus sayımına göre sayılar verildikten sonra, bir kroki ile belirtilmiş olup yanlarına alfabetik sırayla o mahallede bulunan eser isimleri belirtilmiştir. Bununla birlikte, nüfusun yoğunluğuna bağlı olarak kullanılan su tesisleri, semtin ulaşım ve ticaret ağınada kısaca değinilmiştir. Bu arada İstanbul yaşamındaki konumu da özetle ele alınmıştır. Bu açıklamalardan sonra detaylı bir katalog bölümüne yer verilmiştir. Katalog bölümünde yapılar, alfabetik sıralama yerine yapıldığı yüzyıl içerisinde tarih sırasına göre ele alınmıştır. Katalog bölümünde, çeşmeler çalışılırken alışılmışın dışında *Özdeniz*'den yararlanılarak, kitabe metinlerinin günümüz türkçesiyle okunuşları bulunabildiği kadarıyla verilmiştir. Mescitler çalışılırken günümüzde hemen hepsi cami olarak adlandırılmasına rağmen ilk kullanımları esas alınmıştır. Tekke metinleri çoğunluğu danışman hocam *Sn. Tanman*'dan alıntı şeklinde değerlendirilmiştir. Sivil mimarinin başlı başına ayrı bir konu olarak çalışılması gerektiği düşüncesiyle, detaylı bir çalışma yapılmamış, birkaç örneklemeyle sınırlı bir değerlendirme yapılmıştır.

A- KONUMU VE SINIRLARI

Marmara Denizi'nden Kağıthane'ye doğru bir S şeklinde uzanan ve coğrafi tanımlarda "Haliç" olarak adlandırılan bölgede, Atatürk köprüsü ve Haliç Tersanesi ile başlayan sahilde ilk iskeleyi izleyerek Zindan Arkası ve Kulaksız ekseni boyunca devam eden, kuzeyde Hacı Ahmet ve Hacı Hüsrev (İstiklal), kuzeybatıda Kaptan Paşa ve Kulaksız, güneyde Cami-i Kebir ile Bedrettin, doğuda, Çatma Mescit, Yahya Kahya ve Sururi Mehmet Efendi orta ekseninde Küçük Piyale ve Kadı Mehmet Efendi Mahallesi'nin meydana getirdiği, Beyoğlu ilçe sınırları içinde bulunan semt.

B - TARİHİ GELİŞİMİ

I. Bizans Dönemi

İstanbul'da Ceneviz mahallelerine ait çalışmalar yapan Desimonis eserlerinde Galata semtinin batı tarafında SPİGOE adında bir köyden söz etmektedir. Aynı köy Nevgratlı rahip Antuvan'ın da eserlerinde söz konusu olmaktadır. Yunanistan'ın eski bir haritasını yayınlayan Sathas Haliç üzerinde Rumca ismi (KERİNİDEZ = Küçük Çeşmeler) olan SPİGNE veya SİPİGAL adında bir bölgeden söz etmektedir. (1)

Heraclios döneminde (610-642) 622 yılında Avar'ların Constantinopolis'i kuşatması sırasında tarihçiler bu bölgenin adından "PEGAI" olarak söz etmektedirler. Pascal Tarihi'nde Avar ordusunun beraberinde Haliçin kuzey tarafında bulunan şimdiki Aynalıkavak Sarayı ile Defterdar iskelesi arasında H.Kallinikos köprüsünün bulunduğu yerden, yüzdürmek amacıyla yekpare tahtadan kayıkların getirildiği belirtilmektedir. (Köprünün bulunduğu bölgenin sığ olması, Bizans donanmasının yaklaşmasını engelleyeceğinden bir avantaj olarak değerlendirilebilir.)

Pegai adı VI.Leon (886-912) döneminde de karşımıza çıkmaktadır. İmparator Leon karısı ile birlikte şehir dışında bulunan sayfiye bölgesi H.Fokas'a (Ortaköy civarı) geldiği zaman bir gece karısı Zoe'nin akrabası tarafından öldürülmek istenmiş, Zoe'nin kendisini uyandırarak haber vermesinden faydalanarak Pega'ie kaçmış buradan da saraya geçmiştir.(2)

I. Basileios'un (867-886) Pegai'de bir yazlık saray, bu saraya ek olarak dört şapel yaptırdığı bilinmektedir. 921 yılına kadar ayakta olan bu yapı bu tarihteki Bulgar kuşatması sırasında yandığı bilinmektedir. II. Nikeforos Fokas'ın (963 - 969) Pegai'deki sarayda bir süre kaldığı 968 tarihli bir kaynakta belirtilmektedir. Bu da 921 yılındaki yangından sonra sarayın tekrar onarıldığını kanıtlar. Sarayın sahildeki yüksek bir tepenin üzerinde, (muhtemelen şimdiki deniz hastanesinin yerinde) olduğu söylenebilir.

o

1)- Ş.Çokakar , *Kasımpaşa'nın Tarihi ve Abideleri* , İ.Ü.E.F. Tarih Bölümü Lisans Tezi, İst. 1949.

2)- Ş.Çokakar , *Kasımpaşa'nın Tarihi ve Abideleri* , İ.Ü.E.F. Tarih Bölümü Lisans Tezi, İst. 1949.

Venedikliler'le yapmış olduğu anlaşma sonucunda VIII. Mihail Paleologos bazı bölgelerle birlikte Pegai köyünü de Venediklilere vermiştir. (3) Bizanslı tarihçi Kritovulos Sultan II.Mehmed'in kalyonlarının Kasımpaşa'ya indirilmesini anlatırken bu bölgenin adından PSİHRA HİDATA (Soğuk Sulu) olarak söz etmektedir.

Bu veriler ele alındığında Bizans döneminde bölgenin sulak bir bölge olduğu, kaynakların ve derelerin bulunduğu söylenebilir, bununla birlikte 1968 yılında Şişhane'de ortaya çıkarılan VI. yy.'a ait su sarnıcı ile birlikte kökenini Bizans dönemine indirebileceğimiz, üç adet ayazmanın günümüze kadar gelebilmiş olması da bu düşünceleri haklı çıkartmaktadır.

Bütün bu veriler değerlendirildiğinde, Bizans döneminde Kasımpaşa'nın "Kerindez, Spingne, Sipigal, Psihra Hidata" adları ile anılan köy ölçeğinde bir yerleşme olduğu, suyunun bolluğundan ötürü mesire niteliğine sahip bu yörede, bir yazlık sarayın yanı sıra ayazmaların yer aldığı anlaşılmaktadır.

II. Osmanlı Dönemi

İstanbul'un alınmasından sonra şehrin müslümanlaştırılması politikasına bağlı olarak II.Mehmed (Fatih) Anadolu'dan pek çok topluluğu sürgün yöntemiyle, başta Haliç olmak üzere şehrin çeşitli bölgelerine yerleştirmiştir. Bu göç hareketine paralel olarak İstanbul'da iskan ve imar hareketleri doğal olarak başlamış bulunmaktadır. Bu arada Kasımpaşa'da Bizans döneminde cephanelik olarak kullanıldığı tahmin edilen bölgede limanın büyük bir bölümü tersane olarak düzenlenmiş ve tersane içerisinde II. Mehmed tarafından küçük bir mescit yaptırılmıştır.

Cenevizliler'den önce İstanbul'u kuşatan Müslüman ordularının şehit düşen askerlerini burada oluşturdukları bir mezarlığa gömdüklerinin bilinmesi, bu bölgenin II. Mehmed için öneminin artmasına neden olmuştur. Bu özelliği nedeniyle II. Mehmed bu bölgede, kalıntılardan yola çıkarak bir Müslüman mezarlığı tasarlamıştır. Bu tasarım tersane ve mescit ile birlite bir bütün olarak uygulanmaya çalışılmıştır. (4)

Evlıya Çelebi ise bu bölgede yerleşimin oluşması hakkında şu bilgileri vermektedir; *"Bu Kasımpaşa zaman-ı kadimde bir manastır olup beynel kefere "Ayalonka" namıyla meşhur imiş, Ba'del fetih mederistan-ı ümmeti Muhammed olması ferman olunur. Zira Abdülmümin mülk-i hilafetinde Müslime ve Eba Eyyub El Ensari vasıtasıyla ve sonraları Harun Reşid ve Yıldırım Beyazıt zamanlarında İstanbul'un bir kısmı ve Galata'nın nısfı zabt olunduktan sonra yine bu Kasımpaşa'da tersane arkası cümle mezaristan Sahabe-i kiram mezar taşlarında kûfî hât ile tahrir olunmuş alametler vardır. Bunun için Fatih tazimine bezl-i himmet edip birkaç göz tersane ve Divanhane-i Kaptan Paşa ve bir cami inşa ettirmiştir".* (5)

3)- Evliya , II , 97.

4)- Evliya , II , 97.

5)- Evliya II , 98.

II. Mehmed'den sonra tahta geçen II. Bayazid döneminde (1481-1512) tersanenin kurulduğu bölgede önemli bir gelişmenin olduğunu söylemek olası değildir. Bu durgunluk I.Selim'in tahta geçmesiyle son bulacaktır. Memlûklular'ın Akdeniz'e egemen olmasını istemeyen I.Selim karada kazanılan topraklarla genişleyen imparatorluğu denizcilikle kazanılan zaferlerle de pekiştirmek istemiştir. Bu nedenle Veziri Piri Mehmed Paşa'ya yetki vererek Haliç'teki tersanenin bir an önce büyütülmesinin sağlanmasını istemiştir. Piri Mehmed Paşa, Gelibolu'daki tersaneyi 1516 yılında İstanbul'a taşımıştır. 300 göz olarak tasarlanan bu yeni tersanenin en büyük çalışmasını Kaptan-ı Derya Cafer Bey (ö.1520) yapmıştır. Cafer bey zamanında tersane Galata'dan Hasköy'e kadar toplam 50.000 altın harcanarak genişletilmiştir. (6) Haliç'te bu gelişmeler olurken İstanbul'un alınmasından önce ve sonra Osmanlı Devleti'nin en önemli tersanesi olan Gelibolu Tersanesi'nde doğal olarak bir durgunluk göze çarpmaktadır. 1516'da tersanenin İstanbul'a taşınmasıyla artık Haliç Osmanlı Devleti'nin en büyük ve en gelişmiş tersanesi olacaktır.

Gelibolu'daki kalifiye elemanların İstanbul'a getirilmesiyle birlikte İmparatorluğun diğer bölgelerinde bulunan tersaneler de idari bakımdan buraya bağlandı. Sahilde tersane ile ilgili bölümler çoğaldıkça üst kısımdaki yamaçlarda evler ve ambarlar ile birlikte bu yamaçlardan birine Kaptan-ı Derya'nın sarayı yapıldı. Gelibolu'daki tersanenin İstanbul'a taşınmasından sonra ilk tersanenin yapıları ve alanı yüksek ve uzun bir duvarla çevrilmekle birlikte halkın gelip geçmesini sağlayacak olan bazı kapılar açılmıştır ki bunlar ; Galata'ya açılan "Azeplar Kapısı"; Kasımpaşa Deresi'ne (Kozluca Deresi) açılan "Kasımpaşa Kapısı"; Karaya bakan "Nakkaşhane (Şahkulu Zindan) Kapısı"; Hasköy'e açılan "Hasköy Kapısı"dır". (7) Evliya Çelebi Azeplar Kapısı'nın bulunduğu bölgede kölelere ait odalar bulunduğunu yazmaktadır. (8)

XVI. yy.'da I.Selim (1512-1520) döneminde başlayan bu yoğun gelişme ve yerleşme planı I.Süleyman (Kanuni) (1520-1566) döneminde daha da hızlandı. Tersanenin bu denli gelişmesi sonucunda oluşan nüfus hareketleri doğal olarak bu bölgede dinsel yapılaşma gereksinimini de birlikte getirecekti. Kanuni'nin emriyle Anabolu (Mora) fatihi Güzelce Kasım Paşa , Ahıska fatihi Ferhat Paşa, Sakız fatihi Piyale Paşa ve Ayas Paşa gibi ileri gelen devlet adamları tersane bölgesinde yoğun bir imar programı uyguladılar. (9) İlk olarak Güzelce Kasım Paşa (ö.1533) kendi adını taşıyan, cami, medrese, imaret , hamam ve sebül'den oluşan külliyesini inşa ettirerek bölgede yerleşimin bir külliye çevresinde gelişmesini sağlamıştır. Barbaros Hayreddin Paşa'nın 1534 yılında Kaptan-ı Derya olması ile Tunus ve Cezayir'den getirilen kalifiye

o

6)- Ş.Çokakar , *Kasımpaşa'nın Tarihi ve Abideleri* , İ.Ü.E.F. Tarih Bölümü Lisans Tezi, İst. 1949.

7)- Ş.Çokakar , *Kasımpaşa'nın Tarihi ve Abideleri* , İ.Ü.E.F. Tarih Bölümü Lisans Tezi, İst. 1949.

8)- Ş.Çokakar , *Kasımpaşa'nın Tarihi ve Abideleri* , İ.Ü.E.F. Tarih Bölümü Lisans Tezi, İst. 1949.

9) - *Evliya* , II , 98.

elemanlar bu bölgeye yerleştirilmiştir. 1573 yılında Piyale Paşa (ö.1578) kendi adıyla anılacak olan cami, medrese, tekke, saray, hamam, çeşme ve türbeden oluşan külliye inşa ettirdi. Külliye kadar bir kanal açtırarak denizi buraya kadar uzatan Piyale Paşa'nın burada küçük gemilerin yapıldığı bir tersane inşa ettirdiği bilinmektedir. (10) Söz konusu iki yapı topluluğu da gelecek yüzyıllarda bölgenin gelişimine etkilerini sürdürecektir.

XVII. yy.'da İstanbul'un en gelişmiş semtlerinden biri olan Kasımpaşa içinde, Evliya Çelebi Türk ve Müslüman mahallelerinden başka on Rum mahallesi , bir Ermeni mahallesi ve Museviler'e ait çeşitli iş yerlerinin olduğunu belirtmekte, yine bu dönemde Kasımpaşa'da evlerin bağ, bahçe ve bostanlarla çevrili olduğunu söylemektedir. (11) I. Ahmed döneminde (1603 - 1617) Tersane içine Aynalı Kavak Sarayı'nın Kaptan-ı Derya Halil Paşa tarafından yapılmasından sonra Kaptanların kalacakları bir köşk (Kaptan Paşa Sarayı) yapılmıştır. Bununla birlikte Osmanlı donanmasının ilk en büyük kalyonu 1648 yılında denize indirilmiştir.

XVIII. yy.'da III. Ahmed devrinde (1703 - 1730) büyük gemilerin inşası zorunlu olunca, yetersiz kalan kızaklarla birlikte tersanede divanhane ve 1704 yılında malzeme deposunun yanı sıra seferden dönen askerler için bir kışla yapılmıştır. (1739 yılında Ruslar'la yapılan antlaşmanın görüşmeleri burada yapılmıştır.) 1718 yılında ilk kez üç ambarlı bir gemi yapılarak Haliç'e indirilmiştir. Bu olay nedeniyle düzenlenen törene gelen III. Ahmed Divanhane ve Kaptan Paşa Sarayı'nın onarımını istemiş bunun üzerine onarıma alınan yapılar 1722 yılında düzenlenen bir törenle yeniden işlev kazanmıştır. Fatih döneminde yapılan mescidin etrafında sürekli yenilenecek genişleyen Tersane ve Kasımpaşa bölgesi XVIII. yy. sonlarında Cezayirli Gazi Hasan Paşa (ö.1790) ve Giritli Küçük Hüseyin Paşaların (ö.1803) Kaptan-ı Deryalığı sırasında yapılan yenilikler ve mimari eklemelerle gelişmesinin doruğuna çıkacaktır.

Cezayirli Gazi Hasan Paşa , sahilde meydana gelen koyu düzeltip buraya 3 katlı,160 odalı, içinde camisi ve çeşmesi bulunan Kalyoncular Kışlası ile birlikte bölgede birçok çeşme ve bir okul yaptırmıştır. 1773 yılında Mühendishane-i Bahr-i Hümayun adında Denizcilik sektörüne mühendis yetiştiren okul Kasımpaşa'da açılmıştır.

Küçük Hüseyin Paşa İngiliz ve Fransız gemi inşa tekniğini tersanede uygulayarak yeni bir dönem açmıştır. Tersane alanını mezarlıkları içine alacak şekilde genişletmiştir. Bu genişletilmeden sonra tersane "aşağı" ve "yukarı" olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

XVIII. yy.'da Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camii ve Kışlası ile birlikte Çorlulu Ali Paşa Camii'nin Tersane içerisine yapılması bölgenin ne denli gelişmiş olduğunu belitmesi açısından önemlidir.

10. Ş.Çokakar , *Kasımpaşa'nın Tarihi ve Abideleri* , İ.Ü.E.F. Tarih Bölümü Lisans Tezi , 1949.

11. M.Süreyya , *Sicill-i Osmani*, C. II. , 218.

I.Mahmud devrinde (1730 - 1754) Kasımpaşa Kapısı'nın olduğu alanda başlanan havuz ancak III. Selim devrinde (1789 - 1807) tamamlanmıştır. Bu havuzun en önemli özelliği hiç harç kullanılmadan taşların birbirlerine kenetlenerek yapılmasıdır.

Tersane'ye verilen önem özellikle II.Mahmud devrinde (1808 - 1839) daha da artmıştır. II.Mahmud tersane içerisinde Kasımpaşa-Azepkapı arasında bir havuz ile birlikte bazı binalara bağlı olarak 1818 yılında yeni bir divanhane yaptırmış, 1827 yılında da tersanenin arkasında yer alan yamacın üstünde Kaptan Paşa Sarayı'nın yerine Bahriye Hastanesi'ni inşa ettirmiştir.

Abdülmeccid (1839 - 1861) döneminde ikinci havuzla Azapkapı arasında kalan bölgede yapımına başlanan üçüncü havuz Abdülaziz (1861 - 1876) döneminde bitirilmiştir. Bu arada Kanuni döneminde, Fatih tarafından yaptırılan mescidin etrafında yaptırılan Divanhane binası yeniden inşa ettirilerek "Bahriye Nezareti" adıyla 1869 yılında hizmete açılmıştır.

XVIII. ve XIX. yy.'lar Kasımpaşa bölgesi ve Tersane için altın yüzyıllar olarak adlandırılabilir. Askeri ve dini yerleşimin oluşumuna bağlı olarak sivil yerleşimde de İstanbul'un seçkin bir bölgesi olan Kasımpaşa, etrafında bağ, bahçe ve bostanların olduğu evler ile dönemin en zengin semtlerinden biridir. Diğer İstanbul semtleri gibi, Kasımpaşa'da 1821 yılında sivil yerleşimi oldukça etkileyecek bir yangın geçirmiş, bu yangından sonra seçkin insanların İstanbul'un diğer bölgelerine taşınmasıyla gelişmesinde bir durgunluk görülmüştür. XIX. yy. ortalarından sonra orta sınıf bahriye mensuplarının yerleşim bölgesi olan semt XX. yy.'ın başlarında yoksullar ve işçilerin yaşadığı semt haline gelmiştir.

III. Cumhuriyet Dönemi

Osmanlı döneminde, denizci subaylarının, tersane kaptanlarının, bahçıvanların yanı sıra gemilerde çalışan ustaların ve kalyoncuların yaşadığı bir semt olan Kasımpaşa XX. yy. başlarında Bahriye Nazırlığı'nın Ankara'ya taşınması denizcilik ile ilgilenen insanların bir bölümünün göç etmesine paralel olarak hareketliliğini yitirmiş ve toplumsal bir durgunluk içine girmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında görülen bu durgunluk, Anadolu'dan İstanbul'a göç hareketleri nedeniyle son bulmuştur. Bir zamanlar bağ ve bahçelerle çevrili olan bölge, göç nedeniyle meydana gelen yoğun yerleşme nedeniyle bu özelliğini yitirmiştir. Bu göç hareketlerine bağlı olarak yoksul ve işçi kesiminin ikamet ettiği bölge haline gelmiştir.

Özellikle 1950'den sonra hızlanan bu göç nedeniyle XIX. yy.'da hemen hemen ahşap kaplamalı evlerin bulunduğu (Tepebaşı ve Pera'ya bakan yamaçlarda ki Neoklasik yapılar hariç) Kasımpaşa yavaş yavaş bu özelliğini yitirmiş, bu evlerin bulunduğu dar sokaklarda üç,dört ve beş katlı özensiz apartmanların bulunduğu bir bölge haline gelmiştir. Bu düzensiz yerleşime bağlı olarak aynı şekilde çok sayıda küçük atölye, dükkan ve iş yeri'de açılmıştır. Günümüzde

olarak alt ve orta sınıf tabakanın yerleşim alanı olma özelliğinde bir bölgedir. Yüzyılın başında yapılmış bölge planında görülen bostan ve çiçek bahçeleri tamamiyle ortadan kalkmıştır.

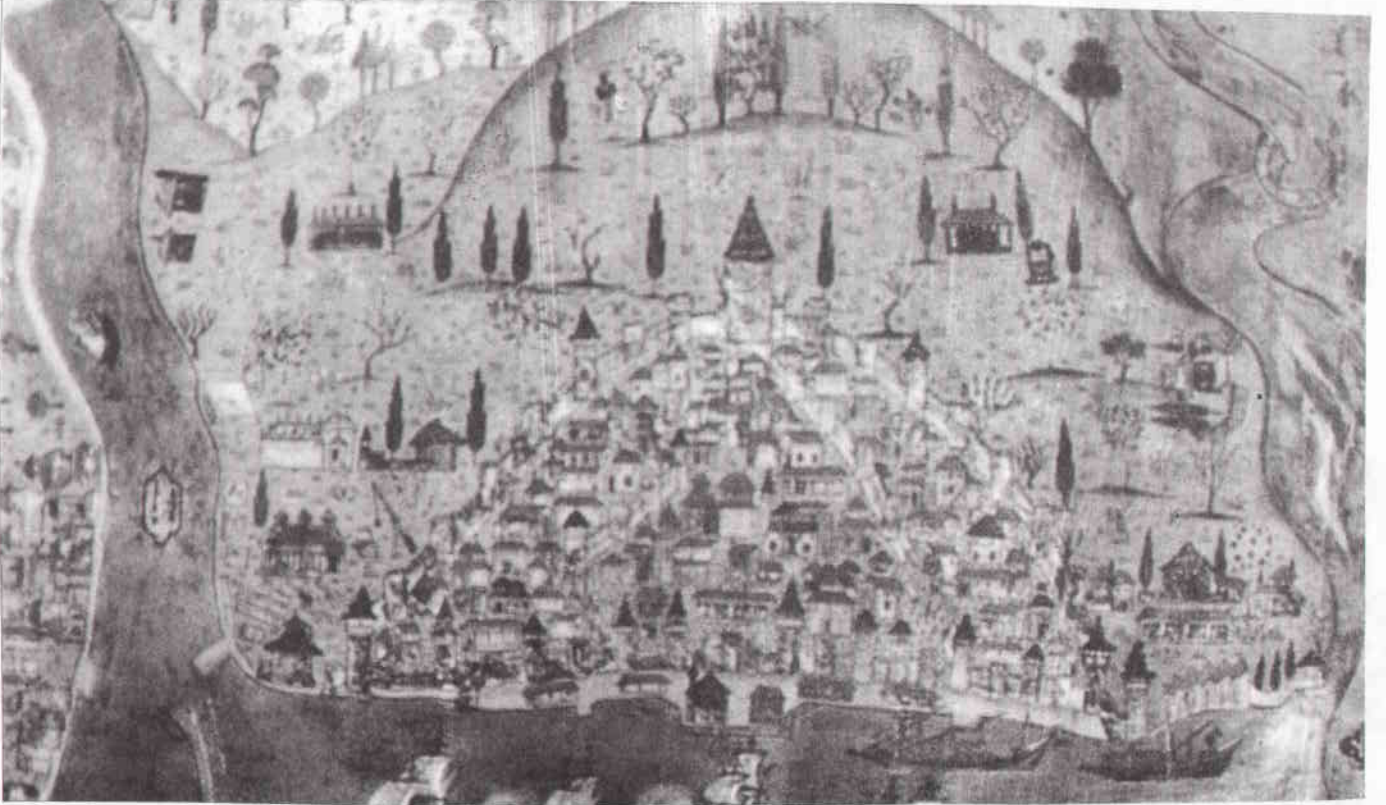
Mimari gelişme açısından XX. yy. içinde kayda değer bir gelişme görülmemektedir. Daha önceki yüzyıllarda inşa edilen dini mekanların (camii, mescit) detaylı onarımlarıyla birlikte, 1928 yılında inşa edilen Mehmet Emin Yalman İlkokulu, 1945'de inşa edilen Beyoğlu Ticaret Meslek Lisesi ve 1950'den sonra inşa edilen Sururi İlkokulu, I.Ulusal Mimarlık ve II.Ulusal Mimarlık üslubunda inşa edilmiş yapılar olarak dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA : *Evlîya*, II, 97-98 ; Ergin, O.Nuri, *İstanbul Şehir Rehberi*, İstanbul Belediyesi Yayını, İst. 1934 ; Ş. Çokakar, *Kasımpaşa'nın Tarihi ve Abideleri*, İ.Ü.E.F. Yayınlanmamış Tarih Bölümü Lisans Tezi, İst. 1949 ; Bayrı, M. Halit, *İstanbul Folklor Bilgileri*, İst. 1951 ; Doğan, Kuban, "İstanbul'un Tarihi Yapısı" , *Mimarlık Dergisi*, s.79, İst. 1970.

Resim Nu.: 1
XVI.yy. İstanbul Minyatürü; (Özdeniz'den alıntı.)

Topkapı Sarayı Müzesi

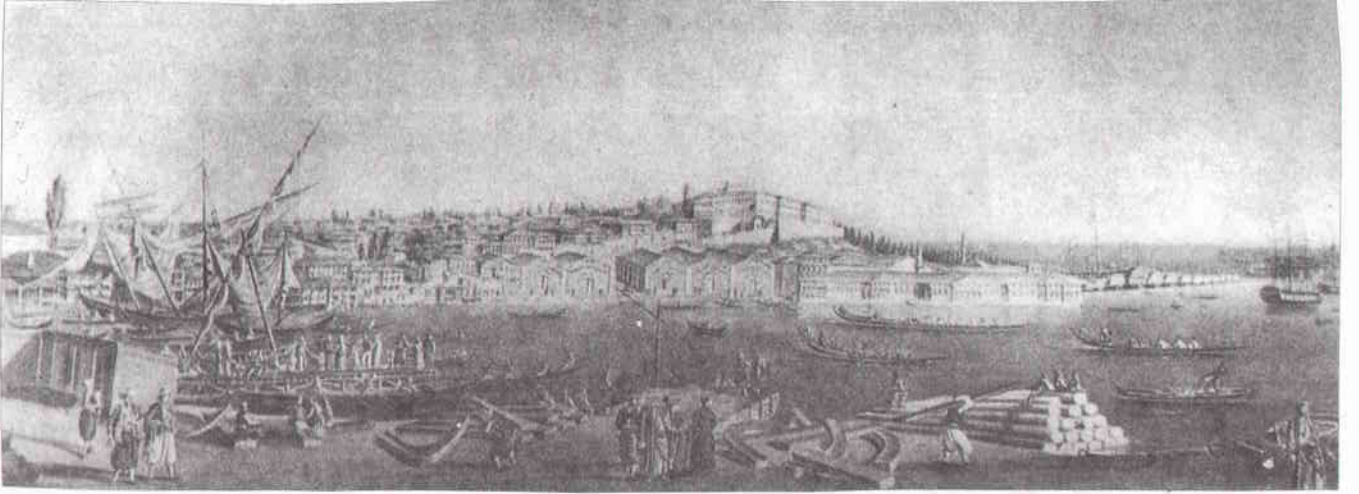

Resim Nu.: 2

MASUH EL SİLAHÎ EL-MATRAKÎ

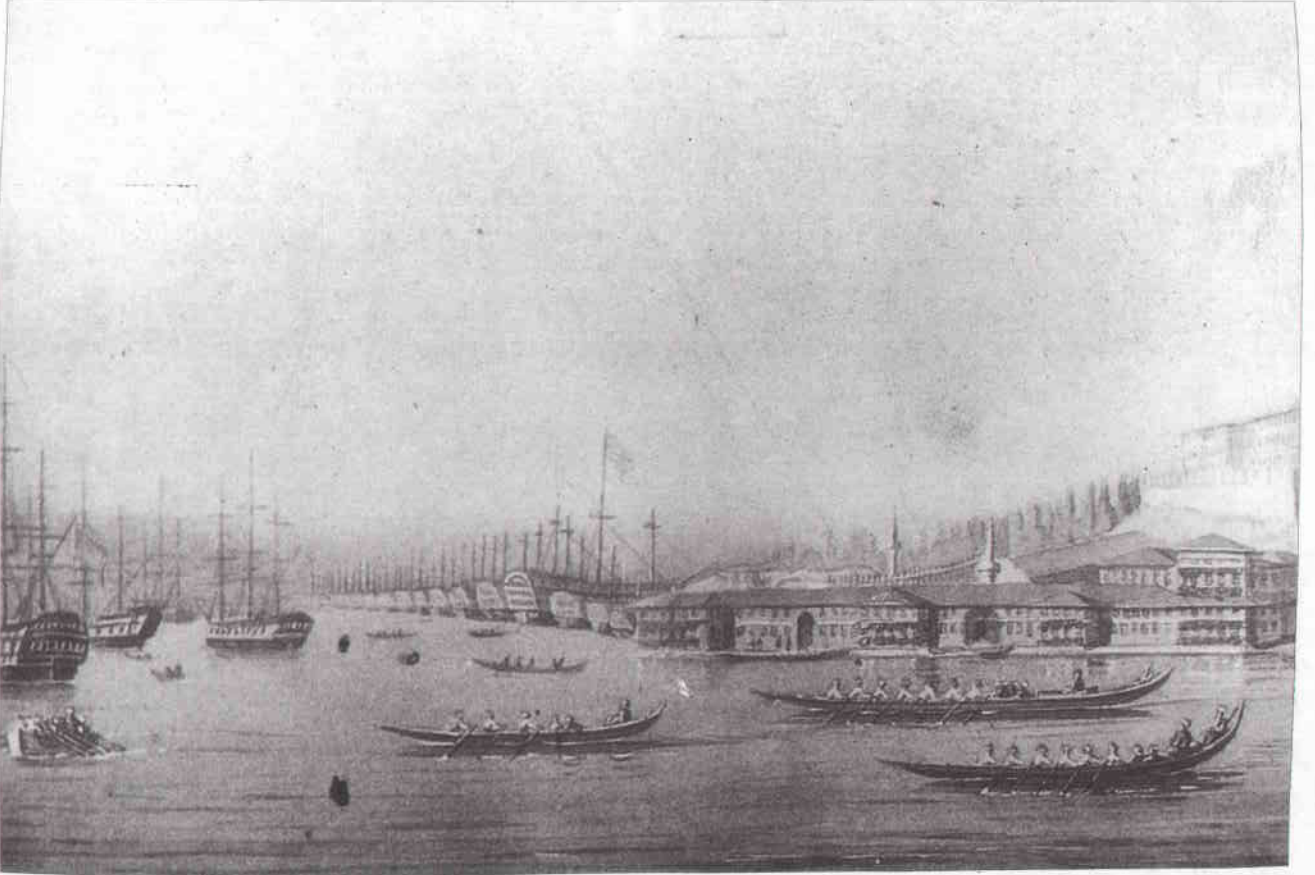
Beyan-ı Menazil-i Sefer-i İrakeyn adlı eserden ; İstanbul tasviri XVI. yy. Minyatür. (Özdeniz'den alıntı.)

Türk Deniz Subayı Ressamları ; Deniz Kuv. Kom. Kültür Yayınları Sanat Eserleri Dizisi, No. 1, İst. 1994.

Resim Nu.: 3
XIX. yy. Kasımpaşa ; (Özdeniz'den alıntı.)

H. Tengüz

Resim Nu.: 4
XIX.yy. Kasımpaşa; (Özdeniz'den alıntı)

H.Tengüz

Resim Nu.: 5
Kasımpaşa; (Özdeniz'den alıntı)

C. NÜFUS VE İSKAN

I. Nüfus

Bizans İmparatorluğunun son yıllarında İstanbul, siyasi ve iktisadi olarak bir gerileme içinde bulunmaktadır. Konstantinos devrinde (1449-1453) 40 - 50 bin olan şehir nüfusu kuşatmanın etkisi ile daha da azaldığı sanılmaktadır. (12)

II. Mehmed (Fatih) İstanbul'u aldıktan sonra iyice azalmış bulunan şehrin nüfusunu artırmak için İmparatorluğun çeşitli bölgelerinden (Anadolu , Rumeli , Ege adaları, Kırım v.s.) sürgün yöntemiyle Türkler, Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler'den oluşan toplulukların kente yerleştirilmesini sağlamıştır. Bu yerleşimler arasında Müslümanlar için oluşturulan yeni mahalleler, mahalleye adını veren bir cami ya da mescidin çevresinde şekillenmektedir. Bu mahalleler mescit veya dini bir kompleksin etrafında gelişmelerini sürdürmüşlerdir. Dini yapılara paralel olarak nüfus hareketlerinde de artışlar görülmüştür.

II.Mehmed döneminde (1451-1481) bu yerleşim alanlarının sayısı hakkında bir fikir edinebilmemiz için 1922 yılında yapılan sayımda var olan 280 mahalleden 182 tanesinin II.Mehmed döneminde planlandığını göz önüne almak yeterlidir. (13) Bu veriler bize şehrin merkezi yerleşiminin II. Mehmed döneminde oturduğunu göstermektedir.

II.Mehmed döneminde ki iskân girişimlerinin sonucunda sur içi ve dışında şehrin nüfusunun yaklaşık 100.000 civarında olduğu tahmin edilmekle birlikte Kasımpaşa bölgesi için net bir sayı vermek mümkün olmamaktadır. 1478 yılında İstanbul Kadısı Mevlana Muhiddin ve Zaim Mahmud'un yaptırmış olduğu sayımın sonucunda İstanbul bölgesinde 16324 ev, 3927 dükkan bulunuyordu. Buna karşılık Kasımpaşa'yı da içine alan Galata bölgesinde 1521 ev, 260 dükkan bulunmaktadır. (14) Bu sayımda 535 Müslüman, 592 Rum, 332 Latin ve 62'de Ermeni evi tesbit edilmiştir. Bu sayımın vergi alınması için yapıldığı düşünülürse vergiden muaf olan halkın ve özellikle askerlerin yazılmadığının bilinmesi bölgede yaşayan insanların sayısı hakkında görüş belirtmeyi mümkün kılmamaktadır. Buna rağmen gayrimüslimlerin genellikle Galata'da ve Hasköy'de yaşadıkları düşünülürse bu sayımda ortaya çıkan 535 Müslüman evinin büyük bölümünün Kasımpaşa'da yer alması muhtemeldir.

o

12- C. Güran, *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi*. Ank. 1978 , 23.

13- E.H. Ayverdi, *Fatih Devri Sonlarında Şehrin İskânı ve Nüfusu, İstanbul Mahalleleri*, Ank. 1978,84.

14- Z.Arıkan, "Şeyhülislam Zekeriyya Efendi'nin İstanbul Sayımı (1557 - 1578)", *Tarih Boyunca İstanbul Semineri*, İ.Ü.E.F. Basımevi, İst. 1988 , 45.

II. Bayazid döneminde (1481-1512) Galata'daki yerleşimin surların dışına taşmasıyla birlikte özellikle Galatasaray'ında Acemioğlan Ocağı'nın açılmasından sonra Kasımpaşa'ya bakan sirtlarda bir iki yeni mahalle kurulmuştur.

I.Selim (1512 - 1520) ve I.Süleyman (Kanuni) döneminde (1521 - 1566) Tersane'nin önem kazanmasıyla birlikte yapılan genişletme çalışmalarına bağlı olarak özellikle Gelibolu Tersanesi'nin kapatılması sonucu buradaki kalifiye elemanların İstanbul - Kasımpaşa'da ikamete tabi tutuldukları, I.Süleyman döneminde ise Piyale Paşa, Kasım Paşa, Ferhad Paşa ve Ayas Paşa'ların çalışmaları sonucunda inşa edilen dini yapıların nüfus yoğunluğunun arttığını göstermektedir.

XVI. yy. İstanbul'da imar faaliyetlerinin yoğunlaşması ve buna paralel olarak donanmanın gereksinimini karşılamak amacıyla kalifiye elemanların bölgeye yerleştirilmesiyle, XV. yy. sonlarında 100.000 dolayında olan şehir nüfusu yaklaşık 400.000'e ulaşmıştır, doğal olarak bu artıştan, tersanenin bulunduğu Kasımpaşa bölgesi de oldukça yoğun bir şekilde etkilenmiştir.

XVII. yy.'da şehrin nüfusu ağırlıklı olarak geçmiş yüzyılda olduğu gibi sur içinde yer almaktadır. Bu yüzyılda Sultan İbrahim döneminde (1640-1643) Kasımpaşa bölgesinde 10.085 ev bulunmaktadır. 1478 yılındaki sayımda 535 olan ev sayısı ile bir karşılaştırma yapıldığı zaman aradaki fark 8465 evdir. IV. Murad (1623-1640) döneminde ise ev sayısı 11.060'dır. (15) 10 Rum, 1 Ermeni mahallesinin bulunmasına karşılık bu bölgede yaşayan nüfusun çoğunluğu Müslümandır. (Evliya Çelebi'nin sözünü ettiği bu gayrimüslim mahallelerin Kasımpaşa'nın hangi kesiminde yer aldığı kesin olarak tesbit edilememiştir.) Tersane zindanlarında bulunan eserler ile birlikte donanmayı oluşturan askerler bu sayıma dahil değildir. (Batılı Hristiyan kölelerin bu yüzyılda Evliya Çelebi'ye göre sayısı 30.000'dir) Tersane'yi korumak için her gece 35 subay ile birlikte 350 askerin nöbet tuttuğu göz önüne alınırsa yüzyıl içerisinde bölge nüfusunu ilk dönemlere göre yaklaşık 10 kat arttığını söylemek olanaklıdır. Evlerin dışında bu dönemde Kasımpaşa'da 360 dükkan ve 7 çarşı bulunmaktadır. Bahriye subaylarının büyük bir bölümü, kadirga inşacıları, marangoz, iskelet çaticıları, kalafatçılar bu bölgenin halkını oluşturmaktadırlar. Ayrıca başkentin nüfusuna ekonomik işleviyle katkıda bulunan bir bölgedir. Robert Mantran XVII. yy. II. yarısında Kasımpaşa için nüfusun sur dışından aşarak özellikle kırlara doğru yol aldığını, tersanenin bulunduğu faal ve bazen gürültücü bir nüfusun birikme alanı olan ve bu nedenle pek iyi bir üne sahip olmadığını söylemektedir. (16)

o

15.Z.Arıkan, "Şeyhülislam Zekeriyya Efendi'nin İstanbul Sayımı" (1557 - 1578) *Tarih Boyunca İstanbul Semineri*. İ.Ü.E.F. Basımevi, İst. 1988 , 45.

16. R.Mantran , (Çev: M.Ali Kılıçbay, Enver Özcan) XVII. yy.'ın II. yarısında *İstanbul*, T.T.K. yayını , Ankara 1990, 26.

XVIII. yy.'da İstanbul genelinde daha önceki yüzyıllarda sur içinde yoğun olan yerleşim, sur dışına doğru kaymıştır. Ayrıntılı bir nüfus çalışması sunamamakla birlikte XVI. yy.'da %38 olan surdışı cami oranı XVIII. yy.'da %55 olmuştur. (17) Bu yüzyılda Kasımpaşa bölgesi Kağıthane dışında gelişme gösteren ikinci önemli bölgedir. Özellikle 1731'den sonra inşa edilen Taksim Suyu Tesisleri ile şehre getirilen suyun büyük bir bölümünün Kasımpaşa'ya dağıtılmış olması, semtin nüfus yoğunluğunun nedeni artmış olduğunu gösteren bir örnektir.

XIX.yy.'da Pera sirtlarında yerleşimin büyümesiyle birlikte şimdiki Çatma Mescit, Sururi Mehmet Efendi ve Yahya Kahya Mahalleleri'nin bulunduğu alanda yer alan Tozkopan Mezarlığı'nın yerleşime açılması amacıyla kaldırılması semt nüfusunun gitgide arttığını göstermektedir. Özellikle 1821 yılında çıkan büyük Kasımpaşa yangınından sonra elit tabakanın semti terketmesi ve şehrin diğer bölgelerine yerleşmesi de bölgenin nüfusunun gelişimini durdurmadığı gözlenmektedir. Bütün nüfus sayımlarında Galata bölgesiyle birlikte değerlendirilen Kasımpaşa, Tatavla, Beyoğlu (Pera) ve Hasköy gibi gayrimüslim nüfusun yaşadığı semtlerle çevrilidir. Bu bağlamda Galata bölgesinin nüfus sayımının değerlendirilmesinde müslüman nüfusun ağırlıklı olarak Kasımpaşa'da yaşadığını söylemek olanaklıdır. 1848 yılında yapılan bir sayımda Galata bölgesinde 137.400 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun 66.700'nü müslümanlar oluşturmaktadır. Yukarıdaki düşünceden yola çıkarak bu nüfusun çoğunlukla Kasımpaşa'da yaşadığını söyleyebiliriz. 1882-83'de Galata bölgesinde yaşayan 125.748 kişinin 51.700'ü müslümandır.

XX. yy. başlarında ise I. Dünya Savaşı nedeniyle şehirde nüfus azalmasından ister istemez Galata ve buraya bağlı olan Kasımpaşa da etkilenmiştir. Bununla birlikte 1927 yılındaki sayımda bu bölgede yaşayan 293.454 kişinin 145.140'ı müslümandır. Bu özelliğiyle şehrin en çok insan barındıran semtlerinden biridir. 1935 istatistik yıllarına göre Taksim-Hasköy arasında km² başına 768 kişi ve hane başına 11.3 kişi yaşamaktadır. Bölgedeki ev yüksekliği ortalama 2,5 kat olup ahşap kaplamalı ev oranı %46,5'dur. Cami başına düşen insan sayısı bölgedeki 119 camiye karşı 1980 kişidir. Buna karşın 13 kilise ve 34 sinagog bulunmaktadır. Bu bölgedeki nüfusun nedeni yoğun olduğunu anlamak için şehri diğer bölgeleriyle karşılaştırma yaptığımızda ise yine aynı tarihteki istatistik yıllarına göre Fatih'te 299 camiye karşılık 580 kişi, Eminönü'nde ise 203 cami ve mescide karşılık 500 kişilik gibi bir sayı karşımıza çıkmaktadır. Hamam başına düşen insan sayısı Fatih'te 4400, Eminönü'nde 3150, Beyoğlu'nda ise 8300 kişidir.

Bütün bu veriler ele alındığında Kasımpaşa'nın nüfusunu kesin olarak söyleyememekle birlikte etrafındaki hristiyan yerleşim bölgelerinden dolayı müslüman nüfusun Kasımpaşa ve azda olsa Okmeydanı civarında yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Haliç'in bu bölgesinde her zaman olduğu gibi nüfusun Kasımpaşa'da yoğunlaşmasının en önemli etkeni tersanenin varlığıdır.

Tersaneye bağlı olarak buradan açılan küçük işletmeler ile birlikte Cami-i Kebir etrafında 360 dükkan ile bir çarşının bulunması semtin son derece hareketli bir nüfus yapısına sahip olduğun gösterir.

Özellikle 1950'li yıllardan sonra Anadolu'dan gelen göçmenleri Haliç boyunca ilk uğradığı bölgedir. Bu nedenle semtte Anadolu havasının yařandđđ gözlenmektedir. Özellikle 1980 yılından sonra yoğun olarak görülen g hareketleri sonucunda İstanbul'un diğer semtleri gibi Kasımpaşa'da oldukça yoğun bir nüfus hareketini yaşamaktadır.

KAYNAKÇA : Güran, Ceyhan, *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi*. Ank. 1978 , 23-26; Ayverdi, E.H. ; *Fatih Devri Sonlarında Şehrin İşknı ve Nüfusu, İstanbul Mahalleleri*, Ank. 1978, 84 ; Arıkan, Zeki ; " Şeyhülislam Zekeriyya Efendi'nin İstanbul Sayımı" (1557 - 1578) *Tarih Boyunca İstanbul Semineri* , İ.Ü.E.F. Basımevi, İst. 1988 , 45 ; Yazgan, . Meriç, "Bir Asır Boyunca (1840-1940) İstanbul Őehrinin Nüfusunda Meydana Gelen Değişmelerin Tahlili" , *Tarih Boyunca İstanbul Semineri*, İ. . E. F. Basımevi , İst. 1989 , 59 - 74 ; Robert Mantran, (ev: M.Ali Kılıçbay, Enver zcan,) XVII. yy.'ın II. Yarisında *İstanbul*, T.T.K. yayını , Ankara 1990, 26.

II. Mahalleler

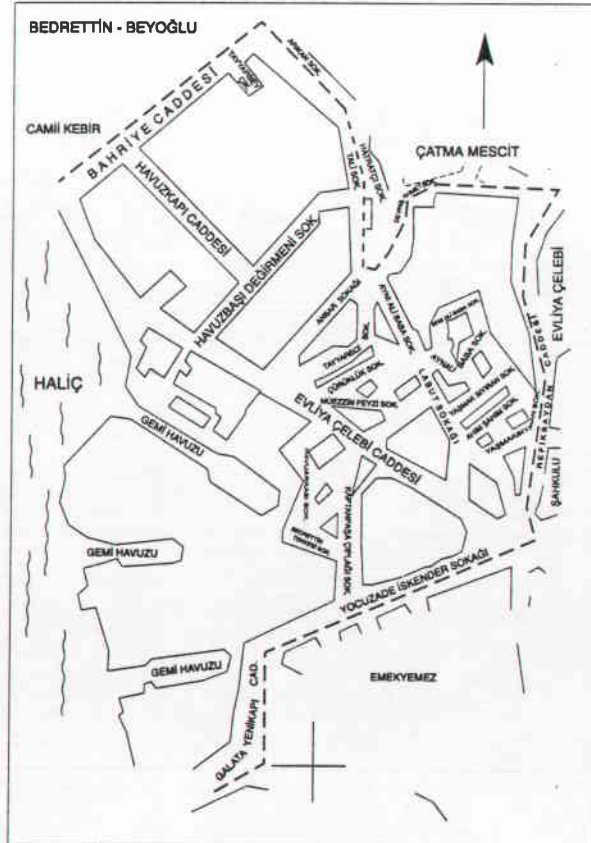
Bu bölümde Kasımpaşa'yı oluşturan mahalleler günümüzdeki sınırları gözönüne alınarak, bir kroki halinde çizilmiştir. Bu çizimlerde Osman Nuri Ergin'in 1934 Belediye Şehir Rehberinde yer alan çalışmaları esas alınmıştır. Nüfus sayısı belirtilirken 1990 sayımı gözönüne alınmış, ayrıca her mahallede bulunan araştırma konusu eserler alfabetik olarak alt alta gelecek şekilde belirtilmiştir.

BEDRETTİN MAHALLESİ

Cami Kebir - Çatma Mescit, Evliya Çelebi, Emekyemez Mahalleleri ve Haliç'le çavrılıdır. 1990 nüfus sayımında 1280 kişi yaşamaktadır.

KAYNAKÇA : Ergin, Osman Nuri , *İstanbul Şehir Rehberi* , İstanbul Belediyesi Yayını, İst. 1934; *TV.İSTA*, VIII, 69.

1. Ali Kuzu Tekkesi
2. Aya Paraskevi Ayazması
3. Aynı Ali Baba Tekkesi
4. Bedreddin Mescidi
5. Bedreddin Bey Sibyan Mektebi
6. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camii
7. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi IV.
8. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi V.
9. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi VIII.
10. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Kışlası
11. Cijerim Dede Tekkesi
12. Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi
13. Lohusa Kadın Türbesi
14. Şişhane Sarmıcı

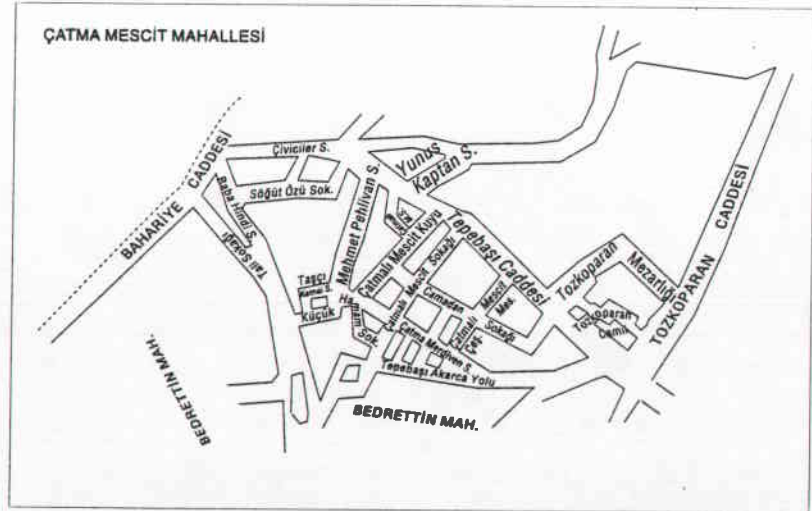

ÇATMA MESCİT MAHALLESİ

Camii Kebir, Yahya Kahya, Evliya Çelebi ve Bedrettin Mahalleleri'yle çevrilidir. Nüfusu 1990 sayımında 3.290 kişidir.

KAYNAKÇA : Ergin, O.Nuri, *İstanbul Şehir Rehberi*, İstanbul Belediyesi Yayınları, İst. 1934;
TV.İSTA, VIII, 106.

1. Balkıs Hatun Sıbyan Mektebi
2. Bostancı Abdullah Ağa Sıbyan Mektebi
3. Çatma Mescit
4. Çatma Mescit Hamamı
5. Nefise Hanım Mektebi
6. Tersane Emiri Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi III.
7. Tozkoparan Mescidi

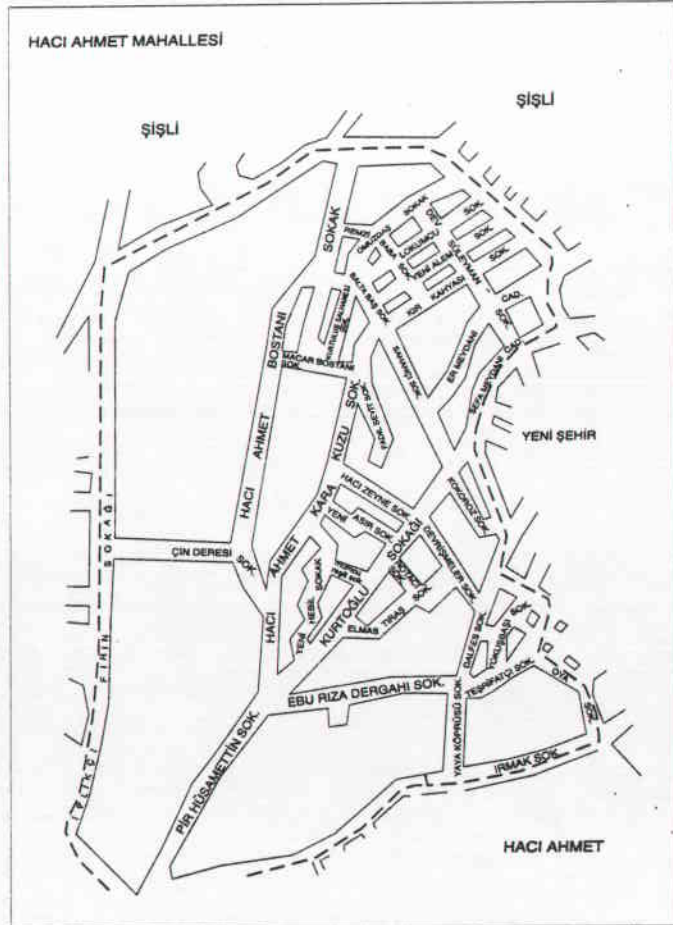

HACI AHMET MAHALLESİ

Hacı Hüsrev, Küçük Piyale, Sururi, Bostan Bülbül, Yenişehir ve Şişli ilçesi sınırlarıyla çevrilidir. 1990 sayımına göre nüfusu 11.817'dir.

KAYNAKÇA : Ergin, O.Nuri, *İstanbul Şehir Rehberi*, İstanbul Belediyesi Yayınları, İst. 1934;
TV.İSTA, VIII, 175.

1. Aya Panuris Ayazması
2. Aya Tanış Kilisesi
3. Ebu'r Rıza Tekkesi
4. Hacı Ahmed Çeşmesi
5. Hacı Ahmed Mescidi
6. Hacı Ahmed Sıbyan Mektebi
7. Hoşyar Kadın Çeşmesi
8. Hüsameddin Uşşaklı Tekkesi
9. Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi

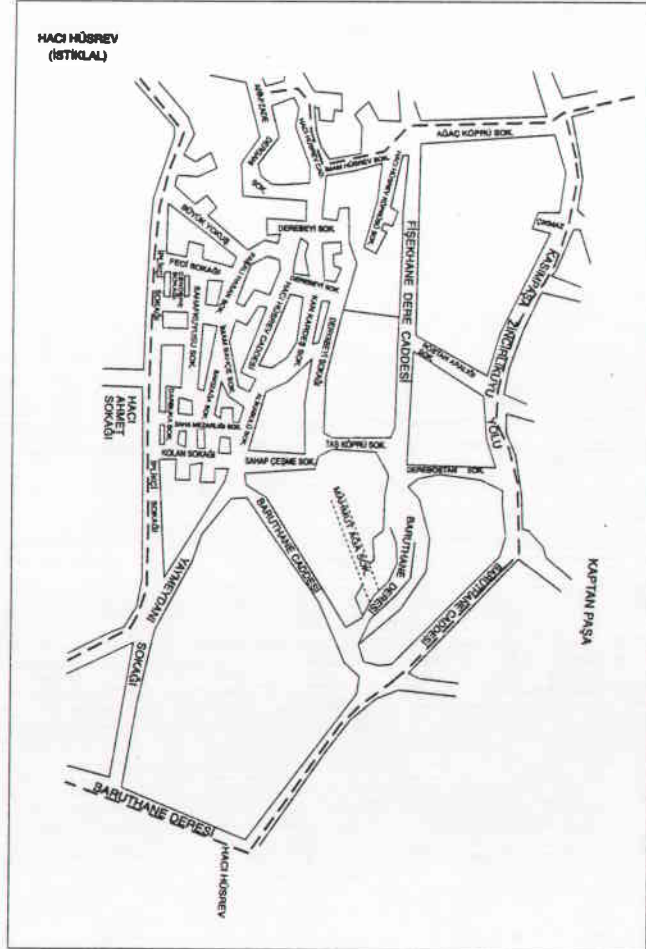

HACI HÜSREV MAHALLESİ

Piyale Paşa, Kaptan Paşa, Küçük Piyale, Sururi Hacı Ahmet Mahalleleriyle, Şişli ilçesi sınırlarıyla çevrilidir. 1990 sayımına göre nüfus 8.214'dür.

KAYNAKÇA : Ergin, O.Nuri, *İstanbul Şehir Rehberi*, İstanbul Belediyesi Yayınları, İst. 1934, TV.İSTA, VIII, 229.

1. Bezmialem Valide Sultan Çeşmesi
2. Çortulu Ali Paşa Çeşmesi I.
3. Fatma Hatun Sıbyan Mektebi
4. Hacı Hüseyin Mescidi
5. Şahaf Muhtidin Mescidi
6. Şahaf Muallihiddin Mescidi
7. Salih Ağa Çeşmesi

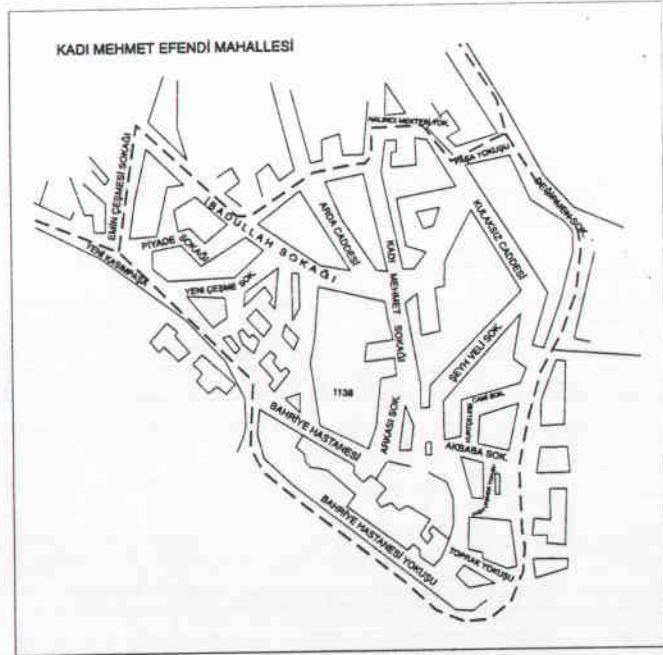

KADI MEHMET EFENDİ MAHALLESİ

Kulaksız, Küçük Piyale ve Cami-i Kebir Mahalleleriyle çevrilidir. 1990 sayımına göre nüfusu 9.061'dir.

KAYNAKÇA : Ergin, O.Nuri, *İstanbul Şehir Rehberi*, İstanbul Belediyesi Yayınları, İst. 1934, *TV.İSTA*, VIII, 234.

1. Bahriye Mektebi
2. Bahriye Merkez Hastanesi
3. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi II.
4. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi III.
5. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Konağı
6. Emin Çeşmesi
7. İzzet Ali Paşa Çeşmesi
8. Kaptan-ı Derya Uzun Piyale Paşa Çeşmesi I.
9. Kaptan-ı Derya Uzun Piyale Paşa Çeşmesi II.
10. Kaptan-ı Derya Uzun Piyale Paşa Çeşmesi III.
11. Kaptan-ı Derya Uzun Piyale Paşa Sıbyan Mektebi
12. Naimcı Mescidi
13. Rüühiye Mektebi (Kadı Mehmet İlkokulu)
14. Sadrazam Güzelce Ali Paşa Çeşmesi
15. Sirkacı Mescidi
16. Tereane Emin Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi I.
17. Yeldeğirmeni Mescidi
18. Yeni Çeşme Mescidi

KAPTAN PAŞA MAHALLESİ

Piyale Paşa, Hacı Hüsrev, Küçük Piyale, Kulaksız ve Fetih-tepe Mahalleleriyle çevrilidir. 1990 sayımına göre nüfusu 12.959'dur.

KAYNAKÇA : Ergin, O.Nuri, *İstanbul Şehir Rehberi*, İstanbul Belediyesi Yayınları, İst. 1934, TV.İSTA, VIII, 242.

1. Büyük Piyale Paşa Medresesi
2. Büyük Piyale Paşa Tekkesi
3. Piyale Paşa Camii
4. Piyale Paşa Hamamı
5. Piyale Paşa Sarayı
6. Piyale Paşa Sebili
7. Piyale Paşa Su Terazisi
8. Piyale Paşa Türbesi
9. Sinan Paşa Camii
10. Uluç Çelebi Hasan Paşa Sıbyan Mektebi

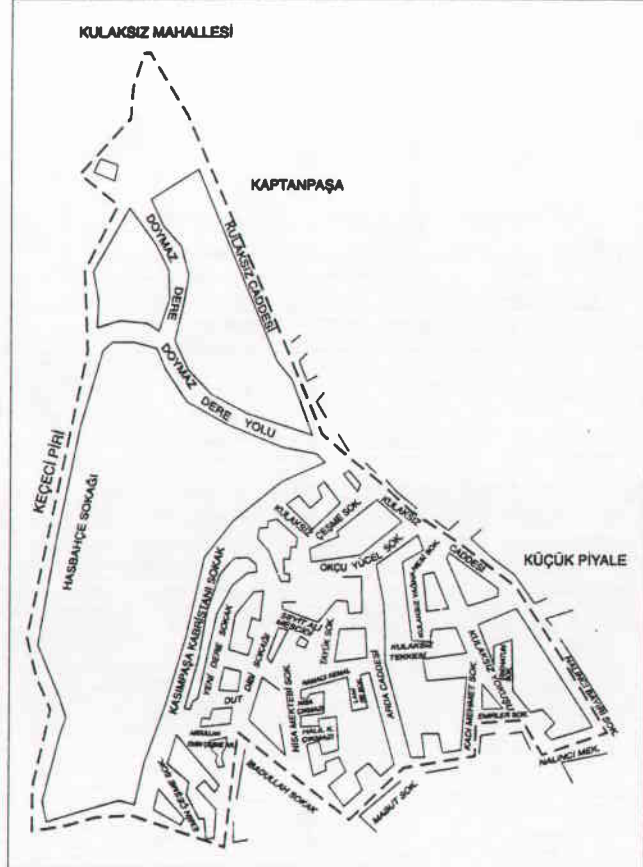

KULAKSIZ MAHALLESİ

Keçeci Piri, Fetih-tepe, Piyale Paşa, Kaptan Paşa, Küçük Piyale, Kadı Mehmet ve Cami-i Kebir Mahalleleriyle çevrilidir. Bir diğer taraftan Tersane ve Zindanarkası mezarlığı ile çevrilidir. 1990 sayımına göre nüfusu 8.224'tür.

KAYNAKÇA : Ergin, O.Nuri, *İstanbul Şehir Rehberi*, İstanbul Belediyesi Yayınları, İst. 1934, TV.İSTA, VIII, 266.

1. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Hamamı
2. Doğramacı Tekke-i
3. İbadullah Mescidi
4. Kaptan-ı Derya Uzun Piyale Paşa Sıbyan Mektebi
5. Kulaksız Çeşmesi
6. Kulaksız Hamamı
7. Kulaksız Mescidi
8. Nazır Ağa Çeşmesi
9. Marufi Tekke-i
10. Saçlı Emir Tekke-i
11. Sivrikoz Mescidi
12. Sirkacı Mescidi

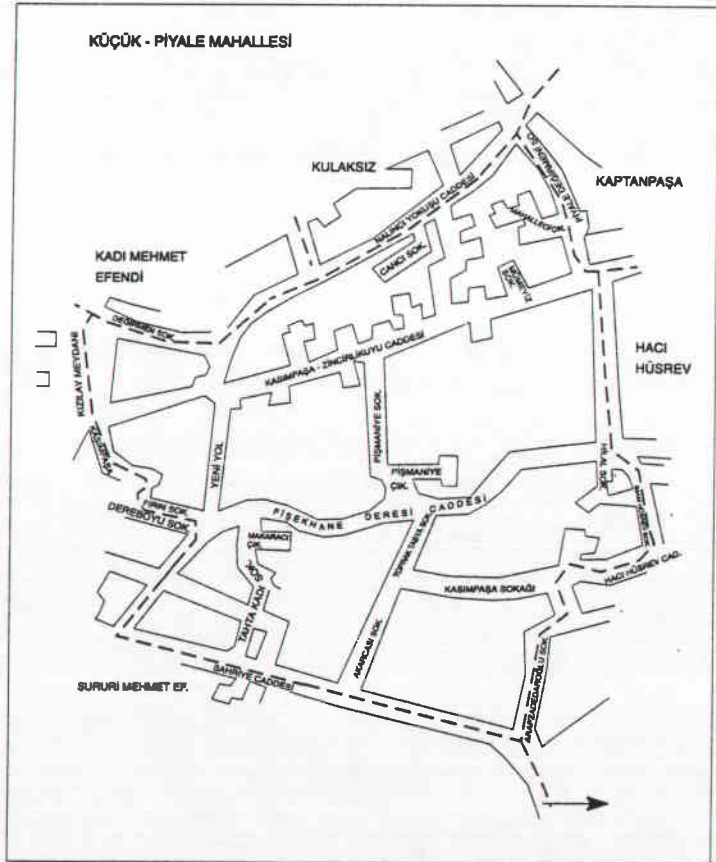

KÜÇÜK PİYALE MAHALLESİ

Kulaksız, Kaptan Paşa, İstiklal, Sururi, Yahya Kahya, Cami-i Kebir ve Kadı Mehmet Mahalleleriyle çevrilidir. 1990 sayımına göre nüfus 7.633'tür.

KAYNAKÇA : Ergin, O.Nuri, *İstanbul Şehir Rehberi*, İstanbul Belediyesi Yayınları, İst. 1934, TV.İSTA, VIII, 270.

1. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi XII.
2. Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi XIII.
3. Gedik Abdî Kaptan Çeşmesi
4. Gedik Abdî Mescidi
5. Hazinedar Fesahat Usta Çeşmesi
6. Kaptan Mescidi
7. Küçük Piyale Paşa Mescidi
8. Muabbir Hasan Efendi Tekkesi
9. II. Murad Çeşmesi
10. Paşmakçı Tekkesi
11. Pırlmaniye Mescidi
12. Piyale Paşa Sıbyan Mektebi
13. Taht Kadısı Mescidi
14. Tersane Çavuşu Abdülkadir Ağa Çeşmesi
15. Tersane Çavuşu Abdülkadir Ağa Sıbyan Mektebi
16. Şeyh Cevher Tekkesi

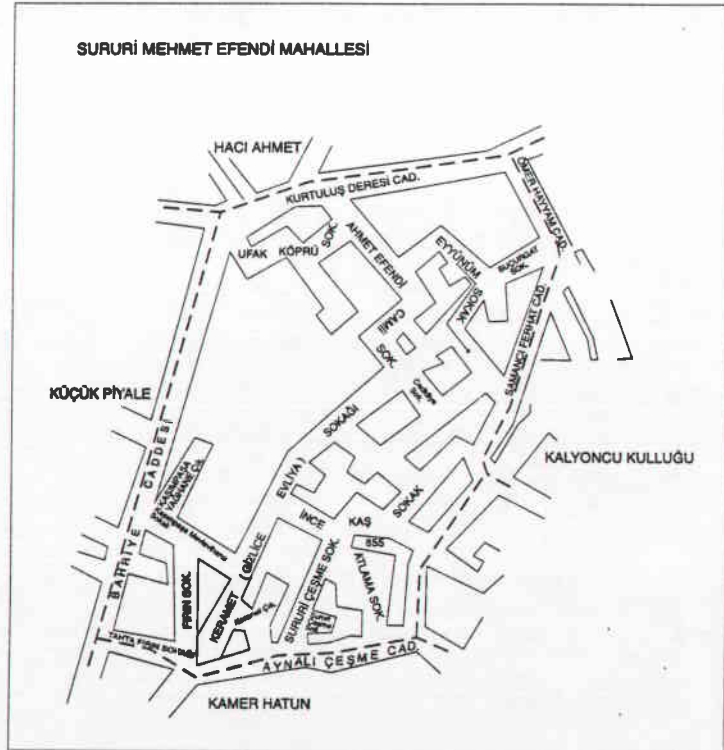

SURURİ MEHMET EFENDİ MAHALLESİ

Küçük Piyale, Hacı Hüsrev, Hacı Ahmet, Bostan, Kalyoncu Kulluğu, Kamer Hatun ve Yahya Kahya Mahalleleriyle çevrilidir. 1990 sayımına göre nüfus 5.726'dır.

KAYNAKÇA : Ergin, O.Nuri, *İstanbul Şehir Rehberi*, İstanbul Belediyesi Yayınları, İst. 1934, TV.İSTA, VIII, 409.

1. Aya Nikola Ayazması
2. Eyyühüm Ahmed Efendi Hamamı
3. Eyyühüm Ahmed Efendi Medresesi
4. Eyyühüm Ahmed Efendi Mescidi
5. Hasan Çelebi Mescidi
6. Kasım Paşa Mevlevihanesi
7. II. Mahmud Çeşmesi I.
8. II. Mahmud Çeşmesi II.
9. Maryol Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi
10. Sururi Mehmed Efendi Çeşmesi
11. Sururi Mehmed Efendi Mescidi
12. Tersane Emni Kibelişzade Mehmed Bey Çeşmesi
13. Tersane Emni Hasan Çelebi Sibyan Mektebi
14. Vuslat Kadın Çeşmesi

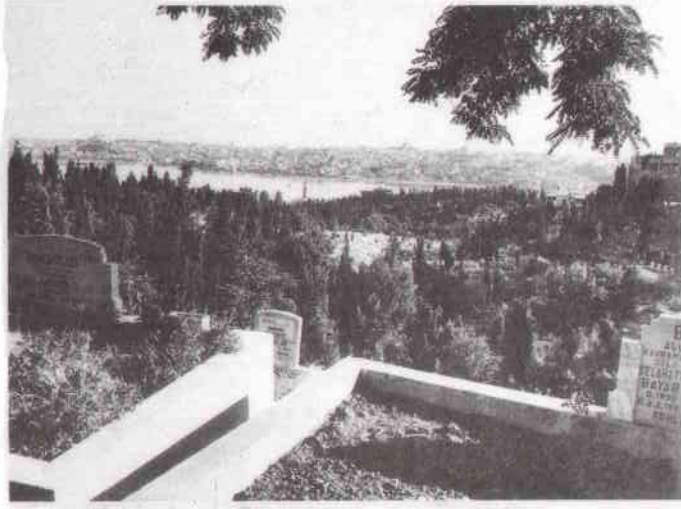

III. Mezarlıklar

İslam orduları, İstanbul'u almak için düzenlemiş oldukları seferlerde konaklama amacıyla Eyüp ve Kasımpaşa bölgelerini tercih etmişlerdir. Bu konaklamalar sırasında ölen ya da şehit düşen askerler bölgede düzenlenen mezarlıklara gömülmüşlerdir. Evliya Çelebi eserinde Kasımpaşa'da bu döneme ait mezar kalıntıları gördüğünü belirtmektedir.

Bölgenin fetihden sonra yerleşime açılmasıyla düzenlenen mezar alanı çalışmalarında en büyük alanı Kulaksız Mezarlığı oluşturmaktadır. Çatma Mescit Mahallesi sınırları içerisinde bulunan Tozkoparan Mezarlığı 1860'lı yıllarda bölgenin yerleşime açılmasıyla kaldırılmıştır. Buna benzer bir çalışma, 1985 yılında Şişhane Meydanı'nın düzenlenmesi sırasında burada bulunan Meyitzade (Çürüklük) Mezarlığı'na ait olan son kalıntıların kaldırılmasıdır. Kulaksız Yokuşu üzerinde bulunan Emin Efendi Mezarlığı, Kulaksız Mezarlığı'ndan sonra semtin en önemli mezarlığıdır. Bununla birlikte yoğun tekke yaşamına bağlı olarak, hemen hemen bütün tekkelerin avlusunda bir hazire bulunmaktadır. Aynı düzenleme genelde cami ve mescitlerin mihrap duvarının önünde de görülmektedir. Ayrıca semtin hemen her bölgesinde irili ufaklı mezarlıklar görülür. Bu mezarlıklar eskiden büyük ölçekli olan mezar alanlarının semtte görülen yoğun yapılaşma sonucunda ortadan kaldırılmasıyla kalan küçük bölümlerdir.

Bu mezar alanlarının dışında bir zamanlar üzeri açık olup zamanla semt sakinlerince üzeri kapatılarak türbeye dönüştürülen mezarlar vardır ki bunlar Eyyühüm Ahmed Efendi Mescidi'nin yanındaki Sefer Baba ve Sinan Paşa Cami'nin avlusundaki isimsiz mezarlardır. Ayrıca Mutbak Kapısı Caddesi üzerinde bulunan Akbaba Kabri üzeri kapatılmadan etrafı çevrilerek türbe haline getirilmiştir. Bununla birlikte Taht Kadısı Mescidi'nin mihrap duvarının önünde bulunan Taht Kadısı Mehmed Efendi'nin mezarı da halk tarafından türbe olarak algılanmaktadır.

Resim Nu.: 6
Kulaksız Mezarlığı'nın Bir Bölümü - 1996.

Resim Nu.: 7
Zincirlikuyu Caddesi üzerinde evler arasında
kalmış bir mezar - 1996

Resim Nu.: 8
Karanlık Çeşme Mescidi'nin Haziyesi'nde
bulunan XV.yy.'a ait bir mezar taşı

Resim Nu.: 9
Karanlık Çeşme Mescidi haziyesi'nin görünümü - 1996

D. EKONOMİK HAYAT

I. Üretim ve Ticaret

Osmanlı döneminde Kasımpaşa bölgesinde üretim ağırlıklı olarak tersanede üretilen gemilerde kullanılacak malzemelerin karşılanmasına yönelikti. Buna bağlı olarak tersanenin gereksinimlerin karşılanması amacıyla marangozlar küçük atölyeler halinde çalışmaktaydılar. Aynı zamanda kösele ve beyaz tutkal üreticileri bu bölgede ağırlıklı olarak bulunmaktadırlar. Tersane çalışanlarının giydikleri Cezayir biçimi elbiseler yine bu bölgede yoğun olan terziler tarafından dikilmekteydi. Eminönü-Unkapanı arasında faaliyet gösteren liman hizmetlerine karşılık aynı işlevi kuzeyde Karaköy-Kasımpaşa arasındaki liman görmekteydi. Bu bölgede limana demirleyen gemilerin yüklerini şimdiki Kalyoncular Kışlası'nın bulunduğu bölgede olan depolara boşalttıkları olasıdır.

Evlıya Çelebi, İstanbul Çarşıları içinde önemli bir yere sahip olduğunu söylediği Kasımpaşa Çarşısı'nda 360 dükkanın bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca Cuma Pazarı, Piyale Paşa Pazarı ve Terziler Pazarı adlı üç pazarın bulunduğunu söylemektedir.

Kasımpaşa'nın Osmanlı devrinde meşhur olan beyaz kurabiyesi, simidi, yağlı çöreği ve kaymaklı yoğurdu ününü cumhuriyet döneminde de korumuş ve son yıllara kadar üretimi yapılmıştır. Sementin etrafında oldukça bol olan çayırıktan dolayı koyun etinin, bağ ve bahçelerden dolayı şeftali ve boşnak dere gülünün ünlü olduğu bilinmektedir. Bu yüzyılın başlarında, İstanbul'un çiçek gereksinimini karşılayan çiçek bahçeleri yoğun göç hareketi nedeniyle meydana gelen yapılaşma sonucunda artık görülmemektedir.

Günümüzde ise ana cadde işlevine göre Bahariye Caddesi üzerinde mutfak endüstrisine ait işyerlerinin açılması semti Bakırcılar Çarşısı'ndan sonra ikinci merkezi konumuna getirmiştir. Camialtı Tersanesi'nde üretilen gemilerle ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır.

E. ALTYAPI

I. Ulaşım

Osmanlı döneminde Kasımpaşa'da yaşayan insanlar diğer bölgelerde yaşayanlar gibi şehrin muhtelif bölgeleriyle irtibatlarını ağırlıklı olarak küçük sandallar vasıtasıyla sağlamışlardır. Böylesi bir yöntem şehir içi ulaşımına hakimdir. Piyale Paşa'nın Kasımpaşa içlerinde yaptırmış olduğu külliyyeye ulaşımın sağlanması amacıyla Kasımpaşa deresi üzerinden bir kanal açtırarak denizi Külliyyenin olduğu bölgeye kadar içeri çekmesi deniz ulaşımının ne denli ön planda olduğunu gösteren ilginç bir örnektir. Galata Köprüsü'nün açılmasından sonra kara yoluyla ulaşım sağlanmaya başlanması deniz yoluyla ulaşımın sağlanmasını engellememiştir.

Yüzyılın başlarında şehir hatları işletmesinin Kasımpaşa iskelesi vasıtasıyla seferler düzenlemesi gereksinimini bir süre karşılamıştır. Yerleşim alanlarının iç bölgelere doğru yayılması sonucunda, karayolu yapımıyla bu gereksinimin giderilmesine çalışılmıştır.

Günümüzde ise 1985 yılında düzenlenen Şişhane Meydanı'ndan, genişletilen Evliya Çelebi Caddesi üzerinden semte girilmektedir. Burada, Bahariye Caddesi bölgenin ana arteri olma işlevini görmektedir. Kuzey-güney doğrultusunda güney tarafına Hasköy Yolu Caddesi ve Bülent Demir Caddesi üzerinden semt Hasköy ve Sütlüce'ye açılmaktadır. Kuzey doğrultusunda doğuda, Dolapdere üzerinden Kurtuluş'a açılan semt, batıda Piyale Paşa Bulvarı ile Çevre Yolu'na bağlanır.

II. Su Tesisleri

Bizans döneminde oldukça sulak bir bölge olan ve tarihte "Küçük Çeşmeler" , "Soğuk Sulu " ve "Kaynaklar" adlarıyla anılan, suyun bolluğundan dolayı değirmenlerin de bulunduğu Kasımpaşa bölgesinin yerleşime açılmasıyla birlikte artan nüfusa bağlı olarak su tüketiminin çoğalması sonucunda, doğal kaynakların yavaş yavaş azalmasıyla birlikte gereksinimin karşılanması için su tesislerinin kurulması düşünülmüş, yapılan çeşme ve sebillerle bu sorun çözülmeye çalışılmıştır.

Osmanlı döneminde bu bölgeye II. Bayazid döneminde (1481-1512) yapılan Galatasay suyu tesisleri ile Kağıthane Köyü'nün tepelerinden getirilen suyun bir bölümü Kasımpaşa'ya kadar ulaştırıldığı bilinmektedir.

Bundan sonra İstanbul'da inşa edilen su tesisleri dört grupta toplanmıştır. Bunlar "Halkalı", "Kırkçeşme", "Üsküdar" ve "Taksim Suyu" tesisleridir. Çalışma alanımız olan Kasımpaşa bölgesine, Haliç'in kuzeyindeki bölgenin su gereksinimini karşılamak amacıyla yapılan "Taksim Suyu" tesislerinden su dağıtımı yapılmıştır.

Beyoğlu, Beşiktaş, Galata ve özellikle tersane tesisleriyle, bu tesislere bağlı kuruluşların yerleşim merkezi olan Kasımpaşa'da su sıkıntısının ortaya çıkması üzerine mevcut çeşmelerin gereksinimi karşılayamaz duruma gelmesiyle III. Ahmed döneminin (1703-1730) son yıllarında bölgenin su gereksinimini karşılamak için çalışmalara başlanılmıştır. Bu çalışmalar I. Mahmud döneminde (1730-1754) hız kazanmıştır. 1731 - 1732 yıllarında Balaban Deresi ile Eski Bağlar Deresi'nin suları toplanıp Bahçeköy ve I. Mahmud Kemerü üzerinden Hacı Osman Bayırı, Ayazağa, Levent, Mecidiyeköy, Şişli ve Harbiye yoluyla Taksim'deki su deposuna (maksem) getirilerek buradan Haliç'in kuzey bölgesinin çeşitli yerlerine dağıtımı yapıldı. Bu su tesisinin debisini yükseltmek amacıyla 1750 yılında Topuzlu Bend inşa ettirilmiştir.

I. Abdülhamid döneminde (1774-1789) bu tesisler onarıldı. Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından (ö.1790) Topuzlu Bend üç metre daha yükseltilerek Kasımpaşa bölgesinde meydana gelen su sıkıntısının giderilmesine çalışmıştır. III. Selim'in annesi Mihrişah Valide Sultan (ö.1805) 1796'da Valide Bendi'ni yaptırarak bu tesislerin kapasitesini günde 1196 m³ artırmıştır. II. Mahmud Arabacı (Mandıra) Deresi üzerinde 1839 yılında kendi adıyla da anılan "Bend-i Cedid'i" inşa ettirerek tesisin suyunu çoğaltmıştır. Özetle bölgenin su gereksinimini karşılamak amacıyla yaptırılan tesisler 1731 ilâ 1839 yılları arasında asıl şeklini almıştır. Bununla birlikte II. Abdülhamid döneminde (1876-1908) 1902 yılında kurulan Hamidiye Suyu tesislerinin asıl amacı, Yıldız Sarayı'nın hizmete girmesinden sonra mevcut suyun büyük bir bölümünün sarayda kullanılmasıyla artan gereksinimi karşılamaktır. Bu amaçla kurulan tesisten getirilen suyun bir bölümü Kasımpaşa'ya da dağıtılmıştır.

Taksim'deki makseme gelen su buradan çeşitli kollara ayrılarak dağıtılmaktadır. Maksemden Kasımpaşa'ya ayrılan su İstiklâl ve Meşrutiyet Caddeleri'ni geçtikten sonra Beşir Fuat Caddesi üzerindeki maslağa gelir. Buradan iki kolla ayrılan sudan birincisi Tozkoparan Caddesi'ni geçtikten sonra Tepebaşı Caddesi'nde bulunan maslağa ulaşmaktadır. Buradan aynı cadde üzerinde bulunan Tersane Emine Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi'ne (1732) su verdikten sonra ikiye ayrılarak Bahriye Merkez Hastanesi'ni (1827), Cezayirli Gazi Hasan Paşa Kışlası'nı (1782) ve Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa Çeşmesi'ni (1798), Nalıncı Yokuşu üzerindeki Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi'ni (1781) ve Kurt Çelebi Mescidi'nin mihrap duvarının önünde bulunan III. Murad Çeşmesi'ni (1585) beslemektedir. İkinci su borusu Tepebaşı Caddesi'ni izleyerek Çivici Sokağı'ndaki Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi ile Medrese Sokağı'ndaki diğer Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi'ni besler.

Beşir Fuat Caddesi'ndeki maslaktan geçen ikinci kol bu caddeyi izleyerek iki ayrı boru halinde dağılır. Bu iki koldan biri Karanlık Çeşme Sokak ile Işık Sokağı'nın kesiştiği alanda bulunan Ziver Efendi Çeşmesi'ni (1732), besledikten sonra iki ayrı kola ayrılarak devam eder. Bu kollardan biri Emin Efendi Sokağı'ndaki Kiblelizâde Mehmed Bey Çeşmesi'ni (1732) ve Ahmed Efendi Camii Sokağı üzerinde bulunan Vuslat Kadın Çeşmesi'ni (1732) besler. Diğer kol ise Sururi Mehmed Efendi Camii'nin önünden geçerek Sururi Çeşmesi'ni , Bahariye Caddesi üzerindeki Hazinedar Fesahat Usta Çeşmesi (1807) ve Kasımpaşa Mevlevihanesi'nin

gereksinimini karşılar. Aynı zamanda bu kol Silahtar Yakup Ağa Çeşmesi (1732) ile Sipahi Fırını Sokağı'ndaki, Maryol Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi'ni (1732) besler.

Yaşmak Sıyırın Sokağı'nda bulunan Hacı Mehmed Ağa Çeşmesi (1732) ile Güzelce Kasım Paşa Camii avlusunda bulunan Feyzullah Efendi Çeşmesi'ne (1737) gelen su kaynağını Kasımpaşa'ya dağıtılan koldan ayrı olarak Beyoğlu ana hattından sağlar.

Bunun dışında Cezayirli Gazi Hasan Paşa Mektep Sokağı'nda bulunan Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi (1786), Cami-i Kebir Mahallesi'nde bulunan Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa Çeşmesi (1798), Kadı Mehmet Mahallesi'nde, Deniz Hastanesi'nin duvarındaki Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi (1777), Babadağ Yokuşu'ndaki Tersane Emni Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi (1726), Nalıncı Yokuşu'nun başındaki Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi (1781), Emin Çeşmesi Sokağı'nda bulunan Emin Efendi Çeşmesi, Hasköy Caddesi üzerindeki Kaptan-ı Derya Süleyman Paşa Çeşmesi (1749-50) sularını Taksim makseminden gelen borularla sağlamaktadır.

Bu çeşmelerin dışında kalan, özellikle Kaptan-ı Derya Uzun Piyale Paşa Çeşmeleri'nin suyu kaynak suyudur.

Ayrıca Taksim Suyu tesisine bağlı olarak Pangaltı'dan ayrılıp Kasımpaşa'ya inen kol üzerinden suyu sağlanan çeşmeler vardır ki bunlar , Pangaltı'daki galeriden çıkıp Kurtuluş üzerinden gelen kolla beslenirler. Bu kol Kurtuluş Caddesi üzerindeki , Akağalar Sokağı'ndaki maksemden dört kola ayrılarak dağılır. Kurtuluş Caddesi'nden geçen ikinci kol Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi'ni (1799) beslemektedir. Kurtoğlu Yokuşu'nda bulunan Hoşyar Kadın Çeşmesi (1840) kaynağını üçüncü koldan sağlamaktadır. Bu kol aynı zamanda Zincirlikuyu Caddesi üzerindeki Abdülkadir Ağa Çeşmesi'ni (1703) de besler. Dördüncü kol Ateşböceği Sokağı üzerinden geçerek Sahhaf Muslihiddin Mescidi'nin mihrap duvarı önündeki Salih Ağa Çeşmesi'ni besler.

Sahhaf Çeşmesi üzerindeki maslaktan ayrılan kol Hacı Hüsrev Mahallesi'ndeki Sadrazam Halil Hamit Paşa Çeşmesi'ne (Çorlulu Ali Paşa Çeşmesi) getirmektedir. Aynı maslaktan ayrılan diğer bir kol Sahhaf Muslihiddin Camii önünde bulunan Bezmialem Valide Sultan Çeşmesi'ni besler.

Yıldız Sarayı'nın yapılmasından sonra su gereksinimini karşılamak için Taksim Suyu tesislerinden faydanılması üzerine şehrin diğer tarafına (Yeniköy - Kasımpaşa arası) verilen 6000 m³/gün su 4000 m³/güne düşmüştür. Bu olay diğer bölgelerde su kıtlığının meydana gelmesine neden olmuştur. Ortaya çıkan açığı kapatmak üzere 1881 yılında Kağıthane Köyü karşısında yapılan pompa istasyonu ile şehre yeni bir su dağıtım tesisi kazandırıldı. Fakat bu tesisten sağlanan su sağlıklı olmamakla birlikte içilmesi sakıncalıydı. Bunun üzerine daha kaliteli su sağlamak amacıyla II. Abdülhamid tarafından Hamidiye su tesislerinin yapımına başlandı. Yapılan projeye göre Kırkçeşme tesislerinin doğu kolu üzerinde ve Kemerburgaz'daki Karakemer ile Kovukkemer civarındaki 1300 m³/gün kaynak 20 maslakda toplanarak 1902 yılında bölgeye dağıtımı sağlandı. Balmumcu'daki depodan dağıtılan bu su Beyoğlu kolu

zerinden Taksim Meydanı'ndan geçerek İstiklal Caddesi'nde Balyoz Sokağı'dan ayrılarak Tepebaşı Caddesi zerinden Neva Sokağı'nı geçerek Kızılay Meydanı'ndaki Hamidiye eşmesi'ni (1890) besledikten sonra Bahriye Merkez Hastanesi'ni (1827) beslemektedir.

KAYNAKÇA : Çeçen , Kâzım, *Taksim ve Hamidiye Suları*, İst. 1992 .

F. İSTANBUL YAŞAMINDAKİ /FOLKLORUNDAKİ YERİ

Kasımpaşa bölgesinin İstanbul yaşamındaki konumunu kesin bir şekilde belirlemek olanaklı olmamakla beraber Evliya Çelebi bölgede yaşayan insanları "askerler" (kaptanlar ve gemiciler), "esnaf" ve "dervişler" olmak üzere üç sınıfa ayırmaktadır. Bunların içinde askerler sınıfına giren kişiler genellikle Cezayir kıyafeti giymektedirler. Esnaf ve tüccarların çoğunluğunu ise bahçıvanlar oluşturmaktadır. Bununla birlikte Evliya Çelebi Kasımpaşa bölgesinin havasının, suyunun güzelliğinden ve temizliğinden söz etmektedir. Bu özelliğinden dolayı o semtin güzellerinin oldukça çok olduğunu belirtmektedir. M.Halit Bayrı Kasımpaşa güzelleri için düzenlenmiş bulunan anonim bir türkünden söz etmektedir ki bu türkünün metni aşağıdaki gibidir.

Kasımpaşa'nın göbeği Büyük Cami'dir,

Anın üst yanında Tahta Kadı'dır.

Yiğitler meydanı Ok Meydanı'dır.

Salınır güzeli Kasımpaşa'nın.

Yaz olur çıkarlar Ok Meydanı'na.

Cümlesi dizilir çeşme yanına.

Çeşmeyi yapanın rahmet canına.

Salınır güzeli Kasımpaşa'nın.

Meşesi dibinde menekşe biter.

Açılmış gülünde bülbüller öter.

Sînesi sîneme değdiği yeter

Salınır güzeli Kasımpaşa'nın.

Kasımpaşa'lı leblerinden bellidir.

Sarıcığı bir yanına eğridir.

Benim sevdiceğim çifte benlidir.

Salınır güzeli Kasımpaşa'nın.

Sundular kadehi türlü naz ile.

İçerler bâdeyi çifte saz ile.

Bahçede bostanda hûb avaz ile.

Salınır güzeli Kasımpaşa'nın.

Diğer taraftan, İstanbul çarşılarının esnaf güzelleri için kaleme alınmış olan ve kent halk edebiyatının özgün bir türünü oluşturan "Şehrengîz" adındaki şiirler içinde Kasımpaşa Çarşısı'nın güzellerini konu edinen şiirlere'de yaslanmaktadır. Yeniçeri şairlerinden olduğu

anlaşılan Çardak Kolluğu Çorbacısı Galata'lı Hüseyin Ağa'ya ait olan bu şehrengîz'e ilginç bir örnektir.

Çarşı ortasında akar deresi
 Ehalisi giyer Cezayir fesi
 Cümlesi bıçkıdır baldırı çıplak
 Sinesinde tiri müjgan yâresi
 İki sıra dükkanlarda oturmuş
 Dilberanı süzer çeşmi nerkisi
 Ebrûler üstüne dökmüş kâhkülü
 Ol şuhin var elbet bir menteresi
 Ali Paşa Narhı üzre muhabbet
 Bugün peşin derler yarın veresi
 Herbiri zeberdest misali ejder
 Kalyocu Fetânın ciğer pâresi
 Pırpır civelek güzeller kânı
 Bilmedin mi canım bu neresi
 Kasımpaşa hâki efendim bura
 Sokmazlar çarşıya öyle herkesi
 Gülle topak ile nûmayiş gerek
 Çakır pençesinde hem gaddâresi
 Kaş gözünden gayri, saçından gayri
 Olmamak gerektir yüzde kaaresi
 Kalâyi muhabbet hüsün satılır
 Müşterinin nakdı cander pâresi
 Bizede çardaktan temâşâ kalmış
 Üç beş kolaç deniz iken âresi

"Kasımpaşa kıyıları tersane" mirası ile başlayan diğer bir İstanbul türküsü semtin temel özelliğini, halk edebiyatına özgü bir yalınlık ile ifade eder.

Abdülaziz'in 1830'da doğumunu kutlamak için yapılan tören sırasında tersane yakınında bir soldan fırlatılan havai fişeg'in salın içine düşmesi üzerine ölen Yunus adlı askerin Bahriye Merkez Hastanesi'nde tedavisini ve cenaze törenini betimleyen aşağıdaki ağıt ilgi çekicidir.

Görünmez kazadan beladan biri
 Geldi buldu bir şeh Yunus neferi
 Derya serinliğinde atılan fişek
 Vurdu o serveri hübân dilberi

Tersane salından alıp civan
 Nakloiundu hastaneye hemen
 Can ramak halinde kan revan
 Başında toplandı cümle tabiban

Şehadet yazılmış cebini pâke
 Yirmibir yaşında düşecek hâke
 Akranu emsal hem zâbitâmin
 Feryadı peyveste oldu eflâke
 Bin ikiyüz kırk beş sâli çâb'anı
 Ağlattı uşşakı cümle yârânı
 Hüsünü melekler reşk ider fetâ
 Oldu hatanın kaç yiğit kurbanı
 Sakızağacından Kulaksıza dek
 Ellerin üstünde o nurli melek
 Efradı bahriye ümera erkân
 Dediler yok zeban ey zalim felek

Osmanlı döneminde, tersanenin ve buna bağlı bahriye birimlerinin varlığı Kasımpaşa'yı bir denizciler semti haline getirmiştir. Semtin sakinleri arasında Osmanlı kaynaklarında "bahriye ümerâsı" olarak adlandırılan ileri gelen şahısların yanı sıra gemi ve kışla hayatından beslenen "bıçkınlık/külhanbeylik/kabadayılık" geleneğine bağlı zümrelerinde barınağı olmuştur. Eski İstanbul'un gündelik konuşma diline girmiş olan "Kasımpaşalı eli maşalı" deyimini de S.M.Alus ve özellikle H.R.Gürpınar gibi yazarların eserlerinde tarif ettikleri, geleneksel mahalle hayatı ile birlikte günümüzde tarihe karışmış "mahalle karısı" tipinin Kasımpaşa'da güçlü bir birikime sahip olduğunu işaret etmektedir.

Kasımpaşa'da Çingenerin yerleşmesi, henüz yeterince araştırılmamış olmasına rağmen XX.yüzyıldan geriye gitmesi gerektir. Özellikle Hacı Hüsrev Mahallesi'nde yoğunlaşan, ayrıca Bedrettin Mahallesi'nin de küçük bir kesimini işgal eden Çingene iskânı, büyük bir olasılıkla Kasımpaşa'nın XIX.yüzyılın ortalarından itibaren yaşadığı sönükleşmeye paralel olarak gelişmiştir. Tarihi yarımada bulunan Sulukule ve Ayvansaray-Lonca semtlerindeki Çingenerin çoğunlukla müzik ve dans ile geçimlerini sağlamalarına karşılık Hacı Hüsrev Mahallesi İstanbul'da yankesiciliğin ve uyuşturucu ticaretinin merkezi konumundadır.

Külliyyeler

G. MİMARİ ESERLERİN KATOLOĞU

I. DİNİ YAPILAR

a. Külliyeler

Kasımpaşa semtinde iki tane külliye tesbit edilmektedir. Bunlardan semte adını veren Güzelce Kasım Paşa Külliyesi I. Selim (Yavuz) ve I. Süleyman (Kanuni) devirleri devlet adamlarından vezir Güzelce Kasım Paşa (ö.1533) tarafından 1533-34 yıllarında Mimar Sinan'a yaptırılmış olup cami, medrese, hamam, sebil ve daha sonraki yıllarda eklenen çeşme ve muvakkithaneden oluşur.

Diğer külliye ise Büyük Piyale Paşa tarafından 1573 yılında Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.(18) Bu yapılar topluluğu cami, medrese, tekke, türbe, hazire, sıbyan mektebi, sebil çarşısı ve hamam bölümlerinden oluşmuştur.

Bu yapılarda Güzelce Kasım Paşa Külliyesi'nden günümüze sadece cami, sebil, çeşme ve muvakkithane gelebilmiştir. Piyale Paşa Külliyesi'nde ise cami, türbe ve hazire ulaşmıştır. Bu külliyelerin kapsamına giren yapılar katalog bölümünde tek tek ait oldukları yapı tipleri arasında ele alınmıştır.

18 - Bu külliyei oluşturan yapılar içinde yer alan caminin kimim tarafından yaptırıldığı tartışma konusudur. Oktay Aslanapa, Metin Sözen ve Abdullah Kuran gibi bazı sanat tarihçileri yapıyı Mimar Sinan'ın yapmış olduğunu söylemekte E.Egli, G.Goodwin ve A.Stratton gibi diğer bazı yabancı araştırmacılarda bu düşünceye karşı çıkmaktadırlar. Bununla birlikte E.A.Grosvenor, G.Martiny ve K.Wulzinger gibi bazı araştırmacılarda yapının mimarisinin batı kökenli olabileceğini söylemektedirler. (bkz. "İstanbul, Kasımpaşa'daki Piyale Paşa Külliyesi'nin medreseleri ve tekkeleri için bir Restitüsyon Denemesi".*Sanat Tarihinde Doğudan Batıya Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri*. İst. 1989 - S. 87 - 94

Camiler

GÜZELCE KASIM PAŞA CAMİİ

1533 -1708 - 1721 - 1867 - 1891 - 92 - 1990'lar

Cami-i Kebir Mahallesi'nde, Bahriye Caddesi üzerinde , Safra Sokağı ile Kasımpaşa Camii Sokağı arasında yer almaktadır.

Cami I.Süleyman'ın (Kanuni) şehrin iskan hareketlerinin bir parçası olarak uygulanmakta olan yerleşim planı çerçevesinde , Anadolu ve Rumeli Beylerbeyi Vezir Güzelce Kasım Paşa (ö.1533) tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. III. Ahmed döneminde 1708 yılında tamamen yenilenmiştir. 1721'de yanan yapı aynı yıl Sadrazam Hekimoğlu Hasan Paşa'nın kardeşi mütevellî Feyzullah Bey tarafından onarılmıştır. Bu onarımda Feyzullah Bey tarafından yapıya kendi adıyla anılan çeşme eklenmiştir. Şadırvan 1870 yılında Esmâ Hatun tarafından yeniden yaptırılmıştır. Orijinal malzemesi ahşap olan yapı 1721 yılındaki yangından sonra XIX.yy.'da tekrar yanmıştır. Bu yangından sonra Abdülaziz kubbeli ve çifte minareli büyük bir cami yaptırmıştır. 1867 yılına tarihlenen bu yenilemeden sonra yapı II.Abdülhamit zamanında (1876-1909) 1891/92 yılında onarım görmesine rağmen şimdiki şeklini Abdülaziz dönemindeki yenilemede almıştır.

Yapıya kuzey yönündeki, klasik oranlarını yitirmiş kaba mukarnas başlıklı , altı mermer sütunlu ve sakıflı son cemaat yerinden girilmektedir. Bu bölümden sonra yer alan kapalı son cemaat yerinin sağ tarafında minareye çıkış kapısı bulunmakta, sol tarafta bulunan ahşap merdivenle kadınlar mahfilline çıkılmaktadır. Son cemaat yerinin giriş kapısının sağ ve sol taraflarında birer tane dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Harim ile ortak olan duvarda mihrabın tam karşısında dikdörtgen cümle kapısı, üstünde bir ayet kitabesi bulunan bu kapının da yanlarında sivri kemerli birer tane pencere yer almaktadır. Kare planlı harim bölümünde cümle kapısının her iki yanında "L" şeklinde fevkani müezzin mahfilleri bulunmaktadır. Her cephesinde bulunan yüksek sivri kemerlerin üzerine oturan kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Güney duvarında içten yedi köşeli , mermer mihrap bulunmaktadır. Mihrabın iki yanında XIX. yy. ikinci yarısında Salih Paşa tarafından vakf edilmiş on adet şamdan bulunmaktadır. Minber ve vaaz kürsüsünün malzemesi de mermerdir. Doğu ve batı duvarında tam ortada oldukça yüksek ve sivri kemerli birer kapı ile yan mekanlara geçiş sağlanmaktadır. Bu kapıların sağ ve sol taraflarında mihrap duvarında da olduğu gibi kırık kaş kemerli birer tane pencere bulunmaktadır. Bunların üzerinde yer alan üçlü pencereler sivri kemerli olup, silmeler ile hareketlendirilmiştir. Kubbe ağırlığını taşıyan kemerin aynasında uygulanan üçgen (çatma) kemerli üçlü pencere grupları Abdülaziz döneminde Üsküdar Mevlevihanesinin Semahane-türbe binasında da uygulanmıştır.

Son cemaat yerinden ahşap bir merdivenle çıkılan kadınlar mahfili "L" şeklinde olup bir çıkma ile genişletilmiştir. Bu bölümü alt katta sağ ve sol taraflarda dörderden sekiz tane, bitkisel

motifli başlığa sahip ahşap sütun taşımaktadır. Bu alanda aydınlanma kuzey yönünde bulunan beş tane sivri kemerli pencere ile sağlanmıştır. Sivri kemerli üç açıklığı olan mahfil oldukça geniş bir alana yayılmıştır.

Kurşun kaplı olan kubbe dört taraftan oldukça yüksek alınlıklar ile çevrilmiştir. Kubbe kasnağı ile üçgen alınlıkların duvarlarının arasındaki boşlukta dört köşede II.Mahmud (1808-1839) devrinde ortaya çıkan , ile uygulamasının Beyazıt Camii avlusunda yapılması düşünülen , fakat tutucu çevrelerin baskısından çekinilerek Divanyolu'nda inşa edilen II.Mahmut külliyesi'nin çeşmesinde uygulanan küreler bulunmaktadır. Bu küreler Fransız aydınlanma mimarlığında tasarlanan fakat oldukça az uygulanan dünyayı simgeleyen kürelerdir. Abdülaziz dönemindeki yenilemede konulmuş olmalıdır. Osmanlı üst yapı kurumlarındaki yenilenmeyi simgeleyen, gelenekselliği aşmaya çalışan düşüncenin ürünü olan bu mimari öğeler oldukça ilginç örneklerdir.Buna benzer bir diğer çalışma ise yine II.Mahmut döneminde yapılan onarım sırasında Üsküdar - Devatizade Mustafa Efendi Tekkesi'nin Selmanipak caddesi'ne bakan tarafına inşa edilen çeşmede görülebilir.Yapının köşe noktalarında bulunan dört tane burmalı sütunce, kubbeyi çevreleyen üçgen alınlıklar ile cephe duvarının son bulunduğu yerde yapıyı tamamen kuşatan palmet süslemeler Abdülaziz dönemine ait diğer bazı yapılarda da karşımıza çıkmaktadır. Bunun en iyi örneği Aksaray Valide Camii'dir. Dış cephede içeride olduğu gibi pencereleri çevreleyen sivri kemer silmeleri ve kubbeyi taşıyan sivri kemerler belli olmaktadır. Doğu ve batı duvarlarına eklenen yan mekanların asıl girişleri her iki yönde de dört tane mermer sütunlu, üç açıklıklı bölümden olmaktadır. Bu bölümlerdeki sütun başlıklarıda kuzey tarafındaki girişte bulunan sütun başlıkları gibi klasik oranlarını yitirmiş kaba mukarnas başlıklardır. Sütunlar arası bağlantıyı üç tane atnalı kemer sağlamaktadır. Ortada bulunan kemer diğerlerine göre büyük fakat basık tutulmuştur. Buna karşın diğer kemerlerin oluşturduğu açıklıklar ortadakine göre daha dar tutulmuşlardır. Bu kemerler işlevsel olmaktan çok dekoratif elemanlar olarak değerlendirilmiştir. Bu yan mekanlar kare planlı olup ahşap bir tavanla kaplıdır. Aydınlanma ise üç taraftan demir parmaklıklı ikişer dikdörtgen kademeli pencere ile yapılmaktadır.

Aslında bir vezir yapısı olarak tek minareli inşa edilen cami 1867 yılında padişah yapısı olarak çifte minareli inşa edilmiştir. Tek şerefeli olan bu minarelerden kuzeydoğu köşesinde bulunanı şimdilik onarım amacıyla yıkılmıştır. Kesme taştan , kare kaideli ve silindir gövdeli olan minarelerden güneybatı köşesinde bulunanın şerefesi sıvayla kaplı olup , kurşun külaha sahiptir.

Harimde yapının hemen her tarafında oldukça yoğun bir süsleme görülmektedir. Pencere kenarlarında , sivri kemerlerin üzerinde ve geriye kalan yüzeylerde yalancı mermer boyamalar görülmektedir. Alt kat pencerelerin üzerlerinde renkli geometrik ve bitkisel motiflerden oluşan alınlıklar bulunmaktadır. Pandantiflerde ortada bulunan bitkisel motifli yuvarlak madalyonları oldukça yoğun bir şekilde yine bitkisel süslemeler kuşatmaktadır. Kubbe on eşit dilime ayrılmış, her dilimde pandantiflerdekine benzer geometrik ve bitkisel bezemeler bulunmaktadır. Bu

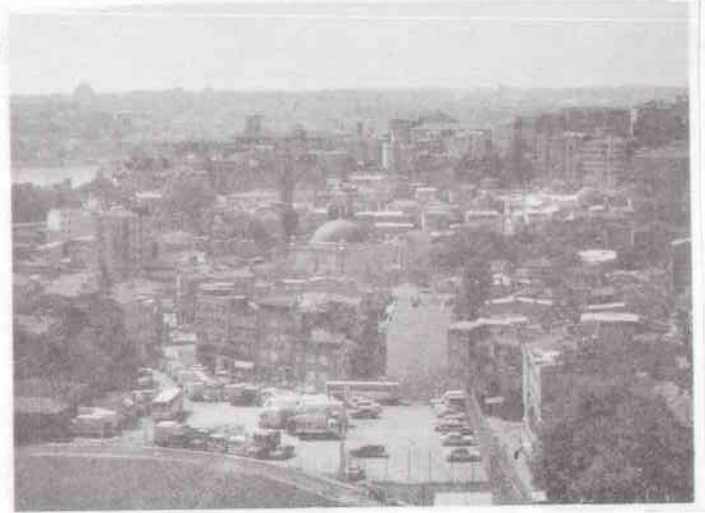
süslemeler dilimler halinde kubbe göbeğinde yine yoğun olarak bezenmiş ayetin çevresinde birleşmektedir. Mihrap içinde de kalem işi bitkisel motiflerle bezemeler yapılmıştır. Kenarı varak yaldızlı geometrik süslemelerle çevrili olan mihrabın üstü yine varak yaldızla taç şeklinde bir ayet yazısı ile son bulmuştur. Ana mekanda bulunan kalem işi bezemeler 1994 yılında yapılan onarımla tamamen yenilenmiştir. Buna karşın yapının bütün duvarlarında Hattat Seyyid İzzet Mustafa'nın dokuz adet ahşap hat madalyonu bulunmaktadır. Bu madalyonlarda "Allah", "Muhammed", "Ali", "Ömer", "Osman", "Ebu Bekir", Kerbela Şehitleri "Hasan ile Hüseyin" in isimleriyle birlikte ayet-i kerimeler yazılmaktadır. Ayrıca batı duvarında iyi bir hattat olan padişah Abdülmecid'in yazı kuşağı üzerinde bitkisel motifli bir hat levhası yer alır. Caminin iç bezemesinde Abdülaziz ve Abdülhamit dönemlerinin eklektik zevki egemendir. Yan mekamlarda da giriş kapılarının üzerinde de 1892 tarihli birer ayet-i kerime bulunmaktadır. Doğu taraftakinin iki yanında birer sorguç motifi bulunur. Yapıyı kuşatan avlu korkuluklarının bağlantılarını sağlayan paye başlıklarında palmet süslemeler bulunmaktadır.

Geniş bir avlu içerisinde yer alan caminin 1870 yılında yaptırılan şadırvanı son onarımlarda tekrar elden geçirilmiş, kurşun kaplı konik çatının altında onaltı gözlü olarak yenilenmiştir. Konik çatıyı taşıyan sütunlar orjinaldir.

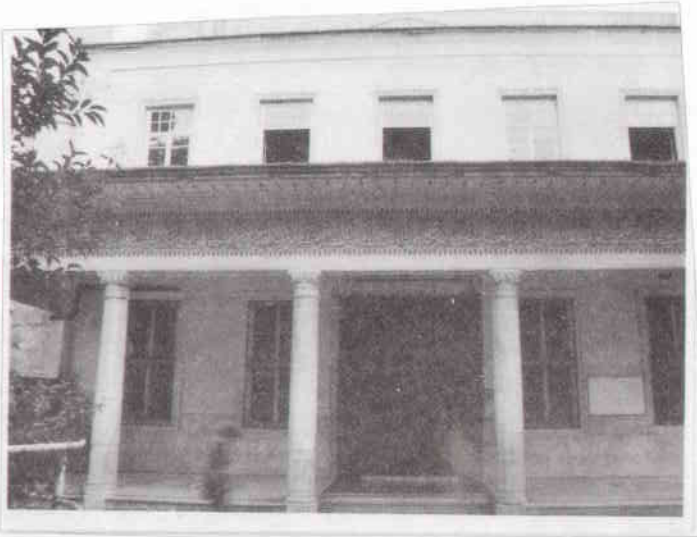
KAYNAKÇA : *Evliya* , II , 97 ; *Hadika* , II , 2 ; *Mir'at* , 499 - 502 ; *Abaç* , 8 ; Şehsuvaroğlu , H. *Asırlar Boyu İstanbul* , İst. 1953 , 76 ; Bayrı, M. Halit , *İstanbul Folkloru* , İst. 1953, 12 ; Öz , II , 52 ; Eyice , S. , "İstanbul Minareleri" , *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İst.1963, I , 40; Kuran, A. *Mimar Sinan* , İst. 1986, 276; Akın, G., "Tanzimat ve Bir Aydınlanma Simgesi" , *Osman Hamdi Bey ve Dönemi* , İst. 1993 , 123 - 133 ; Tanman , Baha M , " Devatî Mustafa Efendi Tekkesi" , TV - İSTA , III. 42 ; Egin, E., "Güzelce Kasım Paşa Camii" *TV - İSTA* , III , 461.

Resim Nu.: 10
Güzelce Kasım Paşa Camii ve Muvakkithanesi

Resim Nu.: 11
Güzelce Kasım Paşa Camii
Tepebeşi'ndan Görünümü - 1996

Resim Nu.: 12
Güzelce Kasım Paşa Camii Girişi - 1996

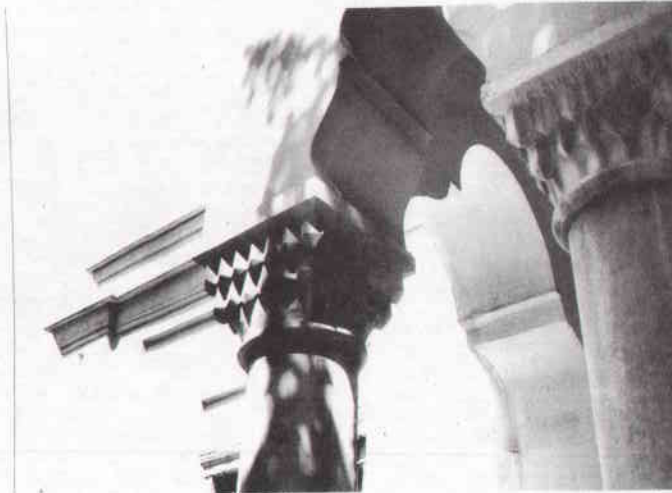
Resim Nu.: 13
Güzelce Kasım Paşa Camii
Doğudaki Yan Mekan ve Minare.

Resim Nu.: 14
Güzelce Kasım Paşa Camii;
Doğudaki Yan Mekan Girişi - 1996

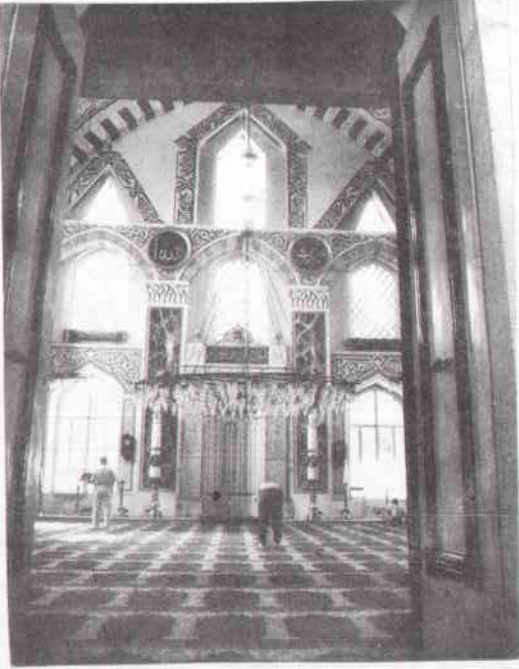
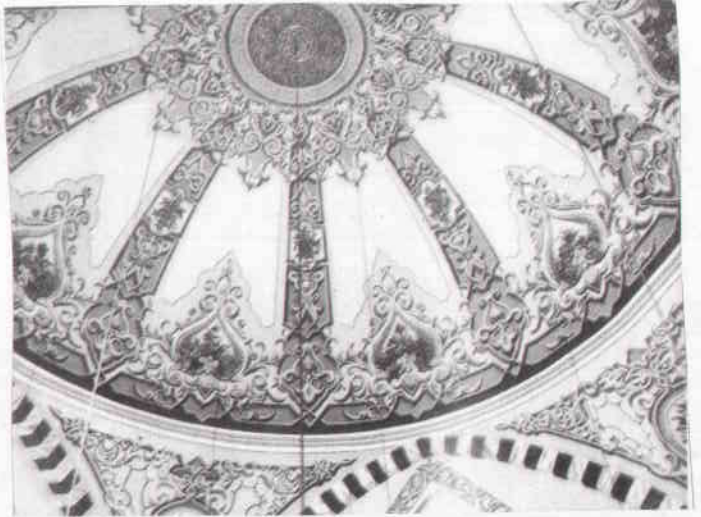
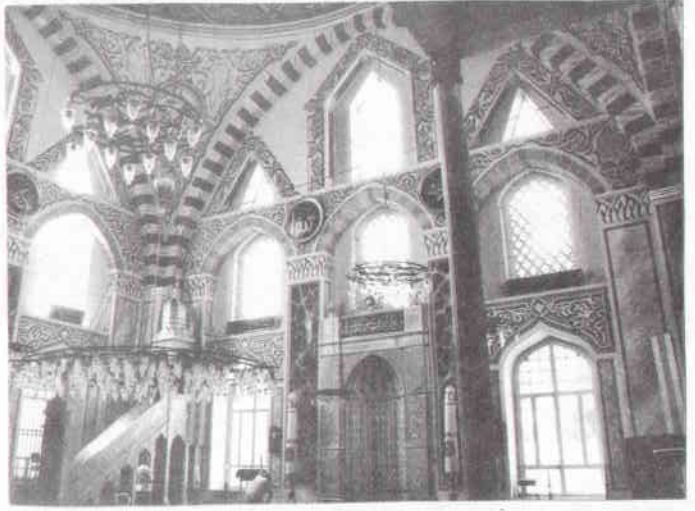

Resim Nu.: 15
Güzelce Kasım Paşa Camii;
Batı Tarafındaki Yan Mekan

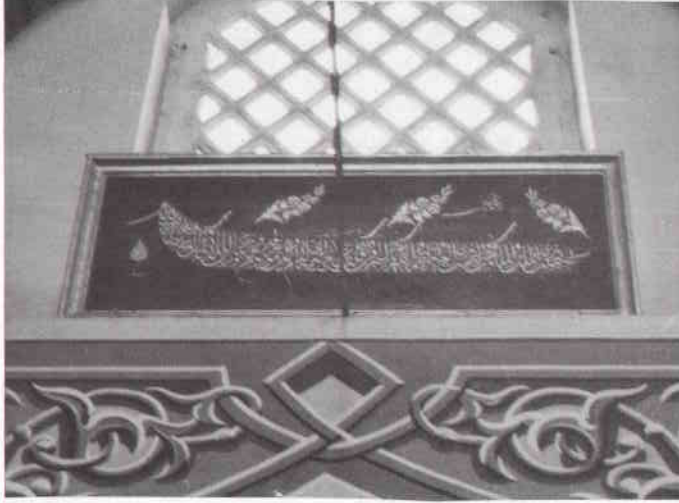
Resim Nu.: 16
Yan mekan girişlerinde ve asıl girişte kullanılan mermer sütunların üzerinde bulunan, klasik oranlarını yitirmiş, kaba mukarnaslı başlıklar.

Resim Nu.: 17
Önde Kadınlar mahfilini taşıyan ahşap sütunlardan biri ;
Mihrap duvarı ve batı duvarından detay - 1996

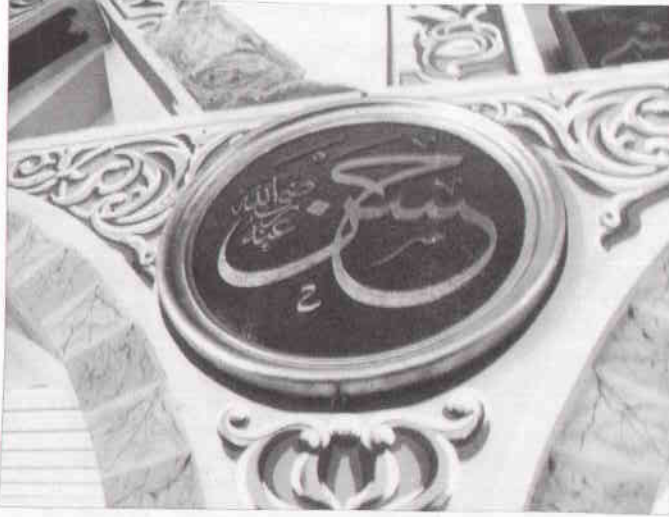

Resim Nu.: 18
Mihrap duvarından görünüm - 1996

Resim Nu.: 19
Kubbe süslemelerinden detay - 1996

Resim Nu.: 20
İç Mekanda batı duvarında bulunan Hat Levha - 1996

Resim Nu.: 21
İç Mekanda bulunan Ahşap Madalyonlardan biri - 1996

SİNAN PAŞA CAMİİ

XVI. yy. 3. çeyreği -1965

Kaptan Paşa Mahallesi , Sinan Paşa Yumak Sokak'ta yüksek bir duvar üzerinde , bahçe içerisinde yer alır.

I. Süleyman'ın (Kanuni) vezirlerinden Ayazpaşa'nın kardeşi Tunus Fatihî Sadrazam Sinan Paşa (ö.1596) tarafından 16.yy.'ın II. yarısında yaptırılan caminin gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi bulunamamasına rağmen, Sinan Paşa'nın bu caminin masraflarının karşılanması amacıyla 1579 yılında yaptırmış olduğu ve zamanla Kulaksız Hamamı olarak adlandırılan hamamdan önce inşa edilmiştir.Bu nedenle tarihlendirilmesi XVI.yy.ın III.çeyreği değerlendirilmeye alınmıştır.

Harap durumda ve işlev dışı olarak bulunmaktayken 1965 yılında onarılan yapı, üç sıra tuğla bir sıra taş kullanılarak almaşık teknikte yapılmıştır.Ana mekana üç kubbeli son cemaat yerinden girilmektedir. Dikdörtgene yakın plan şeması gösteren ana mekânda, mimari bir özellik bulunmaktadır. Mihrabı mermerden minberi ise ahşap malzemeden yapılmıştır. Tavan ahşap çubuklarla hareketlendirilmiştir. Son cemaat yerinden çıkılan kadınlar mahfili beton olup "U" şeklinde iç alanı çevrelemektedir. Mihrap yönünde üstte yuvarlak kemerli üçlü pencere grubu bulunmaktadır. Diğer yönlerde altta ve üstte dikdörtgene yakın ikişer pencere bütün yapıyı aydınlatmaktadır. Örtü sistemi kırma çatıyla sağlanmıştır. Doğu duvarına bitişik olarak yükselen minare betondur. Herhangi bir süsleme unsurunun bulunmadığı caminin bahçesinde kime ait olduğu bilinmeyen bir mezar bulunmaktadır.

KAYNAKÇA : *Evliya* , II , 97 ; *Hadika* , II , 24 ; *Mir'at* , 517 ; *Abaç* , 22 ;Ethem, H. ,*Camilerimiz*, İst. 1932 , 63 ; *Öz* , II , 11 ;Haskan, M. Nermin , *İstanbul Hamamları*, İst. 1995, 217-218

PİYALE PAŞA CAMİİ

1573 - 1952 - 1968

Kaptan Paşa Mahallesi'nde, Piyale Baruthane Caddesi, Zincirlikuyu - Baruthane Caddesi ve Sel Sokağı'nın çevirdiği geniş bir alanda bulunmaktadır.

Mimarının kim olduğu konusunda çeşitli görüşlerin ileri sürüldüğü bu yapının, Mimar Sinan'ın eserlerini kapsayan "Tuhfe-i Mimarî" adlı eserde yazılı olmasından yola çıkılarak 1573 yılında Piyale Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırıldığı söylenebilir.

Dikdörtgen planlı (55x45 m.) yapıda duvarların bir bölümü ile payeler kesme küfeki taşından, bir bölüm duvar ise moloz taştan yapılmıştır. Kubbe ve tonozlarda tuğla malzeme kullanılmış, üstleri kurşun ile kaplanmıştır. Ana mekan dikdörtgen planlı olarak (30.50x19.70 m) tasarlanmıştır. Ana mekanın üzeri yaklaşık 9 m çapında eşit büyüklükte altı tane kubbe ile örtülüdür. Pandantifli geçişlerin sağlandığı kubbelerin ağırlığı sivri kemerler ile ana mekanın ortasında bulunan iki tane granit sütuna bindirilmiştir. Mihrap duvarına gömülü bulunan payandalar iç mekanda oldukça az belirgin olmalarına rağmen dışarıdan son derece belirgin kılınmışlardır. Bu payandalar dışarıdan çokgen gövdeli soğan kubbeli ağırlık kuleleri ile sonlandırılmıştır. Doğu, batı ve kuzey duvarındaki payandalar tamamiyle iç mekanda belirginleştirilmiştir. Batı ve doğu duvarındaki payelerin arasındaki girintilerde iki katlı mahfiller bulunmaktadır. Bu girintilerin ekseninde birer paye daha eklenerek birbiriyle bağlantılı sivri beşik tonozlu ikişer eyvan tasarlanmıştır. Bu eyvanların üzerlerinde mermer korkuluklara oturan ahşap kafesli mahfiller bulunmaktadır.

Ana mekana giriş, yanlardaki birimlerin ekseninde bulunan iki kapı ile sağlanmıştır. İçeride minare kaidesinin önünde müezzin mahfili bulunmaktadır. Müezzin mahfilini sivri kemerli altı tane mukarnas başlıklı sütun taşımaktadır. Mihrap yönüne doğru çıkma yapan mahfilin üst örtüsü beşik tonozdur. Kuzey duvarının batı ve doğu tarafında bulunan girintiler kendi aralarında üç eyvana bölünmüştür. Burada da örtü sistemi beşik tonozdur. Ortada kalan eyvanlar sağ ve solda ana mekana girişi sağlayacak kapılar, diğer bölümlere dikdörtgen birer pencere konmuştur. Renkli mermer ile kuşatılan dikdörtgen ana mekan girişlerinin üzerinde sülüs hatlı ayet levhaları bulunmaktadır. Giriş bölümündeki eyvanlar kırık kaş kemerlerle ana mekana açılmaktadır.

Harim bölümü yanlarda iki katlı galeriler ile kuşatılmıştır. Alt galeriler kısa ve kalın payelere oturan sivri kemerlerle tasarlanmıştır. Bu galerilerdeki kemerler müezzin mahfilinde olduğu gibi küçük yarım dairelerden oluşan "dişli kemer" şeklinde tasarlanmıştır.

Yapının kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerine ana mekanın duvarları ile payeler arasında kare planlı ve kubbeli birer tane merdiven kulesi bulunmaktadır. Bu merdivenler ile ana mekandaki mahfillere ve cephedeki galerilere ulaşılmaktadır. Bu kuleler kuzey cephesinden çıkma

yapmaktadır. Kuzey cephesinde tam ortada minare kaidesinin altında bir çıkıntı bulunmakta bu çıkıntının altında sakıflı küçük bir revakla kuşatılan son cemaat yeri mihrabı bulunmaktadır. Mukarnas kavsaralı mihrabın üzerindeki bu revak mukarnas başlıklı ikişer sütuna oturan tuğla örgülü sivri kemerlerden meydana gelmektedir. Arkadaki duvarda giriş kapıları ile bunların yanında birer pencere bulunmaktadır. Cephede girintilerin yan duvarında basık kemerli küçük kapılar ile mahfiller ile galerilere giriş sağlanmaktadır.

Son cemaat yerinde, Sinan döneminde ilk uygulamaları görülen çift revaklı tasarım dikkat çekmektedir. Ana mekanın kuzey duvarında bulunan payelerin sırasında tuğla örgülü birer istinat kemeri bulunmaktadır. Bu kalın kemerlerden ortadaki iki tanesi sivri kemerlidir. İç revak, istinat kemerlerinin ayakları ile bunların arasına yerleştirilen üçlü kemer gruplarından meydana gelmektedir. Bu kemerleri baklava başlıklı devşirme granit sütunlar taşımaktadır. Ortadaki kemerler yanlardakine oranla biraz daha yüksek tutularak iç revağın daha hareketli bir görünüm kazanması sağlanmıştır. İç revağı saran dış revakta, yanlarda birer tane olmak üzere yirmiiki adet baklava başlıklı devşirme granit sütun bulunmaktadır.

Doğu ve batı duvarlarında ana mekanı yanlarda kesen galerilerin üzerinde kesme küfeki taşından daire kesitli, küçük korint başlıklı ince sütunlarla bunlara oturan tek meyilli fevkani galeriler bulunmaktadır. Sütunların arası kesme küfeki taşından korkuluk levhaları ile kapatılmıştır.

Ana mekanın duvarlarında üç sıra halinde düzenlenmiş çok sayıda pencere bulunmaktadır. Bütün cephelerinde alt sıradaki pencereler ve galerilere açılan ikinci sıradakiler dikdörtgen pencerelerdir. Bu pencereler mermer söveli ve demir parmaklıdır. Üst pencereler ise sivri kemerlidirler. Alçı şebekelerle hareketlendirilen üst pencereler kubbeleri kuşatan sivri beşik tonozların alınlıklarına beşli, diğer cephelerde üçlü olarak tasarlanmıştır. Güney cephesinin alınlıklarına ayrıca üçer tane alçı şebekeli yuvarlak pencere açılmıştır.

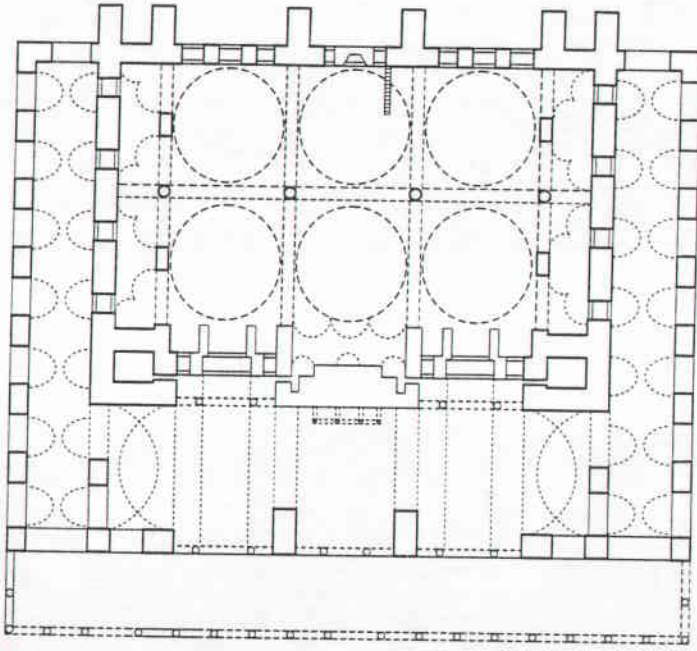
Ana mekanın kuzey duvarında payelerin oluşturduğu girintilerin ortadakinde normalde taş kapının bulunması gereken son cemaat yerinin mihrabının üzerinde minare bulunmaktadır. Minarenin kare planlı kesme küfeki taşından kaidesi, içeride müezzin mahfilinin üzerine gelmekte ve her iki tarafta oldukça belirgindir. Kesik piramit şeklindeki pabuç kısmının üzerinde çokgen gövdeli olarak tasarlanan minarenin şerefesinin altı girland kabartmalı bir silme ile sarılmıştır. Bu silme, minarenin XVIII. yy. sonu yada büyük bir olasılıkla XIX. yy.'ın ilk çeyreğinde II. Mahmud döneminde (1808 - 1839) yenilendiğini göstermektedir.

Kuzeydeki avlunun iç kesiminde klasik üslupta yapılmış (Çan şeklindeki sütun başlıklar hariç) mermer şadırvan bulunmaktadır. Aynı avlunun kuzeydoğusunda kuran kursu, kuzeybatısında ise meşruta bulunmaktadır.

Süsleme açısından tamamiyle çiniden yapılan mihrap göze çarpmaktadır. Yarım sekizgen planlı mihrap iki çerçeve içerisine alınmıştır. Bu çerçevelerden dışta kalanı dikdörtgen, içte bulunan ise sivri kemerlidir. Nişin kavsarası çini mukarnaslarla dogulanmıştır. Yüzeydeki çinilere beyaz zemin üzerinde farklı bitkisel motifler yapılmıştır. Sıraltı tekniğinde olan bu çiniler özel

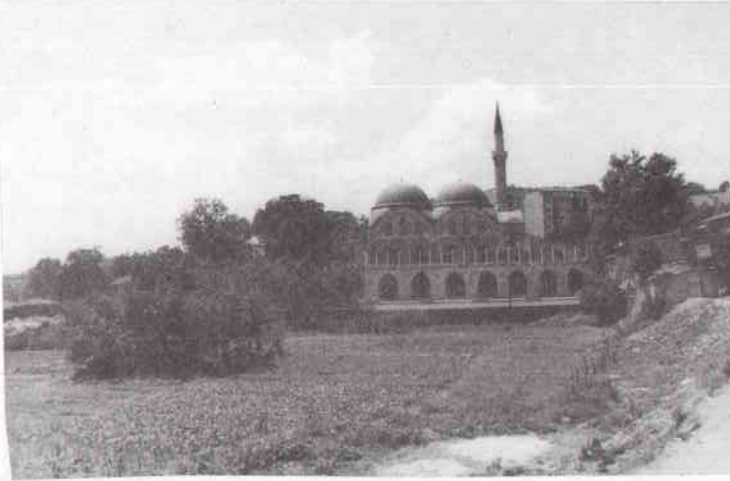
olarak yapılmış İznik çinileridir. Bunun dışında kubbeleri taşıyan kemerlerin üzengi sırasında bulunan ve bütün yapıyı kuşatan lacivert zemin üzerinde beyaz renkli *celi sülüs* harflerden oluşan ayet kuşağı göze çarpmaktadır. Bu hat kompozisyonu dönemin en önemli hattatlarından "Ahmet Karahisarî"nin (ö.1556) manevi oğlu ve öğrencisi "Çerkez Hasan Çelebi"ye aittir. Mermer minber son derece sadedir. Mihrap duvarında pencere alınlıklarında bulunan bitkisel formları müezzin mahfili, korkuluklar ve minare kaidesindeki geometrik süslemeleri, kalem işi süslemeler oluşturur. Yan galerilerde bulunan geometrik motifli korkuluk levhaları diğer süsleme ögesidir.

KAYNAKÇA : *Evlîya* , II , 289 - 291 ; *Hadika* , II , 25 - 28 ; *Mir'at* , 510 - 512 ; Ethem, H., *Camilerimiz* , İst. 1932 , 63 - 64 ; M. Halit Bayrı , *İstanbul Folkloru* , İst. 1955 , 12 ; Eyice, S., "İstanbul Minareleri" , *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri* , I , İst. 1963 , 31 - 132 ; *Abaç* , 24 - 26 ; Şehsuvaroğlu , H., *Asırlar Boyunca İstanbul* , İst.1953 , 108 ; Öz , II , 54 ; Demiriz , Y. , "İstanbul'da Piyale Paşa Türbesi ve Lahitleri Üzerine Bir Araştırma " , *Vakıflar Dergisi* , XIII 1981 , 387 - 423 ; Aslanapa, O. , *Osmanlı Devri Mimarisi* , İst. 1986 , 278-281 ; Kuran, A. , *Mimar Sinan* , İst. 1986 292 ; Tanman, M. Baha , " İstanbul Kasımpaşa'daki Piyale Paşa Külliyesi'nin Medresesi Ve Tekkesi İçin Bir Restitüsyon Denemesi" , *Sanat Tarihinde Doğudan Batıya / Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri* , İst.1989 - 87 -94 ; Demiriz, Y. - Tanman, M. Baha , "Piyale Paşa Külliyesi" ; *TV - İSTA* ,VI , 245-258.

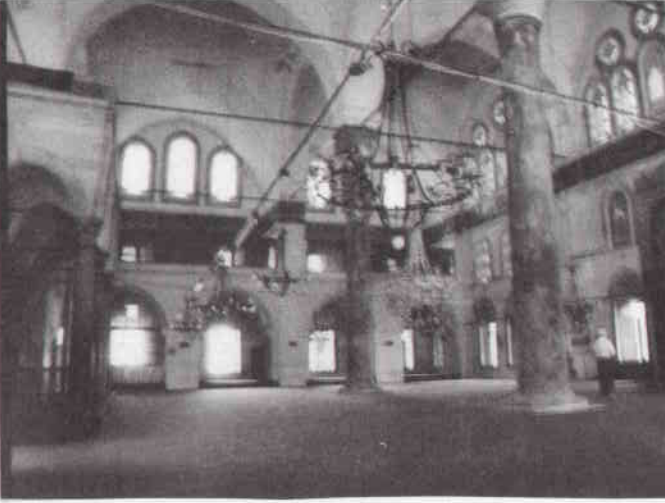

Plan : 1

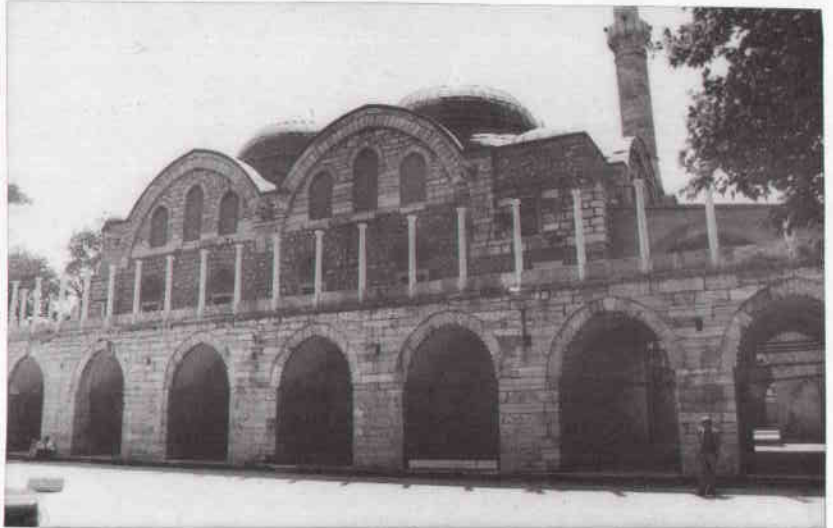
Piyale Paşa
Camii planı
(TV/İSTA)

Resim Nu.: 23
Piyale Paşa Camii;
Batıdan görünümü - 1996

Resim Nu.: 24
Piyale Paşa Camii;
İç mekan görünümü - 1995

Resim Nu.: 25
Piyale Paşa Camii;
Batı duvarı detay - 1996

ÇORLULU ALİ PAŞA CAMİİ

1707 - 8 -1808-1839 arası - 1861-1900 - 1970'ler

Camii Kebir Mahallesi'nde ,Camialtı Tersanesi'nin sınırları içinde yer almaktadır.

Yapı II. Mustafa (1695-1703) ve III. Ahmed dönemi (1703 - 1730) yöneticilerinden Sadrazam Çorlulu Ali Paşa (ö.1711) tarafından Kasımpaşa Tersanesi içinde iki katlı olarak Camialtı denilen yerde yaptırılmıştır. II. Mahmud döneminde (1808 -1839) yenilenen camide bulunan neogotik üslubundaki sivri kemerli büyük pencereler yapının Abdülaziz veya II.Abdülhamid döneminde yenilendiğini gösterir.

Son onarımlarda kubbesi kaldırılan, cephesi sıvayla kaplanan yapının görünümü oldukça değişmiştir. *Hadika*'da bildirildiği üzere, iki katlı olan caminin kaptanlara ait olan alt katı günümüzde ikamet alanı olarak kullanılmaktadır. Tersanede bir bahçe içerisinde yer alan yapının son cemaat yerine sekiz basamaklı mermer bir merdivenle ulaşılır. Bu alan yapıya 1970'li yıllarda camekanlı olarak eklenmiştir. Son cemaat yerinde bulunan yüksek basamaklı mermer merdivenle orijinal yapının korunmuş bulunan yarım yuvarlak kemerli cümle kapısına ulaşılmaktadır. Kare planlı harim kısmında cümle kapısından girildikten sonra sağ ve sol tarafta müezzin mahfilleri bulunmakta; soldaki müezzin mahfilinden doğu duvarına bitişik bulunan ahşap bir merdivenle kadınlar mahfiline çıkılmaktadır. Güney duvarında bulunan mihrabın her iki yanında bulunan birer tane ahşap paye üzerinde yükselen ikişer küçük ahşap ve yivli sütuncenin üzerinde dilimli kaş kemer ile sınırlandırılan mihrap üstü ahşap bir alınlık ile son bulmaktadır. Mihrabın sağ ve sol tarafında bulunan birer tane sivri kemerli yüksek pencere ile birlikte toplam sekiz tane yüksek sivri kemerli pencere mekan aydınlığını sağlamaktadır. Bu pencerelerin iç kısımlarında, alt bölümleri kare, üst bölümleri sivri kemere uygun olarak parçalara bölünmüştür. Minber ve vaaz kürsüsü ahşap malzemedendir olup minber güneybatı vaaz kürsüsü ise güneydoğu duvarına bitişiktir. Ahşap malzemenin kullanıldığı tavan, düz olup altı bölüme ayrılmıştır.Tavanı iki tanesi mihrap duvarının önünde, iki tanesi mahfilin önünde olmak üzere dilimli kaş kemerli ahşap payeler taşımaktadır. Ahşap bir merdivenle ulaşılan sağ ve sol taraflarda müezzin mahfillerinin üzerine gelecek şekilde çıkıntılı olan kadınlar mahfilinin tavanı üç çeşit parçaya bölünmüştür. Burada bulunan küçük dikdörtgen pencereler ile aydınlanma sağlanmıştır.

Oldukça belirgin ahşap bir saçakla çevrili olan yapı kırma çatıyla kaplıdır. Üst kat pencereleri mermerle , alttakiler ise kesme taş ile ikiye bölünmüş, ortalarına ise kilit taşı konulmuştur. Saçak altına kadar yükselen minare kaidesi betondan olup kesme taş görünümündedir. Silindirik gövdesi ve tek şerefesinde kullanılan malzeme kesme taştır.

Süsleme unsuru olarak harim kısmında bulunan din büyüklerinin adlarının yazılı olduğu ahşap madalyonlar, aydınlığı sağlayan pencerelerde bulunan renkli camlar, mihraptaki dekoratif

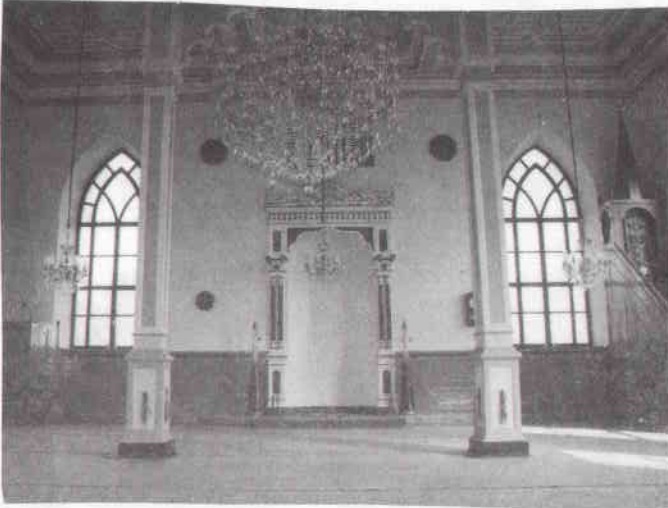
sütunceler ve kaş kemer ile birlikte tavanda bulunan bölümlerin ahşap çubuklarla geometrik desenler sağlanmasını söyleyebiliriz. Tavanın ortasında bulunan altı ve sekiz kollu yıldız motifleri ayrı bir süsleme ögesi olarak gösterilebilir.

Avlu içerisinde basamaklarla ulaşılan şadırvan sekiz mermer sütunun taşıdığı kurşun kaplı bir kubbe ve bunun etrafında yayılan geniş bir saçakla örtülüdür. Avluda mermer bir sütun başlığı üzerinde bulunan işlev dışı sütun şeklinde çeşme kaidesi, sütun ile birlikte başka bir yerden koruma amacıyla getirilmiş olmalıdır.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 14 ; *Mir'at* , 527 ; *Abaç* , 15 ; Ayverdi , E.H. , *Fatih Devri Mimarisi* , İst. 1953 , 4 ; Kınaylı, H. , "Çorlulu Ali Paşa Camii" ; *İSTA* , VIII,4105 ; *Öz* , II , 18 ; Egin, E. ; "Çorlulu Ali Paşa Camii"; *TV-İSTA* , II , 527 .

Resim Nu.: 26
Çorlulu Ali Paşa Camii;
Müezzin ve Kadınlar mahfili - 1995

Resim Nu.: 27
Çorlulu Ali Paşa Camii; Mihrap duvarı - 1995

Resim Nu.: 28
Çorlulu Ali Paşa Camii Görünümü - 1995

CEZAYIRLI GAZI HASAN PAŞA CAMİİ (Kalyoncular Kışlası Camii)

1782 - 83 XIX. yy. ortaları 1950 - 1990'lar

Bedrettin Mahallesi'nde, İskele Caddesi üzerinde, günümüzde Kuzey Deniz Saha Komutanlığına bağlı olan Kalyoncular Kışlası'nın içinde bulunmaktadır.

Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından Kalyoncular için yaptırılan kışlanın içerisinde bulunan caminin kuzey duvarında bulunan barok mermer çeşmenin kitabesinde yapının 1782 yılında inşasına başlandığı ve 1783 yılında tamamlandığı belirtilmektedir. Hizmete girmesinden kısa bir süre sonra meydana gelen depremde çinilerle süslü olan minare külahı yıkılmıştır. Deprem sonrası yapılan onarımda yapıya mahfil ile birlikte batı tarafına Padişah ve Kaptan-ı Derya'nın, doğu tarafına kalyoncuların girişini sağlamak için birer tane köprü yapılmıştır. Böylece yapının kışla ile bağlantısı sağlanmıştır. Fakat bu köprüler XIX. yy.'da yapılan onarımda kaldırılmıştır. Bu onarım sırasında camiye konulan "*Kebir Saat*" bugün Deniz Müzesi'nde bulunmaktadır. Yapı daha sonra 1950 ve 1990'lı yıllarda tamir edilmiştir.

Kare planlı barok üslupta fevkani ve tek minareli olarak inşa edilen yapı kışla ile birlikte inşa edilmesi nedeniyle benzer mimari özellikler gösterir. XIX. yy.'da yapılan onarımda barok özellikler gösteren ayrıntılar kaldırılarak ampir üslubundaki serçe sarayları ve kuş evleri konulmuştur. Bu ampir özellikler 1950'li yıllarda yapılan onarımla kaldırılmıştır.

Kare planlı harim bölümüne dışarıdan altı mermer sütunun taşıdığı beş basamaklı bir merdivenle ulaşılan son cemaat alanından girilmektedir. Ana mekana girişte sağ ve sol taraflarda birer tane müezzin mahfili bulunmaktadır. Bu mekanın üstü yüksek kasnaklı sekiz yuvarlak kemerli pencerenin bulunduğu tek kubbe ile örtülüdür. Bol miktarda pencere ile aydınlanan ana mekanda alt sıradaki pencereler dikdörtgen üsttekiler ise basık yuvarlak kemerlidir. Sekiz kemerli dikdörtgen bir çerçeve içerisine yerleştirilen mihrap yarım yuvarlak daire şeklinde tasarlanmıştır. Minberi ahşaptır. Ana mekanda iki mermer sütunun taşıdığı mahfile çıkış son cemaat yerinden olmaktadır. Ahşap düz tavan ile kaplı olan bu alanda yer alan hünkar mahfili harim bölümüne çıkma yapmıştır.

İki katlı bu bölümde yapının doğu ve batı cephelerinde bulunan basık kemerli birer kapı ile dersane bölümüne girilmektedir (Burada ordunun din görevlilerini yetiştirmek amacıyla eğitim verilmekteydi). Bu bölüm bugün depo olarak kullanılmaktadır.

Bitkisel motifli başlıkları bulunan altı mermer sütunun taşıdığı son cemaat yerinin dışının alt tarafı abdest musluklarının bulunduğu alan olarak tasarlanmıştır. En önemli özelliklerinden biride güney, doğu ve batı yönlerinde cephe boyunca kalyoncuların ayaklarının yıkamasında kullanılan ayak yıkama yalaklarının zemin katında bulunmasıdır. Bununla birlikte son cemaat alanında bulunan tamamen mermer malzemedan yapılmış küçük bir çeşme bulunmaktadır.

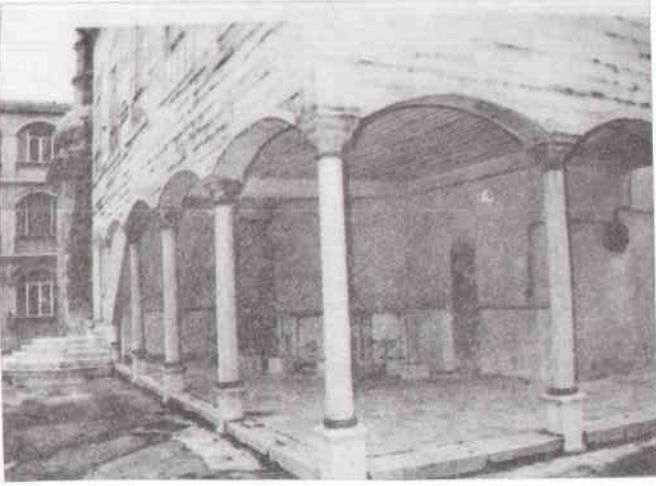
Özellikle yazıtın bir aslan başını andıracak şekilde düzenlenmesi oldukça önemlidir. Bu yazıtın günümüz türkçesiyle metni şöyledir.

- "Kim Mü'minler için bir kapı açarsa Allah o kimse için Cennet'de on kapı açar".

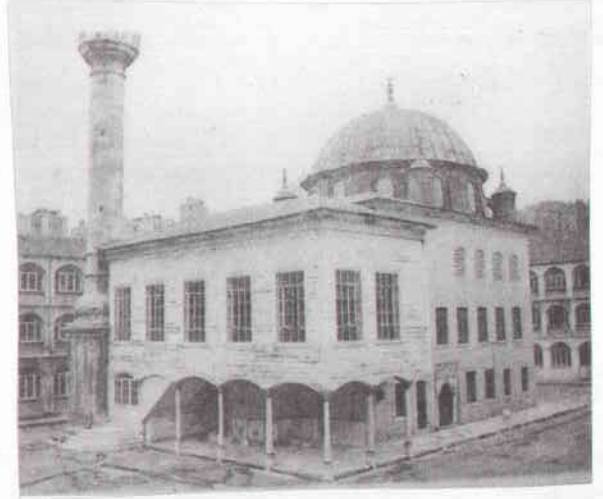
Kırma çatı sistemi ile örtülü bulunan bu alan altı dikdörtgen pencere ile aydınlık kılınmıştır. Yüksek kasnaklı kurşun kaplı kubbenin dört köşesinde ağırlık kuleleri bulunmaktadır. Dikdörtgen gövde üzerinde yükselen minare silindirik gövdeli ve kesme taştandır. Mihrap güney cephesinde dışa taşkındır.

Yapıda son derece yoğun süslemeler bulunmaktadır. Ana mekanı örten kubbe ve kasnakta, bitkisel ve geometrik kalem işi süslemeler görülmektedir. Kubbe kasnağında bulunan pencereler ile bunların altında bulunan basık yuvarlak kemerli pencereler alçı şebekeli olarak tasarlanarak içleri renkli cam ile kaplanmıştır. Sekiz köşeli mihrabın her köşesi ayrı renkte bezenmiş üstünde bulunan yuvarlak kemer ise kubbe görüntüsü verilecek şekilde düzenlenmiştir. Mihrap üzerinde *Hattat Osman Efendi'*ye ait bir ayeti kerime bulunmaktadır. Bu kitabenin sırasında bütün yapıyı saran celfi sülüs bir yazı bulunmaktadır. Bu yazı altın varakla kaplı olup, *Kur'an'dan Cuma Süresi* işlenmiştir. Mihrap duvarında bu yazının üzerinde yuvarlak küçük bir pencere renkli camlardan yıldız motifleriyle süslenmiştir. Kubbe kasnağının altında "Allah", "Muhammed", "Ebubekir", "Ömer", "Ali", "Osman", "Hasan", "Hüseyin'in" isimlerinin yazılı olduğu yuvarlak altın varaklı panolar bulunmaktadır. Bu panolar I. Abdülhamit döneminde (ö.1774-1789) Hattat *Laz Ömer* tarafından yazılmıştır. Ahşap olan mahfil tavanında yıldız motifli ahşap bir tavan göbeği bulunmaktadır. Burada bulunan Hünkar mahfili demir şebekeli ve altın yıldız kaplamalıdır. Son cemaat yerinin tavanı ahşap çubuklarla karelere bölünmüş bunun tam ortasında ahşap tavan göbeği beyaz yağlı boya ile boyanmıştır. Burada bulunan harim kapısının üzerinde mermer kitabe bulunmaktadır.

Son cemaat alanının önünde bulunan mermer çeşme tamamen bitkisel süsleme ile kaplanmıştır. Doğuda bulunan kapı iki paye üzerinde renkli taştan, basık kademeli kemer ile sınırlanmıştır. Batı tarafında bulunan kapı ise iki paye üzerinde kademeli basık kemer ile çevrili, olup kemerin başlangıç noktasından yukarıya doğru iki küçük paye ile uzatılan bölüm yatay bir silme ile sınırlandırılarak oluşturulan üçgenlerin ortasında yuvarlak bir madalyon konulmuştur. Kemerde kullanılan ters "S" ve "C" motiflerinin yatay silmenin üzerinde de kullanılması kapiya hareketlilik kazandırmaktadır.

Resim Nu.: 29
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camii;
Ahşap son cemaat yeri ve abdest alma bölümü

Resim Nu.: 30
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camii - Görünüm.

Resim Nu.: 31
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camii - Görünüm.

Mescitler

KUŞKONMAZ MESCİDİ

XV. yy. II. yarısı

XV. yy.'ın ikinci yarısında Tersane civarında (günümüzde Cami-i Kebir Mahallesi sınırları içerisinde) inşa edilen bu mescit günümüze ulaşmamış olup özellikleri bilinmemektedir.

KAYNAKÇA : *Ayverdi* , 27.

----- 0 -----

SARI LÜTFİ MESCİDİ (TOKADİ MOLLA LÜTFİ MESCİDİ)

XV. yy. II. yarısı

II.Beyazıt Devri ilim adamlarından ve Muradiye Müderrisi olarak görev yaptığı sırada öldürülen Tokadi Molla Lütfi Efendi (ö.1494) tarafından yaptırılmıştır. Bugünkü Sururi Mehmed Efendi Mahallesi sınırları içinde bulunan yapı günümüze ulaşmamıştır. Tokadi Molla Lütfi Efendi'nin mezarının burada olduğu *Ayverdi* - *Barkan*'da belirtilmesine karşın *Hadika*'da Defterdar İskelesi civarında bulunan Yavedud Türbesi'nde gömülü olduğu belirtilmektedir.

KAYNAKÇA : *Hadika*,II,8 ; *Ayverdi* , 27.

SİVRİKOZ MESCİDİ (Seferikoz / Gümrükçü Mescidi)

XV.yy. II. yarısı 1981

Kulaksız Mahallesi'nde Hasköy Caddesi üzerinde, Zindan Arkası Mezarlığı'nın girişinde yer alır.

Yapım tarihi hakkında pek fazla bilgi bulunmayan mescit , Fatih - Cibali semtinde bulunan ve 1495 tarihli vakfiyesi olan Sivrikoz (Seferikoz) Mehmed Efendi Mescidi ile birlikte aynı dönemde yapılmış olmalıdır. Vakfiyesi Cibali'deki mescitten ayrı olup zamanla Camii Kebir Vakfına devredilmiştir.

1981 yılında tamamı beton malzemeyle yeniden yapılan yapıya, zemin katta bulunan şadırvan ve dükkanların arasındaki merdivenlerden bir kat yukarıya çıkılarak girilir. Küçük bir hazırlık mekânından sağ tarafı müezzin mahfili olarak düzenlenmiş bulunan dikdörtgen planlı harim kısmına girilir. Yirmidört pencereli kasnaklı kubbenin hakim olduğu ana mekânın mihrap duvarında dört, doğu ve batı duvarlarında üçer tane yuvarlak kemerli pencere bulunmaktadır. Kademeli yuvarlak kemerli mihrabı, minberi ve vaaz kürsüsü mermerdendir. Hazırlık mekânından girilen kadınlar mahfili , müezzin mahfilini örtecek şekilde çıkma yapmıştır. Dört kolonun taşıdığı bu alan yedi tane kare pencere ile aydınlatılmıştır. Doğu duvarına bitişik olan minare yüksek bir dikdörtgen kaide üzerinde silindirik gövdeli ve tek şerefelidir. Malzemesi beton olan minarenin kaide bölümü çay ocağı olarak kullanılmaktadır.

Bütün yapı pencere altlarına kadar fayans kaplanmıştır. Bununla birlikte harimin genelinde, yoğun olarak bitkisel motifli ve geometrik kalem işi süslemeler bulunur. Yapıyı taşıyan kolonların üstü ve arası madalyonlar halinde, kalem işi yazılarıyla süslenmiştir. Kubbede tam ortada yer alan kalem işi yazıyı bitkisel ve geometrik bir süsleme kuşatmaktadır. Mihrabın üstünde bir kitabe bulunur. Üstü köşk şeklinde düzenlenen minberin yan kanatları tamamen oyularak bitkisel süslemeler yapılmıştır.

DİVANHANE MESCİDİ (Fatih Sultan Mehmed Han Camii)

1453-1481XV, 1821 - 22

Cami-i Kebir Mahallesi'nde, İskele meydanında, şimdiki Kuzey Deniz Saha Komutanlığı'nın bulunduğu alanda yer almaktaydı.

II. Mehmed (Fatih) tarafından tersane ile birlikte yaptırılan bu küçük yapı, adını tersane içerisinde kaptan paşalara mahsus olarak yapılan Divanhane'den alır. 1516 yılında Barbaros Hayreddin Paşa tarafından ahşap bir minber konulmuştur. Bu yapı 1821 yılında II.Mahmud tarafından yeniden yaptırılmış,1822 yılında tekrar onarım görmüştür.

Bugün ortada bulunmayan Divanhane Mescidi'nin mimari konumu ve özellikleri için söylenecek pek bir şey bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA : *Evlîya* , 99 ; *Hadika* , II , 13 ; *Mir'at* , 526 ; *Abaç* , 18 ; *İSTA* , IX , 4618 - 4619 ; *Öz* , II , 20 ; *Ayverdi*, 27.

----- 0 -----

TAHT KADISI MESCİDİ (Kadı Mehmet Efendi Mescidi)

1453 - 1469 arası - 1895

Kadı Mehmed Mahallesi'nde, Bahriye Caddesi'nde, Tahtakadı Sokağı'nda bulunmaktadır.

II.Mehmed'in (Fatih) (1451-1481) Taht Kadısı Mehmed Efendi (ö.1467) tarafından yaptırılan mescit, 1892 yılında yıkıldıktan sonra 1895 yılında Bahriye Nazırı Bozcaadalı Hasan Hüsni Paşa (ö.1903) tarafından yeniden yaptırılmıştır. Minberini Abacı Yusuf Ağa adında biri koydurmuştur.

Çeşitli onarımlar gören yapı günümüzde tamamen yenilenmiş bir semt camisi olarak işlev görmektedir.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 5 ; *Mir'at* , 520 ; *Abaç* , 10 ;*Ayverdi*, 27;*Öz* , II , 64.

ZİNDAN MESCİDİ

1481-1512 arası

Hadika'da Tersane sınırları dahilinde bulunan zindan içinde, II Beyazıt tarafından yaptırıldığı belirtilen bu mescitten günümüze herhangi bir bölüm ulaşmamıştır. Bu nedenle yeri ,tarihi ve mimari özellikleri hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 15 ; *Mir'at* , 528 ; *Öz* , II , 72.

----- o -----

KARANLIK ÇEŞME MESCİDİ (Hacı Ferhat Mescidi)

XVI. yy.

Yahya Kahya Mahallesi'nde, Işık Çıkmazı Sokağı ile Işık Sokağı'nın kesiştiği alanda yer alır.

İlk olarak XVI. yy.'da Hacı Ferhad tarafından yaptırılan mescitten günümüze sadece küçük ve harap bir hazire ile birlikte minare kaidesinin çok az bir bölümü ulaşmıştır. *Hadika*'da banisinin hac yolunda öldüğü,hazirenin mihraba yakın bölümünde de Hacı Ferhat'ın akrabasının gömülü olduğu belirtilmektedir. Minberini Mirzazade Seyyit Mehmed Efendi koydurmuştur. (ö.1734) Yaklaşık 60 yıl önce tamamen yıkılan mescide ait ev de zamanla yıkılmıştır. Her iki yapının sadece temel kalıntıları görülmektedir.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 9 ; *Abaç* , 14 ; *Öz* , II , 37.

TOZKOPARAN MESCİDİ

XVI. yy.

Çatma Mescit Mahallesi'nde, Tepebaşı Çamlık Sokak ile Tozkoparan Camii Sokağı'nda bulunmaktaydı.

I.Süleyman (Kanuni) döneminin ünlü kemankeşlerinden el-Hac Beyazıt tarafından yaptırılmıştır. *Hadika*'da banisininde avluda gömülü olduğu belirtilen bu mescit zamanla ortadan kalkmıştır.Son döneme kadar arsasının üzerine yapılan evlerin arasında kalan mezar günümüzde tamamen yok olmuştur.Bu nedenle daha ayrıntılı bilgi tespit edilememiştir.

KAYNAKÇA : *Hadika*, II , 9 ;*Öz* , II , 67

----- o -----

EYYÜHÜM AHMET EFENDİ MESCİDİ

XVI. yy. I. Çeyreği 1990'lı yıllar

Sururi Mehmet Efendi Mahallesi'nde, Ahmet Efendi Camii Sokağı'nda bulunmaktadır.

XVI.yy. I. çeyreğinde Kadı Şemseddin Ahmet Efendi (ö.1534) tarafından medrese ve hamam ile birlikte yaptırılan mescidin, minberini Sinan Paşa'nın kızı Kamer Hatun (ö.1588) koydurmuştur. Banisinin de gömülü olduğu bir haziresi bulunan yapı topluluğu zamanla harap olmuştur. Sadece mescit özgünlüğünü yitirmiş, kare planlı ve tek kubbeli olarak yeniden yaptırılmıştır.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 6 ; *Abaç* ,12 ; Bayrı, Halit M., *İstanbul Folklor Bilgileri* , İst. 1951, 108 ; *İSTA* , X , 5470 ; *Öz* , II , 23 .

Resim Nu.: 32
Hacı Hüsrev Mescidi - 1995

Resim Nu.: 33
Eyyühüm Ahmed Efendi Mescidi;
Görünüm - 1996.

BEDREDDİN MESCİDİ

1509 - 1878 -1967

Bedrettin Mahallesi'nde, Şişhane'den Kasımpaşa'ya inen yolun sol tarafında, Dr. Bedii Gorbon Sokağı ile Bedreddin Sokağı'nın keşiştiği yerde bulunmaktadır.

Hadika'ya göre yapının banisi II. Beyazıt dönemi (1481 -1512) denizcilerinden Bedrettin Bey'dir. *Abaç*'ta , baninin Rumelihisarı'nda Kayalar Mezarlığı'nda gömülü olduğu belirtilir.

Kare planlı yapının duvarları kargir, üstü kırma ahşap çatı ile örtülüdür. Günümüze kadar geçirdiği onarımlarla değişikliğe uğramıştır. Minarenin kaidesinde yer alan kitabe 1878 yılındaki onarım tarihini göstermektedir. Mihrabın yanındaki kitabe ise 1509 tarihlidir. Yapıya, 1967'de eklenen üstü kapalı abdesthane bölümünden altı basamaklı bir merdiven ile girilmektedir. Bu bölümün sağ tarafından kadınlar mahfiline çıkılmaktadır. Sol tarafta ise görevlilerin odası bulunur. Mihrap küçük mermer parçaları ile tamamen yenilenmiştir. Güney duvarında iki , batı duvarında dört , kuzey duvarında beş tane küçük dikdörtgen pencere ile yapı aydınlatılmıştır. Doğu duvarının kadınlar mahfili dışında kalan bölümü tamamen sağırdır. Minberi ve vaaz kürsüsünün malzemesi ahşap olup her ikisi de basit bir şekilde düzenlenmişlerdir. Batı yönünde yapıya bitişik olarak ek bir bölüm yer almaktadır. Ana mekânın duvarları son yıllarda yerden 1 m ykseklide kadar beyaz fayansla kaplanmış , üzerleri boyanmıştır. Kadınlar mahfili dışarıdan yapıya iki katlı bir görünüm kazandırmaktadır. Minaresi kesme taş olup dikdörtgen bir kaide üzerinde silindir gövdeli olarak yapılmıştır. şerefe konsollar üzerinde, konik bir külah ile son bulmaktadır. Kuzeybatı köşesine bitişik olan minarenin kuzey tarafında bir rozet motifi bulunmaktadır.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 9 ; *Abaç* , 13 ; *İSTA* , V. , 2371 ; *z* ; II , 11 ; Egin, E. ,

"Bedreddin Mescidi" ; *TV - İSTA* , II , 122 .

ÇATMA MESCİTİ

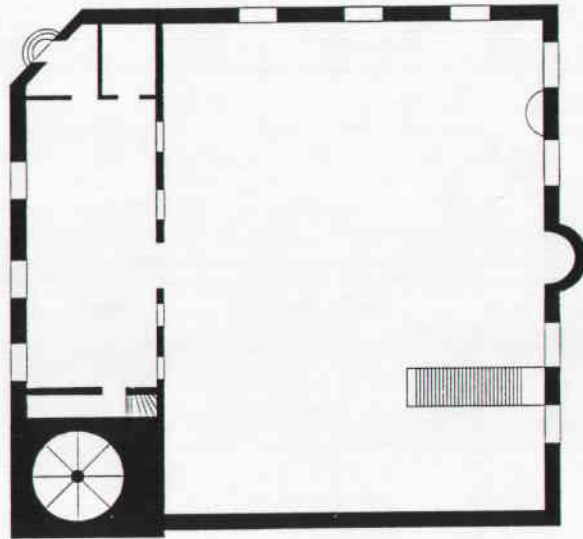
XVI. yy. İlk yarısı- 1991

Çatma Mescit Mahallesi'nde, Çatma Mescit Sokağı ile Çatma Mescit Kuyu Sokağı kavşağında yer almaktadır.

Hadika'da banisinin Güzelce Kasım Paşa (ö.1533) olduğu belirtilmektedir. .

Yapıya kuzeydoğusunda bulunan küçük bir girişten, hazırlık mekânını geçtikten sonra girilmektedir. Kare planlı bir ana mekânı bulunmaktadır. Günümüzde tamamen yenilenmiştir. Mihrap , minber ve duvarlar Kütahya çinileriyle kaplanmıştır. Mihrap dışa taşkın bir halde bulunmaktadır. Güney duvarında dört ,doğu ve kuzey duvarlarında üçer tane yuvarlak kemerli pencere bulunmaktadır. Batı duvarı tamamen sağırdır. Fevkani mahfile hazırlık mekânından çıkılmaktadır. Yapıyı içeriden U şeklinde çevreleyen mahfile birlikte harim kısmı bütünüyle çini kaplıdır. Kâgir olan yapı kırma çatılıdır. Kuzeybatı köşesinde yer alan silindir gövdeli minare tek şerefeli ve sıvayla kaplıdır. Minarenin yüksekliği 1984 yılında 15 metreden 27 metreye çıkarılmıştır.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 9 ; *Abaç* , 10 ; Göktürk, H. , "Çatma Mescidi" ; *İSTA* , VII , 3785; *Öz* , II , 17 ; *TV-İSTA*, VIII , 105.

Plan : 2

Çatma Mescidi
(İSTA)

SURURİ MEHMED EFENDİ MESCİDİ

XVI. yy. İlk yarısı 1956 - 62

Sururi Mehmed Efendi Mahallesi'nde, Aynalı Çeşme Caddesi, Sururi Çeşme Sokağı ile Sururi Çeşme Çıkmazı'nın keşiştiği alanda yer alır.

İlk olarak XVI. yy. İlk yarısında Muslihiddin Mustafa tarafından yaptırılan mescit Kasımpaşa Medresesi'nde hocalık yapan ve aynı zamanda I.Süleyman'ın (Kanuni) oğlu Şehzade Mustafa'nında hocası olan Sururi Mehmed Efendi'nin (ö.1549) (19) şehzade Mustafa'nın öldürülmesi üzerine şeyh Abdüllatif Efendi'den icazet alarak mescit civarında inzivaya çekilmesinden sonra Sururi Mescidi olarak adlandırılmıştır. Minberini Uzun Bey lakaplı Tersane Emiri İbrahim Bey (ö.1767) koydurmuştur. Mescit zamanla harap olmuş ve yıkılmıştır. 1956 yılında semt sakinlerince yapılmaya başlanan yapı 1962 yılında yeniden ibadete açılmıştır.

Aynalı Çeşme Caddesi ile Sururi Çeşme Sokağı'nda yol üzerinde yer alan dükkanların üzerinde bulunan, geniş bir avlu içerisindeki hazırlık alanından son cemaat bölümüne girilir. Bu bölümün sol tarafından kadınlar mahfiline çıkılmakta, sağ tarafında küçük bir oda yer almaktadır. Kare planlı harim bölümünde girişin hemen sağ tarafı müezzin mahfili olarak düzenlenmiştir. Yarım yuvarlak mihrabı, minberi ve vaaz kürsüsü mermerdendir. Ana mekâna yüksek bir kubbe hakimdir. Bu kubbeye pandantiflerle geçiş sağlanmıştır. Üçlü pencere sisteminin olduğu bu yapıda harim bölümünün duvarlarında bulunan pencereler dikdörtgen, kubbe altında yer alan pencereler ise yuvarlak kemerlidir. Mihrabın üzerinde yer alan pencerelerin ortasında yuvarlak bir pencere daha bulunmaktadır. Son cemaat yerinden çıkılan kadınlar mahfili çıkmalıdır. Bu alanı ana mekânda bulunan iki tane sütun taşımaktadır. Müezzin mahfilinden çıkılan minare, doğu duvarına bitişik olarak kare kaide üzerinde silindir gövdeli ve tek şerefelidir. Son cemaat bölümünün üstüne gelen kısımda üç tane küçük kubbe yer alır. Doğuda ve batıda iki kemerli kuzeyde üç yuvarlak kemerli pencere aydınlığı sağlamaktadır.

Harim bölümü alt kat pencere hizasına kadar fayanslarla kaplıdır. Alt pencere hizalarında üst pencere altına kadar tamamen bitkisel motifli Kütahya çinileri görülmektedir. Alçı şebekeli yuvarlak pencerelerin mihrap kısımlarında bulunan alanda vitray süslemeleri görülmekte bu pencerelerin ortasında yer alan yuvarlak pencerede de aynı özellikler bulunmaktadır. Her üç pencerede alçı şebekelerin üzerinde yazılar bulunmaktadır. Bütün yapıda göze batacak şekilde bitkisel motifli kalem işi süslemeler görülmektedir. Mescidin doğu duvarına bitişik olarak üç katlı

o

19-*Hadika*'da Sururi Mehmet Efendi'nin ölüm tarihi 1553 veya 1561 olarak verilmektedir. Buna karşın şimdiki mescidin mihrap duvarının önünde bulunan yenilenmiş mezar kitabesinde ölüm tarihi 1549 tarihi yazılıdır.

bir bina lojman olarak yapılmıştır. Yapının banisi Sururi Mehmed Efendi'nin mezarı mihrap duvarının önünde yer almaktadır. Mescidin doğu duvarına bitişik olarak üç katlı bir bina lojman olarak yapılmıştır.

KAYNAKÇA : *Hadika*, II,23 ; *Abaç* , 11 ;

YENİ ÇEŞME MESCİDİ (Kadı Mehmet Efendi Mescidi)

XVI. yy. İlk yarısı veya ortaları - 1862 - 1964

Kadı Mehmed Efendi Mahallesi'nde , İbadullah Sokağı'nda bulunmaktadır.

İlk olarak Kadı Mehmed Efendi (ö.1566) tarafından yaptırılan mescit büyük Kasımpaşa yangınında tamamen yanmış, 1862 yılında Kaptan-ı Derya Hacı Vesim Paşa'nın (ö.1910) karısı Hatice Hanım tarafından yeniden yaptırılmıştır. XX.yy.'ın ilk yarısında mevcut olmayan yapı 1964 yılında Hacı Faik Bey tarafından yeniden inşa ettirilmiştir.

Dört basamaklı bir merdivenle, küçük bir mekân halinde bulunan son cemaat yerine ulaşılır. Kare planlı yapı kâgir olarak inşa edilmiştir. Mekan yanlarda, alta ve üstte üçer sivri kemerli pencere ile aydınlık kılınmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü ahşap olan yapının son cemaat bölümünün sol tarafındaki ahşap basamaklarla kadınlar mahfiline çıkılmaktadır. İki kalın beton kolonunun taşıdığı mahfil ana mekana çıkmalı yapılmıştır.

Beton tavan üzerine kırma çatı sisteminin uygulandığı bu yapıda , olduğu söylenen Kadı Mehmed Efendi'nin mezarı günümüze ulaşmamıştır. Minaresi tek şerefeli olup, önemli bir mimari özelliği bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 17 ; *Mir'at* , 523 ; *Abaç* , 20 ; *Öz* , II , 71 ; *TV-İSTA* , VIII , 477.

Resim Nu.: 34
Çatma Mescit - 1996.

Resim Nu.: 35
Sururi Mehmed Efendi Mescidi - 1995

Resim Nu.: 36
Karanlık Çeşme Mescidi;
Mihrap duvarı ve hazireden görünümü - 1996.

Resim Nu.: 37
Karanlık Çeşme Mescidi;
Mescit lojmanının kalıntısı - 1996.

HASAN ÇELEBİ MESCİDİ (Şehremini Hüseyin Çelebi - Emin Efendi Mescidi)

XVI. yy. 3. çeyreği ; XIX. yy. ;1952

Sururi Mehmet Efendi Mahallesi'nde bulunan yapının ön girişi Emin Efendi Sokağı, arka girişi Samancı Ferhat Sokağı'na açılır.

İlk olarak Tersane Emine Hasan Çelebi tarafından (ö.1576) XVI.yy.'ın üçüncü çeyreğinde, Mimar Sinan'a yaptırılan bu yapı, XIX. yy.'da Cezayirli Hasan Paşa vakfı tarafından onarılmış ve bir süre Gazi Hasan Paşa Mescidi olarak adlandırılmıştır. 1952 yılında esaslı bir onarım gören yapı bugün Emin Efendi Camii olarak bilinmektedir.

Mescidin arsasını kesme küfeki taşından duvarlar çevrelemektedir. Güney duvarın tamamen özgün olmasına karşın kuzey duvarında sadece giriş kapısı özgün olarak kalmıştır. Aynı malzeme dokusu, kare bir plan şeması gösteren harim bölümünde de görülmektedir. Aydınlanmayı sağlayan ikişerli pencere grubunun Alçı şebekeli, tepe pencereleri yuvarlak kemerli, alt kat pencereleri ise dikdörtgendir. Doğu ve batı duvarlarında tepe pencerelerinin yanına gelecek şekilde birer tane filgözü pencere konulmuştur. Mihrabın sağında ve solunda yer alan nişler kitaplık işlevi görmektedir. Kuzey duvarının batı kesimindeki girişten 1952 yılı onarımında iki katlı ve kapalı olarak yapılan son cemaat yerine girilmektedir. Herhangi bir mimari özellik taşımayan bu alandan asıl mekana geçiş sağlanır. Son cemaat yerinden beton bir merdivenle çıkılan mahfilin aydınlanmasını üç tane sivri kemerli pencere sağlamaktadır. Kuzeydeki bu pencere sisteminin alt katta bulunanları dikdörtgen olup, ortadaki pencere dolap olarak işlev görmektedir. Son onarımda son cemaat yeri ve mescidin ahşap olan çatısı iptal edilerek söz konusu alanın üstü beton plak ile örtülmüştür. Betonarme plak çift yönde atılan kirişlere oturtulmuş bu kirişlerde ortada iki tane ayağa bindirilmişdir. Mescidin kesme küfeki taşından duvarları, dikdörtgen açıklıklı alt kat pencereler ile alçı şebekeli, sivri kemerli üst kat pencereleri ve yuvarlak pencereler XVI.yy. mimari karakterini korumaktadırlar. Harimin kuzeybatı köşesinde yükselen minarenin kare tabanlı kaidesi dışa taşkındır. Tek şerefeli olan kesme küfeki taş malzemenin kullanıldığı kaide ve kürsü kısımlarının da XVI.yy.'dan kaldığı anlaşılmaktadır. Tuğladan yapılan silindirik gövdenin ise XIX.yy.'den kalma olduğu belli olmaktadır. 1952 yılında minarenin yanına eklenen müezzin odası bugün kaldırılmıştır. Kitabeli kuzey kapısının hemen solunda, doğu duvarında ve güney tarafında küçük bir hazire bulunmaktadır. Avlu girişinin yanında bulunan hazireye bitişik olarak bir çeşme teknesi bulunmaktadır. Günümüz ölçülerine göre büyük bir bahçe duvarı içinde yer alan yapının kuzey

duvarında Tersane Emîni Kiblelizade Mehmed Bey Çeşmesi bulunmaktadır. Bu çeşmeye bitişik olarak dört katlı bir konut yapılmıştır. *Hadika*'da söz konusu olan okul tarihe karışmıştır.

KAYNAKÇA : *Evliya* , II , 1119 ; *Hadika* , II , 7 ; *Mir'at* , 524 ; *Abaç* , 12 ; *Öz* , II , 22 ;
Kuran, A. , *Mimar Sinan* , İst. 1986 , 311 ; Tanman, Baha , " Hasan Çelebi
Mescidi " ; *TV - İSTA* , İst.1994 , III , 562.

HACI AHMED MESCİDİ

1548 - 1992

Yapı, Hacı Ahmed Mahallesi'nde, Karakol sokağı ile Kurtoğlu Yokuşu'nun kavşağında sokak seviyesinden oldukça yüksekte bulunmaktadır.

XVI. yy.'da I.Süleyman'ın (Kanuni) hasırcıbaşısı Hacı Ahmed tarafından yaptırılmıştır. İnşa tarihi hakkında yeterli bilgi bulunmamasına rağmen, Hacı Ahmed tarafından 1548 yılında aynı yerde yapılan ve günümüze ulaşmayan okul ve çeşmeyle aynı tarihte yapıldığı söylenebilir. 1992'de yeniden inşa edilen yapı özgünlüğünü hemen bütünüyle yitirmiştir. Kâğir duvarlı , kırma çatılı mescidin dikdörtgen planlı hariminin batı,doğu ve güney duvarlarında ikişer tane dikdörtgen açıklıklı pencere bulunmaktadır. Doğu yönünde sonradan ek bir bölüm de yapılmıştır. Kuzey yönündeki fevkani kadınlar mahfili bir çıkma ile genişletilmiş , doğu cephesine bitişik olan minare silindir gövdeli olarak tasarlanmıştır. Mihrap duvarının arkasında haziresi vardır. Banisi burada gömülüdür.

Süsleme ögesi olarak yapının içinde, pencere altlarına kadar fayans kaplı olan duvarlardaki kalem işi ayet ve bitkisel motifler gösterilebilir.

KAYNAKÇA : *Evlîya* , II , 19 ; *Hadika* , II , 6 ; *Abaç* , 12 ; *Öz* , II , 27 ; *TV-İSTA* , VIII , 175.

YAHYA KETHÜDA MESCİDİ (Yahya Kahya Mescidi)

XVI. yy. 3. çeyreği 1893

Yahya Kahya Mahallesi'nde, Pirinççi Kahya Sokak , Sipahi Fırın Sokağı ve Mektep Sokak'larının kesiştiği alanda yer almaktadır.

İlk olarak XVI. yy.'da Sokullu Mehmet Paşa'nın Kahyası Yahya Kethüda tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan mescit , *Evlıya Çelebi'*ye göre , Ahşap ve kurşun kubbeli olarak yapılmıştır. *Hadika'*ya göre etrafında, tekke, okul ve şadırvan bulunmaktadır. Bugüne sadece mescit gelmiştir.

Kuzey yönünden, camekânla kaplanmış bir bölümünün bulunduğu dört tane küçük mermer sütunun taşıdığı tonozlu kısımdan, son cemaat yerine geçilerek cümle kapısına ulaşılmaktadır. Enlemesine bir plan gösteren dikdörtgen kitleli son cemaat yeri kapalı ve iki katlı olarak düzenlenmiştir. Bu bölümden sonra dikdörtgen kitleli harim bölümüne geçilmektedir. Mihrap duvarında dört , doğuda üç , batıda iki tane yuvarlak kemerli pencere vardır. Harim bölümü pencere altlarına kadar mermer kaplamalıdır. Doğu duvarına bitişik halde ek bir alan yapılmış, bu alana giriş dışarıdan sağlanmıştır. Mahfile çıkış son cemaat yerinden beton bir merdivenle olmaktadır. Bu alan son cemaat yerine iki kat görünümü verecek şekilde düzenlenmiştir. İki taraftan iki küçük ahşap sütuncenin bulunduğu yarım yuvarlak mihrabın içi mermer olup, mihrap kenarı sütuncelerle bir bütünlük oluşturacak şekilde neo-klasik üslupta yapılmıştır. Minberi ve vaaz kürsüsü mermer olan yapının tavanı ahşap olup ortasında oymalı bir göbek bulunmaktadır.

Bir bahçe içerisinde yer alan yapının dış cephesi sıvayla kaplanmışır.Yapı kırma çatılı ve kirpi saçaklıdır. Kürsüsü dışında orijinalliğini korumayan kare kaideli minarenin bulunduğu batı duvarının önünde, bir hazire bulunmaktadır. Batıdaki bu küçük hazirede yapının banisi ve oğlunun mezarı bulunmaktadır. Güney tarafında yer alan hazirede ise sadece bir kaç mezar taşı bulunmaktadır.

Harim kısmında bulunan madalyonlarla birlikte mihraptaki sütuncelerin çevresinde görülen kalem işi süsleme ve mihrap üzerindeki kalem işi bitkisel formlar ile süslenen yapı 1894 depreminde yıkılmasından sonra gördüğü onarımlarla eski mescidle bir benzerlik göstermemektedir.

PİYALE PAŞA MESCİDİ (Küçük Piyale Paşa "Piyale Paşa-i Sağır Mescidi)

1560 - 1994

Küçük Piyale Mahallesi'nde, Büyük Piyale Paşa Camii'ne yakın bir alanda bulunmaktadır. Mescit 1560 yılına doğru Piyale Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Vakfiyesi 1564'de düzenlenen mescit *Hadika*'da duvarları kargir, çatısı ile son cemaat yeri ahşap, dört pencere, bir sütun şeklinde uzanan minaresinin şerefesi küçük bir kulübe olarak tanımlanmaktadır. S.Eyice'ye göre bu minare Ağa Çayırı Mescidi'nin minaresine benzemektedir". Yakın geçmişte yıktırılarak orijinalinde tamamen farklı, betonarme olarak kare planlı ve tek kubbeli olarak yenilenmiştir.

KAYNAKÇA : *Evllya* , II , 119 ; *Hadika*, II , 21 ; *Mir'at* , 522 ; *Abaç* , 23 ; Eyice, S. , "İstanbul Minareleri" , *Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, I , İst. 1963 , 31 - 132 ; *Öz* , II , 43 ; *TV - İSTA* , VIII , 270.

----- o -----

PİŞMANİYE MESCİDİ (Mumcuzade Mescidi)

XVI. yy. 4. çeyreği 1990'lar

XVI. yy.'ın 4. çeyreğine tarihlenebilen yapı , Küçük Piyale Mahallesi'nde, Pişmaniye Sokağı ile Fişekhane Caddesi'nin kesiştiği yerde bulunmaktadır.

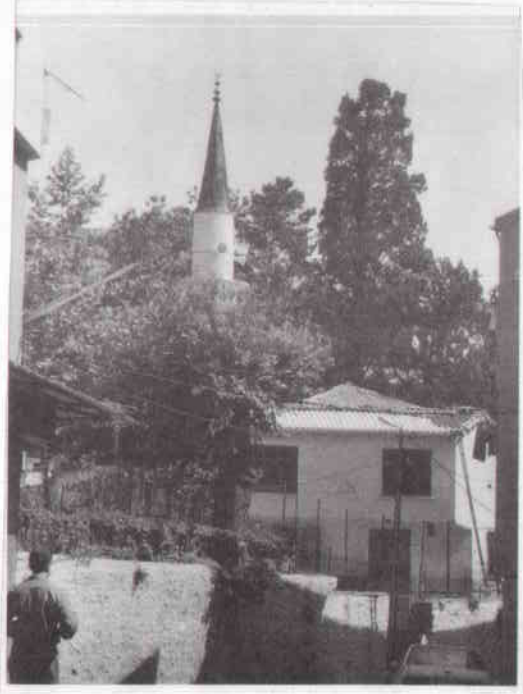
Günümüzde Mumcuzade Camii olarak bilinen yapı, Yorgancı Mumcuzade Mehmet Efendi (ö.1601-02) tarafından yaptırılmıştır.

Son dönemde görmüş olduğu onarım sonucu, hiç bir özgünlüğü kalmayan yapıda göze çarpan tek özellik tavana kadar yükselen Kütahya çinisinden yapılmış mihrap duvarıdır. Kare planlı ana mekanı çevreleyen duvarlar ve minare beton malzemedendir. Kıрма çatı kiremit örtülüdür. Yapı duvarla çevrili bir avlu içersinde bulunmaktadır. Bu avluda mescit ile birlikte mescit görevlilerinin oturduğu apartman yer almaktadır. Mihrap duvarının önünde banisi gömülüdür.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 22 ; *Mir'at* , 521 ; *Abaç* , 23 ; *Öz*, II , 22

Resim Nu.: 38
Küçük Piyale Mescidi - 1995.

Resim Nu.: 39
Hacı Ahmed Mescidi - 1995.

Resim Nu.: 40
Pişmaniye Mescidi - 1995.

Resim Nu.: 41
Yeni Çeşme Mescidi - 1995.

İBADULLAH MESCİDİ (Seyyit Ali Reis Mescidi)

1588 , 1984

Kulaksız Mahallesi'nde, Seyyit Ali Mescidi Sokağında bulunmaktadır.

Mescidin yapımına Seyyit Ali Reis (Kaptan) (ö.1563) tarafından başlanmış ancak kaptanın ölümünden sonra 1588 yılında tamamlanmıştır.

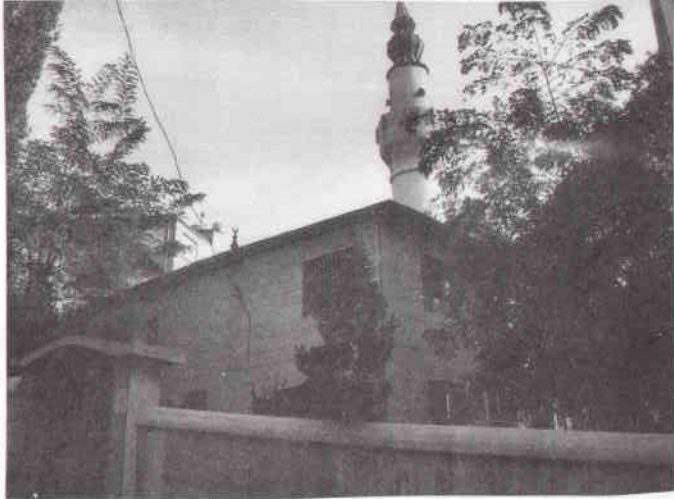
1984 yılında yeniden yapılracasına onarılan mescidin altına, batıdaki avlu kapısının yanında bulunan çeşmenin su haznesi yerleştirilmiştir. Beton bir tavanın örttüğü kapalı son cemaat yerini izleyen kare planlı harim iki katlı pencereler ile aydınlanmaktadır. Son onarımda harimi örten ahşap kubbe iptal edilerek betonarme bir tonozla örtülmüştür. Kuzey kesiminde iki sütuna oturan fevkani bir kadınlar mahfili bulunmaktadır. Duvarlar alt pencerenin başlangıcına kadar fayansla kaplanmış , üst kesimleri ile kubbe içi hat kompozisyonları ve bitkisel bezemelerle süslenmiştir.

Haziresinde banisinin gömülü olduğu yapının ,silindir gövdeli bodur minaresi sıvayla kaplıdır.

KAYNAKÇA : *Eviya* , 97 ; *Hadika* , II , 15 ; *Mir'at* , 516 ; *Abaç* , 16 ; Bayrı, Halit M. ; *İstanbul Folklor Bilgileri* ,1951 , 108 ; *Öz* ; II , 31 ; Anonim , "İbadullah Mescidi"; *TV - İSTA* , VIII , 210.

Resim Nu.: 42
Sahaf Muhiddin Mescidi - 1996.

Resim Nu.: 43
İbadullah Mescidi - 1995.

Resim Nu.: 44
Gedik Abdi Mescidi - 1995.

YELDEĞİRMENİ MESCİDİ (Abdülkerim Efendi Mescidi)

1591 - 1883

Kadı Mehmet Efendi Mahallesi'nde, Deniz Hastanesi arkasında, Babadağ Yokuşu , Bahariye Hastanesi Yokuşu Sokağı ile Kadı Mehmed Sokağı'nın kesiştiği alanda yer alır.

İlk olarak 1591 yılında Hünkar İmamı (Maynunkeş) Abdülkerim Efendi (ö.1593) tarafından yaptırılan mescit 1883 yılında Bahriye Nazırı Bozcaadalı Hasan Hüsni Paşa'nın kızı Sabiha Hanım tarafından yenilenmiştir.Vakfiyesi zamanla Camii Kebir Vakfı'na devredilmiştir.

Kare planlı yapı kesme taş, malzeme kullanılarak yapılmıştır.Küçük bir hazırlık mekanından Son Cemaat Bölümü'ne girilmektedir.Harim bölümüne iki kanatlı ahşap bir kapıdan geçilerek girilmektedir.Müezzin mahfili girişin solunda bulunmaktadır. Mihrap ve vaaz kürsüsü mermer olup minberin yan bölümleri mermer görümlü merdiven kısmı ise yıldız kaplı ahşap malzemedir yapılmıştır. Tavanı ahşap malzemedir yapılmış,ahşap çubuklarla hareketli kılınmıştır.Mihrap duvarında iki,doğu ve batı duvarlarında üçer tane yuvarlak kemerli pencere ile mekan aydınlık kılınmıştır. Pencere altlarına kadar yapı tamamen mermer kaplıdır.Kadınlar Mahfiline çıkış son cemaat bölümünden olup harim tarafı tamamen ahşap kafesle kaplıdır. Minarenin gövdesi son cemaat bölümünün sağ tarafında bulunmaktadır. Kesme taş malzeme kullanılan minarenin dıştan görünümü gövdenin son cemaat bölümüne gizlenmesi nedeniyle sanki çatı üzerinden başlanmış gibidir.Güçük ve tek şerefeli olan minare özgünlüğünü korumaktadır. Yüksek bir bahçe duvarı içerisinde yer alan mescit kırma çatı ile örtülmüştür.

Yapının içinde süsleme ögesi olarak duvarlarda bulunan ahşap madalyonlar göze çarpmaktadır.Bunun dışında basit kalem işi süslemeler bulunmaktadır.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 16 ; *Mir'at* , 514 ; *Abaç* , 18 ; *Öz* ; II , 70 ; *TV-İSTA* , VIII , 475.

NALINCI MESCİDİ

XVI. yy. 4. çeyreği veya XVII. yy. başları

Kadı Mehmet Efendi Mahallesi, Nalinci Yokuşu, Hasan Efendi Sokağı'nda yer almaktaydı.

1605 - 1608 tarihleri arasında kesinleştirilmeyen bir tarihte ölen Nalinci el-Hac Hasan Ağa tarafından ahşap minareli olarak yaptırılan mescit günümüze ulaşmamıştır.

KAYNAKÇA :*Hadika* , II , 23 ; *Mir'at* , 519 ; *Abaç* , 23 ; *Öz* , II , 49.

----- o -----

SAHAF MUHİDDİN MESCİDİ (KARA İMAM MESCİDİ)

XVI. yy. 4. çeyreği veya XVII.yy.ilk çeyreği

Hacı Hüsrev Mahallesi'nde, İplikçi Caddesi ile Sahaf Camii Sokağı'nın kesiştiği alanda bulunmaktadır.

XVII. yy.'da Sahaf Muhiddin (ö.1615) tarafından yaptırılmıştır. Minberini Kaptan-ı Derya Kaymak Mustafa Paşa Koydurmuştur.

Kare planlı mescit ilk yapıldığında ahşap olarak inşa edilmiştir. Zamanla çeşitli onarımlar gören mescit günümüzde kâgir duvarlı ve kırma çatılıdır. Duvarlar tamamen sıvayla kaplanmıştır. Küçük bir hazırlık mekanından harim kısmına geçilmektedir. Oldukça sade olan ibadet alanı, yan duvarlarda ikişer tane basık kemerli pencere ile aydınlık kılınmaktadır. Son dönemde eklenen kadınlar mahfili betondan, oldukça küçük ve dar bir alanda olup bir çıkma ile genişletilmiştir. Mihrabı dışa taşkındır. Minberi ahşaptır. Orijinali tuğla malzeme olan minareye çıkış hazırlık mekanından olmaktadır. Günümüzde tamamen sıva kaplı olan minare tek şerefeli olup yapının kuzeybatı köşesinde bulunmaktadır. Yapıyı çevreleyen bahçe içerisinde ise Sahaf Muhiddin'in kabri ile birlikte mescit görevlilerinin lojmanları bulunmaktadır. Duvarlarda bulunan din büyüklerinin adlarının yazılı olduğu ahşap panoların dışında süsleme ögesi olarak mihrabın üzerinde yer alan batı etkili ahşap çalışmayı gösterebiliriz. Aynı tarz çalışma ahşap minberde de görülmektedir.

KAYNAKÇA :*Hadika* ,II,12 ; *Öz* , II , 36.

KAPI ÜSTÜ MESCİDİ

XVII. yy.

Cami-i Kebir Mahallesi'nde, Tersane girişinde, Kasımpaşa'ya açılan Divanhane Kapısı'nın üstünde bulunmaktaydı.

XVII. yy.'da Tersane Emiri Mehmed Emin Ağa'nın karısı Rabia Hatun tarafından yaptırılmıştır. Rabia Hatun aynı zamanda Dolmabahçe Sebili'nin banisi olup sebil dahilindeki mezarlıkta gömülmüştür. Mescit ortadan kalkmış olup özellikleri bilinmemektedir.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 12 ; *Mir'at* , 526 ; *Öz* , II , 35.

SAHHAF MUSLİHİDDİN MESCİDİ (Sakızağacı Mescidi)

XVII. yy. - 1813 -1861-1900 arası

Hacı Hüsrev Mahallesi'nde, İstiklâl Caddesi üzerinde yer almaktadır.

Sahhaf Muslihiddin tarafından XVII. yy.'da yaptırılan mescit, 1813'te II.Mahmud'un Başağası Salih Ağa tarafından tamir ettirilmiştir. Neogotik üslubu yansıtan sivri kemerli büyük pencereler yapının Abdülaziz veya II.Abdülhamit döneminde yenilendiğini gösterir.

Orijinal yapı kare planlı olarak taş ve tuğla malzemeden yapılmıştır. Dört tarafı bir bahçe duvarı ile çevrili olan yapının, ibadet bölümüne ulaşmak için merdivenli bir ön girişten sonra küçük bir son cemaat yerini geçmek gerekir. Son cemaat yeri ile ana mekânın ortak olan duvarında, girişin yanlarında dikdörtgen şeklinde açılmış iki pencere bulunmaktadır. Kapının üzerine gelen yerde kitabe vardır. Ana mekâna girişte hemen sağ ve sol taraf müezzin mahfilini kullanarak kullanmak amacıyla bir basamak yüksek tutulmuş, sol tarafı, ahşap olan kadınlar mahfiline çıkılmak üzere planlanmıştır. Tavanda ahşap malzeme kullanılmış olup bunun üzeri de ahşap çubuklarla şekillendirilmiştir. Ortada yer alan iki çeşit kare parçanın sağında ve solunda yer alan parçalar da sekizgen olarak tasarlanmıştır. Duvarlarda yüksek sivri kemerli ikişer pencere bulunmaktadır. Mihrap yarım yuvarlak niş şeklinde tasarlanmış, vaaz kürsüsü ve minberi ahşap malzemeden yapılmıştır. Mihrapta ve diğer bölümlerde kalem işi geometrik ve bitkisel motifler süsleme ögesi olarak kullanılmıştır. Harim bölümündeki çıkmalı kadınlar mahfilini sekiz ahşap direk taşımaktadır. Ahşap hat levhalar özgün olup günümüzde onarım görmektedir.

Mescit son onarımda sıva ile kaplanmış. Kuzeybatıda yükselen ve batı duvarına bir ucuyla bitişmiş halde bulunan, kesme taş malzemenin kullanıldığı minare kare kaideli olup armudi bir papuca oturan silindir gövdesi tek şerefelidir. Yapıdan bağımsız dıştan girişi ile orijinalliğini korumaktadır. Mihrap duvarının önünde onarım görmüş küçük bir haziresi bulunan yapının kırma çatısı ahşap saçaklı ve kiremit örtülüdür. Güneybatıdaki bahçe duvarına bitişik olan çeşme 1813'teki onarım sırasında Salih Ağa tarafından yaptırılmıştır.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II ,12 ; *Mir'at*, 508 ;*Abaç* ,15 ; *ÖZ* , II , 57 ; Egin, E. , "Sahhaf Müslihiddin Mescidi" ; *TV-İSTA* , İst.1994 , VI,406.

KAPTAN MESCİDİ (Şaban Kaptan Mescidi)

XVII. yy. ilk yarısı

Küçük Piyale Mahallesi'nde, Akarca Sokağı'nda bulunmaktaydı.

XVII. yy.'da Tersane Kaptanlarından Şaban Kaptan (ö.1643) tarafından yaptırılan mescit yıkılmış, arsası satılmış ve izleri ortadan kalkmıştır. Hasköy-Kalaycıbahçe Caddesi üzerinde de Şaban Kaptan'ın yaptırmış olduğu ve aynı isimle anılan bir mescit ile bir çeşme bulunmaktadır. *Hadika*'da, arsada bulunan ve 1643 yılına tarihlenen banisinin mezar taşının Lohusa Kadın Türbesine konulduğu belirtilmektedir. Buna karşın *Özdemir*, 1643 yılında vefat eden Şaban Kaptan'ın mezarının Hasköy'deki mescidinin mihrap duvarının önünde olduğunu belirtmektedir.

Bunun dışında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA : *Evliya* , II , 97 ; *Hadika* , II , 9 ; *Öz* , II , 34 ; *Özdemir*, 462.

SİRKECİ MESCİDİ - (Zincirlikuyu Mescidi)

XVII. yy. İlk yarısı, 1821, 1950

Kulaksız Mahallesi'nde, Nalıncı Bayırı Caddesi üzerinde küçük bir semt mescidi olarak inşa edilen yapı, bugün orijinal durumundan farklı bir şekilde ibadet mekanı olarak işlevini sürdürmektedir.

İlk olarak XVII yy'da Sirkeci Muslihittin tarafından kare planlı ufak bir yapı olarak inşa edilen mescidin minberi daha sonraki yıllarda Hacı Hasan Ağa tarafından koydurulmuştur. 1821 yılında paşa hamamcısı Mehmed Ağa tarafından yaptırılan tulumba ile musluklar bugün tamamen ortadan kalkmıştır.

1950'li yıllarda yeniden yapılracasına onarım gören yapı, kare plan şeması göstermektedir. Batı yönündeki giriş kapısından hemen harim bölümüne girilmektedir. Girişten sağ tarafta kalan kuzey yönü ibadet alanının genişletilmesi amacıyla yükseltilmiş olarak yandaki apartman ile bitmiştir. Bu genişletilen alandan bir merdivenle kadınlar mahfiline çıkılmaktadır. Güneyde ve batıda altta iki dikdörtgen, üstte sivri kemerli üç pencere ile ana mekan aydınlık kılınmıştır. Vaaz kürsüsü, mihrabı ile minberi mermerdendir. Küçük bir bahçe içerisinde yer alan mescidin güneyinde yer alan üç mezardan biri yapının banisi Sirkeci Muslihiddin'e diğeri 1889 yılında ölen ve bu mescitte 41 yıl imamlık yapan Seyyit Hafız Mehmed'e, sonuncusuda 1815 yılında vefat eden Sirkeci Dede'ye aittir. Tamamen yenilenmiş olan minare yüksek kaideli , silindir gövdenin üzerinde yer alan tek şerefesiyle oldukça belirgindir. İç mekan pencere altlarına kadar fayans ile kaplıdır. Düz bir şekilde yer alan tavanda bitkisel kalem işi süslemeler yer almaktadır.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 22 ; *Mir'at* , 515 ; *Abaç* , 23 ; *Öz* , II , 60 ; *TV-İSTA* , VIII , 400.

Resim Nu.: 45
Yeldeğirmeni Mescidi - 1996.

Resim Nu.: 46
Sirkeci Mescidi.

Resim Nu.: 47
Sahhaf Muslihiddin Mescidi - 1995.

GEDİK ABDİ MESCİDİ

1621 - 1906 - 1990'lar

Küçük Piyale Mahallesi'nde, Zincirlikuyu Caddesi üzerinde Gedik Abdi Çıkmazı'nda bulunmaktadır.

1621 yılında Kaptanlardan Gedik Abdullah Ağa (ö.1629) tarafından yaptırılmıştır. Minberini 1672 yılında Müderris Çavuşzade Mustafa Efendi (ö.1687) koydurmuştur. 1906 yılında esaslı bir onarım gören yapı 1990'lı yıllarda da onarım görmüştür.

Son cemaat yerinin bulunmadığı bir hazırlık mekânından, kare planlı harim bölümüne girilmektedir. Mermer bir mihrabı, ahşap minber ve vaaz kürsüsü bulunmaktadır. Dikdörtgen pencerelerin aydınlattığı harim kısmının tavanı ahşap olup çubuklarla hareketlendirilmiştir. Pencere altlarına kadar fayansla kaplıdır. Kadınlar mahfiline çıkan merdivenler harimin sağ kısmında bulunmaktadır.

Kagir olan yapı , kiremit kaplı ahşap kırma çatıyla örtülüdür. Ahşap bir saçak bütün yapıyı kuşatmaktadır. Sıvayla kaplı tek şerefeli bir minaresi bulunan yapının, kapısının karşısına gelen yerde banisinin mezarının olduğu küçük bir hazire yer alır. Mescitte kayda değer bir süsleme bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 19 ; *Mir'at* , 519 ; *Abaç* , 23 ; *Öz* , II , 26 ; *TV - İSTA* , VIII, 165.

HACI HÜSREV MESCİDİ

1623-1640 arası

Yapı , Hacı Hüsrev Mahallesi'nde , Büyük Yokuş Sokağı'nda bulunmaktadır.

Hadika'ya göre yapı XVII. yy'da IV. Murad döneminde (1623 - 1640) Hacı Hüsrev tarafından yaptırılmış, minberini Hacı Hüsrev'in kızının torunu Fatma Hatun koydurmuştur.

Bugünkü yapı yüksek bir bahçe duvarı içerisinde kagir olarak yer almaktadır. Buraya giriş kuzeyden ve güneybatı tarafından olmak üzere iki yerden sağlanmaktadır.

Ana mekan kare planlıdır. Buraya giriş son derece basit ve küçük bir son cemaat yerinden olmaktadır. Ana mekana doğu duvarından yuvarlak kemerli bir açıklıkla girilen, bir bölüm eklenmiştir. İç mekan ; güneyde , batıda ve kuzeyde alttakiler dikdörtgen , üsttekiler yuvarlak kemerli ikişer pencere ve ek bölüm ise doğu tarafında üç büyük , iki küçük demir parmaklıklı pencere ile aydınlatılmıştır. Ana mekanın tavanı ahşap ve düzdür. İki payenin taşıdığı kadınlar mahfili çıkmalıdır. Son cemaat yerinin kuzeydoğu köşesinin kapatılan bölümü imam odası olarak kullanılmaktadır.

Ahşap olan son cemaat yerinin batı köşesinden avludaki merdivenle kadınlar mahfiline ulaşılmaktadır. Batı tarafında son cemaat yeri ile ana mekanın birleştiği yerde, malzemesi kesme taş olan, bugün üzeri sıva ile kaplı , tek şerefeli minare yer almaktadır. Mezarlığın hemen yanına son dönemde gasilhane eklenmiştir. Doğudaki bahçe duvarı bugün yıkılmış durumda olup yan taraftaki apartman bahçeleri ile iç içe geçmiştir. Güneydoğu ve batı köşesinde cami görevlilerinin meşrutası yer almaktadır. Mihrap duvarının hemen önünde yapıyı yaptıran Hacı Hüsrev'in torunu Fatma Hatun'un mezarı bulunur. Kıрма çatı kiremitle örtülüdür

Yapıda önemli sayılabilecek süsleme ögesi yoktur. Sadece iç mekan yaklaşık iki metre yüksekliğinde , bitkisel motifli renkli fayanslarla kaplanmıştır. Aynı fayans süslemeleri mihrap ve minberin tamamında da uygulanmıştır.

KAYNAKÇA : *Evliya* , II , 104 ; *Hadika* , II , 12 ; *Abaç* , 15 ; *Öz* , II , 28 ; Egin, E. , "Hacı Hüsrev Mescidi" ; *TV-İSTA* , III, İst. 1994 , 47 .

KULAKSIZ MESCİDİ

XVII. yy. II.yarısı - 1970'li yıllar

Kulaksız Mahallesi'nde ,Kulaksız Caddesi üzerinde yer almaktadır.

İlk olarak XVII. yy. II. yarısında mezarı, Kasımpaşa'da Zincirlikuyu Mezarlığı'nda bulunan Kulaksız Ahmed Reis (ö.1681) tarafından yaptırılan mescidin minberini aynı yüzyılın sonlarına doğru Basra valisi Gümrükçü Hüseyn Paşa koydurmuştur.

Evllya'nın tek minareli ve kurşun kubbeli olarak tanımlandığı, zamanla harabe haline gelen yapı, 1941 yılında kadro dışı bırakılarak yıktırılmıştır. 1970'li yıllarda semt sakinleri tarafından ilk yapıdan tamamen farklı olarak beton malzemeden kare planlı, kubbeli olarak yeniden yaptırılmıştır. Üç sıra tuğla bir sıra kesme taş görünümlü yapının minaresi de betondan olup tek şerefelidir.

KAYNAKÇA : *Evllya* , II , 97 ; *Hadika* , II , 17 ; *Abaç* , 20 ; *Öz* , II , 42.

----- o -----

CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA MESCİDİ (Koltukçular Mescidi)

XVIII. yy. II. yarısı

Cami-i Kebir Mahallesi'nde Gazi Hasan Paşa Mescidi Sokağı'nda 10 numarada bulunmaktadır.

Cezayirli Gazi Hasan Paşa (ö.1790) tarafından yaptırılmıştır.

Orijinali ahşap olan bu küçük mescit 1971 yılında yıktırılmış, kâğir olarak yeniden yaptırılmıştır. Son yıllarda mescidin içi tamamen Kütahya çinileriyle kaplanmıştır. 1995 yılında kadınlar mahfili eklenen yapıya günümüzde minber konma çalışmaları yapılmaktadır. Evler arasında pek belli olmayan bu mescidin oldukça kısa ve beton minaresi tek şerefelidir.

Resim Nu.: 48
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Mescidi - 1996.

Resim Nu.: 49
Kulaksız Mescidi - 1996.

Resim Nu.: 50
Yusuf Ağa Mescidi - 1995.

ALTUNCU MESCİDİ

?

Altuncu Hacı Şaban adında bir kişinin yaptırdığı bu mescid, *Hadika*, *Öz* ve *Abaç*'da sadece isim olarak geçmektedir. *Hadika*'da banisinin mihrap duvarının önbünde gömülü olduğu belirtilmektedir. Yeri, tarihi ve mimari özellikleri hakkında herhangi bir bilgi bulunamamaktadır.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 12 ; *Abaç* , 16 ; *Öz* , II , 4.

----- o -----

DİZDAR MESCİDİ

?

R.E.Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisi'nde Dizdar Ahmet Bey tarafından yaptırıldığını ifade ettiği bu yapı,günümüze ulaşmamış olup yeri, tarihi ve mimari özellikleri bilinmemektedir.

KAYNAKÇA : *Hadika*,II,12; *Abaç* , 16 ; *İSTA* , IX , 4635 ; *Öz* , II , 20.

----- o -----

GAZANFER AĞA MESCİDİ

?

Hadika'da ve *Abaç*'ta tarihi ve yeri hakkında bir açıklama olmamakla birlikte , Yeniçeri Ocağı Çorbacılarından Paşa Kapısı'ndan Müstahdem Muhzır Ağa tarafından yaptırıldığı yazılmaktadır, günümüze ulaşmamıştır.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 21 ; *Abaç* , 22 ; *Öz* , II , 26.

----- o -----

YUSUF AĞA MESCİDİ (İskele Mescidi)

? 1980'ler

Kadı Mehmet Efendi Mahallesi'nde, Matbaa Arkası Sokağı ile Moralı Yusuf Ağa Camii Sokağı'nın kesiştiği yerde bulunmaktadır.

Yusuf Efendi tarafından yaptırılan mescid için *Öz*, fevkani, ahşap çatılı ve tuğla minareli tanımını yapmaktadır. Yapım tarihi bilinmeyen mescit son yıllarda alt katı iş yeri üst katı ibadet alanı olacak şekilde beton malzemeyle tamamen yenilenmiştir.

KAYNAKÇA : *Öz* , II , 33 ; *TV-İSTA* , VIII , 482.

Tekkeler

AYNÎ ALİ BABA TEKKESİ

XV. yy. 1902 - 1950 - 1980

Bedreddin Mahallesi'nde , Aynî Ali Baba Sokağı ile Lobut Sokağı'nın kavşağında yer almaktadır.

II. Mehmed (Fatih) döneminde (1451-1481) Aynî Ali Baba adında bir tarikat şeyhi tarafından tesis edildiği söylenmektedir. Aynî Ali Baba'nın hayatı hakkında hemen hiç bir şey bilinmemekte , hangi tarikata bağlı olduğu da tesbit edilememektedir. Tekke 1818 / 1902'de, Kadîrî ve Rıfâî tarikatlarına bağlı Bağdatlı Şeyh Mehmed Ensarî tarafından yeni baştan inşa edilmiştir.

Tekkelerin kapatılmasından sonra Vakıflar İdaresi tarafından mesken olarak kiraya verilmiş , 1950'den sonra kiracılar çıkartılarak , tekkenin 2. bânisinin oğlu ve son postnişini olan Emekli Albay Şeyh Muhyiddin Ensarî (ö.1978) tekkeye yerleşmiştir. Tevhidhaneyi cami olarak kullanan buranın imam-hatipliğini üstlenen Şeyh Muhyiddin Ensarî vefatına kadar ailesi ile tekkenin harem bölümünde ikamet etmiştir. Tekke binası 1980'lerin başında özgün şekline sadık kalınarak esaslı bir onarım geçirmiştir. Tevhidhane bölümü günümüzde de cami olarak kullanılmaktadır.

Tekkeyi oluşturan bölümler , 14,50x13 m boyutlarında , üç katlı bir binanın içinde toplanmıştır. Zemin katın kâgir duvarları kısmen moloz taşla örülmüş, birinci ve ikinci katın ahşap iskeletli duvarları dışardan ahşap kaplama , içerden bağdadi sıva ile oluşturulmuştur. Ahşap çatı alaturka kiremitlerle kaplıdır. Tekkenin cümle kapısı batıda, Aynî Ali Baba Sokağı üzerindedir. Kapının üzerindeki kitabe tekkenin ikinci kuruluş tarihini (1318) taşımakta , sülûs hatla yazılmış, yarı manzum yarı mensur bir metin içermektedir, Kitabenin üst kısmına bir Rufâî tacı kabartması işlenmiştir.

Cümle kapısından geniş bir taşığa girilir. Taşığın sonunda mutfak , bunun kapısında iki hela yer alır. Aradaki kapıdan tekkenin kuzeyindeki küçük bahçeye çıkılmaktadır. Taşığın güney kesiminde , hâlâ misafir odası olarak kullanılan iki adet derviş hücresi , aynı sırada , yapının güneydoğu köşesinde türbe bölümü ile buna bağımlı bir ziyaret mekânı bulunur. Aynî Ali Baba ile aslında Kulaksız Mezarlığı'nda gömülü olan Şeyh Mehmed Ensarî'nin sandukalarını barındıran bu bölüm kısmen "makam türbesi" niteliğindedir. Türbenin kuzeyine bitişik olan birim ise çay ocağıdır.

Biri cümle kapısının sağında , diğeri çay ocağı ile helaların arasında bulunan iki merdiven zemin kat ile birinci katın bağlantısını sağlar. Bu katta binanın çekirdeğini oluşturan tevhidhane yer almaktadır. Ayinlere tahsis edilmiş alanın doğu sınırında dört adet halvethane sıralanmaktadır. Belirli dönemlerde özellikle muharrem aylarında halvete giren, "erbain çıkaran" dervişler için düşünülmüş bulunan , asgari ölçülerdeki (1.5x1.5 m)bu hücreler perdeli birer kapı ile tevhidhaneye açılmaktadır. Kible duvarında, cephede çıkıntı yapan , yarım daire planlı

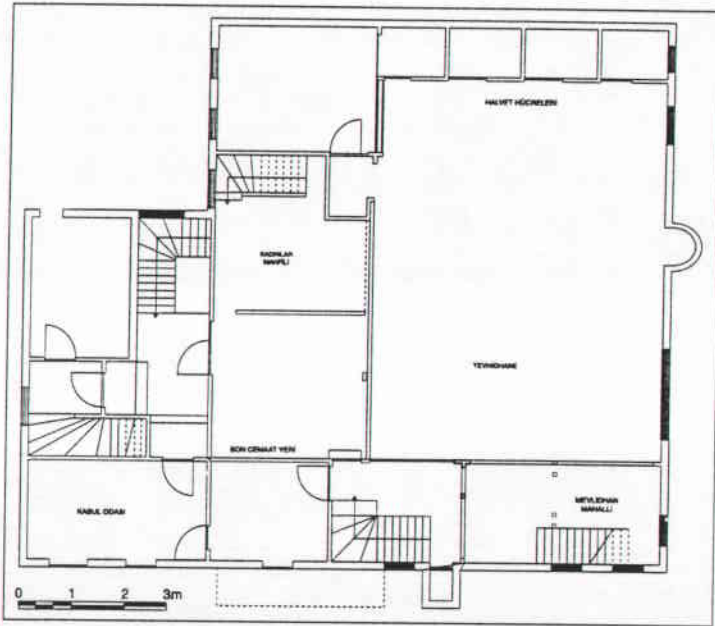
mihrap yer alır. Tevhidhanenin batı yönünde, içinde ahşap minberin yer aldığı , ahşap korkuluklarla ayin alanından ayrılmış olan "mevlidhan maksûresi" vardır. Bunun yanında da , ufak bir mahfil bulunur. Mihrap, Rufaîliği simgeleyen tarikat eşyası (reber,kılıç,şiş,tığ vb.) ile bu tarikata özgü bir şekilde düzenlenmiştir.

Tevhidhanenin kuzeyinde, ayinleri izleyen erkek seyircilere ayrılan, ahşap korkuluklarla sınırlandırılmış bir mahfil yer almaktadır. Zemin kattan çıkılan iki merdivenle , son cemaat yeri gibi kullanılan bu mahfile ulaşır. Bu mahfilin batısında yan yana iki ufak mekan sıralanır. Bunlar, "şeyh odası"ile dervişlerin sohbetine tahsis edilen "meydan odasıdır". Zemin kattan bu mahfile çıkan merdivenin yanından, tekkenin batı cephesindeki "mükebbireye" geçilir. Minaresi olmayan bazı tekkelerde olduğu gibi, burada da minarenin yerini tutan bu ezan okuma mahalli cepheye iliştilmiş minyatür bir köşk niteliğindedir.

Erkek seyircilerin kullandığı mahfilin bir kısmı , ahşap bir bölme duvarı ile ayrılarak kadınlar mahfiline dönüştürülmüştür. Buradan dar bir merdivenle, tevhidhanenin bütün kuzey duvarı boyunca devam eden fevkani kadınlar mahfiline ulaşılır. Alçak tavanlı olan bu iki mahfilin tevhidhaneye bakan yüzleri ahşap kafeslerle kapatılmıştır. Birinci kata göre bir miktar içeri çekilmiş olan ikinci kat harem bölümüne aittir. Bu katta , iç içe iki sofranın çevresinde yatak odaları , harem mutfağı , hela ve gûsulhane gibi birimler sıralanmaktadır. Harem bölümü tek katlı sıradan bir mesken gibi tasarlanmış ve adeta tekkenin üzerine iliştilmiştir.

KAYNAKÇA : *İSTA* , III , 1621 - 1622 ; Servet Belgin , *İstanbul Tekkeleri* , İ. Ü. E. F.

Yayınlanmamış Sanat Tarihi Lisans Tezi , İst. 1970, 52; *Tanman*, II , 774 - 779.

Plan : 3

0 1 2 3m

Aynî Ali Baba Tekkesi Planı
(TV-İSTA)

Resim Nu.: 51
Aynî Ali Baba Tekkesi - 1995.

Resim Nu.: 52
Paşmakçı Tekkesi'nin bulunduğu yerde yeniden inşa edilen Kurt Çelebi Mescidi - 1995.

Resim Nu.: 53
Doğramacı Tekkesi;
Günümüze ulaşabilen hazirenin bir bölümü - 1996.

BÜYÜK PİYALE PAŞA TEKKESİ

1573

Kaptan Paşa Mahallesi'nde, Piyale Baruthane Caddesi, Zincirlikuyu Baruthane Caddesi ve Sel Sokağı ile sınırlı olan alanda yer alan Büyük Piyale Paşa Cami'nin arkasında bulunmaktaydı.

1573 yılında Büyük Piyale Paşa (ö.1578) tarafından yaptırılan Külliye'nin bir parçası olarak inşa edilmiştir.

Günümüze ulaşmayan yapı hakkında *Hadika* cami avlusunda yirmidokuz tekke hücresinin bulunduğunu yazmaktadır. Bununla birlikte 1842 tarihli *Moltke* krokisinde yüzeysel ve gerçek sayılarda olmasada hücreleri belirtilmiştir. Bu krokide hücreler avluyu batı ve kuzey taraflarında "L" şeklinde sarmıştır. Kuzey kanadında daha uzun tutulan bu hücreler Hadika'nın verdiği sayının oranına uygun olmaktadır. *Jules Laurens*'in Litografisinde revağın gerisinde tekke hücrelerinin sekizgen kasnaklar üzerinde yükselen kurşun kaplı kubbeler sıralanmaktadır. Bu hücreler kare planlıdır. *Mecmua-i Tekâya*'da ise tekkenin caminin yakınında yer aldığı belirtilmektedir. Medresede dersanelerin olmadığı gibi, tekkede de tevhidhane birimlerinin olmadığı bilinmektedir. Bu işlevi caminin ana mekanı görmekteydi. Anadolu Türk Mimarlığının gelişimine paralel olarak Osmanlı Cami - Tekke geleneğinde bir çalışmadır.

KAYNAKÇA : *Evlîya* , II , 98 ; *Hadika* , II , 25 - 28 ; *Mir'at* , 510 - 512 ; *İSTA* , VIII , 4179 ; Servet Belgin, *İstanbul Tekkeleri* , İ.Ü.E.F. Yayınlanmamış Sanat Tarihi Lisans Tezi, İst. 1970 , 52 ; Kuran, A. ,*Mimar Sinan* , İst. 1986, 292 ; Tanman, Baha M. "İstanbul Kasımpaşa'daki Piyale Paşa Külliyesi'nin Medresesi ve Tekkesi için bir Restitasyon Denemesi" *Sanat Tarihinde Doğudan / Batıya Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri* ,İst. 1989 , 88 ; Demiriz ,Y. Tanman, Baha M. " Piyale Paşa Külliyesi ; *TV-İSTA* , VI , 254 , 258;

HÜSAMEDDİN UŞŞAKİ TEKKESİ

XVI. yy. 4. çeyreği , 1628 , XVIII, yy. II. yarısı , XIX. yy. II. yarısı 1892 - 93 - 1982.

Hacı Ahmed Mahallesi'nde, Pir Hüsameddin Sokağı üzerinde yer almaktadır.

Halveti tarikatının önemli kollarından Uşşakî'liğin merkezi olan bu yapı Uşşakî'liğin piri Şeyh Hasan Hüsameddin Uşşakî (ö.1592 veya 1594) tarafından XVI. yy.'ın son çeyreğinde kurulmuştur.

Bazı kaynaklarda tekkenin H.Hüsameddin Uşşakî adına III. Murad (1574 - 1595) tarafından tesis edildiği ifade edilmektedir.

H.Hüsameddin Uşşakî'nin evini tekke olarak kullandığı ve meydana getirmiş olduğu vakfın , büyük oğlu ve halefi olan Şeyh Mustafa Efendi (ö.1628) tarafından genişletildiği anlaşılmaktadır. Tekkenin 6. postnişini Şeyh Ahmed Efendi'nin (ö.1754) meşihatı sırasında , XVIII. yy.'ın ortalarına doğru Tersane Emni Yusuf Efendi Tekke'yi yıktırarak yeniden inşa ettirmiş , vakfiyeye imam ve müezzin ödenekleri eklettirmiştir. Bu tarihten sonra tekenin ahşap minareli bir mescit tevhidhane ile harem dairesinden oluştuğu 13. postnişin Edirneli Şeyh Mehmed Sıtkı Efendi'nin (ö.1856) meşihatı (1841 - 1856) sırasında yeni baştan ihya edildiği bilinmektedir. XIX. yy.'ın ikinci yarısında tekrar harap olan ve yıkılmaya yüz tutan tekke 1892 - 93'te Evkaf Nezareti tarafından son olarak yenilenmiş , kapatıldığı 1925'e kadar bu şekliyle devam etmiştir. Tekkenin bu son aşamadaki mimari şekli tevhitane , iki adet türbe , hazire , selamlık ve harem bölümleri , mutfak ile bir şadırvandan meydana gelmekteydi.

Cumhuriyet döneminde türbeler , hazire ve cümle kapısı dışında kalan bölümler harap olmuş bir müddet sonra yıktırılarak yerlerine ilkokul inşa edilmiştir. 1982'de bazı şahıslar eliyle yapılan onarımda türbelerin içleri fayansla , cepheleri ise seramik karolarıyla kaplanmış , ayrıca cümle kapısının arkasına bir duvar örülerek iki türbenin arasında mescit ve bir takım başka birimler ihdas edilmiş, böylece tekkeden arka kalan son parçalarda özgün biçimlerini büyük ölçüde kaybetmiştir.

1925 tarihli *Pervititch* paftasında tekkeyi oluşturan bölümlerin tek bir kitle içinde toplandığı , güneyde Pir Hüsameddin Sokağı üzerinde cümle kapısı ile bunun yanlarında birer türbe ve harem dairesinin , bunların arkasında da tevhitane ile selamlık kanadının bulunduğu , batı kesimi hazireye ayrılmış olan bahçede bir şadırvanın yer aldığı görülmektedir.

Dor başlıklı plastrlar ile kuşatılmış olan cümle kapısının söveleri ve yuvarlak kemeri küfeki taşındandır. Çıkıntı oluşturan kilit taşının üzerinde , metninin *Osman Cemî Bey'e* ait olduğu bilinen ve tekkenin niteliğini belirten Farsça manzum bir kitabe , bunu da üzerinde , beyzi bir madalyon içinde II. Abdülhamid'in (1876-1909) tuğrası yer alır. Duvarları tuğla ile örülmüş , üstleri ahşap çatılar ile kaplanmış olan türbelerden , cümle kapısının sağında bulunan ve Pir H.Hüsameddin Uşşakî ile haleflerinden beş kişinin sandukalarını barındıran kesim "Büyük

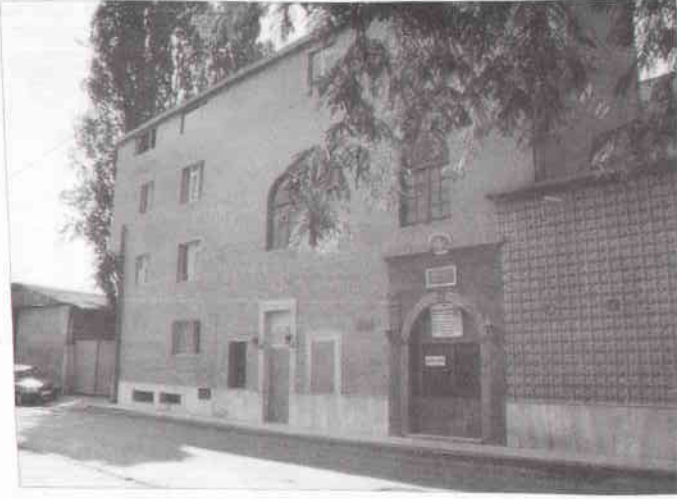
Türbe" olarak anılır. Büyük Türbenin asıl girişin kuzey duvarında yer aldığı ve aynı duvarda sıralanan , basık kemerli iki pencere ile birlikte tevhidhaneye açıldığı anlaşılmaktadır. Günümüzde bu üç açıklıkta örülerek nişe dönüştürülmüş bulunmaktadır. Sokağa (güneye) açılan üç pencereden doğudaki sonradan kapı haline getirilmiştir. Bunun üzerinde yedinci Postnişin Şeyh Ahmet Hüsamîzade'nin ortadan kaybolmasından sonra hatırasını yaşatmak için bulunduğu anlaşılan 1765 - 66 tarihli , sülüs hatlı bir beyit yer alır. Ziyaret (niyaz) penceresi olduğu anlaşılan ortadaki açıklığın üzerinde, H.Hüsameddin Uşşakî'nin adını içeren *Memed Rifat Mısrî'nin* adını içeren , *Mehmet Rifat Mısrî* imzalı ve 1849 - 50 tarihli, ta'lik hatlı bir kitabe göze çarpar.

Büyük Türbe'nin zemin döşemesinin altında bir çok kabri barındıran bir bodrum katının varlığı dikkat çeker. Türk İslam mimarisinin erken dönemlerinde görülen , ancak Osmanlı döneminde terk edilen mumyalıklı kümbet geleneğinin bu yapıda belirli bir ölçüde yaşatılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Cümle kapısının solunda yer alan ve "Küçük Türbe"olarak adlandırılan bölüm dört adet Şeyh sandukasını barındırır. Kuzey duvarında sonradan kapiya dönüştürülmüş bir pencere , bu duvarın arkasında da tekkenin haziresinden arta kalan parça bulunmaktadır. Doğu duvarında niş haline getirilmiş bir pencere , sokak üzerindeki güney duvarında da bir kapı ile ufak bir pencere açılmıştır.

Yerinde ilkokul binasının bulunduğu tevhidhanenin iki katlı ve kârgir bir bina olduğu asıl girişinin batı yönündeki avluya açıldığı,ayrıca kuzeyindeki selamlıkla, doğusundaki haremle ve güneyindeki Büyük türbe ile irtibatlı olduğu söylenebilmektedir. Selamlık ve harem bölümlerinin iki katlı, ahşap meskenler niteliğinde oldukları şadırvanın sekizgen planlı olarak tasarlandığı da Pervititch paftasında görülebilmektedir.

KAYNAKÇA : *Evliya* , II , 298 - 293 - 295 ; *Hadika* , II , 23 -25 ; *Mir'at* , 529 - 532 ;
Abaç , 23 ; *İSTA* , VIII , 4484 ; *Servet Belgin* , *İstanbul Tekkeleri* , İ.Ü.E.F.
 Yayınlanmamış Sanat Tarihi Lisans Tezi , İst. 1970,52 ; *Öz* , II , 31 ;
Tanman , II , 713 - 722.

Resim Nu.: 54
Hüsameddin Uşşaki Tekkesi - 1996.

Resim Nu.: 55
Hüsameddin Uşşaki Tekkesi;
Türbe bölümü - 1995.

Resim Nu.: 56
Ebu'r Rızza Tekkesi;
Yolun üzerinde bulunan bina ortadan kalkan türbenin
yerine 1960'lı yıllarda betonarmeden yapılmış yeni türbedir.

PAŞMAKÇI TEKKESİ (Kurt Çelebi Mescidi - Küçük Piyale Tekkesi)

XVI. yy.'ın 4. çeyreği veya XVII. yy.'ın başı XX. yy.'ın başı

Küçük Piyale Mahallesi'nde, Kurt Çelebi (ö.1611) tarafından XVI. yy.'ın son çeyreğinde veya XVII. yy.'ın başlarında kurulmuş, uzun bir süre Bayramîliğe bağlı kalan ve özellikle Rumeli kökenli Bayramî Melamîlerinin merkezlerinden olan Paşmakçı Tekkesi XIX. yy.'a ait tekke listelerinde Kadirîliğe bağlı olarak gösterilmiştir. Tekkenin ilk postnişini olduğu bilinen Paşmakçı Ali Dede'nin (Efendi) lakabıyla anıldığı gibi mevkiinden ötürü "Küçük Piyale Paşa Tekkesi" olarak da tanınmıştır.

XX. yy.'ın başlarında Ahmet Süreyya Bey ile eşi Şerife Hatice Atiyye Hanım tarafından yenilenen tekkenin tevhidhanesi Cumhuriyet döneminde ortadan kalkmış, ibadet mekanı 1990'lı yıllarda Kurt Çelebi Camii adıyla yeniden yapılmıştır.

KAYNAKÇA : *İSTA* , VIII , 4480 ; Servet Belgin , *İstanbul Tekkeleri* , İ.Ü.E.F. Yayınlanmamış Sanat Tarihi Lisans Tezi , İst. 1970 , 52 ; *TV-İSTA* , VIII , 357.

SAÇLI EMİR TEKKESİ

XVI. yy. sonu 1907-08

Kulaksız Mahallesi, Kulaksız Mezarlığı'nın yakınında yer alan Saçlı Emir Tekkesi'nin arsası doğuda Kadı Mehmet Sokağı, kuzeyde Kulaksız Tekkesi Çıkmazı, güneyde Kadı Mehmet Çıkmazı'nın kesiştiği alanda bulunur.

Saçlı Emir Tekkesi, Bayramî Melamîleri tarafından Helvaî Tekkesinde sonra İstanbul'da temelleri atılan ikinci önemli tarikat merkezidir.

XVI. yy.'ın sonlarında Saçlı Emir lakabıyla tanınan Haşimî Osman Efendi (ö.1595) tarafından bir Bayramî tekkesi olarak kurulmuş, 1925'e kadar sırasıyla Şabanî, Kadirî ve Bektaşî tarikatlarının denetiminde kalmıştır. Kaynaklarda Haşimî Osman Efendi ya da Saçlı Emir şeklinde geçen bu tekke, Rumeli Melamîlerinin XVI. yy.'ın ortalarından itibaren İstanbul'da yoğunlaştırdıkları faaliyetlerinin bir uzantısı olarak tesis edilmiştir. Söz konusu dönem, başta Melamîler gelmek üzere, Bektaşî ve bazı Halvetî kollarının Balkanlar'da merkezileşerek İstanbul'daki dini ve siyasi hayat üzerinde ağırlıklarını hissettirdikleri bir zaman dilimidir.

Yakın tarihlerdeki onarımlarda özgün görünümünü yitiren çevre duvarı aslında moloz taş örtülüdür. Kadı Mehmet Sokağı'na açılan cümle kapısı, eski haliyle dikdörtgen açıklıklı ve ahşap kanatlı olup üzerinde kitabe bulunmamaktadır.

Harim ve türbenin duvarları kaba yontulmuş küfeki taş ile örülmüş, girişin yanlarındaki odaların duvarları ahşap iskeletli ve bağdadi sıvalı olarak inşa edilmiştir. Yapı kırma çatı sistemiyle örtülüdür. Söz konusu yapı, kuzeyden güneye doğru kapalı son cemaat yeri niteliğinde olan ve içinde iki birimi barındıran giriş, harim ve bununla bağlantılı türbe kısımlarından meydana gelir. Kuzey cephesinin ortasında yer alan dikdörtgen açıklıklı giriş ile aynı eksendeki basık kemerli harim kapısı arasında bir koridor uzanmakta, bunun yanlarında, meydan odası olmaları muhtemel, kareye yakın dikdörtgen planlı birer oda bulunmaktadır.

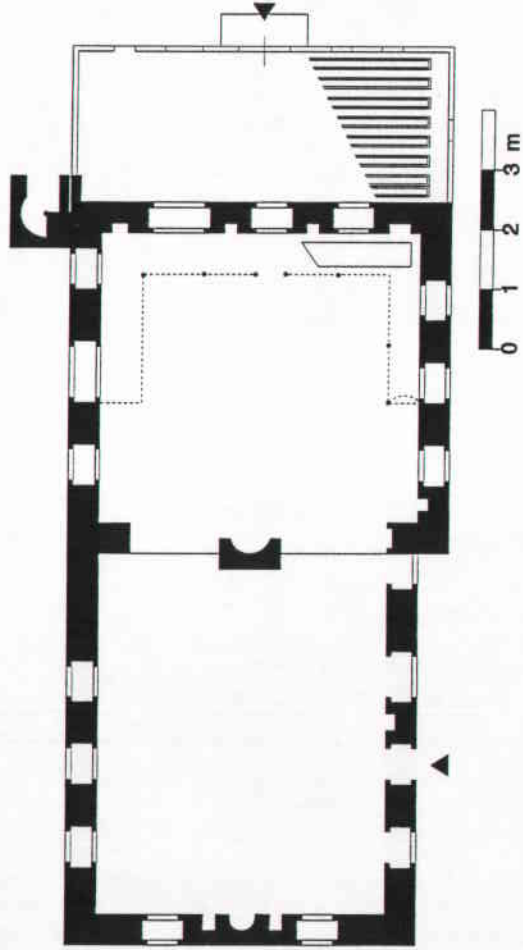
Enine dikdörtgen (9,85x8,70 m) bir alanı kaplayan harimi kuzey duvarında, kapının yanlarında birer, doğu ve batı duvarlarında da, iki sıra halinde düzenlenmiş altışar pencere aydınlatmaktadır. Kapının yanındaki pencerelerin arasında sivri kemerli ikişer niş bulunmaktadır. Kuzeybatı köşesindeki pencerenin zamanında, fevkani kadınlar mahfiline ulaştıran bir tali giriş olarak kullanıldığı ve sonradan örüldüğü anlaşılmaktadır. Alt pencereler dikdörtgen açıklıklıdır. Harimin güney sınırında, ortada yarım sekizgen planlı nişi ve yalın kavsarası ile mihrap yükselir.

Harimin kuzey duvarı, kısmen de yan duvarları önünde iki katlı mahfiller uzanmakta, fevkani mahfilin döşemesi, kübik başlıkların taçlandırdığı, daire kesitli ahşap sütunlara oturmaktadır, Harimin kuzeybatı köşesindeki minare, kare planlı, dışa taşkın bir kaide üzerinde yükselir ve silindirik biçimindeki gövdesi profilli şerefe dolgusu, kesme taştan sade şerefe korkulukları, kurşun kaplı ahşap külâhı dikkat çekmektedir.

Dikdörtgen bir alanı (11x9 m) kaplayan türbe, Haşimî Osman Efendi ile haleflerine ve bunların aile fertlerine ait toplam onaltı adet ahşap sandukayı barındırmaktadır. Doğu yönünde dışarı açılan, basık kemerli bir kapısı vardır. Türbenin güney duvarının ekseninde basit bir mihrap ile buna göre simetrik konumda ikişer niş ile pencere, batı duvarında da üç pencere yer alır. Güney ve batı cephelerindeki pencereler sivri kemerli ve taçlandırılmış, türbe mekânı bezemesiz çubuklu bir tavanla örtülmüştür.

Şadırvan silindir biçimindeki bir hazne ile bunu kuşatan sekiz adet sekizgen kesitli mermer sütunun taşıdığı bir kırma çatıdan oluşur. Musluklar dilimli kemerlerle sonuçlanan çerçeveler içine alınmıştır. Cümle kapısından şadırvan avlusuna uzanan yolun iki kenarı, ayrıca ana binanın batısı hazire olarak değerlendirilmiştir. Hazirede, Osmanlı bahriyesinin merkezi olan Kasımpaşa'da yaşamış bazı kişilerin, mesleklerine ilişkin kabartmaları içeren ilginç mezar taşları dikkati çeker.

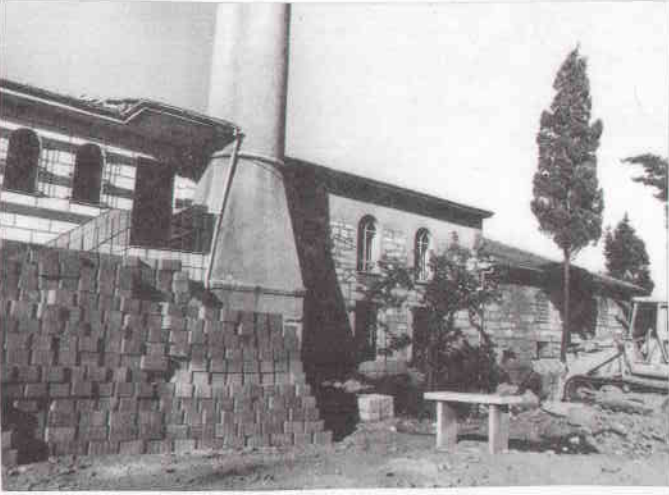
KAYNAKÇA : *Evlîya* , I , 290 - 295 ; *Hadika* , II , 18 ; *Mir'at* , 514 - 515 ; *Abaç* , 20 ; *Öz* , II , 56 - 57 , *İSTA* , IX , 5091 ; Servet Belgin , *İstanbul Tekkeleri* , İ.Ü.E.F. Yayınlanmamış Sanat Tarihi Lisans Tezi , İst. 1970, 52 ; *Tanman* , II , 275.

Plan : 4
Sağı Emir Tekkesi; Mescit, Tevhidhane ve Türbe Planı.(TV-ISTA)

Resim Nu.: 57
Saçlı Emir Tekkesi;
İbadet bölümü.

Resim Nu.: 58
Saçlı Emir Tekkesi;
İbadet ve Türbe mekanlarının doğudan görünümü - 1996.

Resim Nu.: 59
Saçlı Emir Tekkesi;
Türbe bölümü - 1996.

TÜRABİ BABA TEKKESİ

1598

Cami-i Kebir Mahallesi'nde, Tûrabi Baba Sokağı ile Kasımpaşa Muvakkithane Sokağı'nın kesiştiği alanda bulunmaktaydı.

Gemi inşaatçısı Mustafa Ağa tarafından 1598 yılında mescit olarak yaptırılan bu yapı zamanla kadiri tarikatına bağlı bir tekke olmuştur. Özün harap ve kadro harici olarak nitelendirdiği yapıdan günümüze sade türbe bölümü ulaşmıştır.

Kare planlı ve sıvayla kaplı türbenin pencere kenerları ve yuvarlak kemerleri tuğladan yapılmıştır.

KAYNAKÇA : Öz , II , 67 ; İSTA , VI , 4480 ; Servet Belgin, *İstanbul Tekkeleri*, İ.Ü.E.F.

Yayınlanmamış Lisans Tezi, İst. 1970, 53.

KASIMPAŞA MEVLEVÎHANESİ

1623 - 1631 arası , 1731 , 1795 , 1832 - 34

Sururi Mehmed Efendi Mahallesi'nde , güney de Keramet Sokağı , batıda Kasımpaşa Mevlevihane Sokağı ile sınırlı olan arsada , Sururi İlkokulu'nun yanında yer almaktaydı

İstanbul'daki Mevlevî kuruluşları içinde tesis tarihi bakımından , Galata ve Yenikapı mevlevîhanelerinden sonra üçüncü sırada yer alan Kasımpaşa Mevlevîhanesi XVII. yy.'ın ikinci çeyreğinde , 1623 - 1631 arasında Fırincızade Şeyh Sırrî Abdi Dede Efendi (ö.1631) tarafından inşa ettirilmiştir. Bilindiği kadarıyla Abdî Dede, XVI. yy.'ın ikinci yarısında bir müddet boş kalarak harap olduktan sonra önce Halvetîlerin denetimine geçen , sonra da medrese olarak kullanılan Galata Mevlevîhanesi'nin tekrar Mevlevîliğe bağlanmasını sağlamış , ancak bu olaydan kısa bir süre sonra Konya'daki Mevlânâ Âsitanesi Postnişini Bostan Çelebi tarafından Galata Mevlevîhanesi'nin şeyhliği Mesnevî Şârihi Ankaralı İsmail Rusûhî Dede'ye tevcih edilince bu görevden ayrılmak zorunda kalmış , Kasımpaşa'da sahibi olduğu bostanın içinde , dostlarının yardımları ile , kendi de bizzat çalışarak tekkesini kurmuştur.

Zaman içinde harap düşen mevlevîhane farklı dönemlerde çeşitli onarımlara ve yenilemelere sahne olmuştur. 1731'de Hasan Ağa adında bir kişi tarafından tamir ettirildiği , bu onarıma ilişkin keşfin de dönemin hassa başmimarı Kayserili Mehmet Ağa (ö.1742) tarafından gerçekleştirildiği tesbit edilmektedir. Ayrıca XVIII. yy.'ın sonlarında Mihrişah Valide Sultan (ö.1805) ile Mevlevî muhibbi olan oğlu III. Selim (1789-1807) tarafından 1795'te yeniden inşa ettirilmiştir. Kaptan-ı Derya Çengeloğlu Tahir Paşa (ö.1851) , muhtemelen 1832 - 34 arasında mevlevîhaneyi onartmış , ayrıca civardaki bazı evleri satın alarak tesisin alanını genişletmiştir.

Kasımpaşa Mevlevîhanesi 1834'te II.Mahmut tarafından son şekliyle ihya edilmiş , 1842'de tekrar bir onarım geçiren yapı II.Mahmut döneminde aldığı son biçimiyle tekkelerin kapatıldığı tarihe (1925) kadar gelebilmiştir. Cumhuriyet döneminde semahane mekânı bir müddet Kasımpaşa Güreş Kulübü'nün müsabaka yeri , geriye kalan bölümler de ilkokul olarak kullanılmış , bu sırada esas binanın kuzeyindeki müştemilat , avludaki şadırvan ve hazire tarihe karışmış , ayrıca arsanın çiçek bahçesi olan doğu kesimine Sururi okulu inşa edilmiştir. Daha sonra güreş kulübü ve ilkokul fonksiyonlarını yitiren esas bina Vakıflar idaresi tarafından oda oda kiraya verilmiş,1979 ilkbaharında çıkan bir yangında tamamen ortadan kalkmıştır. Günümüzde Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nden arta kalanlar ile son yıllarda cümle kapısının üzerindeki II.Mahmut tuğrası hırsızlar tarafından çalınmıştır.

Arsanın kuzeybatı köşesinde , Kasımpaşa Mevlevîhane Sokağı üzerinde yer alan cümle kapısının iç yüzü , tuğla hatıllı kesme taş sıraları ile , dış yüzü kesme küfeki taşı ile örülmüştür. Plastrlar ile kuşatılmış olan dikdörtgen açıklıklı girişin üzerinde , mevlevîhanenin II.Mahmut tarafından 1834'te yenilendiğini belgeleyen ta'lik hatlı manzum kitabe yer almaktaydı. Kitabenin

metni Ahmet Sadık Ziver Paşa'ya (ö.1862) , hattı ise Yesarîzade Mustafa İzzet Efendi'ye (ö.1849) aittir. Kitabenin metni aşağıdaki gibidir :

Şehinşah-ı zaman kutb-ı cihân Sultan Mahmûd'un
Kudûm-i şevetidir fer veren evreng-i hâkâne
O hâkan-i velâyet menkebet hahzî kerâmetle
Verir ziynet nîzâm-ı mülke şân-ı Al-i Osmâne

Husûsâ rûh-i Mevlânâ-yı Rûmîye idûp tekîm
Yapıldı sayesinde böyle nice Mevlevîhâne
Olaldan zerrepervet olşehin envâr-ı ihsânı
Döner hep mevlevîler tâ-lîi şems-i dirahşâne

Nola âlem olursa sikke pûş inkıyadî hep
Verir nutk-ı hümâyünü aceb te'sîr-i fermâne
O şâhın devr-i ahdinde felek tennure pûş olsun
Olup şevk-ı tarab âyin-i merdüm ehl-i irfâne

Safâdan âsüman eyler semâî rûz-û şeb elbet
Duâyı pâdişâhî olmada âdet ser-ü şâne
Olur ehl-i velâyet nâthanı ol şehinşâhın
Verir sıyt-ı kudûmü Nây-ı lûtfi zîb-i ekvâne

Güzâr etmişdi bir gün bû taraftan ol şeh-i devrân
Kudûmiyle müşerref olmuşdî kurb-Tersâne
Temevvüç eyledi deryâ'y-ı azab cûdi olşâhın
Görünce olduğun bu dergâhın her yânı vîrâne

Kapûdân-î yen-î iclâlini bû emriçîn ta'yin
İdince sûbesû döndü dergah kasr-ı ridvâne
İkî destim duâyâ kaldırub Ziver didim târih
Yapıldı kutb-i âlem sâyesinde Mevlevîhâne.

Ketebehu : el-fakîr Yesârîzâde Mustafa İzzet gûfirelehü.

Kapının cephesi , giriş açıklığı ile kitabenin üst hizasından geçen silmelerle yatay bölümlere ayrılmış , beyzi bir madalyon içerisinde II.Mahmut'un tuğrasını barındıran üçgen bir alınlık ile taçlandırılmıştır.

Mevlevîhanenin hemen bütün bölümlerini (semahane , selamlık , dedegân hücreleri , harem , hünkâr dairesi , matbah-ı şerif , somathane) barındıran , kâgir duvarlı kısmi bir bodrum üzerine

oturan iki katlı ahşap bina dış görünümünü itibariyle II.Mahmut dönemine ait , ampir üslubunda bir konağı andırır. İstanbul'da geç döneme ait ahşap tarikat yapılarının en büyüklerinden olan bu bina iki kanat halinde düzenlenmiştir. Semahane kapısının üzerine , metni Seyyid Mehmet Pertev Paşa'ya (ö.1837) , ta'lik hattı Melek Paşa Hafidi Ali Haydar Bey'e (ö.1870) ait 1250 / 1834-35 tarihli manzum bir kitabe yerleştirilmiş, yangında harap olan kitabe Galata Mevlevîhanesi'nin (Divan Edebiyatı Müzesi'nin) avlusuna taşınmıştır. Kitabenin metni aşağıdaki gibidir :

Şahı din-ü dünya hazret-i Sultan Mahmut Han
Sezadır hırz-ı cân-itse cihan o zıl'ı-ı Mevlayı

Gönülden bendedir bayû geda ol kutb-ı devrâne
Adalet merkezinde bir tutar edna ve â'layı

Zevaya'y-ı cihan ma'mure-i ihsanı ezcümle
Harap olmuşken âbâdı-itdi bu dergâh-ı vâlâyı

Olurlar sakinanı mahv-i dühu aşk ile hemdem
Bulurlar sırr-ı mollada tülleyi tesallayı

Değişmezler külâh-ı fakri Tac-ı fahr-i zerdûze
Verirler hırka-ı pîşîneye sevb-ı mütesellâyı

Dönüp mih-ı semai kutb-iderler halka-i zikre
Neva'y-ı nây ile demsuz ider Lâ (lillâ) vâlâyı

Füruğ-ı şevket-i bânîsi olsun günbegün efsûn
İde şems-i felek tâki münvver zîr-ü bâlâsı

Görünce bende Pertev tarih-i zibasın bu dergâhın
İki tarih ile tezyin kıldım levh-i imlayı gâhın

Ketebehu El-fakir Ali Haydari
Diyordu şah sıdk-ı agâh memnun ruh-ı mollayı

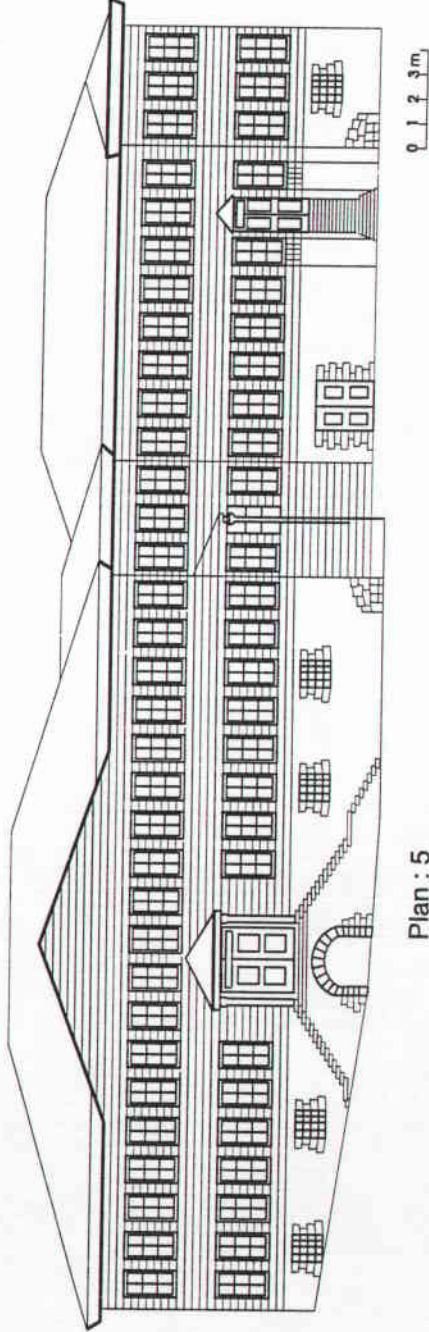
1250

Ne ziba yaptı Mahmut Han bu dergâh-ı muallayı

Hafid-i mülk-i padişah guffire-lehûma

Arsanın kuzeyinde yer alan ince uzun dikdörtgen planlı (8x34 m) ahşap binanın dedegân hücrelerini barındırdığı , hiç bir izi kalmamış olan şadırvanın da kâgir bir temel üzerinde yükselen, sekiz adet ahşap direğin taşıdığı , sekizgen piramit biçiminde ahşap bir çatıdan ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA : *Evlîya* , II , 98 , II , 96 ; *Hadika* , II , 10-12 ; *Mir'at* , 532-536 ; *Abaç* , 15 ; *İSTA* , I , 25 ; *Öz* , II , 37 ; Servet Belgin , *İstanbul Tekkeleri* , İ. Ü. E. F. Yayınlanmamış Lisans Tezi , İst. 1970 , 52 ; Erdoğan , M. , " Mevlevî Kuruluşları Sırasında İstanbul Mevlevihaneleri " , *Güneydoğu Avrupa Araştırmalar Dergisi* , İst. 1976 , 4 - 5 ; 33 ; Yücel , E. , " Kasımpaşa Mevlevihanesi " ; *Türk Dünyası Araştırmalar Dergisi* , 1 - 3 , 1979 , 76-88 ; *Tanman* , II. 499-503

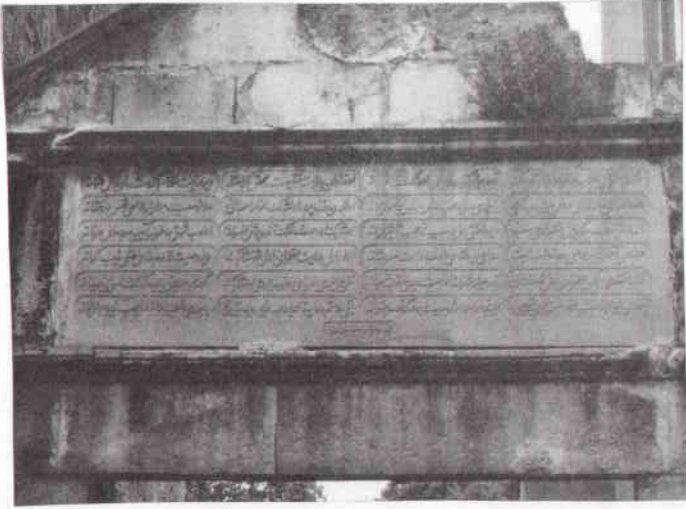

Plan : 5

Kasım Paşa Mevlevihanesi'nin Kuzey Köşesi
(TV-İSTA)

Resim Nu.: 60
Kasım Paşa Mevlevihanesi;
Avlu girişi - 1996.

Resim Nu.: 61
Kasım Paşa Mevlevihanesi ;
Avlu kapısının üzerinde bulunan kitabe - 1996.

Resim Nu.: 62
Kasım Paşa Mevlevihanesi;
Mekan girişinin günümüze ulaşabilen merdivenleri - 1996.

EBU'R - RIZA TEKKESİ

XVIII. yy. I. çeyreği , 1847

Hacı Ahmed Mahallesi'nde, Ebu'r rıza Dergahı Sokağı ile Ebu'r rıza Dergahı Çıkmazının kavşağında yer almaktaydı.

İstanbul'da Bedevî tarikatına bağlı tekkelerin en eskisi olan ve bu tarikatın âsitanesi olarak kabul edilen Ebu'r rıza Tekkesi, Ebu'r rıza Şeyh Seyyit Mehmed Şemsettin Efendi (ö.1740) tarafından tesis edilmiştir. Tam olarak tesbit edilemeyen kuruluş tarihinin XVIII. yy.'ın birinci çeyreği içinde yer aldığı tahmin edilebilir.

Tekkenin ilk zamanlarındaki mimari özellikleri ve daha sonra geçirmiş olduğu değişimler hakkında bilgi bulunmamakta , ancak 1847 'de Sahhaf Emin Efendi adında bir şahsın tekkeyi yeni baştan inşa ettirdiği , halen türbenin duvarındaki bir kitabede belirtilmektedir. Kapatıldıktan sonra bakımsız kalan tekke 1926 - 1930 arasında ortadan kalkmış , günümüze ancak , son yıllarda bütünüyle yenilenmiş olan türbe ile haziredeki mezar taşları ulaşabilmiştir.

Ortadan kalkan özgün türbenin yerine 1960'lı yıllarda aşağı yukarı aynı büyüklükte alelade bir betonarme türbe inşa edilmiş, tekkeye ait üç adet kitabe bu yapının duvarlarına iliştilmiştir. Türbenin sokak üzerindeki doğu duvarında bulunan ta'lik hatlı küçük kitabede tekkenin adı ve niteliği belirtilmektedir. Ta'lik hatlı olan alttaki kitabe ise 1847 tarihini taşımakta ve tekkenin Sahhaf Emin Efendi tarafından yenilendiğini anlatan bir dörtlükten oluşmaktadır.

KAYNAKÇA : *Mir'at* , 536 ; Göktürk, H. , *İSTA* , IX , 4862 ; Servet Belgin , İstanbul Tekkeleri, İ.Ü.E.F. Yayınlanmamış Lisans Mezuniyet Tezi , İst. 1970, 52 ; *Tanman* , II, 523-527.

ŞEYH CEVHER TEKKESİ

XVIII. yy. II. yarısı

Piyale Paşa Mahallesi'nde, Piyale Paşa külliyesinin yanında bulunmaktaydı.

Konumu ve tarihçesi tam olarak aydınlatılmamış bulunan bu tekkenin Sa'dî tarikatından Şeyh Mehmet Cevher (Cevherî/Cevahir) Efendi adında bir kişi tarafından XVIII. yy.'ın ikinci yarısında tesis edildiği anlaşılmaktadır. Şeyh Mehmed Cevher Efendi'den sonra yerine halifelerden Şeyh Abdülrahim Efendinin geçtiği tekkede salı günleri Sa'dî ayini icra edildiği, XIX. yy.'ın ikinci çeyreğinde ortadan kalkarak yerinin arsa haline geldiği ve bir daha ihya edilmediği tespit edilebilmektedir.

KAYNAKÇA : Servet Belgin , *İstanbul Tekkeleri*, İ.Ü.E.F. Yayınlanmamış lisans Tezi,İst.1970, 52 ; *TV-İSTA* , VIII , 420.

----- o -----

YANIK ŞEYH AHMET TEKKESİ (Hakkak Şeyh Musa Zaviyesi)

1767-68

Osmanlı döneminde "Karanlıkçeşme" olarak anılan kesiminde, halen Yahya Kâhya Mahallesi'ne katılmış bulunan Hacı Ferhat (Ferhat Ağa) Mahallesi'nde yer almaktaydı.

Vakıf kaydında bâni olarak Derviş Ahmet İbn-i Selim'in adı , vakfiye tarihi olarak da 1767-68 yılı verilmektedir. BOA'da bulunan 1784 tarihli bir belgede "Hakkâk Şeyh Musa Zaviyesi" olarak anılan tekke XIX. yy.'ın ilk yarısına ait listelerde "Yanık Şeyh Tekkesi" ve "Yanık Tekkesi" adlarıyla da anılmış ve Kadirî tarikatına bağlı olduğu belirtilmiştir. XIX. yy.'ın ikinci yarısında ortadan kalkmıştır.

KAYNAKÇA : Servet Belgin , *İstanbul Tekkeleri* , İ. Ü. E. F. Yayınlanmamış Lisans Tezi, İst. 1970, 52 ; *TV-İSTA* , VIII , 472.

ALİ KUZU TEKKESİ (Çürüklük Tekkesi)

XIX. yy.

Bedrettin Mahallesi'nde, Evliya Çelebi Caddesi üzerinde Beyoğlu Ticaret Meslek Lisesi'nin yanında düzenlenmiş olan parkın içinde bulunmaktaydı.

XIX. yy.'da kurulan tekke hakkında İSTA'da 1946 yılında büyük bir bölümünün yıkıldığı bir kulübeden farksız olduğu ve kahve ocağının mesken olarak kullanıldığını belirtmektedir. Bir Rufai dergahı olan tekkede ayın günleri perşembe günüydü, günümüze haziresinin bir bölümü ulaşmıştır. Daha ayrıntılı bilgi tesbit edilememiştir.

KAYNAKÇA : İSTA, II , 677, Servet Belgin, İstanbul Tekkeleri, İ.Ü.E.F. Yayınlanmamış Lisans Tezi, İst. 1970, 55.

DOĞRAMACI TEKKESİ

XIX. yy.

Kulaksız Mahallesi'nde, Doğramacı Kemal Sokağı'nda bulunmaktadır.

İbadullah Mescidi'nin yanında bulunan bu tekke Halveti tarikatından Doğramacı Şeyh Ahmed Efendi tarafından kurulmuştur.

XIX. yy.'da Kadirilik ve Halvetilik arasında el değiştirmiş , Cumhuriyet döneminde ortadan kaldırılmıştır. Bu tekkeden geriye bakımsız bir hazire kalmıştır.

KAYNAKÇA : *İSTA* , IX , 4650 ;Servet, Belgin , *İstanbul Tekkeleri* , İ.Ü.E.F. Yayınlanmamış Lisans Tezi,İst. 1970 ; *TV-İSTA* , İst. 1993 , VIII - 126.

----- o -----

CİĞERİM DEDE TEKKESİ

XIX. yy. I. çeyreği 1853-54

Bedrettin Mahallesinde, Aynî Ali Baba Sokağı ile Hayratçı Sokağı'nın kuşattığı bir ada üzerinde yer almaktaydı.

İnşa tarihi tam olarak tesbit edilemeyen tekkenin XIX. yy'ın ilk çeyreğinde faaliyete geçtiği anlaşılmaktadır. Sâdiliğe bağlı tekkenin banisi Vakıflar İdaresi nezdindeki *Tekâyâ ve Zevaya*'ya Mahsus Defter'de Seyyid Mehmet Sâlik adı verilmekte, H.Göktürk'ün *İSTA*'da ki maddesinde ise, tekkenin Şeyh Cafer Sadık Efendi tarafından yaptırıldığı, ahşap olan ilk binanın bir yangında ortadan kalktığı ve C.Sadık Efendi'nin müritlerinden Deli Hasan Paşa'nın 1853-54'te tekkeyi kâgir olarak yeniden inşa ettirdiği, son Postnişin Şeyh Halil Efendi'nin mülkü olduğu kanıtlanan bu yapının 1953'te tadil edilerek atölye'ye dönüştürüldüğü, bahçesine üç katlı bir ek binanın inşa ettirildiği, haziredeki kabirlerin de Eyüp'e taşındığı bildirilmektedir.

KAYNAKÇA : Göktürk, H. , "Ciğerim Dede Tekkesi" ; *İSTA* , VII , 3561 ;Servet , Belgin , *İstanbul Tekkeleri* , İ.Ü.E.F. Yayınlanmamış Lisans Tezi, İst. 1970 ; *TV-İSTA* , VIII , 98.

MARUFÎ TEKKESİ

1902

Servet Belgin'in *İstanbul Tekkeleri* adlı lisans tezinde, İbadullah Mahallesi (günümüzde Kulaksız Mahallesi) olduğu belirtilmiştir.

Seyyid Ahmet Rufaî tarafından XII. yy.'da Basra'da kurulmuş bulunan Rufaîliğin bir kolu olarak 1902 yılında kurulan bu tekkenin yine aynı eserde 1970 yılında mesken olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Günümüze ulaşamayan bu tekkenin batı cephesinde yer alan kitabe metni aynı tezde aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Seyyid Ahmet Kahidir bu makamı musteap
Yüz süren dergahına sıdk ile olur kâmiyap
Tarikat-ı aliye-i Kadirriyye ve Rufaîyyeden
..... hab-ı dergah-ı şeref banisi esseyid eşşeyh Muhammed

1318

KAYNAKÇA : *İSTA*, VIII ,4482 ; Servet , Belgin, *İstanbul Tekkeleri* İ.Ü.E.F. Yayınlanmamış
Lisans Tezi ; İst. 1970 , 34.

ALİ FEVZİ TEKKESİ

?

Servet Belgin'in Kasımpaşa semtinde bir Rufaî dergahı olarak belirttiği tekke günümüze ulaşmamıştır.

KAYNAKÇA : Belgin, Servet, *İstanbul Tekkeleri*, İ.Ü.E.F. Yayınlanmamış Sanat Tarihi Tezi, İst. 1970, 53.

----- o -----

MUABBİR HASAN EFENDİ TEKKESİ

?

Servet Belgin'in Küçük Piyale Mahallesi'nde Kâdiri tarikatına bağlı olduğunu belirttiği tekke günümüze ulaşmamıştır. Yapı hakkında yeterli bilgi tesbit edilememiştir.

KAYNAKÇA : Servet Belgin , *İstanbul Tekkeleri*, İ.Ü.E.F. Yayınlanmamış Sanat Tarihi Lisans Tezi, İst. 1970, 55.

----- o -----

YAHYA KETHÜDA TEKKESİ

?

Yahya Kahya Mahallesi, Sipahi Fırın Sokağı, Prinççi Kahya Sokağı ve Mektep Sokak'larının kesiştiği alanda bulunmaktaydı.

İnşa tarihi tam tesbit edilemeyen tekke hakkında Servet Belgin'in Kâdiri tarikatına bağlı olarak işlev gördüğünü belirttiği tekke zamanla ortadan kalkmıştır.

KAYNAKÇA : *Evllya* , II, 97 ; *Hadika* , II, 5 ; Servet Belgin, *İstanbul Tekkeleri*, İ.Ü.E.F. Yayınlanmamış Lisans Tezi, İst. 1970 , 53.

Türbeler

PİYALE PAŞA TÜRBESİ *

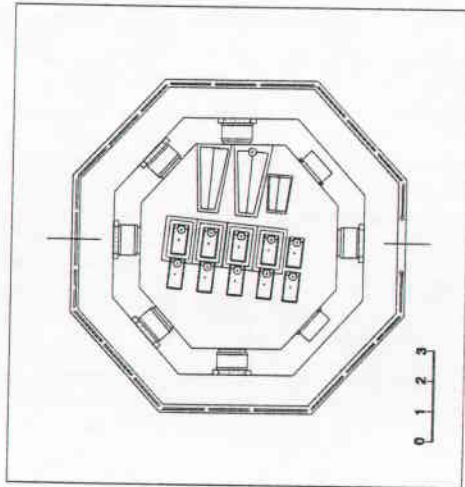
1578

Kaptan Mahallesi'nde Piyale Baruthane Caddesi, Zincirlikuyu Baruthane Caddesi ve Sel Sokağı ile sınırlı olan alan üzerinde yer alan Büyük Piyale Paşa Camii'nin mihrap duvarının önünde yer alan hazirenin içerisinde bulunmaktadır.

1578 yılında sütunlar üzerinde düz atkılı, ahşap çatılı revakla çevrili olarak sekizgen , kubbeli, altta ve üstte bulunan pencereler ile iki kat görünümünde kesme küfeki taşından yapılmıştır. XVIII. yy.'da ahşap çatılı revağın yıkılması sonucunda akantus yapraklı yelpaze sütunlara oturan revakla çevrilen yapı son yıllarda revaksız olarak onarılmıştır. XVI.yy.'a ait baklava başlıklı ve XVIII.yy. 'daki onarımlarda konulan akantus yapraklı sütunların bir bölümü hazirede bulunmaktadır.

B.Piyale Paşa ve onun ailesine ait olan üç ahşap sanduka ve on tane mermer lahit olmak üzere toplam onüç mezar türbede bulunmaktadır. Beyaz mermerden naturalist bitkisel motiflerle bezenen lahitler son onarımda özentisiz bir şekilde boyanmıştır.

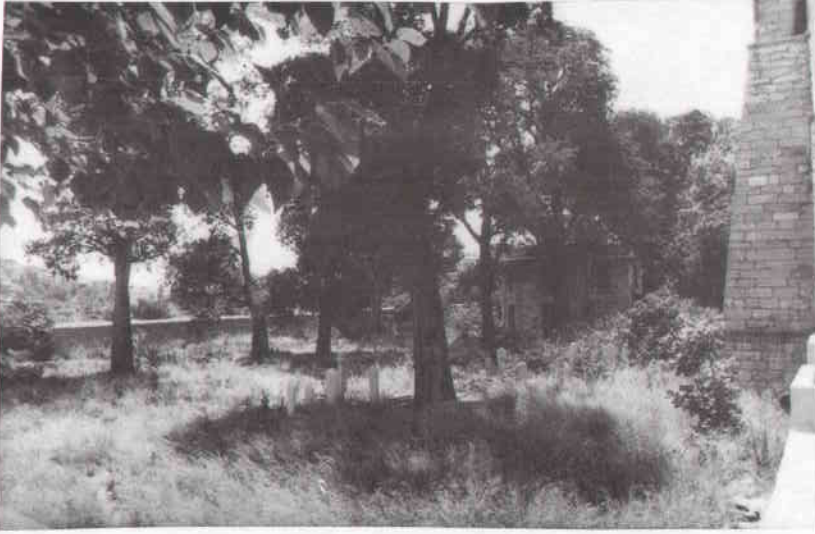
KAYNAKÇA: Demiriz, Y., "İstanbul'da Piyale Paşa Türbesi ve Lahitleri Üzerine Bir Araştırma" *Vakıflar Dergisi* , XIII , 1981 , 387 - 423 ; Demiriz, Y. , - Tanman, Baha M. "Piyale Paşa Külliyesi" ; *TV-İSTA* , İst. 1994 , VI , 257 - 258.

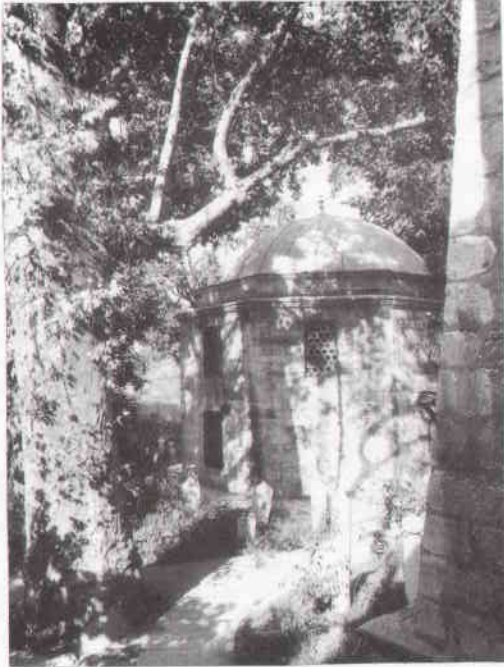
Piyale Paşa Türbesi'nin restitüsyon planı.
Yıldız Demiriz

Plan : 6

* : Tekkelerin bünyesi içindeki türbeler ait oldukları tekke ile birlikte ele alınmıştır.

Resim Nu.: 63
Piyale Paşa Türbesi ve etrafındaki hazire.
1995.

Resim Nu.: 64
Piyale Paşa Türbesi - 1995.

LOHUSA KADIN TÜRBEŚİ (Meyitzade Türbesi)

1685

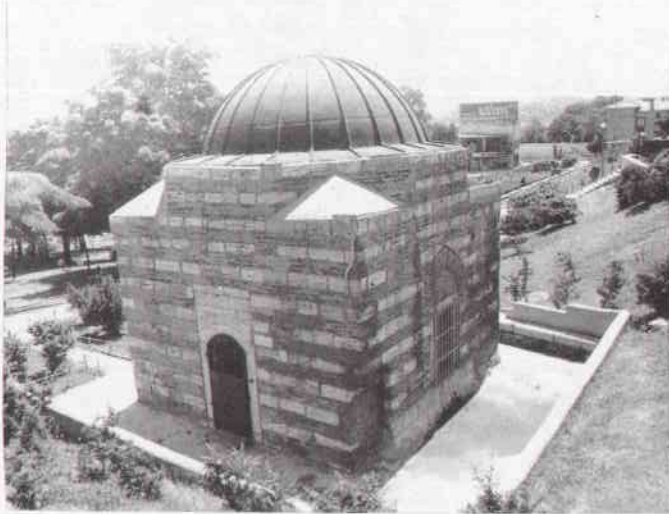
Bedrettin Mahallesi'nde, Evliya Çelebi Caddesi üzerinde Tepebaşı'na giden yol üzerindeki parkın içersinde bulunmaktadır.

Kimin tarafından yaptırıldığı bilinmeyen bu türbenin üzerindeki oldukça kötü durumdaki kitabeden 1685 tarihi okunmaktadır.

Kare planlı ve kubbelidir. Türbenin üç tarafında sivri kemerli pencereler yer alır. Kesme küfeki taşının belirginleştirdiği yuvarlak kemerli bir kapısı bulunmaktadır.Yüksek kasnaklı kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır. İç mekanda duvarlar ve kubbe içi boyanmak suretiyle özelliği yitirilmiştir.

Almaşık örgülü türbede beş sanduka yer alır. Bu sandukaların *Abaç*'ta Evliya Çelebi'nin ve ailesine ait olduğu söylenmektedir. Fakat bu sav, bu konuda kesin bir yargıya varmak için yeterli olmamaktadır.

KAYNAKÇA : *Abaç* , 4.

Resim Nu.: 65
Lohusa Kadın Türbesi - 1996

Kiliseler

AYA TANAŞ KİLİSESİ

1855

Hacı Ahmed Mahallesi'nde Omuzdaş Sokağı'nda bulunmaktadır.

1855 yılında inşa edilen yapı 1895 yılında onarım görmüştür. Bununla birlikte yüksek bir avlu duvarının çevirdiği alanda bulunan kilisenin avlu kapısının üzerinde inşa tarihi olarak 1898 tarihi yazılmaktadır. Kilisenin altında bulunan ayazmanın giriş kapısının üzerinde bulunan 1853 tarihi ise olasılıkla ayazmanın inşa tarihi olmalıdır.

Doğu - Batı doğrultusunda tek nefli ve bazilikal planda yapılan kiliseye alışılmışın dışında narteks bölümünün uzantısından, kuzey bölümündeki kapıdan girilmektedir. Bu uzantı ile dışarıda yapıya haç planlı yapı görünümü verilmek istenmiş olabilir. Doğu - Batı doğrultusunda iki beşik tonozla örtülen yapıda kubbeye taşıyan kemerlerini üzengi hizasında silme kuşağı yapıyı çepeçevre sarmaktadır. Ana mekan yüksek kasnaklı, pandantiflerle geçişin sağlandığı bir kubbeye örtülüdür. Kubbe kasnağında sekiz tane figür pencere bulunmaktadır. Kubbenin ağırlığını dört tane duvar içine gizlenmiş paye taşımaktadır. Bu paye ile kasnak arasında yer alan konsollar oldukça büyük ve ahşap görünümündedir.

Narteks ve ana mekanı ayıran bölümde dört tane mermer sütun bulunmakta, sütun başlıkları ise breş taşındandır. Narteksin kuzeyinden açılan bir kapı ile kadınlar mahfiline çıkılmaktadır.

Kubbe kemerlerin altında yer alan yarım yuvarlak pencerenin altında, üç tane yuvarlak kemerli pencere ile aydınlanma sağlanmıştır. Bu pencerelerin ortada bulunan diğerlerine göre daha yüksek tutulmuştur. Batı duvarında alt ve üstte üçerden altı yuvarlak pencere bulunmaktadır. Üstteki pencerelerin ortada olanı diğer duvarlarda olduğu gibi yanındakilerden daha yüksek tutulmuştur. Kuzey duvarında ahşap ambon, bunun karşısında ise güney duvarında patrik tahtı bulunmaktadır. Kubbe göbeğinde İsa, pandantiflerde dört baş melek , yuvarlak kemerli pencerelerin aralarında ise din büyükleri, Apsis duvarında İkonastisin önünde zemindeki sol pencerenin üzerinde Adem ile Havva'nın yasak meyveyi yemesi ve cennetten kovuluşu, sağ pencerede İbrahim peygamberin İshak'ı kurban etmesi, İkonastiste ; Meryem, İsa, Yahya İskenderiyeli Atanasios ve İsa'nın mucizelerinin yer aldığı sahneler vardır. Bu sahneler eklektik tarzdadır. İkonastiste burmalı sütunların üzerinde Bizans etkili ahşap başlıklar bulunmaktadır. Güney duvarında ise Musa'nın karşısında İbrahim peygamber yer almaktadır.

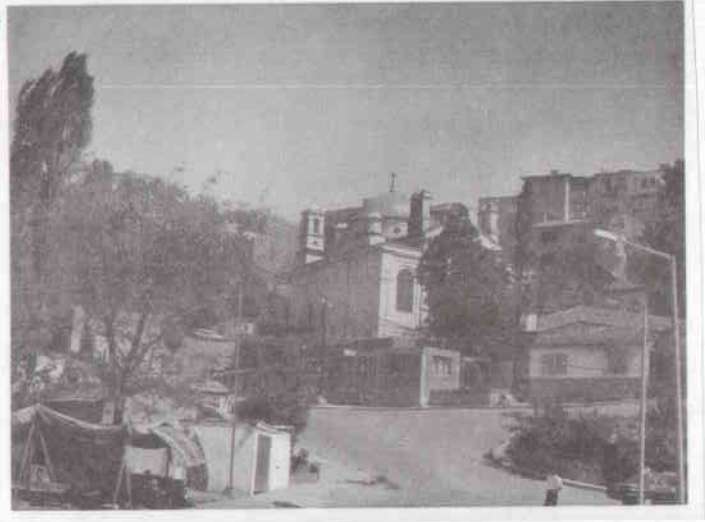
Dışarıda ise kurşun kaplı merkezi kubbenin dört tarafında ağırlık kuleleri bulunmaktadır. Beşik tonozların üzerleri ise kırma çatı ile kaplanmıştır. Apsisin üzerinde kuzey ve güney tarafında birer tane çan kulesi bulunmaktadır.

Bahçede ise narteks bölümünün altında üç nefli kilise görünümünde bir ayazması bulunmakta üç açıklıklı bu mekan toplam altı birimden oluşmaktadır. Bu birimlerin üzerleri

çapraz tonozla örtülüdür. Tonozları taşıyan kemerler batıda toskan başlıklı mermer sütunlara oturmaktadır. Ayazmanın beşik tonozlu yuvarlak kemerli lapsed görünümündeki küçük bir biriminde suyu bulunmaktadır. Duvarlardaki payelerin üzerleri küçük pilastrlar ile sonuçlandırılmıştır. Ayazmanın güneyinde küçük bir şapel yer alır. Meryem, Meryem ve Çocuk İsa tasvirlerinin dışında hayat veren pınarın tasvir edildiği basılı evrak çerçevesiyle çevrelenmiş yer olarak güney duvarına ayrı bir özellik katmıştır.

Kilise görevlilerinin anlatımına göre Ayazmanın suyunu içtikten sonra gözleri açılan bir kızın ailesinin şükran borcu olarak kiliseyi yaptırdıkları ve bu ailenin ölümlerini doğudaki mezarda gömülü olduğu söylenmekte, kitabede Mihail Amiro, Eşi, oğlu Kostantinos, ve akrabalarının anısına 20 Ocak 1886 tarihinde bu mezarlığın yapıldığı anlatılmaktadır.

KAYNAKÇA : İSTA, III, 1561

Resim Nu.: 66
Aya Tanaş Kilisesi - 1996.

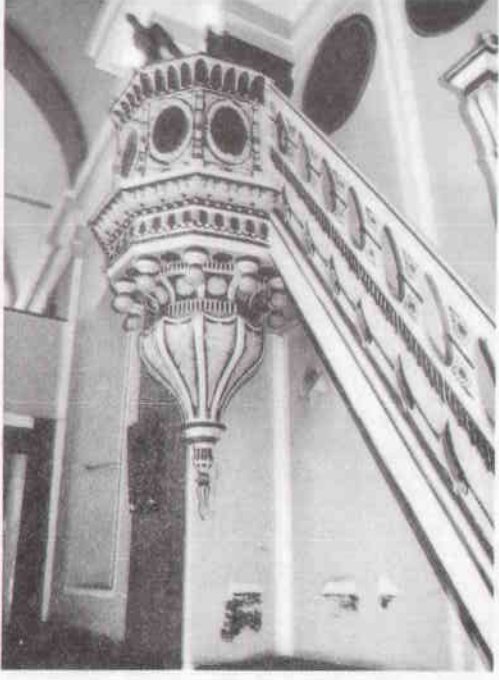

Resim Nu.: 67
Aya Tanaş Kilisesi;
Kuzey duvarındaki giriş kapısı - 1996.

Resim Nu.: 68
Aya Tanaş Kilisesi;
İç mekan - 1996.

Resim Nu.: 69
Aya Tanaş Kilisesi;
Ambon

Resim Nu.: 71
Aya Tanaş Kilisesi;
İkonastiste bulunan Kilise Babası

Resim Nu.: 70
Aya Tanaş Kilisesi;
Apsis Süslemeleri.

TERSANE BÜNYESİNDEKİ KİLİSELER

Tersane içinde bulunan zindanda kalan hristiyan mahkûmların dinsel ibadetlerini yerine getirmeleri amacıyla kendi mezheplerine ait kiliseler kurdukları çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir.

Günümüze ulaşmayan bu kiliseler hakkında Antoine Gallad Fransız elçisinin 17 mart 1672 tarihinde Tersane Zindanındaki esirleri ziyareti sırasında Latinlerin, Rumların ve Rusların kiliselerini gördüğünü belirtmektedir. (20) 1694 yılında Francis Gemeli adlı bir İtalyan gezgin tersane civarında dolaşırken casus olarak yakalanmış, mahkûm olarak kaldığı sürece cızvitlerin ayinene katıldığını belirtmiştir. (21)

Aubry dela Mortraye ise Türkiye'de bütün dinlerin hiç bir yerde olmadığı kadar serbestlikle ibadetlerini yaptıklarını, Katoliklerin, Rumların ve Ermenilerin kiliselerinin bulunduğunu belirtmektedir. (22) Bir diğer Ermeni tarihçisi İnciciyan'a göre ise tersanede XVIII. yy.'da biri frenklere diğeri'de rumlara ait olmak üzere iki kilise bulunmaktadır. (23)

KAYNAKÇA : Kömürciyan, (Çev.: Hrand D. Andreasyan) *XVII. Asırda İstanbul* , İstanbul Enstitüsü Yayınları, İst. 1987, 211 - 213 ; İnciciyan, P. G., (Çev.: Hrand D. Andreasyan) , *XVIII. Asırda İstanbul*, Eren Yayınları , İst. 1976 , 98.

20. Kömürciyan, (Çev.: Hrand D. Andreasyan) *XVII. Asırda İstanbul* , İstanbul Enst. Yayınları, İst. 1987, 211.

21. Kömürciyan, (Çev.: Hrand D. Andreasyan) *XVII. Asırda İstanbul* , İstanbul Enst. Yayınları, İst. 1987, 212.

22. Kömürciyan, (Çev.: Hrand D. Andreasyan) *XVII. Asırda İstanbul* , İstanbul Enst. Yayınları, İst. 1987, 213.

23. İnciciyan, P.G., (Çev.: Hrand D. Andreasyan) , *XVIII. Asırda İstanbul*, Eren Yayınları , İst. 1976 , 98.

Mektepler

BEDREDDİN BEY SIBYAN MEKTEBİ

1509

Bedrettin Mahallesi'nde, Dr. Bedii Gorbon Sokağı ile Bedrettin Sokağı'nın kesiştiği alanda yer almaktaydı.

Yaptıranı ve tarihi hakkında yeterli bilgi bulunmamakla birlikte genelde camii ve mescit gibi hayır işi yapan kişilerin bu yapılarla beraber bir okulda yaptırdıkları gözlemlenmektedir. Bu verilerle okulunda 1509 yılında mescitle birlikte yapılmış olması olanaklıdır. Günümüze ulaşmayan okul hakkında *Kut* mescidin yanında bulunduğunu yazmaktadır.

KAYNAKÇA : *Kut*, 59 ;

----- 0 -----

HACI AHMET SIBYAN MEKTEBİ

1548

Yapı Hacı Ahmet Mahallesi'nde, Karakol Sokağı ile Kurtoğlu Yokuşu'nun kavşağında bulunan Hacı Ahmet Mescidi ve Çeşmesi ile aynı bölgede bulunmaktaydı.

I.Süleyman'ın (Kanuni) Hasırcıbaşısı Hacı Ahmet tarafından 1548 yılında mescit ve çeşme ile beraber yaptırılan okul günümüze ulaşmamıştır. Yapı hakkında yeterli bilgi tesbit edilememiştir.

KAYNAKÇA ; *Hadika* , II. 6

NEFİSE HANIM MEKTEBİ

XVI. yy. II. yarısı

Çatma Mescit Mahallesi'nde, Civici Sokağı ile Söğütözü Sokağı'nın kesiştiği alan üzerinde bulunmaktaydı.

Güzelce Kasım Paşa'nın kızı Nefise Hanım tarafından yaptırılan okul yıkılması nedeniyle II. Abdülhamid döneminde yeniden yaptırılmıştır. Zamanla tekrar harabe olan yapı ortadan kalkmıştır. Nefise Hanım'ın bu okulun hemen yanında olan mezarı okul gibi zamanla ortadan kalkmıştır. Söğütözü Sokağı'nda bulunan odun kömür deposunun bulunduğu alan muhtemelen bu okulun bulunduğu yer olmalıdır.

KAYNAKÇA : *Mir'at* , 501 - ; *Abaç* ,10 ; "Kasımpaşa Tarihi", D.Kuvvetleri Dergisi , 498 ; İst. 1977, 26 - 30.

----- o -----

ULUÇ ÇELEBİ HASAN PAŞA SIBYAN MEKTEBİ

XVI. yy.II.yarısı

Kaptan Paşa Mahallesi'nde, Sinan Paşa Yumak Sokağı'nda, Sinan Paşa Camii'nin yakınında bulunmaktaydı.

Kaptan-ı Derya Uluç Çelebi Hasan Paşa (ö.1591) tarafından yaptırılan okul günümüze ulaşmamıştır. Yapı hakkında yeterli bilgi tespit edilememiştir.

KAYNAKÇA : Ş. Çokakar ; *Kasımpaşa'nın Tarihi ve Abideleri* , İ.Ü.E.F. Tarih Bölümü Lisans Tezi , İst. 1949 , 48.

KÜÇÜK PİYALE PAŞA SIBYAN MEKTEBİ

1560 - 1573 arası

Küçük Piyale Mahallesi'nde, Büyük Piyale Paşa Camii'ne yakın bir alanda bulunmaktaydı.

1560 ila 1573 yılları arasında bu bölgede Piyale Paşa tarafından külliye'nin bir parçası olarak yaptırılmıştır. Zamanla ortadan kalkan okul günümüze ulaşmamıştır. Yapı hakkında yeterli bilgi tesbit edilememiştir.

KAYNAKÇA ; *Hadika* , II. 21; *Kut*, 62.

----- o -----

TERSANE EMİNİ HASAN ÇELEBİ SIBYAN MEKTEBİ

XVI. yy.'ın 3. Çeyreği

Sururi Mehmet Efendi Mahallesi'nde Emin Efendi Sokağı ile Samancı Ferhat Sokağı'nın arasında yer alan Hasan Çelebi Mescidi'nin yakınında bulunmaktaydı.

Hadika'da sözedilen bu okul zamanla ortadan kalkmıştır. Yaptırını, tarihi ve mimari özellikleri bilinmemekle birlikte mescidin banisi Hasan Çelebi tarafından yaptırılmış olmalıdır.

KAYNAKÇA : *Hadika*, II , 7.

----- o -----

YAHYA KETHÜDA SIBYAN MEKTEBİ (Yahya Kahya Mektebi)

XVI. yy. 3 Çeyreği

Yahya Kahya Mahallesi'nde, Piriççi Kahya Sokak, Sipahi Fırın Sokağı ve Mektep Sokak'larının kesiştiği alanda yer alan mescidin avlusunda bulunmaktaydı.

XVI. yy.'da Sokullu Mehmet Paşa'nın Kahyası Yahya Kethüda tarafından yaptırılan mescidin avlusunda bir okulun bulunduğu *Hadika*'da belirtilmektedir. Okul günümüze ulaşmamıştır. Yapı hakkında yeterli bilgi tesbit edilememiştir.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II. 5 ; *Abaç* , 11.

KAPTAN-I DERYA UZUN PİYALE PAŞA SIBYAN MEKTEBİ

XVII. yy. İlk yarısı

Kulaksız Mahallesi'nde, Nalıncı Bayırı üzerinde yer alan Sirkeci Mescidi'nin yakınında yer almaktaydı.

Kaptan-ı Derya Uzun Piyale Paşa (ö.1644) tarafından yaptırılan , tarihi ve mimari özellikleri bilinmeyen yapı, 1638 yılında Kadı Mehmed Efendi Mahallesi'nde yaptırılmış olan Uzun Piyale Paşa Çeşmesi ile birlikte aynı dönemde yaptırılmış olmalıdır. Yakın döneme kadar han olarak kullanılan mektep bugün mevcut değildir.

KAYNAKÇA : *Mir'at* , 395.

----- o -----

TERSANE ÇAVUŞU ABDÜLKADİR AĞA SIBYAN MEKTEBİ / Kadri Çavuş Mektebi

1703

Küçük Piyale Mahallesi'nde, Piyale Paşa Mescidi'nin yakınında yer almaktaydı.

Tersane Çavuşu Abdülkadir Ağa (Kadri Çavuş lakaplı) tarafından ölen iki kızı için bir çeşme ile birlikte yaptırılmış olup günümüze ulaşmamıştır. Yapı hakkında yeterli bilgi tesbit edilememiştir.

KAYNAKÇA : *Mir'at* , 518 ; *Hadika* , II , 15 ; *İSTA* , I , 117.

----- o -----

KAPTAN-I DERYA KAYMAK MUSTAFA PAŞA SIBYAN MEKTEBİ

XVIII. ilk yarısı

Hadika'da Sahaf Muhiddin Mescidi'ne minber koyan Kaptan-ı Derya Kaymak Mustafa Paşa tarafından aynı tarihte mescidin yakınında yaptırıldığı belirtilen okul, zamanla ortadan kalkmıştır. Özellikleri bilinmemektedir.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II,12; *Kut*, 62.

CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA SIBYAN MEKTEBİ (Cezayirli Gazi Hasan Paşa İlkokulu)

XVIII. yy. II. yarısı

Cami-i Kebir Mahallesi'nde Hasköy Yolu Caddesi üzerinde bulunmaktadır.

XVIII. yy. ikinci yarısında Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa (ö.1790) tarafından yaptırılmıştır. Halen ilkokul olarak kullanılmaktadır.

İlk yapı hakkında ayrıntılı bilgi olmamakla birlikte günümüze ulaşan yapı üzerindeki kitabeden okulun 1905 yılında onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Üç katlı olan okulun cephesi eklektik tarzda düzenlenmiştir. Girişte ve girişin üzerine gelen üst kısımlarda dörder taneden toplam oniki bitkisel başlıklı mermer sütun yapıya antik görünüm kazandırmaktadır. Birinci ve ikinci katta bulunan toplam sekiz tane üç dilimli kemerli pencere ile zemin katta ki altı tane dikdörtgen açıklıklı pencereler ile kat arası silmenin üzerine gelen bölümlerde bulunan yatay dikdörtgen kartuşlar cephede hareketliliği arttırmıştır. Geniş bir saçak ile çevrili okulun birinci katındaki sütunlarının arasında yer alan kitabenin metni aşağıdaki gibidir.

Okudukça ilâhi burda Kur'an-ı azîmüş-şân
Şehinşah-ı Cihânın ömr-û ikbâli ola müzdâd
Yine vakf-ı Cezayirli Hasan Paşa-yı Gâzi'den
Edildi mektebi rûh-ı rehânı şâd ola bünyâd
Hulus-i kalb ile dört hatm ettirdim dedim târih
Olundu iş bu mekteb sâye-i şahânedede âbâd

1323 - (1905)

Resim Nu.: 72
Cezayirli Gazi Hasan Paşa ;
Sıbyan Mektebi - 1996.

Resim Nu.: 73
Cezayirli Gazi Hasan Paşa;
Sıbyan Mektebi, Onarım Kitabesi - 1996.

BAHRİYE MEKTEBİ

1776 - 1784, 1788, 1795, 1821, 1826, 1838.

Kadı Mehmet Efendi Mahallesi'nde, şimdiki Deniz Hastanesi'nin bulunduğu alanda kurulmuştur. Günümüzde Deniz Hastanesi'nin bir bölümü olarak kullanılmaktadır.

İlk olarak 1776 yılında Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın önerisiyle III. Mustafa'nın onayıyla Darağaç denilen alanda Hendesehâne-i Bahrî adıyla hizmete açılmıştır. Şimdiki Deniz Harp Okulu'nun ve Lisesi'nin kaynağı olan bu okul 1784 yılında Camialtı denilen bölgede eğitim vermeye başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda Batı tarzında eğitim veren ilk okuldur.

1784 yılında binanın yetersiz olması nedeniyle Camialtı bölgesinde yeni bir okul açılmıştır. 1788 yılında Fransız hocaların politik nedenlerle ülkelerine geri dönmelerine kadar eğitim burada yapılmıştır. Fransız hocaların politik konular nedeniyle geri dönmeleri daha sistematik ve sürekli olması amacıyla kalıcı bir okul yapılmasına başlanmıştır. 1795 yılında Halıcıoğlu'nda Mühendishane-i Berrî-i Humâyun adıyla eğitime yeniden başlanmıştır. Bu arada tersane içindeki okulda da eğitim verildiği sanılmaktadır. Tersanedeki bu okulun 1821'de çıkan Kasımpaşa yangınında yanması üzerine civardaki bir bıçkı magazası okul haline getirilerek eğitimin sürmesi sağlandı. 1826 yılında yeniçeriliğin kaldırılması, eski kurumların yerlerine Batı tarzında yenilerinin uygulanmaya çalışmaları sırasında 1828 yılında şimdiki Deniz Hastanesi'nin bulunduğu yerde bulunan Cezayirli Gazi Hasan Paşa Konağı satın alınarak yıktırılmak suretiyle 400 öğrencinin eğitim göreceği kapasitede bir okulun inşasına başlanmıştır. 1838 yılında tamamlanan yapı ile birlikte geçici olarak Heybeli'de eğitim gören okul tekrar Kasımpaşa'ya taşınmıştır. Bu yeni okulun kapısının üzerindeki kitabe metni aşağıdaki gibidir.

Nokta-i tarihini Ziver hisâb edip dedim

Mekteb-i Bahrî-yi ihya kıldı şehinşah-ı din

1254 - 1838

Fakat bu binanın zamanla yetersiz kalması nedeniyle, okul son olarak 1846 yılında "Mekteb-ı Bahriyye-i Şahane" adıyla heybeli adaya taşınmıştır.

KAYNAKÇA : Emin Yakıtal , " Bahriye Mektebi " , TDV-İA , IV , 510 - 511

RÜŞTİYE MEKTEBİ-(Kadı Mehmed İlkokulu)

1875

Kadı Mehmet Efendi Mahallesi'nde, Babadağ Yokuşu, Bahriye Hastanesi Yokuşu Sokağı ile Kadı Mehmet Caddesi'nin keşiştiği alanda bulunmaktadır.

1875 yılında Mektebi Rüşdiyey-i Bahrî adıyla Batılı anlamda orta kısımda eğitim vermek üzere açılmıştır. 1917 yılında bu bölgedeki okulların Heybeliada'da ki Çamlımanı üstündeki Rum Ticaret Okulu binasına taşınmasından sonra, 3 Mart 1924 tarihli tevhîd-ı tedrisat kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte Kadı Mehmed İlkokulu olarak hizmete açılmıştır..

Enine gelişen dikdörtgen planlı iki katlı okula giriş, doğu tarafındaki altı payeli yuvarlak beş kemerli sağdan ve soldan çıkılan merdivenli bölümden olmaktadır. Tamamen sıvayla kaplanmış olan yapıda kemerler, pencere kenarları ve kat aralarındaki silmelerde kırmızı tuğla dekoratif öge olarak kullanılmıştır. Doğu tarafında üstte ve altta toplam onbir adet, güneyde cephe boyunca egemen olan büyük pencerelerin solunda, iki sağında bir tane kuzey yönü (şimdiki giriş bölümü) altta ve üstte toplam yirmi pencere ile aydınlanma sağlanmıştır. Bütün pencerelere demir mazgallar konulmuştur. Saçak bölümü'de iki sıra halinde oldukça belirgin ve göze batacak şekilde "testere dişi" tuğla dizisi bütün yapıyı kuşatmaktadır.

KAYNAKÇA : İSTA , IV , 1302.

BELKIS HATUN SIBYAN MEKTEBİ

?

Çatma Mescit Mahallesi'nde, Çivici Sokağı'nda bulunmaktaydı.

İnşa tarihi bilinmeyen okul hakkında yeterli bilgi tesbit edilememiştir. *Kut*, okulun evkafça satılmış olduğunu belirtmektedir.

KAYNAKÇA : *Kut*, 59 ;

----- o -----

BOSTANCIBAŞI ABDULLAH AĞA SIBYAN MEKTEBİ

?

Çatma Mescit Mahallesi'nde bulunmaktaydı.

Kut ; inşa tarihi bilinmeyen okulun evkafça satıldığını belirtmektedir.

KAYNAKÇA : *Kut* , 59.

----- o -----

FATMA HATUN SIBYAN MEKTEBİ

?

Hacı Hüsrev Mahallesi'nde bulunmaktaydı.

Kut'un şimdiki Hacı Hüsrev ilkokulu'nun yerinde olduğunu söylediği bu okulun, yaptıranı ve tarihi hakkında yeterli bilgi tesbit edilememiştir.

KAYNAKÇA : *Kut*, 60.

----- o -----

KAPTAN İBRAHİM PAŞA SIBYAN MEKTEBİ

?

Kut'un Kasımpaşa civarında olduğunu söylediği bu okul hakkında yeterli bilgi bulunamamıştır.

KAYNAKÇA : *Kut*, 62.

KARAFAKİH HÜSEYİN SIBYAN MEKTEBİ

?

*Kuŧ*un Şimdiki Kulaksız İlkokulu'nun bulunduğu yerde olduğunu belirttiği okulun inşa tarihi ve yaptıranı hakkında yeterli bilgi bulunamamıştır.

KAYNAKÇA : *Kuŧ*, 62.

----- 0 -----

MAHMUD-İ SANİ SIBYAN MEKTEBİ

?

*Kuŧ*un Seyyit Ali Çelebi (Şimdiki İbadullah) Mahallesi'nde olduğu ve harap halde bulunan okul günümüze ulaşmamıştır.

KAYNAKÇA : *Kuŧ*, 63.

----- 0 -----

SEFER KETHÜDA SIBYAN MEKTEBİ

?

Hadika ve *Abaç*'ta Küçük Piyale Mescidi'nin yakınında bulunduğu ve tersane kethdalarından Sefer Kethüda tarafından yaptırıldığı belirtilen okulun inşa tarihi ve özellikleri hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA : *Hadika*, II, 21 ; *Abaç* , 22.

MEHMET EMİN YALMAN İLKOKULU**1928**

Cami-i Kebir Mahallesi'nde, Bahriye Caddesi üzerinde yer alır.

1928 yılında Akşam Gazetesi sahibi gazeteci Mehmet Emin Yalman tarafından yaptırılmıştır.

Cumhuriyet dönemi ilk yıllarında uygulamaları görülen, cephe tasarımında Selçuklu ve Osmanlı geleneğini anımsatan çalışmaların uygulandığı I. Ulusal Mimarlık üslubunda düzenlenmiş bir binadır. Giriş kapısının Selçuklu geleneğinde taç kapı şeklinde düzenlenmesi, kapı üzerinde çini uygulamaları, orta ve yan cephelerin tam ortasında dışa taşkın bölüm, sivri kemerli pencere düzeni ve dışa çıkmalı geniş saçak uygulamaları I. Ulusal Mimarlık üslubunun tipik çalışma örnekleridir.

Çalışma sahamızda, iç mekana önem vermeyen, buna karşın cepheyi daha ön planda tutan I. Ulusal Mimarlık üslubundaki bu çalışmaya karşın işlevsel açıdan iç mekana önem veren cephe mimarisini önemsemeyen II. Ulusal Mimarlık dönemi örnekleri bulunmaktadır. 1945 yılında yapılan Beyoğlu Ticaret Meslek Lisesi ve 1950'li yıllarda inşa edilen Sururi İlkokulu belli başlı örneklerdir.

Resim Nu.: 74
Rüştiye Mektebi (Kadı Mehmet İlkokulu) - 1996.

Resim Nu.: 75
Mehmet Emin Yalman İlkokulu - 1996.

Medreseler

EYYÜHÜM AHMED EFENDİ MEDRESESİ

XVI. yy.

Sururi Mehmet Efendi Mahallesi'nde, Ahmed Efendi Camii civarında bulunmaktaydı.

XVI. yy.'da mescit ve hamam ile birlikte Kadı Şemsettin Ahmed Efendi (ö. 1534) tarafından yaptırılan medrese zamanla ortadan kalkmıştır. Özellikleri tesbit edilememektedir.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 96 ; *Abaç* , 12 ; *Öz* , II , 93 ; Baltacı, C. , XV. , XVI. Asırlarda *Osmanlı Medreseleri* , İst. 1976 , 564.

----- o -----

GÜZELCE KASIM PAŞA MEDRESESİ

1537 - 38

Cami-i Kebir Mahallesi'nde , Medrese Sokağı'nda bulunmaktaydı.

Güzelce Kasım Paşa'nın (ö. 1533) yaptırmış olduğu külliye'nin bir parçası olarak inşa edilen medresenin yapım tarihi 1545 tarihli Vakfiyesinde 1537 - 38 olarak verilmiştir. Evliya Çelebi'nin "Caminin yol aşırısında bulunduğunu" söylediği medrese, caminin doğusunda yer alan Medrese Sokağı üzerinde yer almaktaydı. Son dönem Osmanlı kaynaklarında adına rastlayamadığımız yapı XIX. yy.'dan önce ortadan kalkmış olmalıdır. Mimari özellikleri de bilinmemektedir.

KAYNAKÇA : *Evliya* , I , 419 ; *Hadika* , II , 16 ; *Mir'at* , 337 , Baltacı, C. , XV. , XVI. Asırlarda *Osmanlı Medreseleri* , İst. 1976 , 214 ; *TV-İSTA* , VIII , 174.

BÜYÜK PİYALE PAŞA MEDRESESİ

1573

Kaptan Paşa Mahallesi'nde Piyale Baruthane Caddesi, Zincirlikuyu Baruthane Caddesi ve Sel Sokağı ile sınırlı olan arsa üzerinde yer alan Büyük Piyale Paşa Camii avlusunda yer almaktaydı.

1573 yılında Büyük Piyale Paşa (ö.1578) tarafından yaptırılan külliye'nin bir parçası olarak inşa edilmiştir.

Günümüze ulaşmayan yapı hakkında Evliya Çelebi avlunun batı yönündeki kapının sağında ve solunda 40 tane medrese hücresinin bulunduğunu yazmaktadır. Evliya'nın caminin avlusunda bulunan tekkeyi göz önüne almadığı varsayılırsa söz ettiği bu medrese hücrelerinin bir bölümünün tekkeye ait olduğunu rahatlıkla söylenilebilir. *Hadika*'da ise şu bilgiler bulunmaktadır. "*Pişgâhında vaki avlusunda bir sıra hücerat vardır. Bir tarafı medrese hüceratı ve bir tarafı hanikah halvethaneleridir..... ve tekke tarafının kemerleri yirmidokuz ve medrese tarafının kemerleri onsekiz..... direk üzerine bina olunmuştur.*" Bununla birlikte *Moltke*'nin 1842 tarihli haritası'nda bulunan kroki ile birlikte *Jules Laurens*'in 1846 - 1848 yılları arasında yapmış olduğu seyahat sonrasında cami'nin avlusunu betimleyen Litografisinde medrese'nin ana hatlarını belirlemek olanaklı olmaktadır. Buna göre onyediyedi medrese hücreleri avlunun batı sınırı boyunca kare planlı ve kubbeli olarak yer almaktaydı. Dersanenin olmadığı medresede bu işlevi caminin ana mekanı görmekteydi. Anadolu Türk Mimarlığı yapı tarzının Osmanlı döneminde uygulanmış ortak avlulu cami medrese geleneğinin tipik bir örneği olması önemlidir.

KAYNAKÇA : *Evliya* , II , 98 ; *Hadika* , II , 26 ; *Mir'at* , 510-512 ; *Abaç* , 24 - 26 ; Baltacı, C., XV. , XVI. *Asırlarda Osmanlı Medreseleri* , İst. 1976, 578 ; Aslanapa, O. , *Osmanlı Devri Mimarisi* , İst. 1986 , 178 - 181 ; Kuran, A. , *Mimar Sinan* , İst. 1986 , 292 ; Tanman, Baha M. , " İstanbul Kasımpaşa'daki Piyale Paşa Külliyesinin Medresesi ve Tekkesi için Bir Restitasyon Denemesi" ; *Sanat Tarihinde Doğudan Batıya / Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri*, İst. 1989, 87 - 94, Demiriz, Y., - Tanman, Baha M. , "Piyale Paşa Külliyesi" , *TV-İSTA* , VI ,İst. 1994 , 254 - 258 ;

Hamamlar

EYYÜHÜM AHMED EFENDİ HAMAMI**XVI. yy. 1. çeyreği**

Sururi Mehmet Efendi Mahallesi'nde, Ahmed Efendi Camii Sokağı'nda bulunmaktaydı.

XVI. yy.'ın 1. çeyreği içerisinde Kadı Şemsettin Ahmed Efendi (ö.1534) tarafından medrese ve mescit ile birlikte inşa ettirilmiştir. Zamanla harap olan hamam tamamen ortadan kalkmıştır. Bugün Ahmed Efendi Camii Sokağı'nın girişinin sol tarafında bulunan Sefer Dede Türbesi ve birkaç bina bu hamamın kalıntılarının üzerine inşa edilmiştir. Daha ayrıntılı bilgi tesbit edilememiştir.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 6 ; *Abaç* , 12.

ÇATMA MESCİT HAMAMI (KÜÇÜK HAMAM)

XVI. yy.2. çeyreği

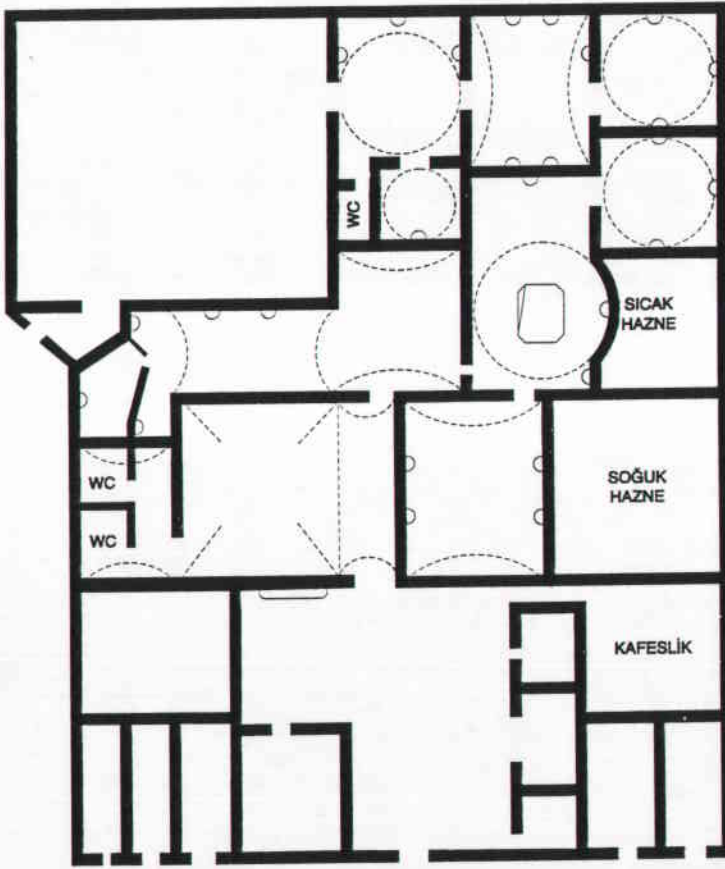
Çatma Mescit Mahallesi'nde, Hayratçı Sokağı ile Küçük Hamam Sokağı'nın kesiştiği yerde bulunmaktadır.

İnşa tarihi tesbit edilemeyen yapının, yakınındaki Çatma Mescit ile birlikte XVI. yy.'da yaptırılmış olması muhtemeldir. Çifte hamam olarak tasarlanan yapı "Küçük Hamam" adı ile de tanınır. Bugün beş katlı bir yapının altında bulunmaktadır. Günümüzde imalathane olarak kullanılmakta, ayrıca kadınlara ait bölümü yıkılmış ve bütün kurnaları kaldırılmıştır.

Klasik Türk hamam tasarımından farklı bir plan düzeni olan hamamın faal olduğu dönemde erkekler kısmında oldukça geniş bir soyunma odası ile üç soyunma bölmesi vardır. Ayrıca arka tarafında çamaşır kurutma yeri olarak kullanılan bir taşlık bulunmaktaydı. Beşik tonoz ve kubbe ile örtülü olan soğuklukta iki tane helâ yer almaktaydı. Önde tonozun örttüğü iki kurnalı halvet, onun solunda yine tonoz örtülü üç kurnalı diğer bir halvet ve bölüm bitiminde tekrar kurnalı iki halvet görülür. Sağdaki geçitten kubbeli bir mekâna ulaşılmakta, buradanda göbek taşının bulunduğu kısma girilmektedir. Gene sağda tonozla örtülü üç kurnalı soğuk halvet ve karşıda sol tarafta kubbe altında üç kurnalı sıcak halvet vardır. Kadınlar kısmında ise soğukluk bölümünden, kubbe ile örtülü olan beş kurnalı bir mekâna girilir. Bunun sağında bir küçük kubbe ile örtülü, üç kurnalı halvet ve tuvalet vardır. Tonozla örtülü mekândan sekiz kurnalı ikinci bölüme geçilir. Buranın gerisinde kubbe ile örtülü olan üç kurnalı halvet bulunmaktadır.

KAYNAKÇA : İSTA , III , 3784-3785 ; TV-İSTA , VIII , 105 ; Haskan,M.Nermi,*İstanbul*

Hamamları,İst.1995,93

Plan : 7

Çatma Mescid Hamamı
(Halid Erakdan)

GÜZELCE KASIM PAŞA HAMAMI

XVI. yy. 2. çeyreği ; 1980'li yıllar

Kadı Mehmet Efendi Mahallesi'nde Kasımpaşa Muvakithanesi Sokağı, Potinciler ve Turşucu Bayram Sokağı'nın kesiştiği alanda bulunmaktadır. I

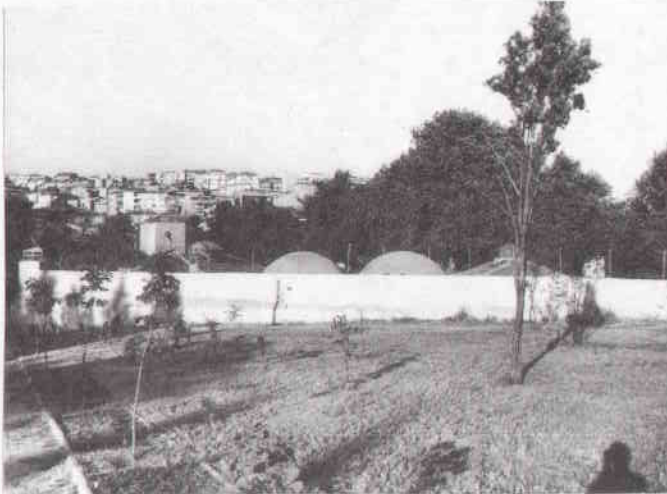
İlk olarak XVI. yy.'da Güzelce Kasım Paşa Külliyesi'nin bir parçası olarak çifte hamam halinde inşa ettirilmiştir.

Moloz taş ve tuğla malzeme ile yapılan bu yapı zamanla harabe haline geldiğinden yakın dönemde yıktırılarak yeniden orijinal yapıdan farklı bir planda yaptırılmıştır. Tesise Potinciler Sokağı'na bakan kapısından girilmektedir. Burada bulunan küçük bir ön girişten sonra soyunma odasına girilmektedir. Bu bölümün sağ tarafında bulunan sivri kemerli bir kapıdan üç oda ve bir keseliğin bulunduğu ılıklığa geçilmektedir. Dokuz kurnanın bulunduğu bu alan bir kemer ile ikiye bölünmüştür. Her iki bölümde kubbeli olup, kubbeye geçiş trompla sağlanmıştır. Asıl mekana ılık bölümden girilmektedir. Bu alanda üç tane halvet, bu halvetlerin ortasında göbek taşı yer alır. Kubbeye örtülü bu bölümde de onbeş tane kurna bulunmaktadır. Bu bölümün sol tarafından dört kurnalı bir odaya girilmektedir. 1994 yılında yenilenen hamama bir sauna ile birlikte küçük bir yüzme havuzu eklenmiştir.

KAYNAKÇA : *Evliya* , II , 98 ; *Hadika* , II , 3 ; *Vefâyat* , 78 ; *Abaç* , 34 ; *Ayverdi* , 27 ; *İSTA* , VI , 3860 ; *TV-İSTA* , VIII , 89 ; Haskan , M.Nermi , *İstanbul Hamamları* , İst. 1995 , 77.

Resim Nu.: 76
Güzelce Kasım Paşa Hamamı - 1996.

Resim Nu.: 77
Çorlulu Ali Paşa Hamamı.

PİYALE PAŞA HAMAMI

1573

Kaptan Paşa Mahallesi'nde, Kasımpaşa - Zincirlikuyu Yolu ile Dere Bostanı Sokağı'nın birleştiği alanda, Büyük Piyale Paşa Camii'nin mihrap duvarına bakan arazinin üzerinde bulunmaktaydı.

XVI. yy.'da Büyük Piyale Paşa (ö.1577) tarafından yaptırılan külliye'nin bünyesinde çift hamam olarak inşa edilmiştir. Tamamen ortadan kalkmıştır.

KAYNAKÇA : *Evliya* , II , 99 ; *Hadika* , II , 26 ; *Abaç* , 34 ; Demiriz, Y., Tanman, Baha M. , "Piyale Paşa Külliyesi" ; *TV-İSTA*, İst.1994 , VI , 254-258.; Haskan,Nermi M., *İstanbul Hamamları*,İst. 1995, 258.

KULAKSIZ HAMAMI

1579

Kulaksız Mahallesi'nde , Kulaksız Caddesi ile , Kulaksız Hamamı Sokağı'nın kesiştiği yerde bulunmaktadır.

Kulaksız Mescidi'nin banisi olan Kulaksız Ahmed Reis (ö.1622-1624 arası) tarafından yaptırıldığı söylenmekle birlikte, aslında Sadrazam Sinan Paşa (ö.1596) tarafından 1579 yılında Sinan Paşa Camii'ne vakıf olarak yaptırılmıştır.

Günümüzde kısmen dökümhane,kısmen de kahvehane olarak kullanılan hamam çok harap durumdadır.Bazı bölümleri yıkılmış,geriye kalanları büyük ölçüde değişime uğramıştır.Yapının duvarları almaşık teknikte moloz taş ve tuğladan düzensiz örgülü olarak yapılmıştır. Çifte hamam olarak tasarlanan tesise batı cephesinde, Kulaksız Caddesi üzerinde üç sivri kemerli, revaklı bir bölümden girilmektedir.Bu revaklı giriş bölümü üç mermer sütunla ayrılmış olup sütun başlıkları klasik baklava motiflidir. Mermer sütunları birbirine bağlayan sivri kemerlerin ortada olanı diğerlerinden daha büyük tutulmuştur. Bu bölümde örtü sistemi,ortada kubbe yanlarda tonozla sağlanmıştır.Revak bölümünün güneybatı köşesinde üzerinde iki sıra mukarnas dolgunun görüldüğü bir pah bulunmaktadır.Ayrıca Kulaksız Hamamı Sokağı'na açılan iki giriş daha tesbit edilmektedir.İlıklık birimleri ile bunların gerisinde yer alan ve yarı yıkılmış olan sıcaklık birimlerinin günümüzde bağlantıları kalmamıştır. Erkekler bölümünün sıcaklık bölümünün altıgen planlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu kısım sivri kemerli eyvanlar tarafından kuşatılmıştır. Kare planlı soğukluk bölümü pandantiflerle geçişin sağlandığı yüksek bir kubbeyle örtülüdür. Kubbede bir aydınlık feneri bulunmaktadır.Doğuda yer alan Kadınlar bölümünün soğukluğu da kare planlı olup erkekler bölümü soğukluğunun bir eşidir. Bu bölüme basık kemerli bir açıklıktan girilmektedir. Bu pandantiflerde malakâri madalyon izleri görülmektedir. Bu bölümün doğu duvarında sivri kemerli tepe pencerelerin yanlarında iki tane filgözü pencere bulunmaktadır. Ayrıca kuzeydeki sivri kemerli kapının yanlarında üç tane dikdörtgen açıklıklı niş bulunmaktadır. Aynı filgözü ve sivri kemerli tepe penceresi burada da görülür. Soğukluk bölümünün kuzey tarafında basık kemerli bir kapıdan enine gelişen ılıkılık bölümüne geçilmektedir. Üç tane kare planlı kısımdan oluşan bu bölümde örtü ortada kubbe yanlarda tonozla sağlanmıştır. İlıklık bölümünden kaş kemerli bir niş içinde sivri kemerli bir kapıyla hela kısmına geçilmektedir.

KAYNAKÇA : *Evlîya* , II , 99 ; *Hadika* , II , 21 ; *Vefayat* , 10 ; Haskan Nermi M. , *İstanbul Hamamları* , İst. 1995 ,113.

ÇORLULU ALİ PAŞA HAMAMI

1707 - 8

Cami-i Kebir Mahallesi'nde, Hasköy Yolu Caddesi üzerindeki Sivrikoz Mescidi'nin karşısında, tersanenin içerisinde bulunmaktadır.

1707-8 tarihlerinde Sadrazam Çorlulu Ali Paşa (ö.1711) tarafından tersane içerisinde yaptırılan cami ile birlikte yaptırılmıştır. *Evlîya*'da tersane içinde bir hamamdan söz edilmektedir. Aynı yerde *Hadika*'da da zindan içinde bir hamamdan bahsedilmektedir. Bu durumda şimdiki hamamın yerinde daha önceleri bir hamamın varlığı söz konusu olmaktadır.Çorlulu Ali Paşa bu hamamı yeniden yaptırmış yada tamir ettirmiş olmalıdır.Bununla birlikte Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın 1778 yılında Sivrikoz Mescidi civarında yaptırmış olduğu söylenen hamam hakkında yeterli bilginin bulunmaması,her iki hamamında birbirlerine çok yakın olması burada bulunan hamamın aidiyeti konusunda çözülmesi gereken bir problem ortaya çıkarmaktadır.

Bugün askeri bölge sınırları içerisinde kalan tesis sıvayla kaplı işlev dışı ve başka amaçla kullanılmaktadır.

KAYNAKÇA : *Evlîya* , II , 76 ; *Hadika* , II , 15 ; *İSTA* , VII, 3535 ; Haskan Nermi M. , *İstanbul Hamamları* , İst.1995,113.

----- o -----

DERE HAMAMI

? 1735

İSTA'da 1929 - 30 yıllarında üstü kapatılan derenin yakınında olduğu ve günümüze ulaşmadığı belirtilen bu hamam tamamen ortadan kalkmıştır.

KAYNAKÇA : *İSTA* , VIII , 4472.

CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA HAMAMI

1778

Kulaksız Mahallesi'nde bulunan Sivrikoz Mescidi'nin yakınında bulunmaktaydı.

Cezayirli Gazi Hasan Paşa (ö.1790) tarafından 1778 yılında Sivrikoz Mescidinin yakınında yaptırıldığı *İSTA*'da yazılmaktadır. Bugün ortada hiç bir kalıntısı bulunmamaktadır. Buna rağmen şimdiki Haliç Tersanesi sınırları içerisinde askeri alanda bulunan Çorlulu Ali Paşa Hamamı ile Sivrikoz Mescidinin biraz yukarısında yer alan Kulaksız Hamamı nedeniyle üçüncü bir hamamın bu bölgeye fazla geleceği, buna karşın Paşa'nın mescidin çok yakınında olan Çorlulu Ali Paşa Hamamı'nı onarması nedeniyle bu hamamın kendi adıyla anılması bir olasılıktır.

KAYNAKÇA : *İSTA* , VIII , 3535.

----- o -----

OSMAN PAŞA HAMAMI (YENİ HAMAM.)

XIX. yy.II.yarısı

Cami-i Kebir Mahallesi'nde, Kızılay Meydanı'nda, Dört Kuyu Sokağı'ile Tabakhane Sokağı'nın birleştiği alanda bulunmaktadır.

XIX. yy.'da Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa'nın damadı , Ertuğrul Gemisi'nde görevli, şehit Kazancıbaşı Osman Paşa tarafından yaptırılmıştır.

İki katlı hamamın malzemesi kesme küfeki taşıdır.Erkekler bölümünün girişi Dört Kuyu Sokağı'ndan,kadınlar girişi ise Tabakhane Sokağı'ndan olmaktadır.Yuvarlak kemerli Giriş kapılarının üzerinde dikkat çeken üçgen bir alınlık bulunmaktadır.Üst kat pencerelerini ikili gruplar halinde pilastrlar ayırmaktadır. Kat arasında silme bir kuşak bütün cephe boyunca katları ayıran bir öge olarak dikati çekmektedir.Bu silme kuşak ile pencerelerin altındaki meander motifi bütün cepheyi kuşatmaktadır.İki katta da uygulanan dikdörtgen pencereler tesise bir ev görünümü kazandırmıştır.üst kat pencere üzerleri silme kuşakla sonlandırılmıştır.Böylece hamamın kubbelerinin dışarıdan görünümü engellenmiştir. Tesisin zemin katında dükkanlar bulunmaktadır.

Dış cephesi son derece hareketli olan hamamın iç bölümü ise klasik Osmanlı hamamlarından farklı değildir. Girişten sonra geçilen ılıklik bölümü bir tonozla örtülmüştür. Bu bölümde birer kurnalı altı keselik sol tarafta ise iki ılıklik vardır. Sıcaklık bölümünde sekizgen göbek taşı ve bunun etrafında onyeddi kurna bulunmaktadır. Kadınlar bölümü daha küçük bir alanı kaplamaktadır.

KAYNAKÇA : Haskan. M.Nermi , *İstanbul Hamamları* , İst. 1995 , 294 - 295.

Resim Nu.: 78
Osman Paşa Hamamı - 1996.
Sağda kadınlar girişi, solda erkekler girişi.

Resim Nu.: 79
Osman Paşa Hamamı;
Kadınlar giriş tarafı - 1996.

Sebiller

GÜZELCE KASIM PAŞA SEBİLİ (Gedik Abdi Kaptan Sebili)

1533 - 1892

Cami-i Kebir Mahallesi'nde, Bahariye Caddesi üzerinde bulunan Güzelce Kasım Paşa Camii'nin güneydoğu köşesindeki alanda yer almaktadır.

Sebil'in I.Süleyman'ın (Kanuni 1520-1564) vezirlerinden Güzelce Kasım Paşa (ö.1533) tarafından adına yaptırdığı cami ile birlikte 1533 - 34 yılında çokgen planlı olarak Mimar Sinan'a yaptırıldığı çeşitli kaynaklarda yazılı olmasına rağmen kapısının üzerinde yer alan ayetin altında "*Sahib-ül hayrat ve'l hasenat Abdi Kaptan*" ibaresi bulunmaktadır. Bu durumda Kasım Paşa'nın yaptırmış olduğu ve zamanla harap olan sebili Gedik Abdi Kaptan yeniden yaptırmış olmalıdır. III. Ahmet (1703-1730) ve Sultan Abdülaziz dönemlerinde (1871-1876) çıkan yangınlar nedeniyle cami ile birlikte yanan sebil çeşitli onarımlar görmüştür. XIX. yy. (1821) yangınında tekrar yanan yapı Sultan Abdülhamid II. döneminde (1876-1909) yeniden onarılmıştır.

Çokgen planlı ve ampir üslubunda düzenlenen yapı bugün XIX. yy. orijinal planını korumasına rağmen fonksiyonel bir değeri kalmamıştır. Pencere altlarına kadar mermer malzeme kullanılan sebilde bölümlerin üç tanesi pencereci olup bunlar demir parmaklıkla çevrelenmiştir. Bu üçlü pencere grubunun üzerinde kitabeler yer almakta , pencere aralarında da dor düzeninde sütunlar bulunmaktadır. Kurşun kaplı olan çatısı, ahşap saçak şeklinde uzatılmıştır. Çatı üzerinde bir alem bulunmaktadır.

Bugün cami ile birlikte esaslı bir onarıma tabi olan sebilin Pencereci üzeri ile saçak arasında yer alan bölümde, boydan boya arapça ayetlerin yazıldığı kitabe bulunmaktadır. Kitabe metinleri aşağıdaki gibidir.

a) Sebil kapısı üzerindeki kitabe,

Ve cealnâ minel-mâi külle şey'in hayy. E'felâ yü'minûn

Günümüz Türkçesine çevrilişi ,

Ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi ? Yine de inanmazlar mı ?

b) Tarih rakkamının altındaki ibare

Sahibü'l hayrât ve'l hasenât Abdi Kapudan

Günümüz Türkçesine çevrilişi ,

Bu hayırlı iyiliğin sahibi Abdi Kaptan'dır.

c) Pencere üzerindeki ktabeler de yer alan ayet-i kerimeler

1. Aliyehüm siyahı sündüsin hudrün istebrak ve hullu esâvira mim fiddattini ve sekâbûm rabbübüm Şebâben tabûrâ inne bazâ kâne lekum cezâen ve kâne Sâ yüküm meşkûrâ (insan 21 - 22)

Günümüz Türkçesine çevrilişi ,

Üzerlerinde yeşil renkli ince ve kalın elbiseler vardır ; gümüş bilezikler takmışlardır. Rableri onlara tertemiz bir içki içirir bu sizin için bir ödüldür. Sizin çabanız karşılığını bulmuştur.

2. Kul lînârı ubridî yâ rabbi fi hakkî kemâ Kulte kulnâ nâru kûnî ente fî hakkî'l halil Ente şafi, ente kâfî fi mühimmâtî'l umur Ente rabbî, ente hasbî, ente Lî-ni me'l-vekil

Günümüze Türkçesine çevrilişi,

Hz. İbrahim hakkında ateşe söylediğin gibi, benim hakkımda da ateşe soğumasını söyle ya Rabbi, sen şifa verensin, bütün önemli işlerde sen yeterlisin, sen Rabbimsin. Benim için sen yetersin. Sen benim için en güzel vekilsin.

KAYNAKÇA : *Tanışık* , 61 ; *Egemen* , 461 ; *TV.İSTA* , VIII , İst. 1995 , 248 ;
Özdeniz , 127 - 138.

PİYALE PAŞA SEBİLİ

1573

Kaptan Paşa Mahallesi'nde, Sel Sokağı'nda bulunan aynı adlı caminin kapısının önünde bulunmaktaydı.

1563 yılında Kaptan-ı Derya Piyale Mehmet Paşa (ö.1578) tarafından yaptırılan külliye'nin bir parçası olarak yaptırılmıştır. Üç pencere , dört mermer sütunlu , demir parmaklıklı , mermer söveli , kubbeli ve kurşun kaplı olduğu kumbaracılar'ını "İstanbul Sebilleri'nde" belirtilen tesis günümüze gelmemiştir.

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 25 ; *Kumbaracılar İzzet , İstanbul Sebilleri* , 67 ; *Özdeniz* , 425.

----- 0 -----

SÜRMELİ ALİ PAŞA SEBİLİ

XVII. yy.

Güzelce Kasım Paşa camii'nin yolunda Çarşıbaşı'nda bulunmaktaydı.

XVII. yy.'da Tersane Emni Sürmeli Ali Paşa (ö.1695) tarafından yaptırılan sebil günümüze ulaşmamıştır.

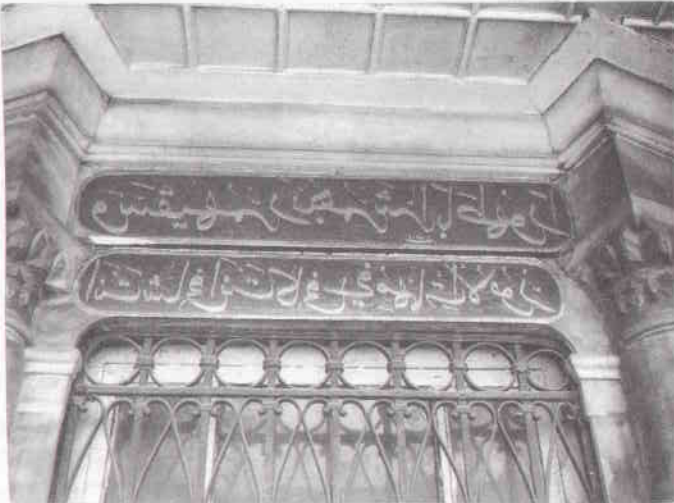
KAYNAKÇA : *Vefâyat* , S.70 , *Özdeniz* , 188.

Resim Nu.: 80
Güzelce Kasım Paşa Sebili - 1996

Resim Nu.: 81
Güzelce Kasım Paşa Sebili - 1996
XIX. yy. Onarım Kitabesi.

Resim Nu.: 82
Güzelce Kasım Paşa Sebili Kitabesi - 1996.

Çeşmeler

EMİN ÇEŞMESİ

XVI. veya XVII. yy.

Kadı Mehmet Efendi Mahallesi'nde , Emin Çeşmesi Sokağı'nda bulunmaktadır.

Bir meydan çeşmesi olarak yapılmış bulunan çeşmenin yaptıranı ve tarihi konusunda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Kesme küfeki taş malzeme kullanılarak yapılan çeşme günümüzde işlev dışıdır. Kare bir haznesi bulunan tesis , sivri kemerli ayna taşının yarısına kadar toprağa gömülmüştür. Ayna taşını sınırlayan sivri kemerin kilit taşının üzerinde bir çiçek motifi bulunmaktadır. Düz bir örtüyle kaplıdır.

----- o -----

SURURİ MEHMED EFENDİ ÇEŞMESİ (Abdülbaki Ağa Çeşmesi)

XVI. yy. İlk yarısı - 1703

Sururi Mehmet Efendi Mahallesi'nde , Aynalı Çeşme Sokağı ile Sururi Çeşme Sokağı'nın kesiştiği alanda bulunur.

Hadika'da Yeniçeri Ağalarından Abdülbaki Ağa tarafından 1703 yılında yaptırılmış olduğu belirtilen bu çeşme XVI.yy.da Muslihiddin Mustafa tarafından mescitle birlikte yapılmış olmalıdır.

Yuvarlak kemerli çeşme nişi ve cephesi son yıllarda tamamen sıvayla kaplanan çeşme bugün kullanılmamaktadır. Mermer bir teknesi bulunmaktadır. Kayda değer bir özelliği yoktur.

KAYNAKÇA ; *Hadika* ,II , 9 ; *Abaç* ,11.

HACI AHMED ÇEŞMESİ (Hamamcı Ahmed Çeşmesi)1548

Hacı Ahmet Mahallesi'nde, mahalleye adını vermiş olan mescidin yanında, Karakol Sokağı ile Kurtoğlu Yokuşu'nun kavşağında yer almaktaydı.

Çeşme I.Süleyman'ın (Kanuni) Hasırcıbaşı Hacı Ahmed Bin Yegâni Abdüssamed tarafından 1548'de yaptırılmıştır. Tamamen ortadan kalkmış olan çeşmenin özellikleri tesbit edilememiştir. Şair Kandî Çelebi'ye ait üç beyitlik kitabesi *Tanışik*'ta ta yazılıdır. Bu kitabenin tarih beyti aşağıdaki gibidir.

Kandî-i dâî dedi itmâmınun târihini

"Hacı Ahmet çeşmesin câri ede dâim latîf"

952

KAYNAKÇA : *Evlîya* , II , 120 ; *Hadika* , II , 6-7 ; *Tanışik* , II , 4-6 ; *İSTA* , VII , 3856 ;
TV-İSTA , VIII , 14.

PIYALE PAŞA ÇEŞMESİ I.**XVI. yy. 3. çeyreği**

Kaptan-ı Derya Piyale Paşa (ö.1578) tarafından yaptırılan çeşmenin Atik Tersane Mahallesi (günümüzde Camii Kebir Mahallesi) Hastane Sokağı'nda bulunduğu ve 1930 yılında sağlam olduğunu K. Çeçen *Taksim ve Hamidiye Sularında* belirtmektedir. Günümüze gelemeyen çeşmenin özellikleri tespit edilememiştir.

KAYNAKÇA : Çeçen , 202 ; Özdeniz , 425.

----- o -----

PIYALE PAŞA ÇEŞMESİ II.**XVI. yy. 3. çeyreği**

Kaptan-ı Derya Piyale Paşa (ö.1578) tarafından yaptırılan çeşmenin Yeldeğirmeni Mahallesi (Medrese Sokağı'nda) bulunduğu ve 1930'da sağlam olduğunu K.Çeçen *Taksim ve Hamidiye Sularında* belirtmektedir.Tamamen ortadan kalkmış olan çeşmenin özellikleri bilinmemektedir.

KAYNAKÇA : Çeçen , 202 ; Özdeniz , 425.

III. MURAD ÇEŞMESİ

1585

Küçük Piyale Mahallesi'nde , Kulaksız Caddesi üzerinde bulunan Kurt Çelebi Mescidi'nin mihrap duvarı önünde bulunmaktadır.

1585 yılında III.Murad tarafından yaptırılan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.Kesme küfeki taşı ile inşa edilen dikdörtgen cephe yatay ve dikey silmeler ile çerçevelenmiştir.Kırık kaş kemerli nişin içinde aynı türde bir kemer ile bezeli mermer ayna taşı bulunur. Nişin üzerindeki oniki mısralık manzum kitabe kartuşlar içine istifli sülüs ile yazılmıştır. Şair Nihadî Çelebi'ye ait olan metinde tarih beyti şöyledir.

Dedi târihin Nihadî Muhlisî

Ayn-i ihsan Çeşme-i Sultan Murad

994

KAYNAKÇA : *Tanışık* , II ,10 ; *İSTA* , VII , 3866 ; *Egemen* , 618

----- o -----

KAPTAN-I DERYA UZUN PİYALE PAŞA ÇEŞMESİ I.

XVII. yy.İlk yarısı

Kadı Mehmet Efendi Mahallesi'nde, Nalıncı Yokuşu ile Nalıncı Mektebi Yokuşu'nun kavşağında bulunmaktadır.

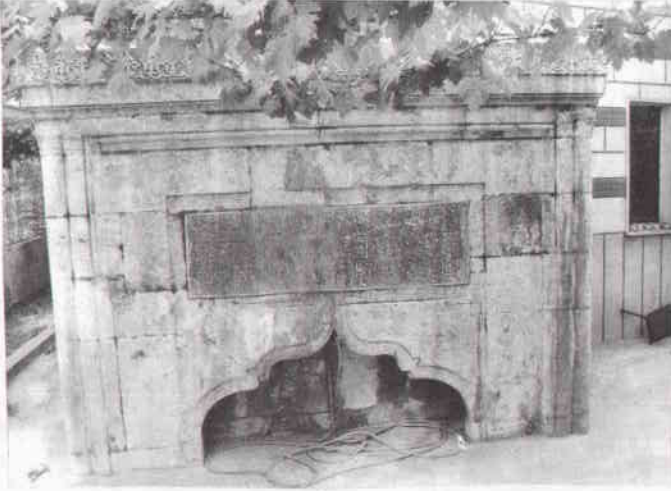
Yapılış tarihi tam olarak bilinmeyen çeşme , XVII. yy.l. yarısında Kaptan-ı Derya Uzun Piyale Paşa (ö.1644) tarafından inşa ettirilmiştir.

Kesme taş ve tuğla (almaşık teknikte) malzeme kullanılarak yapılan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Sivri kemerli nişlerin içinde ikiz çeşme olarak tasarlanmıştır. Haznenin örtüsü yakın bir tarihte betonarme plaka şeklinde yenilenmiştir. Kesme taşın kullanıldığı sivri kemerlerde sol tarafta bulunanının malzemesi zamanla harap olduğundan son yıllarda sıvayla kaplanmıştır. Bu sıvanın dökülmesiyle alttaki tuğlalar ön plana çıkmıştır. Her iki çeşmenin de dikdörtgen ayna taşları kırılmış, kaplamaları dökülmüştür. Tekneleri yol seviyesinin altında kalan çeşmelerin muslukları koparılmıştır.

KAYNAKÇA : *Çeçen* , 93 ; *Özdeniz* , 430.

Resim Nu.: 83
Emin Çeşmesi - 1995.

Resim Nu.: 84
III. Murad Çeşmesi - 1995.

Resim Nu.: 85
Kaptan-ı Derya Uzun Piyale Paşa Çeşmesi - 1996.

KAPTAN-I DERYA UZUN PİYALE PAŞA ÇEŞMESİ II.

XVII. yy.İlk yarısı

Kaptan-ı Derya Uzun Piyale Paşa (ö.1644) tarafından yaptırılan çeşme günümüze ulaşmamıştır.

K.Çeçen'in *Taksim ve Hamidiye suların'da*, 1930 yılında Yeni Çeşme Mahallesi (günümüzde Kadı Mehmet Mahallesi) Cadde Sokağı'nda bulunduğu ve sağlam olduğunu belirttiği çeşme hakkında elimizde yeterli bilgi bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA :Çeçen , 202 ; Özdeniz , 430.

SADRAZAM GÜZELCE ALİ PAŞA ÇEŞMESİ

1619 - 1712 - 1734 - 1990'lı yıllar

Kadı Mehmet Efendi Mahallesi'nde , Kadı Mehmet Sokağı'nda, Saçlı Emir Tekkesi'nin avlu duvarının bitişiğinde bulunmaktadır.

Çeşme 1619 yılında Tunus Beylerbeyi İstanköylü Ahmed Paşa'nın oğlu "Çelebi"ve "Güzelce"lakapları ile tanınan Sadrazam Ali Paşa (ö.1620) tarafından yaptırılmıştır.

1712 yılında Dârüssaade ağalarından Nezir Ağa (ö. 1722) ,1734 yılında III. Mustafa (1757 - 1774) tarafından onarılan çeşme son dönemlerde de onarım görmüştür.

Mermer kaplamalı çeşme nişi kırık kaş kemerle sınırlandırılmıştır.Günümüzde kırık olan teknenin setleri mermer malzeme ile yenilenmiştir. Suyu akan çeşmenin ayna taşı sağır bir kaş kemerle hareketlendirilmiştir. Yatay ve dikey silmelerle sınırlandırılan ayna taşının musluğunun üzerinde bir kabartma gülçe yer alır. Dış çerçeve ile kırık kaş kemerin arasında kalan üçgen alanlara da birer tane gülçe eklenmiştir. Bu motiflerden ayna taşının hemen üzerinde de iki tane görülmektedir. Nişin kemeri ile bu gülçelerin arasında yer alan ,uçları rûmi dolgulu kırık kaş kemerler ile son bulan bir kartuş üzerinde tarihsiz bir beyit yazılmıştır. Çeşme nişini çevreleyen kemerin üst bölümünde oluşan üçgen alan silmelerle çevrilmiş, bunların ortasına da kabartma gülçeler konulmuştur. Bu bölümün üzerinde yer alan dikdörtgen yatay bölümde asıl inşa kitabesi bulunmaktadır. Yatay ve dikey silme ile sınırlandırılan bu alanın üzerine bu kitabeden başka iki tane daha onarım kitabesi yerleştirilmiştir. Düz beton bir saçakla son bulan çeşmenin inşâ ve onarım kitabelerinin tarih beyitleri aşağıdaki gibidir.

I.İnşa kitabesi :

"Ab akınca içinden bâsîsî tarih olur

Kıldı âb-ı selsâli Ali Paşa revân"

1029

Günümüz Türkçesine çevrilişi :

İçinden su akınca geriye kalanı tarih olur.

Ali Paşa soğuk, tatlı ve hafif olan bu suyu akıttı.

1619

I. Onarım Kitabesi :

Gelip bir ehl-i Hak tahsîn edip Dürri dedi tarih

Bu mâ-i can-fezâyı kıldı bir ehl-i sevâb ihyâ

1124

Günümüz Türkçesine çevrilişi :

Bir Tanrı dostu gelip güzelliğini övdü ve Dürri de tarihini söyledi

"İyilik yapmayı görev edinen kişi, cana can katan bu suyun çeşmesini onarttı.

1712

II. Onarım Kitabesi :

Hamdiyâ çıktı "iki" hatif dedi tarihini

"İç bu âb-ı nâbı Sultan Mustafa etti revân"

1147

KAYNAKÇA : *Tanışık* , II , 17 ; *İSTA* , VII , 3857 ; *Egemen* , 124 ; *TV.İSTA* , VI , 384 ; *Özdeniz* , 179.

GEDİK ABDİ KAPTAN ÇEŞMESİ

1622

Küçük Piyale Mahallesi'nde ,Zincirlikuyu Caddesi üzerinde, Gedik Abdi Mescidi'nin önünde yer almaktadır.

1622 yılında Bahriye kaptanlarından Gedik Abdullah Ağa (ö.1629) tarafından yaptırılmıştır.

Kesme küfeki taşından klasik üslupta yapılan çeşmenin üst örtüsü günümüzde betonarme ile tekne tonoz olarak yenilenmiştir. Yol seviyesinin altında kalan çeşmenin teknesi tamamen kaybolmuştur. Bir silme ile dikdörtgen çerçeve içerisine alınan çeşmenin cephesinde, dilimli kaş kemerli çeşme nişin üzerinde Hâşimi mahlaslı iki satırlık mermer kitabe bulunmaktadır. Oldukça sade olan çeşmenin sivri ve sağır kemerli olan ayna taşının lülesi koparılmıştır. Günümüzde suyu akmayan çeşmenin kitabe metni aşağıdaki gibidir.

Yapdı Hak yoluna bu çeşmeyi ehl-i kerem
Umarız iki cihânda vire ecrin Sübhân

Ehl-i diller dediler Hâşimîya târihin
Yapdı Abdi Kapudan çeşme kılup âbı revân

1032

Günümüz Türkçesine çevrilişi :

Kerem sahibi bir insan Allah rızası için bu çeşmeyi yaptırdı.
Umarız Allah ona iki cihanda karşılığını versin.

Ey Hâşimî ! Gönül ehli insanlar tarihini şöyle dediler.
"Abdi Kaptan bir çeşme yaptırıp suyunu akıttı".

1622

KAPTAN-I DERYA UZUN PİYALE PAŞA ÇEŞMESİ III.**1638 - 1995**

Kadı Mehmet Efendi Mahallesi'nde, Kadı Mehmet, İbadullah ve Arda Sokakları'nın kavşağında yer alır.

1638 yılında Kaptan-ı Derya Uzun Piyale Paşa (ö.1644) tarafından yaptırılmış,1995'te semt sakinlerince yenilenmiştir.

Klasik üsluptaki çeşme kesme küfeki taşı ile inşa edilmiştir. Kare hazneli olarak yapılan çeşmenin örtüsü günümüzde betonarme bir olaka şeklindedir. Saçak kısmı silmeli bir kornişle belirtilen çeşmenin sivri kemerli nişi ve bunun üzerinde yer alan kitabe panosunun bulunduğu bölüm, dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınmıştır. Mermer ayna taşının üzerinde iki tane selvi motifi bulunmaktaydı. 1995 onarımında hazne duvarları kesme taş görünümü beton sıva ile, asıl çeşme cephesi de mavi renkli fayanslar ile kaplanmış, bu arada selvi motifleri ile bezeli ayna taşı ortadan kalkmıştır. Sivri kemerli çeşme nişinin üzerinde yer alan kitabenin metni aşağıdaki gibidir.

Merhûm ve mağfûr Sâhibül hayrât ve ve l-hasenât

Uzun Piyale Paşa kapudan-ı deryâ

1048

Günümüz Türkçesine çevrilişi :

Bu eser ve iyiliğin sahibi - inşallah Allah'ın rahmet ve affına mazhar olur.

Kaptan-ı Derya Uzun Piyale Paşa'dır.

1638

SALİH AĞA ÇEŞMESİ

XVII.yy.İlk yarısı- 1813

Hacı Hüsrev Mahallesi'nde, Sihat Sokak ile Sahhaf Musluhittin Mescidi Sokağı'nın kesiştiği noktada , mescide ait avlu duvarının sol köşesinde yer almaktadır.

XVII. yy.'da 1642 ile 1650 tarihleri arasında kesinleştirilemeyen bir tarihte ölen Sahhaf Müslihiddin tarafından yaptırılan mescit ile birlikte tasarlanmış olmalıdır. 1813 yılında Valide Başağası Salih Ağa tarafından yenilenmiştir,

Çeşmenin haznesi tuğla ve moloz taş ile özensiz bir şekilde örülmüştür. Cephe malzemesi ise kesme küfeki taşıdır. İşlev dışı olan çeşmenin teknesi ve dinlenme setleri kısmen sağlam bulunmaktadır. Lülesi yok olmuştur. Çeşme nişi iki kademeli pilastrlar ile yanlardan kuşatılmış, basık bir kemerle taçlandırılmıştır. Çeşme nişinin üzerindeki enine dikdörtgen kitabe levhasının yanlarında pilastrlar devam etmektedir, pilastrlar barok üslupta alemleri andıran tepeliklerle son bulmaktadır. Çeşme nişi ile kitabe silmelerle sınırlandırılmıştır. Kitabeyle saçak arasında beyzi bir madalyon içerisinde II.Mahmud'un tuğrası yer almaktadır. Ahşap saçaklı kiremit örtülü çeşmenin "Şükrî" mahlaslı bir şaire ait talik hatlı kitabe metni şöyledir.

Valide Başağası Salih Ağa-yi zü-l-atâ
 Niyyeti hayre ânın hayrâta sa'yi daimâ
 Lûtfu câridir anın her bir mahalde sû gibi
 Âb icra eyleyüb bu çeşmeyi kıldı binâ
 Bu mahall-i teşnede atşânı reyyân eyledi
 İç Hasan ile Hüseyin'in aşkına gel taze mâ
 Katre katre bendesi Şükrî didi târihini
 Mâ-i zemzem kıldı icrâ nev-be-nev Salih Ağa

1229

Resim Nu.: 87
Sadrazam Güzelce Ali Paşa Çeşmesi;
Kitabesi - 1996.

Resim Nu.: 86
Sadrazam Güzelce Ali Paşa Çeşmesi - 1996.

Resim Nu.: 88
Salih Ağa Çeşmesi.

SÜRMELİ ALİ PAŞA ÇEŞMESİ

XVII. yy. II. yarısı'nda

Güzelce Kasım Paşa Camii'nin yolunda Çarşıbaşı'nda bulunmaktaydı.

XVII. yy.'ın ikinci yarısında Tersane Emni Sürmeli Ali Paşa (ö.1695) tarafından yaptırılan çeşme günümüze ulaşmamıştır. Özelliklerine ilişkin elimizde yeterli bilgi bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA : *Vefayât* , 70 ; *İSTA* , VII, 3868 ; *Özdeniz* , 188.

----- o -----

KAPTAN-I DERYA SÜLEYMAN PAŞA ÇEŞMESİ II.

XVIII.yy. 3. çeyreği

Günümüze ulaşmayan çeşme hakkında *Vefayât'ta* tersane zindanlarının önünde bulunduğu ve Kaptan-ı Derya Süleyman Paşa (ö.1765) tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. Özellikleri tesbit edilememiştir.

KAYNAKÇA: *Vefayât*, 70 ; *Özdeniz*,460.

ÇORLULU ALİ PAŞA ÇEŞMESİ I. (HALİL HAMİD PAŞA ÇEŞMESİ)

XVIII. yy. 1. çeyreği -1783

Hacı Hüsrev Mahallesi'nde, Hacı Hüsrev Mescidi'nin alt tarafında bulunmaktaydı.

İlk olarak muhtemelen XVIII. yy,ın ilk çeyreğinde Sadrazam Çorlulu Ali Paşa (ö.1711) tarafından yaptırılan çeşme , 1783 yılında Sadrazam Halil Hamit Paşa (ö.1784) tarafından yeniden yaptırılmıştır.

Tanışık,ta kesme taştan Klasik Türk Mimari üslubunda ,sivri kemerli olarak yapıldığı belirtilen çeşme söz edildiği yerde bulunamamıştır. Ayna taşının üzerinde tas yuvaları ve kemerinin üzerinde renkli taşla yapılmış süslemelerin bulunduğunu belirten *Tanışık*'ta çeşmenin üzerinde bulunan tamir kitabesinin metni aşağıdaki gibi verilmiştir.

Çorlulu Ali Paşa'nın çeşmesini muahharan tâmir ve ihyâ eden
Sadrazam-ı esbak Halil Hamid Paşa .

1198

KAYNAKÇA: *Tanışık* , II ,133 ; *Egemen* , 326 ; *TV İSTA* , VIII ,181 ; Haskan , M. Nermi ,
İstanbul Hamamları , İst. 1995 , 113.

----- o -----

ÇORLULU ALİ PAŞA ÇEŞMESİ II.

XVIII. yy. 1. çeyreği

Tarih-i Ata'da Kasımpaşa'da olduğu belirtilen bu çeşme günümüze ulaşmamıştır. Bu nedenle elimizde bu çeşmenin özelliklerine ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA : Haskan , M. Nermi , *İstanbul Hamamları* , İst. 1995 ,113.

----- o -----

ÇORLULU ALİ PAŞA ÇEŞMESİ III.

XVIII. yy. 1. çeyreği

Tarih-i Ata'da Kasımpaşa'da olduğu belirtilen bu çeşme günümüze ulaşmamıştır. Bu nedenle elimizde bu çeşmenin özelliklerine ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA: Haskan , M. Nermi , *İstanbul Hamamları* , İst.1995 , 113.

BEZMİALEM VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

XVIII.yy.1 çeyreği ; 1841

Hacı Hüsrev Mahallesi'nde, İplikçi Caddesi ile Sahhaf Camii Sokağı kavşağında, Sahhaf Muhiddin Mescidi'nin doğu tarafındaki avlu duvarının önünde bulunmaktadır.

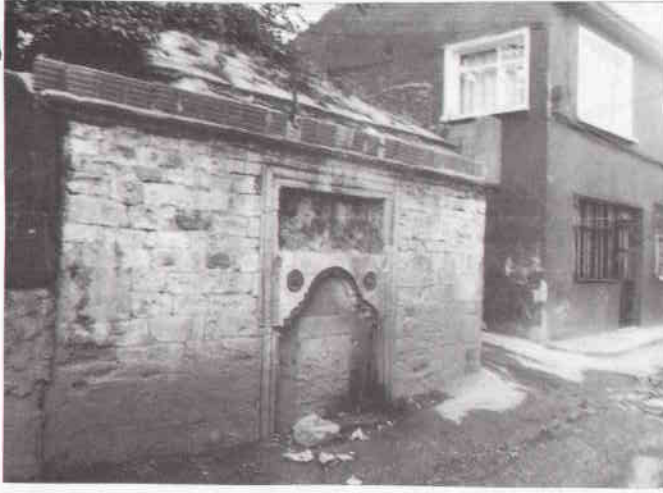
Çeşmenin banisi hakkında kesin bir bilgi olmamasına rağmen *Tanışık'ta* Abdülmecid'in annesi Bezmialem Valide Sultan (ö.1851) tarafından yaptırıldığı yazılmaktadır. Buna rağmen *R.E.Koçu* Sahaf Muhiddin Mescidi'ne Minber koyan ve burada bir de sıbyan okulu yaptırmış bulunan Kaptan Kaymak Mustafa Paşa'nın (ö.1727) eseri olma olasılığından söz etmektedir. Bu bilgiler ışığında çeşmenin, XVIII.yy'ın başlarında Kaymak Mustafa Paşa tarafından yaptırıldığı söylenebilir. Üzerindeki kitabe Valide Sultan'ının onarım kitabesidir.

Malzemesi tamamen kesme küfeki taşından olan çeşmenin çatısında aynı malzeme ile piramidal bir şekilde örtülmüştür. Taştan piramidal bir alem örtüsünün son elemanını oluşturmuştur. R.E. Koçu'da çizilen eskizde günümüze ulaşmayan demir konsollara oturan barok profilli kesme taştan bir saçak bulunmaktadır. Burmalı bir frizin çevrelediği dikdörtgen bir alan içine yerleştirilmiş bulunan çeşme nişi Osmanlı barok üslupta yarım yuvarlak bir kemerle taçlandırılmıştır. Kemerin altında mermer ayna taşı bulunmaktadır. Ayna taşı süslemeleri S ve C kıvrımlarından oluşmaktadır. Kemerin üst yan boşluklarında birer tane yıldız motifi bulunmaktadır. Kitabenin ortasında bulunan Abdülmecid tuğrası kazanmış bir haldedir. Teknesi tamamen yol seviyesinin altında kalmış bulunan çeşmenin Ziver mahlaslı ve mescidin avlusuna kaldırılan tamir kitabesinin metni aşağıdaki gibidir,

Cenâb-ı Bezmiâlem mâder-i Abdülmecid Handır
 Cihânı hayr ile memnun-ı ihsan itmeğe evfak
 Harab olmuşdu bu çeşme yapub itdi suyun icra
 Attaşı kıldı feyz-i mâcera-yi lütfuna mülhak
 Müdâmâ Valide Sultan ile Şah-ı cihan-bâni
 Zülâl-i ömr-û ikbal ile Şâd itsun Cenab-ı Hak
 Dedi tarih-i tammin çaker-i dirinesi Ziver
 Akıttı Bezmiâlem nam Sultan ma-ı ayn elhak

1257

KAYNAK : *Mir'at* , 508 ; *Tanışık* , II , 193 - 195 ; *İSTA* , V , 2735 - 2736 - VII ; *Çeçen* , 144 ;
 Şentürk, M. Hüdai, " Bezmialem Valide Sultan Çeşmesi ", *TDV - İA* ,VI, 112 ;
Egemen , 211 ; *TV-İSTA* , II , 225.

Resim Nu.: 89
Bezmialem Valide Sultan Çeşmesi - 1996

Resim Nu.: 90
K.D. Küçük Hüseyin Paşa Çeşmesi - 1996

Resim Nu.: 91
K.D. Küçük Hüseyin Paşa Çeşmesi

NEZİR AĞA ÇEŞMESİ

1702

Kulaksız Mahallesi'nde, Nisa Mektebi Sokağı'nda, İbadullah Mescidi'nin mihrap duvarının batı tarafının altında yer almaktadır.

1702 yılında Dârüssaade Ağası Nezir Ağa (ö.1722) tarafından yaptırılan çeşme klasik osmanlı çeşmelerinin tipik bir örneğidir. Teknesi hafifçe çukurda kalan çeşmenin haznesi mescidin altında olup günümüzde suyu akmaktadır. Kesme küfeki taş malzemenin kullanıldığı çeşmenin nişi sivri kemerle sınırlandırılmıştır.Cephenin sol kısmında testi ya da aydınlanma araçları için füşünölmüş olduğu tahmin edilebilen taştan bir konsol dikkati çeker. Sivri kemerin üzerinde yer alan sülüs kita be son yıllarda oldukça zevksiz bir şekilde yeşil ve beyaz boya ile boyanmıştır. Metni,Lale Devri'nin ünlü şairi Nedim'e (ö.1730) ait olan kitabenin tarih beyti aşağıdaki gibidir,

Dedim tarihini lütf-i "Ehad" le
İbâdullaha su rahmettir iç âb

1114

KAYNAKÇA : *Tanışık* , II , 40 ; *İSTA* , VII , 3867 ; *Egemen* , 660 ; *TV-İSTA* , VIII , 334.

TERSANE ÇAVUŞU ABDÜLKADİR AĞA ÇEŞMESİ (Kadri Çavuş Çeşmesi)

1703

Küçük Piyale Mahallesi'nde, Zincirlikuyu Caddesi ile Mektep Sokağı'nın kesiştiği köşede bulunmaktadır.

Tersane Çavuşlarından Abdülkadir Ağa (Kadri Çavuş) tarafından 1703 yılında yaptırılmış olup, günümüzde tamamen harap durumdadır.

Kesme küfeki taşından yapılan çeşmenin eski resimlerde çatısının kırma bir çatı üzerinde kiremit kaplı olduğu görülmektedir. Günümüzde haznesinin bir bölümü bahçe duvarı olarak kullanılmaktadır. Toprağa gömülü olan mermer ayna taşının üzerinde iki tane selvi ağacı motifi görülür. Çeşmenin diğer bölümleri tamamen yıkık durumdadır. *Tanışik*'ta yer alan kitabenin tarih beyti aşağıdaki gibidir,

Bir nidâ geldi görüb târihini

Dedi bu çeşme âb-ı kevser

1115

Günümüz Türkçesine çevrilişi:

Bir ses geldi bu tarihi görüp

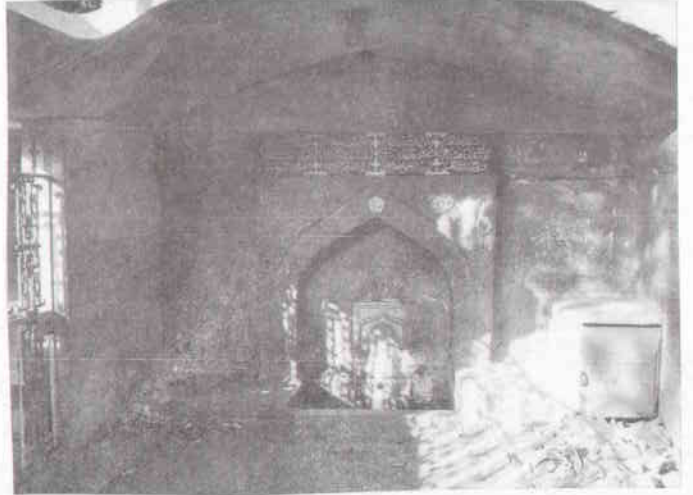
Bu kevser suyunun çeşmesidir dedi.

1703

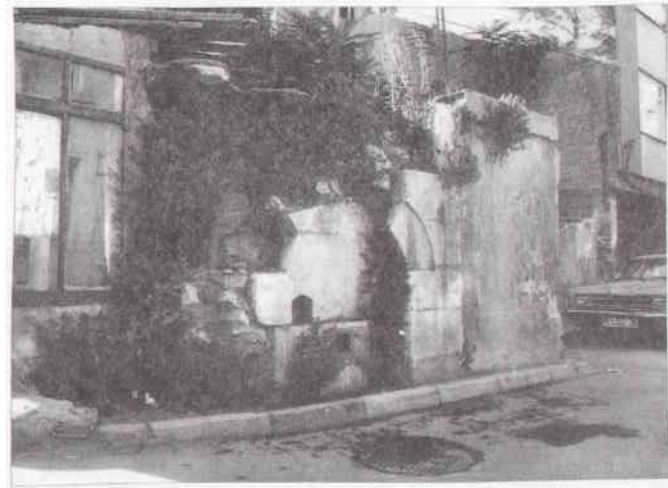
KAYNAKÇA : *Tanışik* ,II,40 ; *İSTA* , VII , 3863 ; *TV-İSTA* , VIII , 23 ; *Özdeniz*,141.

Resim Nu.: 92
Ersane Emni Kibelezade Mehmed Bey Çeşmesi - 1996.

Resim Nu.: 93
Nezir Ağa Çeşmesi - 1996.

Resim Nu.: 94
Ersane Çavuşu Abdülkadir Ağa Çeşmesi - 1996

Resim Nu.: 95
Silahtar Yakup Ağa Çeşmesi - 1996.

TERSANE EMİNİ HACI AHMED AĞA ÇEŞMESİ I.

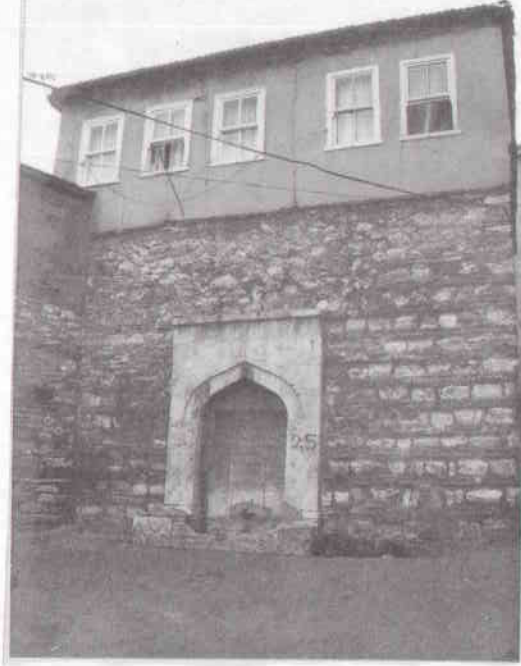
1727

Kadı Mehmet Efendi Mahallesi'nde, Deniz Hastanesi'nin arkasında, Babadağ Yokuşu Sokağı'nda, Yeldeğirmeni Mescidi'ne ait meşrutanın altında yer alır.

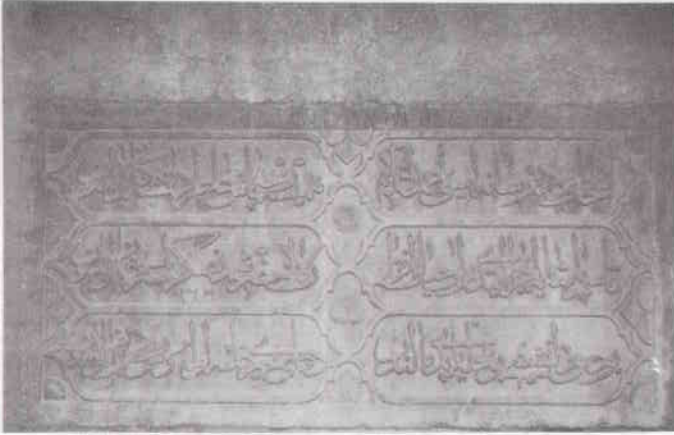
1727 yılında Tersane Emini Hacı Ahmed Ağa (ö.1733) tarafından yaptırılmıştır.

Bugün kullanılmayan çeşmenin malzemesi kesme küfeki taşıdır. Klasik üslupta yapılan çeşmenin almaşık örgülü haznesi, cami meşrutasının altında kalmaktadır. Çeşmenin nişini taçlandıran sivri kemerin kilit taşında küçük bir gülçe kabartması vardır. Mermerden yontulmuş olan ayna taşının alt kesimi dilimli kırık kaş kemer ile donatılmış,kemerin eksenine ve üst köşelerine bezemesiz birer yuvarlak madalyon kondurulmuştur. Ayna taşının üst kısmında kitabenin son dört mısrası kırık kaş kemerli kartuşlar içinde yer almaktadır. Ayna taşının üzerinde de kitabenin ilk altı mısrasını içeren enine dikdörtgen bir mermer levha bulunmaktadır. Bu levhada kartuşların arasına Lâle Devri üslubunda gül kabartmaları konmuştur. İstifli sülüs ile yazılmış olan ve metni "Salim" mahlaslı Salim Mehmed Efendi'ye (ö.1738) ait olan kitabe metni aşağıdaki gibidir.

KAYNAKÇA : *Tanışık* , II , 57 ; *İSTA* , VII , 3856 ; *Egemen* , 53 ; *Çeçen* , 90 ; *Özdeniz* , 156.

Resim Nu.: 96
Tersane Emini Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi I. - 1996.

Resim Nu.: 97
Tersane Emini Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi I. ;
Kitabesi - 1996.

TERSANE EMİNİ , HACI AHMED AĞA ÇEŞMESİ II.

1727

Cami-i Kebir Mahallesi'nde, Kızılay Meydanı'nda bulunmaktadır.

1727 yılında Tersane Emini Hacı Ahmed Ağa tarafından yaptırılmıştır.

Taş ve tuğla malzeme kullanılarak (almaşık teknikte) yapılan çeşme, dikdörtgen gövdeli , iki yüzlü bir meydan çeşmesidir. Her iki yüzdeki çeşme'de yuvarlak kemerli olup ayna taşları ve kaplamaları yok olmuştur. İşlev dışı olan tesisin asıl meydana bakan yüzünde sadece naturalist üslupta lale motiflerinin yer aldığı mermer kitabe taşı bulunmaktadır. Arka yüzdeki diğer çeşme ise tamamen sıvayla kaplanmış olup, yuvarlak kemerli bir nişten ibaret görünümündedir. Sağlam olan ve Şair Salim tarafından yazılan kitabe metni aşağıdaki gibidir.

Eshâb-ı cûd Tersâne Emini Ahmed Ağa kim
 Hemişe raşhe-pâş hâtır dil-teşnegân olsun
 Kasımpaşa'ya icra etti bir âb-ı hayat-efzâ
 Zülâl-ı Hızır şimden sonra eser-i şeh-i cihân olsun
 Bu ayn-ı dilnişîni bu mahalleye yaptı malından
 Duâ'yı hayrî halka lûleveş-i virdiyân olsun
 İtâsı bu nâsi sâd-ı âb etti dünyada Hudâvend
 O dahi âb-ı kevser birle ferdâ şadımân olsun
 Dedi seyr eyleyûp atşana Sâlim sâl-i târihin
 "Bu dılcû çeşmeden mâ-ı zülâl iç nûş-i cân olsun

Sene 1140

Günümüz Türkçesine Çevrilişi,

Bir cömertlik bulutu olan Tersane Emini Ahmed Ağa ki,
 Her zaman susamış gönüllerin hatırlarını sular
 Kasımpaşa semtine hayat bağışlayan öyle bir su akıttı ki,
 Artık Hızır aleyhisselâmın içtiği Ab-ı Hayat kaybolsada gam değil
 İnsanların susayanlarını bu dünyada suya erdirdi
 Allahım! O da öte dünyada kevser suyu içerek mutlu olsun.
 Sâlim susamışları görüp şu mısra ile yapılaş tarihini söyledi
 Bu gönül olan çeşmeden tatlı suyu için de canınıza bal olsun

1727

HACI MEHMED AĞA ÇEŞMESİ

1732

Bedrettin Mahallesi'nde, Yaşmaksıyıran Sokağı ile Tarlabası Caddesi istinad duvarının arasında bulunmaktadır.

III. Ahmed'in kızı Hatice Sultan'ın Kethüdası el-Hac Mehmed Ağa (ö.1738) tarafından 1732 yılında yaptırılmıştır.

Kare planlı ve oldukça yüksek kesme taştan bir hazneye sahip çeşmenin cephesi tamamen mermerdir. Çeşme cephesi silmelerle dikdörtgen bir çerçeve içersine alınmıştır. Haznesinin üstü piramidal bir çatı ile örtülüdür. Hazne ve üstü bugün sıvayla kaplanmıştır. Bugün kullanılmayan çeşme de Lale dönemine özgün süsleme öğeleri bulunmaktadır. Yuvarlak kemerli niş kemeri istridye motifi ile dolgulanmıştır. Bu istridye motifinin her diliminin içine farklı küçük madalyonlar konulmuştur. Kemerin altında rumili bir kuşak ile bir sıra mukarnas uzanmaktadır. Kemer ile kitabe arasında kalan bölgede oluşan üçgen alanlarda palmet süslemeler görülmektedir. Ayna taşının üzerinde üstte dilimle kaş kemer, bunun altında yuvarlak bir madalyon bulunmakta, madalyonun altında bulunan musluğun yanlarında da birer tane servi ağacı motifi bulunmaktadır. Çeşme nişini kuşatan dikdörtgen çerçevenin içinde niş kemerinin hemen üzerinde celfi bir kitabe vardır. Kitabenin yanlarında birer tane madalyon yer alır. Bunun üzerinde yer alan mukarnas dizisinin üstündeki bir sıra palmet süsleme ile cephe son bulmaktadır. Çeşmenin tamamen mermer olan teknesi betonla doldurulmuştur. Teknenin ön yüzünde iri madalyon kabartmaları bulunmaktadır.

Çeşmenin sol tarafında çeşme nişinin sırasında küçük bir mermer süs çeşmesi vardır. Haznenin yüzüne monte edilmiş çeşmenin ayna taşında dilimli kaş kemer bunun altında bir ayçiçeği motifi, bunun yanında birer silitize çiçek motifi bulunmaktadır. Kemerin köşelerinde çiçek motifleri yer alır. Yine kemer üzerindeki bordür palmet dizisiyle süslenmiştir. Mermer teknesi tamamen kırılmıştır. *Tanışik*'ta ki fotoğrafta görülen piramidal çatının ortasındaki alem bugün yoktur. Üç satırlık kitabe metni aşağıdaki gibidir.

Bâni-i hazel çeşme

el-Hac Mehemmed ruhiyçün

el-Fatîha fi şehri muharrem-ül-Haram

Sene 1145

Günümüz Türkçesine çevrilişi ;

Bu çeşmenin banisi

Hacı Mehmed'in ruhu için

el Fatiha

1732 Senesi Muharrem ayında

KAYNAKÇA : *Tanışık* , II , 81 ; *Tasu* , 58 ; *Egemen* , 545 ; *Özdeniz* , 338 - 340.

İZZET ALİ PAŞA ÇEŞMESİ

1731

Kadı Mehmet Efendi Mahallesi'nde olduğu *Tanışik*'ta belirtilen çeşme günümüze ulaşmamıştır.

1731 yılında Başdefterdar ve Anadolu Beylerbeyi İzzet Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Taksim suyu tesislerine bağlı olarak işlev gören çeşme büyük bir olasılıkla 1957 yılından önce kaldırılmış olmalıdır. Kesme taş malzemenin kullanıldığı çeşmenin üstü çıkma saçakla örtülmüştür. Mermerden ayna taşının kabartma şekillerle süslendiği *Tanışik*'ta belirtilmiştir. Seyyit Vehbî'ye ait kitabenin tarih beyti aşağıdaki gibidir.

Vehbîyâ hâme-i ihlâs ile yaz târihin

Aktı bu mâ-i şifâ ayn-i Ali Paşa'dan

1144

KAYNAKÇA : *Tanışik* , II , 63 ; *İSTA* , VII , 3863 ; *Yüngül* , 68 ; *Egemen* , 446 ;
TV-İSTA , VIII , 232.

TERSANE EMİNİ HACI AHMED AĞA ÇEŞMESİ III.

1732

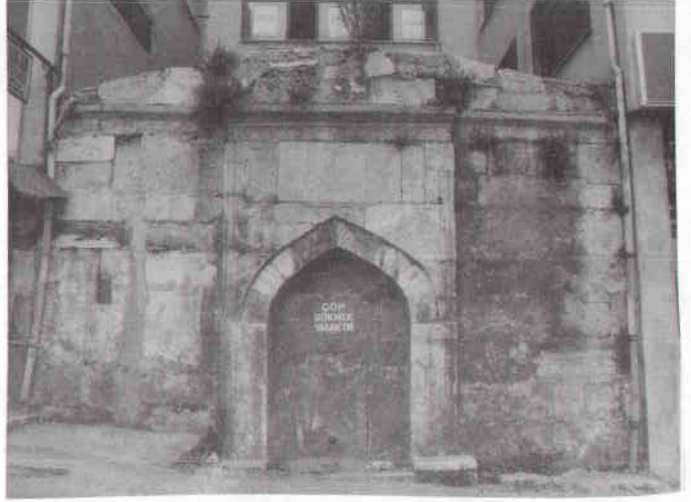
Çatma Mescit Mahallesi'nde, Tepebaşı Caddesi üzerinde bulunmaktadır.

1732 yılında Tersane Emini Hacı Ahmed Ağa (ö.1733) tarafından yaptırılmıştır.

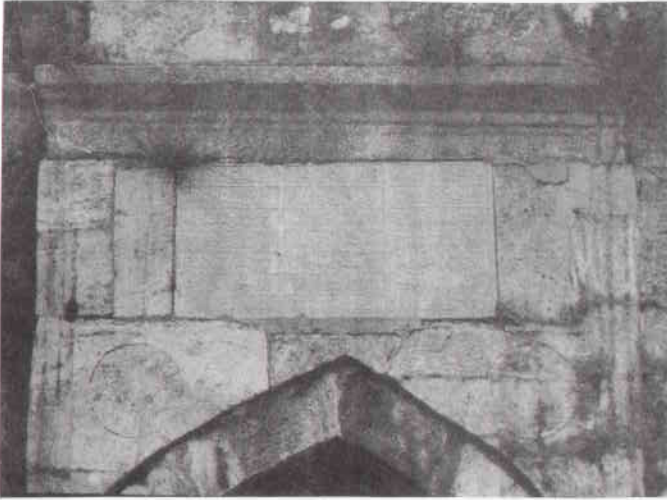
Kesme küfeki taşından klasik üslupta yapılan çeşmenin ayna taşı mermerden olup üzeri bitkisel motiflerle süslenmiştir. Tekne ve setleri yol seviyesinin altında kalmış olan çeşmenin lülesi sökülmüştür. Çeşme nişini sivri bir kemer çevrelemektedir. Sivri kemer ile kitabenin arasında kalan üçgen yüzeylerde bölmedebezemesiz iki yuvarlak madalyon yer alır. sağda ve solda yapılan iki yıldız motifi sökülmüştür. Necib (ö.1757) mahlaslı bir şaire ait kitabesinin metni aşağıdaki gibidir.

Gevher-i bahri keramet âb-ı rûy-ı saltanat
 Hazret-i Sultan Mahmud Han-ı İskender vegâr
 Çeşme sar-i ma'delet Şehinsah-i zî-şandır
 Tas-ı gerdun âb-ı ihsaniyle pürdür dâima
 Devr-i adlinde sehab-i feyz-i Hak rîzan olub
 Oldu hâşâk-i adû hep kahr-ı sey ile hebâ
 Hak yoluna eyleyüp ma-i musaffayı revan
 Sû-be sû huşk-i zemini kıldı sirab-ı safâ
 Sadir oldu çeşmeler bünyâdına emr-i şerif
 Bu mahalde dahi Tersane Emini kuluna
 Kıldı bir nev-çeşme bünyâdı için emrin atâ
 Eyledi mesrûr olub ihlâs ile hizmet hemân
 Oldu bu dil-cû müferrih çeşme pâkize-binâ
 Bu mahal muhtaç idi âb-ı revâna şöyle kim
 Suyu görmezdi ehâlisi meger çeşminde mâ
 Gökde ararken bu âb-ı sâfı yerde buldular
 Arşa çıkdı Padişah-ı âleme savt-ı duâ
 Eyledi câri zebân-ı Lüle târihin Necib
 Akdı bu nev çeşmeden âb-ı hayat-ı can fezâ

1145

Resim Nu.: 98
Tersane Emine Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi III.

Resim Nu.: 99
Tersane Emine Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi III.

Resim Nu.: 100
Tersane Emine Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi II.

MARYOL HACI HÜSEYİN PAŞA ÇEŞMESİ

1732-1986

Sururi Mehmet Efendi Mahallesi'nde, Sipahi Fırın Sokağı'ndan Kasım Paşa Mevlevîhanesi'ne giden yol üzerinde sol tarafta bulunmaktadır.

1732 yılında "Maryol" lakaplı Kaptan-ı Derya Hacı Hüseyin Paşa (ö.1733) tarafından yaptırılan çeşme günümüzde yakınındaki Sururi İlkokulu nedeniyle Sururi Çeşmesi olarak adlandırılmaktadır.

Osmanlı dönemi semt çeşmelerinin en güzel örneklerinden biri olan bu çeşme halen kullanılmaktadır.Taksim suyu şebekesine bağlı olan çeşmenin suyu günümüzde belediye tarafından sağlanmaktadır. Üstü çatısız büyük bir haznenin önünde her dalgalı renkte mermer kaplamalı olarak tasarlanmış bulunan çeşmenin teknesi yol seviyesinin altında kalmıştır. Lâle dönemine özgü süsleme öğelerinin kullanıldığı çeşmede yuvarlak kemerli niş kemeri istiridye motifi ile dolgulanmıştır. İstiridye motifinin her dilimine farklı madalyonlar uygulanmıştır.Kemerin altında rumili bir kuşak ile bir sıra mukarnas uzanır.Ayna taşının üstünde içiçe iki daireyi barındıran kare bir çerçeve bulunur. Ayna taşında üstte dilimli kaş kemer ,bunun altında yuvarlak bir madalyon,musluğun yanlarında da birer servi kabartması görülür. Çeşme nişini kuşatan dikdörtgen çerçevelerin içinde,yanlarda vazolardan çıkan çiçek grupları (gül,lâle,yıldız çiçeği) üstte tabaklar içine konmuş meyveler kabartma olarak işlenmiştir. Üst köşelerde vazolu kompozisyonların yan yatırılmış olduğu dikkati çeker. Bunun etrafında, kitabe taşını'da içine alan yapraklı kıvrık dallar içeren bir bordür saçağa kadar devam eder. Yan cephelerde devam eden saçak silmesi bir mukarnas dizi ile bir palmet dizisinden meydana gelir. Çeşme nişi ve saçak silmesinin arasında yer alan kitabenin metni aşağıdaki gibidir.

Habbe zâ Sultân Mahmûd Hân Kim
 Mesned-aza şehriyar-ı hâfikeyn
 Böyle bir âsâra kıldı ihtimam
 Nail-i maksûd ola fi-l alemeyn
 Olacak a'yâna taksim-ül-uyûn
 İmtisalen didiler bir re's-i ayn
 Kapudan Paşa ki icra eyledi
 Oldu hakkaâ iş bu çeşme nûr-i ayn
 Hüsn-i hâl ile murabıtdır Veli
 Nâm,ü şânıdır ki el-hâc Hüseyin
 Vardı sûyunca bu hayrın daima

Bag-ı ümmidi ola gullerle zeyn
 Şâd olâ rûhu imameynin mûdam
 Kıldığınca âbını icrâ bu ayn
 Kerbelâ ehli tevârihin okur,
 Teşnegâne mâ deyû ayn-ı Hüseyin

1145

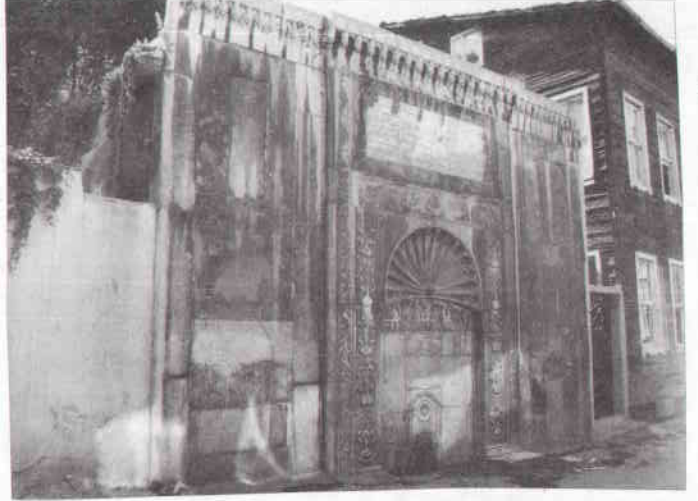
Günümüz Türkçesine çevrilişi:

Doğunun ve batının egemeni ve oturduğu makama
 Sûs veren Sultan Mahmut Han'ın yaptığı iş ne güzel!
Ki böyle bir eserin yapılmasına özen gösterip
 İki dünyada da amacına ulaştı.
 Seçkinlere göz paylaşımı yapılırken usulen dediler ki.
 "Buna bir gözbebeği gereklidir."
 Doğrusu Kaptan Paşa'nın akıttığı iş bu çeşme
 Bu semte bir göz nuru oldu.
 İyiliği ile tanınır ve bu iyiliğinden hiç şapmaz
 Onun ünü ve şanı "Hacı Hüseyin"dir.
 Yaptığı bu iyiliğin her zaman suyu vardı.
 Onun ümidinin bahçesinde güllerle süslensin
 Bu çeşme suyunu akıttığı süresince
 Hasan ile Hüseyin'in ruhları daima şad olsun
 Tarihini Kerbela'da(susuz kalmış) kutlu insanlar okumaktadır.
 Hüseyin'in gözü* susuzlara su diye haykırmaktadır.
 1732

KAYNAKÇA : *Tanışık* , II , 93 ; *İSTA* , VII , 3862 ; *Egemen* , 392 - 393 ; Çobancaoğlu, T.
 "Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi" , *TV - İSTA* , İst ,1994, IV , 436 ; *Çeçen* , 101 ;
Özdeniz , 288 - 289.

*Çeşmeyi yaptıran Hüseyin Ağa'nın çeşmesi.

Resim Nu.: 101
Maryol Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi

Resim Nu.: 102
Maryol Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi;
Kitabe - 1996.

Resim Nu.: 103
Vuslat Kadın Çeşmesi - 1996.

Resim Nu.: 104
Vuslat Kadın Çeşmesi;
Kitabe - 1996.

SİLAHTAR YAKUB AĞA ÇEŞMESİ

1732

Yahya Kahya Mahallesi'nde, Yakup Ağa Sokağı'nda bir evin altında bulunmaktadır.

III.Ahmed'in kızlarından Esmâ Sultan'ın (ö.1788) damadı Yakup Ağa (Paşa) tarafından 1732'de yaptırılmıştır.

Çeşmenin tekne ve tekne setleri yol seviyesinin biraz altında kalmaktadır. Klasik üslupta yapılmıştır. Geniş bir cephe ortasında yer alan çeşme nişi sivri kemerle sınırlandırılmıştır. Herhangi bir süslemenin olmadığı bu alanda sadece sivri kemerin kilit taşının üzerinde yer alan madalyon ve ayna taşının yanında yer alan tas yuvası cepheye biraz hareketlilik katmıştır. Sivri kemerin üzerinde yer alan kitabenin, darüssaade ağası yazıcılarından Şair Hanif İbrahim Efendi'ye ait metni aşağıdaki gibidir.

Şâh-ı devrânın Silahdarı Ağa-yı hoş hisâl
Yani kim Yakub Ağa ol bâni-i Sâhib kemâl
Çeşmesi tarihini böyle nidâ eyler Hanif
İçin Allah aşkına bu çeşmeden mâ-i zülâl

1145

TERSANE EMİNİ KIBLELİZADE MEHMED BEY ÇEŞMESİ

1732

Sururi Mehmet Efendi Mahallesi'nde, Emin Efendi Sokağında, Hasan Çelebi Mescidi'nin avlu duvarında bulunmaktadır.

1732 yılında Tersane Emini Kiblelizade Mehmed Bey (ö.1732) tarafından yaptırılmıştır.

Kesme küfeki taşından yapılan bu çeşme klasik Osmanlı çeşmelerinden biridir. Teknesi tamamen yol seviyesinin altında kalan bu çeşme günümüzde, işlev dışıdır. Sivri kemerli çeşme nişinin üzerinde mermer bir kitabe bulunmaktadır. Çeşme nişi ve kitabe dışı taşkın bir silme ile vurgulanmıştır. Celi sülüs hat ile yazılan kiabeyi çevreleyen kartuşların içinde lâle ve gül motifleri bulunmaktadır. Sivri kemer ile saçak bölümünün arasında yer alan kitabenin metni aşağıdaki gibidir.

Sâhib-ül hayrât ve'l-hasenât

Kiblelizade Mehmed Bey Efendi

1145

Günümüz Türkçesine çevrilişi:

Bu eserin ve iyiliğin sahibi

Kiblelizade Mehmed Bey Efendi.

1732

KAYNAKÇA : *Tanışık* , II , 92 ; *İSTA* , VII , 3865 ; *Egemen* , 470 ; *Özdeniz* , 285.

VUSLAT KADIN ÇEŞMESİ

1732

Sururi Mehmet Efendi Mahallesi'nde, Eyyühüm Ahmet Efendi Camii Sokağı'nda, caminin hemen karşısında yer alır.

I.Mahmud'un kadınlarından Vuslat Kadın tarafından 1732 yılında yaptırılmıştır.

Klasik üsluptaki çeşme kesme küfeki taşı ile yapılmıştır. Geniş bir haznenin önüne yapılan çeşme nişi sivri kemerin üst kısmına kadar yer altında olup,kullanılmamaktadır. Çeşmenin üstü çimentoyla sıvanmıştır. Ayna taşı ve teknesi hakkında bir bilgi vermek olanaklı değildir. Seyyit Vehbi'ye ait kitabe metni aşağıdaki gibidir.

Hakân-ı İskender-haşem Mahmud Han-ı Cem hadem
 Kim adlû dâdı be-dem dünyayı âbâd eyledi
 Ol tacdârın hemseri bânû-yi hurşid ahteri
 Bu çeşme-i can perveri izniyle bünyâd eyledi
 Ağzı sulanır âdemin nâmı anılır zezemin
 Sıbtayn-i Fahr-i Âlemin rûhun bu su şâd eyledi
 Meşkûr ede sâyin Huda tarihini yaz Vehbîyâ
 Bu çeşmeyi Vuslat Kadın icadu âbâd eyledi

1145

Eshâb-ı cûd Tersâne Emîni Ahmed Ağa kim
 Hemişe raşhe pâş hatır dil teşvegân olsun
 Kasımpaşa'ya icrâ etti bir âb-ı hayat efzâ
 Zülâ-ı Hızır şimden sonra eser-i şeh-i cihân olsun
 Bu ayn-ı dilnişînî bu mahalleye yaptı malından
 Duâ-yı hayrî halka lûleveş-i virdiyân olsun
 İtâyı bu nasî şâd-ı âb etti dünyada Hudâ-vend
 O dahi âb-ı kevser birle ferdâ şadmân olsun
 Dedi seyr eyleyüb atşana Sâlim sâl-i târihin
 Bu dilem çeşmeden mâ-i zülâl ve nûş-i cân olsun

Sene 1140

ZİVER EFENDİ ÇEŞMESİ

1732

Yahya Kahya Mahallesi'nde, Işık çıkmazı Sokağı ile Işık Sokağı'nın kesiştiği alanda bugün yıkık olan Karanlık Çeşme Mescidi'nin karşısında yer alır.

1732 yılında Anadolu Kazaskeri Ziver Efendi tarafından yaptırılmıştır. Kare planlı kesme küfeki taşından bir haznenin önüne kesme taştan yapılan çeşmenin teknesi ve tekne setleri yol seviyesinin altında kalmış, lülesi sökülmüş ve işlev dışı bırakılmıştır. Klasik Osmanlı çeşmelerinin tipik bir örneği olan çeşmenin nişini sivri bir kemer çevrelemektedir. Sivri kemerin üzerinde yer alan kitabelerden biri 1732 tarihli yapım kitabesi, diğeri de 1868 tarihinde el-Hac Ahmet Ağa tarafından yaptırılan onarımın kitabesidir. Kitabe metinleri aşağıdaki gibidir.

1) - Cihan-bân-ı azîm-ül-kadr Han Mahmud-ı zî şân kim

İbâda ayn-ı adl-ü menba'-ı cûd-ü sehâ oldu

Ricâle emri cârî oldu bünyâd-ı uyûn ile

Bu zîbâ çeşme de hakkaa bu mevki'de beca oldu

Cevab-ı Şeyh-zade Ziver-i bezm-i efâdil kim

Anadolu'ya revnak-bahş-i sadr-ı i'tilâ oldu

Veli-i ni'metinin emrini itmama sa'y itdi

O şehinşah-ı dehre bâis-i hayr-duâ oldu

Didim atşana ta'mir eyleyüb târihini Vâsık

Bu dil-cû çeşmenin âbın için ayn-ı şifâ oldu.

1145

2) - Merhum ve mağfûr ilâ bahmet-i Rabbi'l-Gafûr

İşbu çeşmenin tamiri bânisi

el-Hac Ahmet Ağanın ruhıyçûn Fâtiha

1285

FEYZULLAH EFENDİ ÇEŞMESİ

1737

Cami-i Kebir Mahallesi'nde, Bahriye Caddesi üzerinde bulunan Güzelce Kasım Paşa Camii'nin avlusunda bulunmaktadır.

1737 yılında Güzelce Kasımpaşa Camii'nin onarımıyla birlikte Hekimoğlu Ali Paşa'nın kardeşi Feyzullah Efendi (ö.1748) tarafından klasik mimari üslupta yapılan çeşme, kesme küfeki taşından sivri kemerli olarak inşa edilmiştir. Çeşmenin ayna taşı mermer malzemedendir. Lülenin sağında ve solunda birer tane selvi ağacı bunların üst kısmında da bir madalyon motifi bulunmaktadır. Ayna taşının üzerinde mukarnaslı bir silme uzanır ve bunun üstünü de dilimli bir kemer çevirmektedir. Niş ile saçak arasında yer alan yatay dikdörtgen kitabenin metni aşağıdaki gibidir.

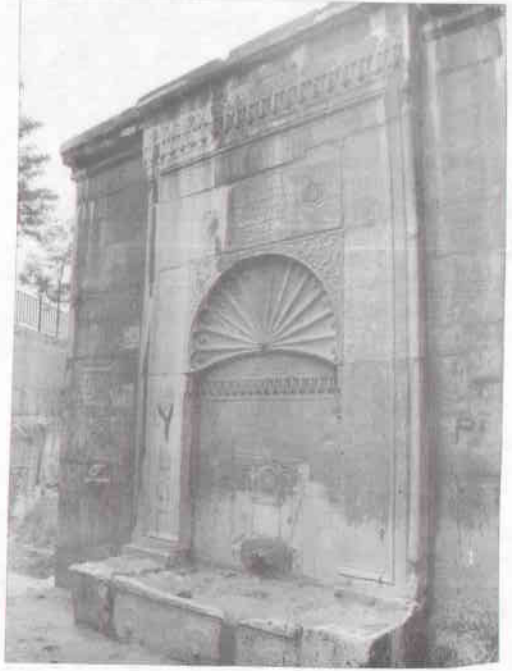
Bârek Allah çeşme-i zemzem-misil
 Fi sebil il lâh olmuştur sebil
 Suya muhtaç idi çokdan bu mahal
 Buldu sûyun şimdi ammâ bî adîl
 Külli şey'in hayy sırrın aşikâr
 Eyledi bû mâ ile Hayy û celil
 Rûh-i pâki Vâkıfın şâd oldu çün
 Vire sahib hayre hak ecr-i cezil
 Cüst û-cû eyler iken erbâb-ı dil
 Fayzî-i zâr oldu târîhe delil
 Lafz-ı pâk ile dîdi târihini
 Çeşme-i aynü'l-hayât û selsebil

1149

KAYNAKÇA : *Tanışık* , II , 105 ; *İSTA* , VII , 3860 ; *Yüngül* , 58 ; *Egemen* , 291 ;
TV-İSTA , VIII , 157.

Resim Nu.: 105
Hacı Mehmed Ağa Çeşmesi;
Kitabe - 1996.

Resim Nu.: 106
Hacı Mehmed Ağa Çeşmesi - 1996.

Resim Nu.: 108
Feyzullah Efendi Çeşmesi - 1996.

Resim Nu.: 107
Ziver Efendi Çeşmesi - 1996.

KAPYAN-I DERYA SÜLEYMAN PAŞA ÇEŞMESİ

? 1749-50

Cami-i Kebir Mahallesi'nde, Hasköy Yolu Caddesi'nin sol tarafında toprağa gömülü halde bulunurken 1993 yılında onarılarak yolun sağ tarafında Kadı Mehmet Efendi Mahallesi sınırları içersinde bulunan küçük bir parkın içine alınmıştır.

Kitabesinden bu çeşmenin 1163 (1749-50) yılında Kaptan-ı Derya Süleyman Paşa (ö.17..) tarafından yeniden inşa ettirildiği anlaşılmakta, ancak ilk çeşmenin yapım tarihi ve banisi tespit edilememiştir. (24)

Üç yüzlü bir meydan çeşmesidir. Tersanenin duvarına dönük olan arka cephesi sağır bırakılmıştır. Ana malzemesi kesme küfeki taşıdır. Ayna taşı, kitabesi ,yan cephelerde bulunan suluklar ve ayna taşını sınırlayan sivri kemerin bazı bölümleri ile kemerin yan üçgen bölümlerinde bulunan madalyonlarda pembe damarlı beyaz mermerin kullanıldığı görülmektedir. Ön yüzde iki tarafından dinlenme taşlarının bulunduğu teknenin içinde yer alan ayna taşını siyah mermerin ve küfeki taşının kullanıldığı sivri kemer çevrelemektedir. Sivri kemerin kilit taşı bir rozetle belirlenmiştir. Kemerin yan üçgen boşluklarında herhangi bir süsleme ögesi bulunmamaktadır. Üçgenlerin sırasında ön cephede sağda ve solda siyah mermerden birer tane beyzi madalyon malzemededen rozet bulunmaktadır. Kemerin üzerinde bulunan ve onaltı mısradan oluşan mermer kitabenin üzerinde üç tane gemici feneri motifi bezeme ögesi olarak kullanılmıştır. Yatay ve dikey silmelerle çevrelenmiş bulunan kemer ve kitabe alanının üzerinde yine yatay silmelerle oluşturulan kornişin üzerinde kesme küfeki taşından saçak bulunmaktadır. Bu saçığın üzeri kesme küfeki taş malzeme kullanılarak tonoz örtü sistemiyle kapatılmıştır. Ön ve arka köşelerde yer alan ince sütunçeler cephede hareketliliği artırmıştır.

o

24.Kitabe üzerinde yer alan tarihlerde, *Özdeniz* 1749 ve 1757 tarihlerini vermekte, ayrıca 1757 tarihli Naim mahlaslı bir şaire ait olan kitabenin yok olduğundan söz etmektedir. Her iki kitabenin de bugün çeşmenin üzerinde ve gayet iyi durumda bulunmaları dikkatli bir incelemenin yapılmamış olduğunu göstermektedir. Buna benzer çelişkili ifadeyi *Egemen*'de de görmekteyiz, kubbeli olarak tanımlanan çeşmenin tarihleri bu eserde H. 1165 ve H. 1167 olarak verilmiştir.

Çeşmenin sağ ve sol taraflarında yer alan suluklardan sol tarafta olanının çanağı bugün kırılmış bulunmaktadır. Bunun üzerinde yer alan pembe renkli ayna taşının üzerinde, bir madalyonun içinden çıkan musluğun her iki tarafından birer tane küçük mermer sütunce yükselmektedir. Bu sütunceler S ve C kıvrımlar ile birbirine bağlanmış olup sağda ve solda birer tane gemici feneri motifinin arasında istiridye motifler ile süsleme sağlanmıştır. Bu bölümün üzerinde ise mermer malzemeden "*Tevekkeltu alâl-lâhî*" ibaresi bulunan yazıt bulunmaktadır. Aynı motifler sağ tarafta bir suluğun üzerinde yer alan beyaz mermerin kullanıldığı ayna taşında uygulanmıştır. Buradaki yazıtta ise "*Maşallah*" ibaresi bulunmaktadır.

Çeşmede klasik üslubu sürdüren sivri kemerin yanı sıra beyzi madalyonlar S ve C kıvrımları gibi barok üsluba bağlanan ögeler tespit edilmektedir. Bu yönüyle Kaptan-ı Derya Süleyman Paşa Çeşmesi klasik üsluptan baroğa geçişin gerçekleştiği I. Mahmut döneminin karakteristik bir eseridir. Şair *Lebib'e ait* kitabe metni aşağıdaki gibi,

I. KİTABE:

Cenâb-ı kapudâne menbâ-ı bahr-ı mürüvvettir.
 Demâdem hayra cârî hüsn-i tedbiri Zülal-âsâ
 Yeniden bareke Allâh dest-i himmetle edüp âbâd
 Bu dilcû çeşmesârı eyledi Allah için ihyâ
 Hemîşe keşti-i ikbâli hem-dem bâd-ı Tevfike
 Visâl-i sâhil-i maksûda olsun meskenet-ferma
 İlâ rûzı-l-kıyâme mazhar-ı ecr-i cezîl olsun
 Edüp evlâd evlâdına vakf-ı bî -bedel icrâ
 Karîme yaptı kesb-i mâl-i hayra dâr-ı dünyada
 Yoluna sarf edüp su gibi nakd-i bî-rîya hakkâ
 Seferde hem hazarda hizmet-i ihlas ile dâim
 Gazâdır pişesi endişesidir sadr-ı bî-hemtâ
 Zebân-ı nutk-ı hatiften niyaz ettim bu ma'nâyı
 Tamâm oldukta bir berceste nev tarih-i müstesnâ
 Murabbâ vefk-i tarih-i duâ taraf-ı Lebibâdır.
 Süleyman Kapudana çeşmesi ayn-ı safâ-afzâ.

1163

Günümüz Türkçesine çevrilişi:

Sayın Kaptan Paşa iyilik denizini kaynağıdır.

Güzel tatlı bir su gibi her an iyiliklere akmaktadır.
 Bu güzel çeşmeyi sadece Tanrı rızası için yeniden yaptırıp
 Yardımları sayesinde imar etti. Tanrı kutlu kılsın

Onun şans gemisi her zaman rüzgarlara eşlik etsin
 Ve onu emel sahiline ulaştırıp orada yurt edinmesini sağlasın
 Kıyamete kadar torunlarından torunlarına bu eşsiz vakıf
 Akıp devam etsin,Süleyman Paşa sonsuz bir ödüle sahip olsun
 Hiç bir namussuzluk göstermeden şu ölümlü dünyada

Edindiği kazançları su gibi çevresine saçmakta bir önder oldu.
 Gerek savaşta gerek barışta içten hizmetleriyle savaşlarının
 Ardını kovalayıp eşi bulunmaz bir sadrazam olarak yaşadı.
 1749-50

II.KİTABE: Çeşmede bundan başka metni "Naim" mahlaslı bir şaire ait diğer bir kitabe bulunmaktadır. *Özdemir* ve *Egemen*'de günümüze ulaşmadığı belirtilen ancak bugün yerinde bulunan kitabenin metni *Özdemir* de aşağıdaki gibi verilmiştir.

Cenâb-ı menbâ-ı cûy-ı inayet maksim-i himmet
 Süleyman nâmu Asâf-menkabet düstür-irem-tâ
 Kapudanlıkta ihya eyleyüp bu ayn-ı dîlcûyu
 Bu defa kıldı nev tamir ile zemzem gibi icrâ
 Hüdâ mâkbul-i dergâh eyleyüp meşkur ede sa'yin
 Nice hayrat tevîk ile kılsın devletin ber-câ
 Na'ima düştü bu mısra anın yekpare tarihi
 Gel iç mâ ayn-ı nûr olsun bu zîbâ çeşmeden sıhhâ

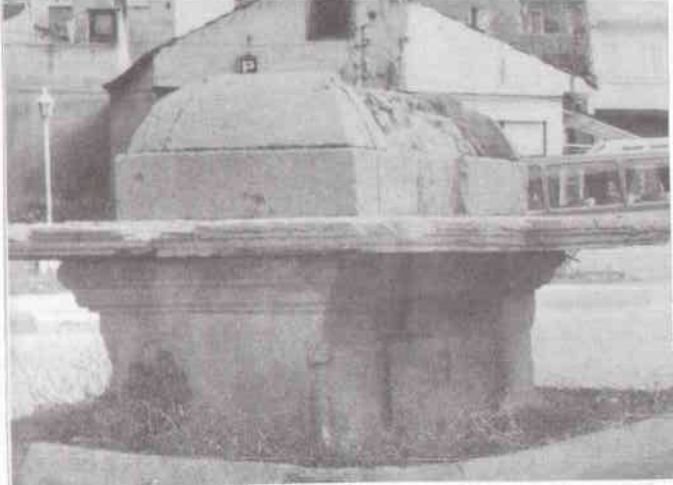
1173

Günümüz Türkçesine çevrilişi:

Yardım ırmağının kutlu pınarı ve emeğini bölüşen,

O ünlü Süleyman ve Asaf gibi,destan sahibi,yasa uygulayıcı
Kaptanlığı sırasında bu gönüller çeken çeşmeyi hayata kavuşturup
Bu sefer yeni tamirler ile sanki zembem suyunu akıttı.
Tanrı onun bu çalışmasını ulu katında onaylayıp , övgülere neden kılsın.
Ve şanslı yardımları ile nice iyilikler yaptırmayı sürdürsün
Ey Naima ! Bu dizeler o çeşmenin bir cephesine tarih oldu.
Gel bu güzel çeşmeden su iç de o su kutsal ışığa dönüşüp sağlık versin.
1763 Yazan: Eyüplü Mehmet.

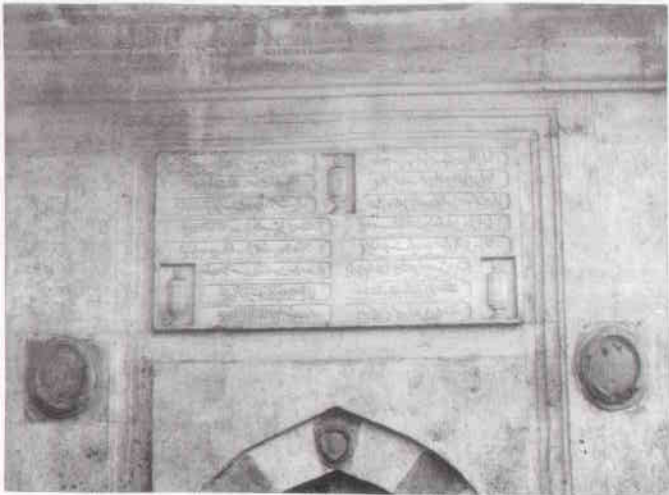
KAYNAKÇA : *Tanışık* , II , 112 ; *Egemen* , 770 - 771 ; Barışta, Örcün H. "Süleyman Kaptan Çeşmesi" , *TV-İSTA* ,İst. 1994 ; VII , 93 ;*Özdeniz*,454-458.

Resim Nu.:109
Kaptan-ı Derya Süleyman Paşa Çeşmesi - 1993.

Resim Nu.: 110
Kaptan-ı Derya Süleyman Paşa Çeşmesi - 1996

Resim Nu.: 111
Kaptan-ı Derya Süleyman Paşa Çeşmesi;
Kitabesi - 1996.

III. MUSTAFA ÇEŞMESİ

1759

Cami-i Kebir Mahallesi'nde, Sıra Berberler Sokağı'na bitişik olan Tûrabi Tekkesi'nin karşısındaki yolun köşesinde yer almaktaydı.

1759 yılında III. Mustafa (1757-1774) tarafından yaptırılmıştır. Tamamen ortadan kalkmış bulunan çeşme için *Tanışık* kesme taştan yapıldığını, yarım daire kemerlerinin bulunduğunu, ve üzerindeki kitabenin tarih mısrasının aşağıdaki şekilde olduğunu belirtmektedir.

Çeşme-i ihsân-û cûd-i Şah Sultan Mustafa

1173

KAYNAKÇA : *Tanışık* , II , 116 ; *İSTA* , VII , 3866 ; *Egemen* , 633.

CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA ÇEŞMESİ I.

1776

Cezayirli Gazi Hasan Paşa (ö.1790) tarafından yaptırılan çeşme günümüze ulaşmamıştır.

Hadika'da Çortulu Ali Paşa Camii'nin yanında olduğu belirtilen çeşmenin Şair Tefvik tarafından yazılan kitabesinin tarih beyti aynı eserde aşağıdaki gibi verilmiştir.

Gelince âbı atşâna dedi târfhini Tefvik

Bû aynı kıldı icrâ-fi-sebîli'llah Hasan Paşa

1190

Günümüz Türkçesine çevrilişi,

Suyu, susuzlara erişince Şair Tefvik tarihini şöyle dedi.

"Hasan Paşa bu suyu sırf Allah'ın rızasını kazanmak için akıttı".

1776

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 14 ; *Özdeniz* , 220.

CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA ÇEŞMESİ II

1777

Kadı Mehmet Efendi Mahallesi'nde, Paşa Çeşmesi Yokuşu Sokağı'nda, Deniz Hastanesi duvarının alt bölümünde bulunmaktadır.

1777 yılında Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından yaptırılan çeşme Deniz Hastanesi'nin bahçe duvarının yanındayken , hastaneye eklenen yeni binanın yapımında yıkılmıştır. Bugün hastane duvarına bitişik halde sadece ayna taşı monte edilmiştir. Mermer ayna taşı ile tekmeden ibaret olan çeşme günümüzde ayna taşının kırık kaşlı kemerine kadar yer altında kalmıştır. Mermer ayna taşında silmelerle oluşturulan sağır kemerin yanlarında yer alan pilastrlar üzerinde gemici feneri motifleri işlenmiştir. Bu fenerleri birleştiren kemer yayında ise akantus yaprakları kemerin içinde ise barok üslupta kıvrımlar ve çiçek motifleri bulunmaktadır. Bunun üzerinde yatay silmeler içerisinde bulunan Şair Kethüda Kalemi Hulefasından Rüştü Efendi'ye ait kitabe kartuşlar içinde bulunmaktadır. Hattat Abdullahın yazdığı kitabe metni aşağıdaki gibidir.

Hak budur Gazi-i Ekrem kim Hasan Paşa Velî
 Kıldı irvâ-sü-be-sû Leb-teşnegânı bî-ilel
 Hakkında dersem sezadır Rüstem-ı Zâl-i zeman
 Eyledi a dâ-yı dinle Fi sebilillah cedel
 Rüşdiya tarih der eyle heman hayr-ı dua
 Çeşmesi resm-i behin tarzan muallâ bî bedel
 nemakabu Abdullah 1191

Günümüz Türkçesine çevrilişi,

Gerçek şu ki, Veli mertebesinde Gazi Hasan Paşa
 Yer yer susuzları hiç zahmet ve illetsiz suya kandırdı.
 Onun hakkında ben " O devrimizin Zaloğlu Rüstemi'dir " dersem layıktır
 Çünkü o din düşmanlarıyla Allah yolunda mücadele etmektedir.
 Rüşdi tarihini şöyle söyler : Sende hayır duada bulun
 (Hasan Paşa'nın) Çeşmesi yeni tarz üzere yüce ve eşsiz güzellikte yapıldı
 1777 Yazan Abdullah

Tanişik'in bu kitabenin üzerinde yer aldığını söylediği küçük kitabe bugün bulunmamaktadır. Tanişik'a göre bu küçük kitabenin metni aşağıdaki gibidir.

Ber mucub-i vakfiye bu çeşmede
Saka gediği yoktur.

Günümüz Türkçesine Çevrilişi ;

Vakfiye şartları gereği bu çeşmede
Saka gediği çalışmayacaktır.

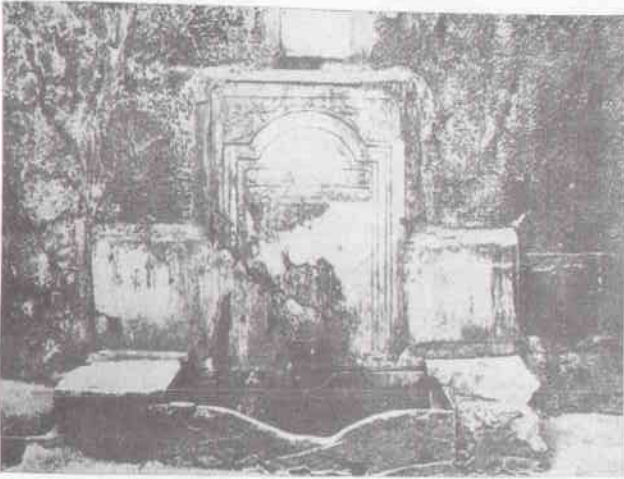
KAYNAKÇA : *Tanişik* , II , 124 ; *İSTA* , VII , 3861 ; *Tasu* , 66 ; *İKSA* , III , 1372 ;
Egemen , 345 ; *Özdeniz* , 221.

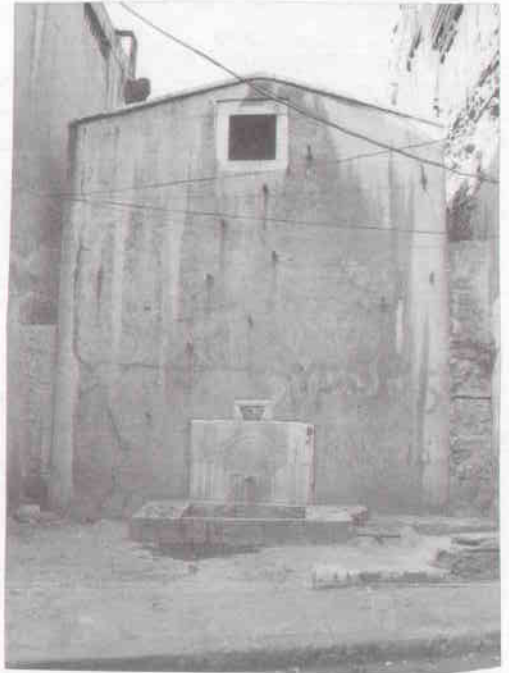
Resim Nu.: 112
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi I.

Resim Nu.: 113
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi II. - 1996.

Resim Nu.: 114
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi VIII.;
1970'li yıllar.

Resim Nu.: 115
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi;
1996 Haziran'ında kaldırılmadan önceki hali.

CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA ÇEŞMESİ III.

1781

Kadı Mehmet Efendi Mahallesi'nde, Nalıncı Mektebi Yokuşu ile Paşa Çeşmesi Yokuşu'nun kavşağında bulunur.

1781 yılında Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından meydan çeşmesi olarak yaptırılan çeşme son yıllarda onarım görmüştür. Kullanıma elverişli ve Taksim Suyu şebekesine bağlıdır.

Dikdörtgen Prizma biçimindeki haziresi bir sıra küfeki taşı ve iki sıra tuğla ile "almasıık" düzende örülmüştür. Köşelerde kesme düzgün taş kullanılmıştır. Kısa bir saçak altında beyaz bir mermerle kaplanmış olan çeşme yüzeyi yatay silmelerle eşit olmayan üç kesime ayrılmıştır. Alttaki kesime Osmanlı barok üslubunda köşeleri kıvrımlı yuvarlak kemerli çeşme nişinin içinde yer alan ayna taşı, iç içe kademeli olarak niş kemerine benzetilen sıra kemerlerle hareketlendirilmiştir. Dıştaki kemerde kilit taşının kullanıldığı bölümde akantus yaprakları, içteki kemerde de aynı bölümde istiridye kebuğu motifi işlenmiştir. Bunun altında yer alan son kemerde ise ilk kemerdeki gibi akantus yaprakları işlenmiştir. Ortada yer alan istiridye kebuğu motifinin köşelerinde ise Cezayirli Hasan Paşa'nın bütün çeşmelerinde olduğu gibi onu stilize eden gemici feneri motifleri bulunmaktadır. Kitabenin bulunduğu orta bölüm, düşey bir silmeyle iki bölüme ayrılmıştır. Bu silme vazodan çıkan çiçek kabartmaları ile bezenmiştir. Kitabe ile saçağın arasında kalan üst kesime üç tane gemici feneri kabartması yerleştirilmiştir. Ortadaki fener diğerlerinden daha büyüktür.

Son onarımlarda koyu yeşile boyanan kitabenin metni "Safi" mahlaslı bir şaire aittir. Sülüs hattı "Laz Ömer" lakaplı hattat Trabzonlu Ömer Vasfı Efendi'ye (ö.1824) ait olan manzum kitabenin 1781 tarihli metni aşağıdaki gibidir.

" Eyledi bir çeşmesârı muslimîne yadigar"
 "Kapudan Gazi Hasan Paşa Vezir-nâmdâr"
 Nef'i sârı hayri câri itmege sa-y eyleyüb
 Buldu zezem gibi bir âb-ı Latif û hoş güvar
 İçene sahha û icrâ idene ecr-i cezîl
 Sahibü'l hayri ide Hak devletinde ber-karar
 Katre-veş nokta döküp tarihini Safi didim
 Çeşme-i mergub-ü ra-nadır bu şehver-ı

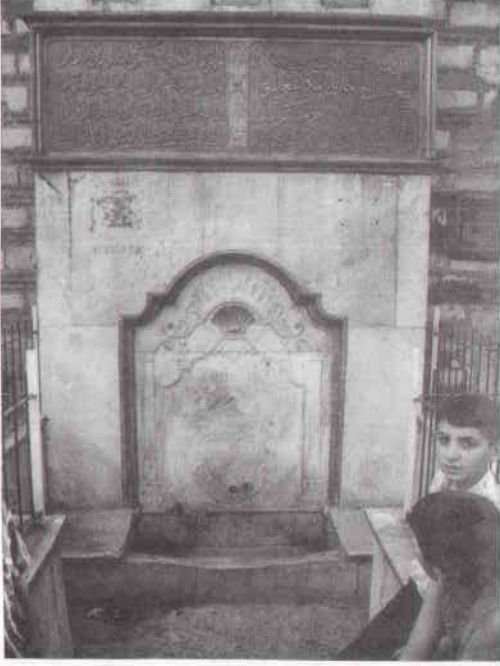
Çeşme cephesinin sağ tarafında hazne duvarına monte edilmiş ve Paşa'nın bütün çeşmelerinde bulunan panoda bulunan metin aşağıdaki gibidir.

Ber-mûceb-i vakfiye bu çeşmede
Saka gediği yoktur.

Günümüz Türkçesine Çevrilişi ;

Vakfiye şartları gereği bu çeşmede
Saka gediği çalışmayacaktır.

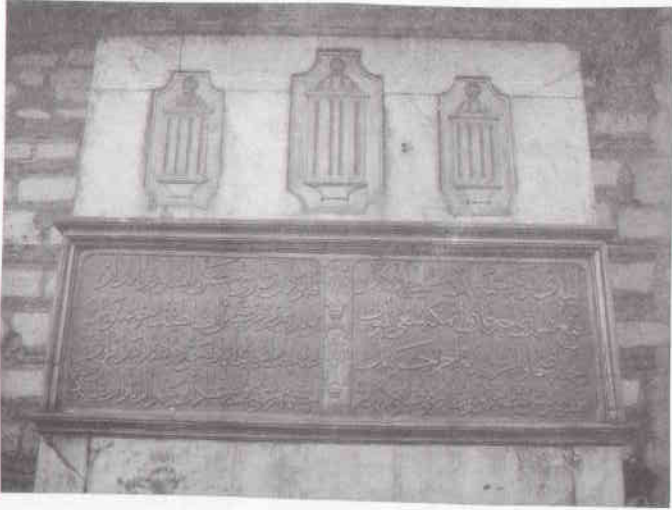
KAYNAKÇA : *Tanışık* , II , 135 ; *Tasu* , 66 ; *İKSA* , III , 1372 ; *Egemen* , 346 ; *Tanman, Baha* ,
"Cezayirli Hasan Paşa Çeşmesi" ; *TV-İSTA* , İst. 1994. II , 425 ; *Özdeniz* , 226.

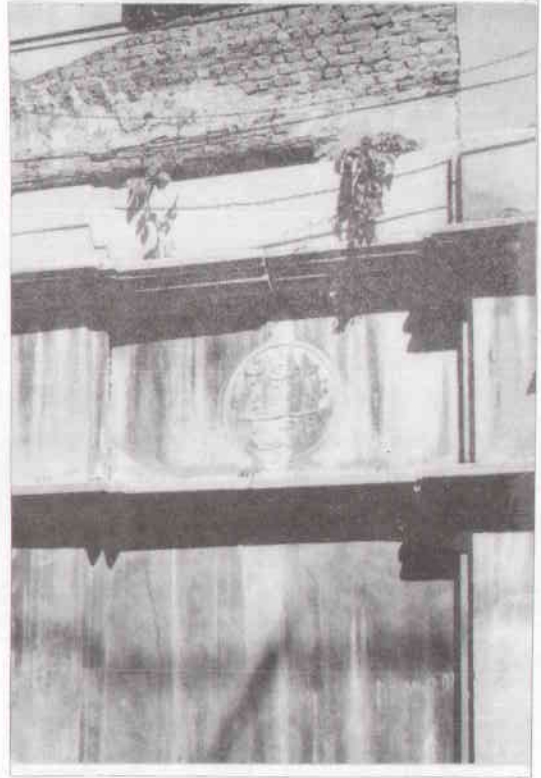
Resim Nu.: 116
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi III.

Resim Nu.: 117
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi III.

Resim Nu.: 118
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi III.

Resim Nu.: 119
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi VII.

CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA ÇEŞMESİ IV.

1782

Bedrettin Mahallesi'nde, Bahriye Kışlası önünde yer almaktaydı.

1782 yılında Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa (ö.1790) tarafından yaptırılmıştır.

Tanışık'a göre Bahriye Caddesi düzenlenirken kaldırılmıştır. Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın semtte yaptırmış olduğu hayır eserlerinden biri olan bu çeşme, sütun biçiminde dört köşe mermerden yapılmıştır. Çok kısa olan çeşme kitabesinin metni *Tanışık'ta* aşağıdaki gibi verilmiştir.

Sahibü'l-hayrât
Kapudan-ı Deryâ Cezâyirli Gâzi
Hasan Paşa

1197

Günümüz Türkçesine çevriliş:

Bu hayır eserinin sahibi
Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi
Hasan Paşa'dır.
1782

HALİL HAMİD PAŞA ÇEŞMESİ I.

1783

Sadrazam Burdurlu Halil Hamit Paşa (ö.1784) tarafından yaptırılan ve günümüze gelmeyen çeşme hakkında *Taksim Ve Hamidiye Suları'nda*, 1930 yılında Muhittin Mahallesi'nde, Fırın Sokağı'nda (bugünkü Hacı Hüsrev Mahallesi) bulunduğu ve harap durumda olduğu belirtilmektedir. Ortadan kalkmış olup özellikleri bilinmemektedir.

KAYNAKÇA : *İSTA* , VII , 3860 ; *Çeçen* , 67 ; *Özdeniz* , 203.

CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA ÇEŞMESİ V. (KIŞLA CAMİİ ÇEŞMESİ)

1784 - 1990'lar

Bedrettin Mahallesi'nde, İskele Caddesi üzerinde, günümüzde Kuzey Deniz Saha Komutanlığına bağlı olan Kalyoncular Kışlası'nın içerisinde bulunan aynı adlı caminin cümle kapısının sağ tarafındaki yan duvarının üzerinde bulunmaktadır.

Çeşme Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından kışla içersinde yaptırılan caminin ibadete açılmasından sonra 1784 yılında yaptırılmıştır.

Tek parça mermerden yontulmuş bir ayna taşından ibarettir. Yüzeyi silmelerle üç bölüme ayrılmış olup barok tarzda kıvrımlar ve bitkisel silmelerle süsleme sağlanmıştır. Ortada yer alan bölümde, istifli ve aynalı (müsennâ) olarak yazılmış bir hadis-i şerif bulunmaktadır. Mermer üzerine kabartma tekniğiyle yazılan bu kompozisyon bir aslan yüzü şeklindedir. Bu kompozisyon Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın devamlı yanında dolaştırdığı ehlileştirilmiş arslanını sembolize eder. Ayna taşının üzerinde musluk takılı ve çalışır durumdadır. Haznesi caminin içinde bulunmaktadır. Üzerindeki kitabenin metni şöyledir.

Men yeftehû bâben el-mûminî ne yeftehu'llâhu

lebû işrîne bâben min ebvâbî-l-cenne

Sadaka Rasulullah

1199

Günümüz Türkçesine çevrilişi:

Kim müminler için bir kapı açarsa ; Allah da o kimse için Cennette on kapı açar.

Allahın elçisi doğru söyledi.

1784

KAYNAKÇA : *Hadika* , II , 28 ; Polat M. , *Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa*, İst. 1984 , 52 - 88 ; Egin E. , " Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camii " , *TV.İSTA* , II , İst. 1994 , 25 ; *Özdeniz* , 235 - 236 .

CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA ÇEŞMESİ VI.

1785

Cami-i Kebir Mahallesi'nde , Cezayirli Mektebi Sokağında bulunmaktadır.

Taksim suyu şebekesine bağlı olan çeşme, 1785 yılında Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Günümüzde suyu akan çeşme kesme taştan, Barok üslupta ve kare gövdeli olarak yapılmıştır. Tamamen mermer olan çeşme yüzeyinin sağ ve sol tarafında bulunan birer sütunce cepheyi sınırlandırmaktadır. Osmanlı Barok üslubunda çalışmaların görüldüğü ayna taşı cepheden geri çekilerek iç içe geçen silmelerle dikdörtgen bir çerçeve içersine alınmıştır. S ve C kıvrımları ile bezenen ayna taşının dıştaki kemerinin üstüde gemici feneri motifleri bulunmaktadır. Dikdörtgen ayna taşının kenarlarında bulunan pilastrlar S kıvrımlı bir kemerle birbirine bağlanmıştır. Bunun altında bulunan kemerde de aynı form korunmuştur. Üstteki kemerde akantus yapraklarından oluşan motifli kilit taşının yerini, bu kemerde gemici feneri motifi almıştır. Musluğun bulunduğu alanı sınırlayan üçüncü kemer ise üstteki kemer gibi akantus yapraklarından oluşmuş kilit taşı ile sınırlandırılmıştır. Üst örtüsü düz şah olan çeşme yol seviyesinin altında kalmıştır. Cephedeki sütuncelerin üzerinde yatay bir kornişin çevrelediği iç bölümde çatık kaş kemerciklerle sonuçlanan istifli sülüs hatla yazılan manzum kitabe hattat "Laz Ömer" lakaplı *Trabzonlu Ömer Vasfi Efendi* (ö:1824) tarafından yapılmıştır. Kabartma tekniği ile yapılan bu mermer kitabenin metni aşağıdaki gibidir.

Bihamdi'llah kıldı cûybâr-ı himmet-ı icra
Yine ol bahr-î cûd-ı mekremet Gazi Hasan Paşa

Safâ-yı meşrebinden sû-be-sû hey hayr-ı câriye
Müdâm etmekde meyl ol âsaf-ı mümtaz-u müstesna

Bina etdi mahallinde bu zib â çeşmeyi gâyet
Seref yâb oldı cârî olmasıyla kışlanın hakkâ

Tutar bası berâber mekteb-ı pâki eder işrâb
Bu remzi kim olur tâzime Kurân-ı Azım icrâ

Revân oldukça âbı Lülesinden sahibül-ü'l hayrun
Duâ-yı devletin anlar Lisân-i hâl ile gûyâ

Okur târihini su gibi ezber hâme-i ihyâ
Mükemmel çeşme-i dil cudan iç ma afiyet bûdâ

1200

Günümüz Türkçesine çevrilişl,

Tanrıya şükür, yüce cömertlik denizi olan
Gazi Hasan Paşa himmet ırmağını akıttı

O seçkin ve müstesna insan,yaratılışındaki âlicenaplık
gereği her nerede bir hayır varsa el atmaktadır.

Bu süslü çeşmeyi yerli yerinde gayet güzel bina etti
İşin gerçeği, bu çeşmenin akmaya başlamasıyla birlikte kışlada bir şeref buldu

Buradaki mektep onu başıyla beraber tutup içer nitekim
bunun hikmetini layıkıyla yalnızca yüce Kur'an yerine getirebilir.

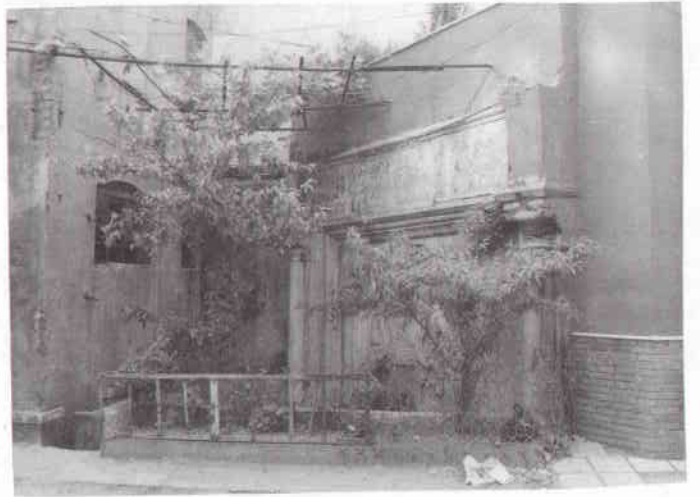
Çeşmenin lülesinden su aktıkça anlaşılır ki güya hal diliyle
hayır sahibinin ikbâl ve iyi talibine devamlı duada bulunur

İhya'nın kalemi o çeşmenin tarihini su gibi ezbere okur ;
Gönüllerin istediği bu mükemmel çeşmeden su iç , "afiyet olsun".

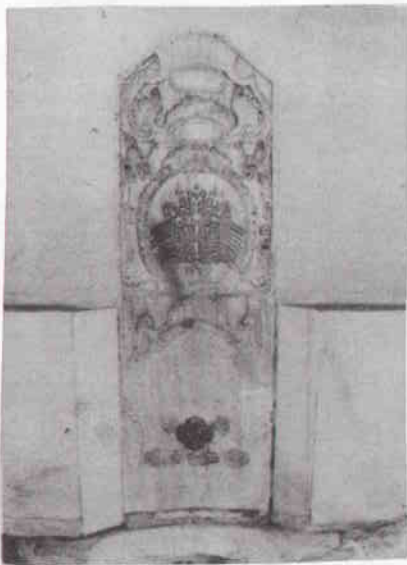
**Kaynakça : Tanışık , 247 ; Çeçen , 87 - 88 ; Tanman , M. Baha "Cezayirli Hasan Paşa
Çeşmesi", TV.İSTA , II , İst. 1994, 425 ; Özdeniz , 246.**

Resim Nu.: 120
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi VI.

Resim Nu.: 121
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi VI.

Resim Nu.: 122
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi V.

CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA ÇEŞMESİ VII.

XVIII. yy. 4. çeyreği

Cami-i Kebir Mahallesi'nde, Medrese Sokağı'nda bulunmaktadır.

Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa (ö.1790) tarafından XVIII. yy.'ın son çeyreğinde yaptırılmış olmalıdır.

Cepheye egemen olan ampir üslubu, çeşmenin II. Mahmud döneminde yenilenmiş olduğunu gösterir. Cephesi tamamen mermer kaplama olan tesisin üst örtüsü düz çatılıdır. Teknesi ve testi setleri tamamen yolun altında kalan çeşmenin ayna taşı oldukça sadedir. Ayna taşını sağ ve sol tarafında birer tane pilastr çevrelemektedir. Pilastrlar ile aynı sırada yatay olarak silmeli bir oluklu korniş ayna taşı ve kitabenin bulunduğu alan ayırmaktadır. Yatay bir alanda yuvarlak bir madalyon içerisinde yer alan tarihsiz çeşme kitabesini, alt bölümdeki pilastrlarla aynı formda, fakat daha kısa pilastrlar çevirmektedir. Ayna taşı ile kitabeyi ayıran yatay silmeli oluklu korniş, kitabenin bulunduğu bölümün üzerinde bütün cepheyi kaplamaktadır. Kesme taşlar ile inşa edilen ve *Tanişık*'ta çeşmenin cephesinde, "*Ber-mûcib-i vakfiye bu çeşmede saka çalışmayacaktır.*" ibaresinin bulunduğu belirtilmiştir. Bu levha günümüzde yoktur. Ayna taşının üzerinde bulunan talik hatla yazılmış tarihsiz kitabenin metni aşağıdaki gibidir,

Sâhib-ül hayrât Kapudân-ı Deryâ

Cezâyirli Gazi Hasan Paşa

Günümüz Türkçesine çevrilişi:

Bu hayır eserinin sahibi Kaptan-ı Derya

Cezayirli Gazi Hasan Paşa'dır.

KAYNAKÇA: *Tanişık* , II , 247 ; *Egemen* , 352 ; *Özdeniz* , 251 ;

CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA ÇEŞMESİ VIII.

XVIII. yy. 4. Çeyreği

Bedrettin Mahallesi'nde, Tali Sokağı'nda bulunmaktadır.

Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa (ö.1790) tarafından XVIII. yy.'ın 4. çeyreği içinde yaptırılmış olmalıdır.

Paşa'nın diğer çeşmelerine göre farklı bir yapıda ve üslupta yapılan çeşme , günümüze çok değişmiş olarak gelmiştir. Mermer dikdörtgen bir ayna taşından oluşan çeşmenin günümüze sadece, üzerinde silmelerle oluşturulan bir sağır kemerin içinde bitkisel motifler arasında bulunan iki çapa motifinin arasında, karşılıklı olarak iki ayın ortasında sekiz köşeli bir yıldız motifinin işlendiği ayna taşının küçük bir parçası ulaşmıştır. Söz konusu parça mermer bir levhanın içine oturtulmuştur. Suyu akmayan çeşmenin kitabeside yok olmuştur. 1996 yılında Haziran ayı ortalarında Beyoğlu Belediyesi'nin yapmış olduğu sokak düzenlemesi çalışmaları sırasında ortadan kaldırılmıştır.

Tanışık da yer alan "*Ber mûcîb-i vakfiye bu çeşmede saka gediği yoktur*" ibaresinin de bulunduğu levha günümüze ulaşmamıştır. Yine aynı eserde bulunan kitabe metni aşağıdaki gibidir.

Sâhib-ül hayrât Kapudan-ı Derya Cezâyirli
Gâzi Hasan Paşa

Günümüz Türkçesine çevrilişi,

Bu hayır eserinin sahibi Kaptan-ı Derya
Cezayirli Gazi Hasan Paşa'dır.

CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA ÇEŞMESİ IX.

XVIII. yy. 4. çeyreği

Cami-i Kebir Mahallesi'nde, Hasköy Yolu Caddesi üzerinde bulunduğu yerden kaldırılarak Deniz Hastanesi içerisinde duvara montaj yapılmıştır.

Cezayirli Gazi Hasan Paşa (1790) tarafından XVIII. yy.'ın 4.çeyreği içinde yer almaktadır.

Paşanın kendi konağı için yaptırılmış olan çeşme zamanla koruma amacıyla hastane içersine alınmıştır. Gerek tasarımı gerekse de kullanım amacı bakımından bir sokak çeşmesi değildir. Geç dönem konaklarında ve yakınlarında genellikle divanhanelerin duvarlarına monte edilen türde bir ev içi çeşmesidir. Mermerden bir konsol üzerinde, istridye kabuğu motifli kurnanın üstünde yer alan ayna taşından oluşan çeşme barok üslupta yapılmıştır. Ayna taşı, akantus yapraklarıyla dönemin üslubuna uygun şekilde barok süslemelerle ayna taşının üstü ise yelpaze şeklinde bir tepelikle sonuçlandırılmıştır. Ayna taşının iç yüzeyi, süslemelere rparalel gelişen bir silme ile çerçeveslendirilmiştir.

KAYNAKÇA : Özdeniz , 249.

----- o -----

CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA ÇEŞMESİ X.

XVIII. yy. 4. çeyreği

Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın (ö.1790) yaptırmış olduğu ve günümüze gelmeyen bu çeşme hakkında *Taksim ve Hamidiye Suları*'nda 1930 yılında Cumapazarı Mahallesi'nde, Hamam Sokağı'nda bulunduğu ve sağlam olduğu yazılmaktadır. Ortadan kalkmış olup özellikleri tesbit edilememiştir.

KAYNAKÇA : Çeçen , 202 ; Özdeniz , 255.

CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA ÇEŞMESİ XI.

XVIII. yy. 4. çeyreği

Gazi Hasan Paşa'nın (ö.1790) yaptırmış olduğu ve günümüze gelmeyen bu çeşme hakkında *Taksim ve Hamidiye Sular'ında* 1930 yılında Paşadağı Mahallesi'nde Yeldeğirmeni Sokağı'nda bulunduğu ve sağlam olduğu yazılmaktadır. Ortadan kalmış olup özellikleri tesbit edilememiştir.

KAYNAKÇA : *Çeçen* , 202 ; *Özdeniz* , 255.

----- o -----

CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA ÇEŞMESİ XII.

XVIII. yy. 4. çeyreği

Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın (ö.1790) yaptırmış olduğu ve günümüze gelmeyen bu çeşme hakkında *Taksim ve Hamidiye Sular'ında* 1930 yılında Tahtgazi (Küçük Piyale) Mahallesi'nde Dere Sokağı'nda bulunduğu ve sağlam olduğu yazılmaktadır. Ortadan kalkmış olup özellikleri tesbit edilememiştir.

KAYNAKÇA : *Çeçen* , 200 ; *Özdeniz* , 255.

----- o -----

CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA ÇEŞMESİ XIII.

XVIII. yy. 4. çeyreği

Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın (ö.1790) yaptırmış olduğu ve günümüze gelmeyen bu çeşme hakkında *Taksim ve Hamidiye Sular'ında*, 1930 yılında Tahtkale (Küçük Piyale) Mahallesi'nde Acıçeşme Sokağı'nda bulunduğu ve sağlam olduğu yazılmaktadır. Ortadan kalkmış olup özellikleri tesbit edilememiştir.

KAYNAKÇA : *Çeçen* , 202 ; *Özdeniz* , 255.

KAPTAN-I DERYA KÜÇÜK HÜSEYİN PAŞA ÇEŞMESİ

1798

Cami-i Kebir Mahallesi'nde, Bülent Demir Caddesi ile Mutbak Kapısı Caddesi'nin kesiştiği alanda bulunmaktadır.

1798 yılında Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa (ö. 1803) tarafından yaptırılan çeşme bugün kullanılmamaktadır. İki sıra tuğla, bir sıra kesme küfeki taşından (almaşık teknikte) yapılan kare planlı haznenin ön yüzünde bulunan mermer cepheden oluşmaktadır. Teknesi kaldırılmış bulunan çeşmenin ayna taşı dikdörtgen çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Bu çerçevenin içinde yer alan çeşme nişinin lülesi koparılmıştır, Koparılan lülesinin üzerinde yer alan halat motifi basık kemer ile çevrilmiştir. Bu kemer ile nişin üst kısmında bulunan boşlukta üç tane gemici feneri motifi bulunmaktadır. Ortada bulunan motif diğerlerine oranla daha büyük tutulmuştur. Yanlarda bulunan fener motiflerinin altında akantus yaprakları bulunmakta, nişi çevreleyen mermer çerçevede yanlarda ve üstte birer tane gülce motifi yer almaktadır. Saçak ile çeşme nişinin çerçevesi arasında sağ ve sol tarafta birer tane küçük başlıklı pilstarın üzerine oturtulmuş bulunan üçgen alınlığın alt tarafında yer alan yatay bölmede yer alan kitabenin metni aşağıdaki gibidir.

Bahr-ı İhsan-ü mürüvvet Kapudan Pâşâ kim
Yaptı bu çeşmeyi tevrika i'züb mevlâdan
Cevherin beyt ile tarih-i Letafet bahri
Akdı mızâb-ı kemal kalem-i ikyâdan
Mâ-i zezem gibi iç-âb-ı revân-i s'âfi
Hazaneyn aşkına ayn-î Hüseyin Pâşâ'dan

1212

Günümüz Türkçesine çevrilişi:

Bağış ve cömertlik denizi olan Kaptan Paşa ki
Bu çeşmeyi Tanrının yardımı ile yaptırdı.
Mücevher gibi bir beyit ile tarihi
Şair İhya'nın olgun kaleminin ucundan aktı
Hüseyin Paşa'nın çeşmesinden akan bu berak suyu
Hasan ile Hüseyin aşkına zezem niyetine iç.

1789

MIHRİŞAH VALİDE SULTAN ÇEŞMESİ

1799

Hacı Ahmet Mahallesi'nde, Kurtoğlu Sokağı'nda Kurtuluşa giden meydanda bulunmaktadır.

1799 yılında yaptırılan çeşmenin banisi III.Selim'in (1789-1807) annesi Mihrişah Valide Sultan (ö.1825)'dir.

Sekizgen planlı olarak yapılan meydan çeşmesi bugün çok harap durumdadır. Meydanın ortasında çukurda kalmış olan çeşmeyi oluşturan sekizgen haznenin cephesinde yuvarlak kemerli çeşme nişleri bulunmaktadır. Bugün kullanılmayan çeşmede bu nişlerden dört tanesinde suyun aktığı anlaşılmaktadır. Kesme küfeki taş ve tuğlanın kullanıldığı, almaşık teknikte yapılan çeşmede zamanla taşların düşmesi ile tuğla görünüm yapıya hakim olmuştur. Kemerlerin altında, nişleri sınırlayan köşelere kesmeküfeki taşı ile meydana getirilmiştir. Tanışık bu çeşmeyi anlatırken saçaklarının pervaz tahtalarının düştüğünü, örtü sisteminde kiremit örtülü olduğunu söylemektedir. Üzerinde bulunan sülüs hatlı kitabenin metni aşağıdaki gibidir.

Mehd-i Ulyâ-yi Saltanat devletlû inayetlû Valide Sultan aliyyet
üş-şan efendimiz hazretleri Bağçe karyesi kurbünde müceddeden binâ ve ihyâ
Buyurdıkları bend-i cedîdlerinden hasbeten lillâh-i teâlâ iki masura
Mâ-i leziz işbu çeşmeye icrâ içün tâ'yin buyuruldu.

Fi 10 Muharrem 1214

KAYNAKÇA : *Tanışık* , II , 163 ; *Öz* , II , 43 ; *İSTA* , VII , 3866 ; *Çeçen* , 142 ; *Egemen* , 604.

HAZINEDAR FESAHAH USTA ÇEŞMESİ

1807

Küçük Piyale Mahallesi'nde, Bahriye Caddesi ile Taht Kadısı Sokağı'nın kesiştiği yerde bulunmaktadır.

III. Selim döneminde (1789 - 1807) adı geçen padişahın annesi, Mihrişah Valide Sultan'ın (ö.1805) hazinedarı Fesahat Usta tarafından 1807'de yaptırılmıştır.

Çeşme kesme taştan yapılmış olup büyük haznenin önünde yer alır. Teknesi ve ayna taşı mermerdendir. Orijinal lülesinin yerine musluk takılmıştır. Mermer tekne oldukça hasarlıdır. Hasarlı dinlenme setlerinden soldaki alçı malzemeye onarılmış, bu da simetrisinin bozulmasına yol açmıştır. Bir silmeyle dikdörtgen çerçeve içine alınan ayna barok süslemeler ile kaplanmıştır. Ayna taşının iki taraftan (S) kıvrımları taşıyan birer sütunçe ve sütunçelerin üzerinde bezemeli bir kemer bulunmaktadır. Bu kemerin üzerine ise vazodan çıkan akantus yaprakları yerleştirilmiştir.

Ayna taşının üzerinde bulunan kitabenin sağ ve sol kenarlarında yarım daire biçimindeki çıkıntılarda natüralist gül kabartmaları vardır. Sülüs yazıyla yazılan kitabenin metni aşağıdaki gibidir.

Gâzi Sultan Selim Hân Sâlis Hazretlerinin
Vâlideleri Cennetmekân huld-âşiyân merhûme
ve magfurun Lehâ Mihrişâh Valide Sultân
tâbe serâhâ Hazretlerinin Hazinedâr ustaları
Merhume Fesahat Usta'nın ruhiyçün el-Fatiha
fi 10 M (Muharrem) Sene 1222

KAYNAKÇA : *Tanışık* , II , 170 ; *İSTA* , VII , 3860 ; *Egemen* , 285 ; Kargı, H. , "Hazinedar Fesahat Usta Çeşmesi ", *TV-İSTA* , IV , İst. 1994 , 36-37.

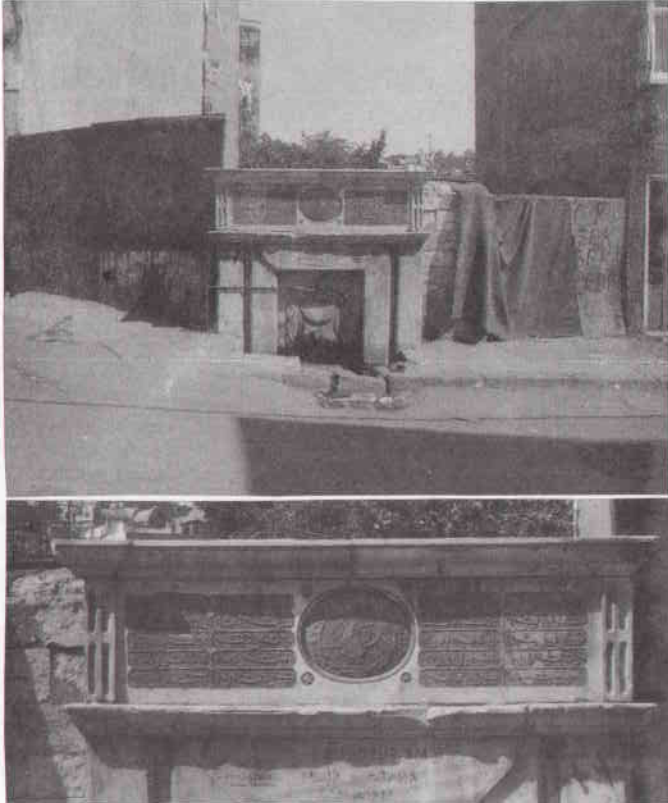

Resim Nu.: 123
Hazinedar Fesahat Usta Çeşmesi - 1995.

Resim Nu.: 124
Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi - 1995.

225

Resim Nu.: 125
Hoşyar Kadın Çeşmesi - 1995.

II. MAHMUD ÇEŞMESİ I.

1830

Sururi Mehmet Efendi Mahallesi'nde, Hasan Çelebi Mescidi (Emin Bey Camii) yakınında yer almaktaydı.

II. Mahmud (1808-1839) tarafından 1830'da yaptırılmıştır.

Tanışık'ta yer alan fotoğrafta almaşık örgülü beşik tonozlu bir hazne ile üç yatay bölüme ayrılmış ayna taşı görülür. Musluğun yer aldığı alt bölüm yanlardan pilastriar ile kuşatılmış, orta bölüme kitabe, üst bölüme de beyzi bir madolyon içine II. Mahmud'un tuğrası yerleştirilmiştir. Metni Rif'at Hüseyin Efendi'ye ait olan kitabenin tarih beyti şöyle imiş.

Rifatâ dil verse tarihe sezâ mâ-i hayat

Adl-i Han Mahmud âb-ı lütfu icrâ eyledi

1246

KAYNAKÇA : *Tanışık* , II , 180 ; *İSTA* , VII , 3864 ; *TV-İSTA* , VIII , 280.

II. MAHMUD ÇEŞMESİ II.

1837

Sururi Mehmet Efendi Mahallesi'nde, Keramet Sokağı ile Kasımpaşa Mevlevihane Sokağı'nda bulunan Kasım Paşa Mevlevihanesi'nin avlusundaki Sarnıcın karşısında yer almaktaydı.

Tanışık'ta yer alan fotoğrafta çeşmenin mermerden kare kesitli bir sütun şeklinde olduğu görülür. Cağaloğlu'nda 1840 tarihli II. Mahmud Çeşmesi ile Eyüb Bostan İskelesinde 1858 tarihli Hüsrev Paşa Çeşmesi ile aynı özelliklere sahiptir. Kitabesinin son iki beyti *Tanışık'ta* şöyle verilmektedir.

Oldu Nâfi bu iki mura misâl-i neyyireyn

Cevher-i târihe revnak bahş-i Ferr-ü-itibar

Kıldı Mahmud Han ihya aşkına yahu su iç

1253

Aşkola hakkaâ ki ra'nâ şu muanven çeşme-sâr

1253

KAYNAKÇA : *Tanışık* , II , 186 ; *İSTA* , VII , 3864 ; *Egemen* , 532 ; *TV-İSTA* , VIII , 280.

HOŞYAR KADIN ÇEŞMESİ

1840

Hacı Ahmet Mahallesi'nde, Kurtuluşa çıkan Kurtoğlu yokuşu Sokağı'nda bulunmaktadır.

II. Mahmud'un ikinci kadını Hoşyar Kadın (ö.1859) tarafından kendisinden önce ölen kızı Mihrimah Sultan'ın (ö.1838) ruhu için yaptırılmıştır.

Kesme taşlı geniş bir haznenin önünde tamamı mermer kaplamalı olarak yapılmış olan çeşmenin teknesi ve tekne setleri yol seviyesinin biraz altında kalmakla birlikte halen kullanılmaktadır. Yanlarında pilastrların kuşattığı dikdörtgen ayna taşı zigzaglı bir silme ile çerçevelenmiş, üst kısmı perde kıvrımları ile süslenmiştir. İki yanda yivli pilastrlar, alta ve üstte silmeler ile kuşatılmış olan kitabenin ortasında çelenkler ile çevrili beyzi bir madalyon içinde Abdülmecit'in tuğrası bulunmaktadır. Talik hatlı kitabenin metni aşağıdaki gibidir.

Şeyhinşeh-i huld aşıyan
 Arayış-i bağ-ı cinan
 ol şah-ı felek behmin
 İffet ferru ismet güzün
 İkinci kadını hemin Hoşyar-ı hayrât numa
 Canparesi zîb-ı naim
 Mustağrak-ı lütf-ı rahim
 Ol mihrimah Sultan kim
 Etmiş idi azm-ı beka
 Olmuştu çeşme hak sar
 Validesi iffet şiar
 Ruhu için edip imar
 tecdid ile kıldı bina
 Oldu huruf cuû
 Tarih-i itmamı zehi
 Hoşyar Kadın ihyasıdır.
 Zemzem gibi ayn-ı safa
 1840

HAMİDİYE ÇEŞMESİ

1890

Cami-i Kebir Mahallesiinde, Kızılay Meydanı'nda bulunmaktadır.

Kare bir kaide üzerinde yukarıya doğru daralan Nişantaşı şeklindeki bu çeşme 1890 yılında II.Abdülhamit tarafından yaptırılmış olmalıdır. Üzerindeki kitabede "Hamidiye Çeşmesi 1306" yazısı bulunmaktadır.

KAYNAKÇA : *Çeçen* , 183.

----- o -----

KULAKSIZ ÇEŞMESİ

?

Kulaksız Mahallesi'nde, Kulaksız Caddesi ile Kasımpaşa Kabristanı Sokağı'nın kesiştiği alanda, Kulaksız Ok Spor Kulübü binasının altında bulunmaktadır.

İki yüzlü olan çeşme son derece basık oranlara sahiptir. Alt kesimi küçük moloz taşlarla, üst kesimi daha iri kesme taşlarla, nişin yuvarlak kemerleri ise tuğla ile örülmüş ve sıvanmıştır.

Kemerlerin yarısına kadar toprağa gömülü olan çeşme 1995'te belediye tarafından ortaya çıkarılmış ve onarıma alınmıştır. Kitabesi bulunmayan, kaynaklarda da adı geçmeyen bu çeşmenin tarihi ve banisi bilinmemektedir. Ancak kemerlerinin yuvarlak olmasından hareketle XVIII.yy. II. yarısına yada XIX.yy.'la ait olduğu varsayılabilir

Resim Nu.: 126
Hamidiye Çeşmesi - 1996

Resim Nu.: 127
Kulaksız Çeşmesi - 1996

Resim Nu.: 128
Piyale Paşa Su Terazisi - 1996

Su Terazileri

PİYALE PAŞA SU TERAZİSİ

?

Kaptan Paşa Mahallesi, Baruthane Caddesi üzerinde bulunmaktadır.

Osmanlı Mimarlığındaki yukarıya doğru gittikçe daralan kare planlı su terazilerinin pek çok örneğinden biridir. Almaşık örgülüdür. Yapı hakkında yeterli bilgi tesbit edilememiştir.

Ayazmalar

AYA NİKOLA AYAZMASI

1932

Sururi Mehmed Efendi Mahallesi'nde, Bahriye Caddesi üzerinde, Sururi İlkokulu'nun bahçe duvarının önünde bulunmaktadır.

Harap durumdaki ayazmanın giriş kapısının üzerindeki yazının dışında ayazma olduğuna dair herhangi bir iz kalmamıştır. Kare mekanlı bir oda haline getirilen yapının Ayazma ile ilgili bütün detayları ortadan kaldırılmıştır. *İSTA*'da 1932 yılında yapıldığı yazılmaktadır. Bununla birlikte yapıldığı tarihte kazı sırasında ortaya çıkan Savatin oğlu Theoklistos'un mezar kitabesi ile Aya Nikola'nın ikonası yerinde yoktur.

KAYNAKÇA :Göktürk, H., "Ayios Nikolaos Ayazması" *İSTA*, III , 1579

----- o -----

AYA PARASKEVİ AYAZMASI

?

Bedrettin Mahallesi'nde, Söğütözü Sokak'ta 24 numarada bulunmaktadır.

İSTA'da 1947 yılında açık olduğu ve bir bostanın sınırları içinde bulunduğu belirtilen ayazma bugün tamamen kapalıdır. Baston ise odun vekömür deposu olmuştur.

KAYNAKÇA :Tolga,O., "Ayia Paraskevi Ayazması" *İSTA*, III.1545.

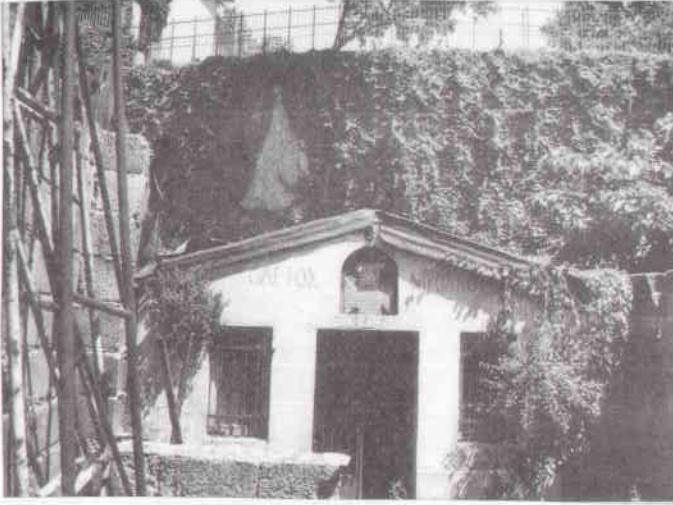
----- o -----

AYA PANURİS AYAZMASI

?

Hacı Ahmet Mahallesi'nde Teşrifatçı Sokak'ta bulunmaktadır.

Tarihi gelişimi hakkında yeterli bilgi bulunmayan Ayazma günümüzde sürekli olarak kapalı kalmaktadır.

Resim Nu.: 129
Aya Nikola Ayazması - 1996.

Resim Nu.: 130
Aya Nikola Ayazması.

Resim Nu.: 131
Aya Paraskevi Ayazması - 1996.

Sarnıçlar

ŞİŞHANE SARNICI**VI. yy.**

Bedrettin Mahallesi'nde, Evliya Çelebi Caddesi ile Refik Saydam Caddesi'nin kesiştiği alanda yer almaktaydı.

1968 yılında Kanser Hastanesi'nin temel kazısı yapılırken ortaya çıkan bu tesis incelemeler yapıldıktan sonra ortadan kaldırılmıştır.

İnşa özelliklerinden VI. yy. tarihlenen yapının dikdörtgen planlı sarnıcın duvar örgüsü tuğla malzemeden, sütunları Marmara adası mermerindedir. Beş tanesi sağlam olan bu sütunların gövdeleri birbiri üzerine oturan iki parçadan oluşmaktaydı. Sütun kemerleri yan duvarlarda fayanslarla desteklenen sarnıcın üstü pandantifli kubbelerle örtülmekteydi.

KAYNAKÇA : TV-İSTA , VIII , 422.

Hastaneler

BAHRIYE MERKEZ HASTANESİ

1827

Kadı Mehmet Efendi Mahallesi'nde, Bahriye Hastanesi Yokuşu ile Hasköy Yolu Caddesi'nin üzerinde bulunmaktadır.

İlk olarak 1827 yılında Sahhaf Muslihiddin Mescidi'nin yakınında ahşap bir binada hizmete açılmıştır.

Hastanenin denize dolayısıyla tersaneye uzak olması tersanede çalışan ve askeri hizmette bulunan subayların burdan yararlanmalarını engelliyordu. Bu yüzden 1850 yılında, denize daha yakın bir alanda bulunan ve 1838 yılında inşa edilen Bahriye Mektebi binasına taşınmıştır. İlk hastane 1882 yılında yıktırılmıştır. 1833-1856 yılları arasında Kırım Savaşı'nda yaralanan Fransız askerlerinin tedavisinde kullanılmak amacıyla Fransız kuvvetlerin emrine verilmiştir. 1866 yılında hastanenin yakınında bulunan Kaptan Muhtar Paşa'nın konağı hastaneye eklenmiştir. 1897 yılında eczacı ve cerrah yardımcısı yetiştirmek amacıyla hastane içinde Eczacı ve Tımara Sıbyan Mektebi açılmıştır. 1908 yılında Bahriye Nazırı Bozcaadalı Hasan Paşa tarafından yapının Kulaksız yönüne, 1910 yılında ise Beyoğlu tarafına yeni binalar eklenmiştir. 1929 yılında tersane ve donanmanın gölcük'e taşınması nedeniyle 1931'de hastane de Gölcük'e taşınmıştır. 1934 yılında yeniden Kasımpaşa'ya taşınarak Deniz Müsteşarlığı emrine verilmiştir. Bu tarihten sonra İstanbul Deniz Hastanesi adını almıştır. 1929 yılında başlatılan ve 1939'da biten büyük onarımla yatak sayısı 500'e çıkarılmıştır. Sırasıyla 1943, 1962, 1965 ve 1971 yıllarında eklemeler yapılarak kapasitesi ve çalışma alanı genişletilmiştir.

İmaretler

GÜZELCE KASIM PAŞA İMARETİ**1533**

Cami-i Kebir Mahallesi'nde, Bahariye Caddesi üzerinde bulunan Güzelce Kasım Paşa Camii'nin (Cami-i Kebir) yakınında bulunmaktaydı.

1533 yılında Cami, Medrese ve Hamam ile birlikte Anadolu ve Rumeli Beylerbeyi Vezir Güzelce Kasım Paşa (.1533) tarafından yaptırılan imaret günümüze ulaşmamıştır. Yapı hakkında yeterli bilgi tesbit edilememiştir.

KAYNAKÇA : *Evliya*, II, 97 ; *Hadika*, II, 2 ; *Mir'at* , 499-502.

Muvakkithaneler

KASIMPAŞA MUVAKKİTHANESİ

XX. yy. 1. eyreği

Cami-i Kebir Mahallesi'nde, Bahariye Caddesi üzerinde Güzelce Kasım Paşa Camii avlusunun güneybatı tarafında bulunmaktadır.

Kimin tarafından ve ne zaman yaptırıldığı tam olarak bilinmemesine karşın I.Ulusal Mimarlık üslubundaki sivri kemerli pencerelerden muvakkithanenin XX. yüzyılın ilk çeyreğinde yaptırıldığını söylemek mümkün olabilir.

Cami, türbe ve dinsel amaçlı yapılarda saatlerin ayarlandığı, namaz vakitlerinin belirlendiği ve sadece Türk Mimarisi'nde uygulanan, kendine özgü mimariye sahip mekanlardan biri olan Kasımpaşa Muvakkithanesi, nde ve arkada dörder tane, yanlarda ikişer tane sivri kemerli yüksek pencere ile aydınlatılmıştır. Küçük bir oda olarak avlu duvarının bir köşesinde bulunmakta ve kullanılmamaktadır. Yapı kırma bir çatıyla kaplıdır.

KAYNAKÇA; Servet, Belgin, *İstanbul Muvakkithaneleri*, İ..E.F.Yayınlanmamış Sanat Tarihi Lisans Tezi,İst. 1976.

***Resmi İdari
Yapılar***

BAHRİYE NEZARETİ BİNASI

1869

Cami-i Kebir Mahallesi'de Hasköy Caddesi'nin üzerinde bulunmaktadır.

Sultan Abdülaziz tarafından uygulanan donanmanın yeniden yapılanması politikasına bağlı olarak daha önce burada bulunan divanhanelerin bulunduğu alanda inşa edilmiştir. Günümüzde Kuzey Deniz Saha Komutanlığı olarak kullanılan yapıda 1877 yılında İstanbul Konferansı toplanmıştır. 1924 yılında ise Türkiye ile İngiltere arasında sorun olan Musul'un konumunu belirlemek için düzenlenen görüşmelerin burada yapılması yapının tarihsel önemini arttırmaktadır.

Daha önceki Divanhanelerden farklı olarak denize çakılan 7000 kazık üzerinden elde edilen alanda, mermer bir avlu etrafında bodrum, zemin ve bir kattan meydana gelen kâgir bir yapıdır. 1868 yılında temeli atılan bina 1869 yılında bitirilmiştir. *Afife Batur*'a göre yapının mimarı Serkis Balyan'ın olması olasıdır. Buna karşın İstanbul Deniz Müzesi Müdürlüğü'nün araştırmalarına göre yapı 1864 yılında Anastas Kalfa tarafından yapılmıştır. (25)

Bahriye Nezareti Binası, denize dik ve paralel iki eksen üzerinde birbirinin aynı plan ve cephelerden meydana gelmiştir. Kareye yakın dikdörtgen bir yapıdır. Tasarım bakımından Osmanlı geleneğindeki orta avlulu klasik plan şeması kullanılmıştır.

Orta avlu tasarımı, ölçü, oran ve işlev bakımından benzerlikler taşımasada özellikle XIX.yy.'da Batı Avrupa kentlerinde, kamu yapılarında sıkça uygulanan bir tasarımdır. Üstü camla kaplı olan bu avlu yirmişer sütundan oluşan iki katlı bir revak ile çevrili geniş bir alandan meydana gelmektedir. Ortada bulunan küçük sekizgen mermer şadırvan yapıya batı etkilerinden uzaklaştırarak islam geleneğine yaklaştırmaktadır. Zemin kattaki sütunlarda kullanılan Magrib (Kuzey Afrika) kökenli basık at nalı biçimindeki kemerler yapıda dekoratif elemanlar olarak islam etkisini göstermektedir. Bu tür çalışmalar XIX. yüzyıl içinde oryantalizm modası çerçevesinde sıklıkla uygulanmıştır. Zemin kattaki sütunlar bu kemerlerle birleştirilmiş, ve geniş bir korniş ile tamamlanmıştır. Sütunlar bir ayaklık üzerinde yükselmektedir. Sütun başlıkları stilize bitkisel motifler ile bezenmiştir. Sütun başlıklarının üzerinde yer alan dikdörtgen parçanın üzerinde, korniş sırasında yatık bir dikdörtgen daha gelmekte, bunun üzerinde ise üst kat sütun dizisinin ayaklık bölümü bulunmaktadır. Bu üç dikdörtgen parça avlunun ana öğelerinin dışında tamamen dekoratif öğeler olarak tasarlanmıştır. Dekoratif öğeler korkuluklarda sekiz köşeli panoların kullanımında da görülmektedir. Avluyu çevreleyen sütun dizisi üst sırada bir mukarnas kornişle dört taraftan bölümü çevirmektedir.

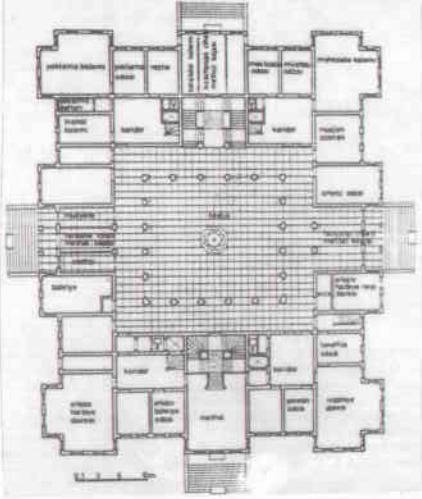
Dışardan yapının birbirinin benzeri olan dört cephesi bulunmaktadır. Bütün cephelerde hareketlilik pencere düzenlemeleriyle sağlanmıştır. Pencere uygulamalarında kullanılan farklılık yapının bütününde plastik etkileşimi sağlamaktadır. Eksende bulunan pencereler orta avluda bulunan pencereler gibi at nalı şeklindediler. Köşe çıkmalarındaki pencereler üçgen kemerli ikili gruplar halinde tasarlanmıştır.

Bu üçgen kemerli pencere grupları, dönemin mimari çalışmalarında cephe mimarisine getirilen yenilik açısından önemlidir. Ara pencereler ise dilimli Magrip-Endülüs etkili kemerlerle belirtilmiştir. Bu pencereler pilastrların çevirdiği panolar içine yerleştirilmiştir. Bu çalışma şekli cephe düzenlemesinde pilastrlar ve panolarla ileri, geri çıkma ve çekmelerle hareketlilik sağlanmaktadır. Oldukça geniş ve taşkın bir saçak kornişi cephenin üst bitimini vurgular.

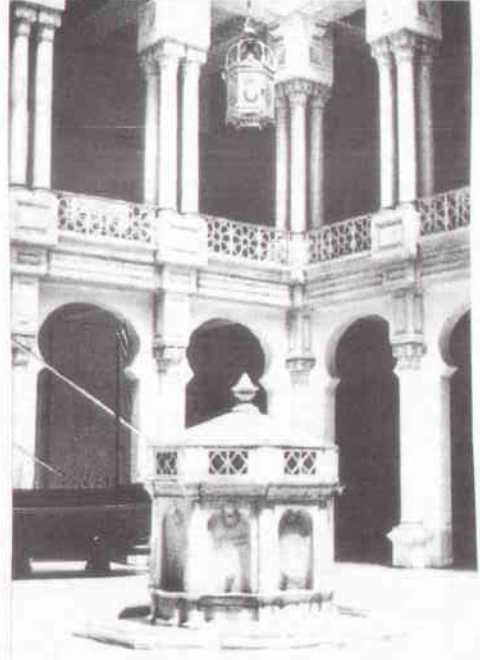
Yapının bu dengeli geometrik tasarımı bezemede de kendini göstermektedir. En zengin bezeme deniz tarafındaki komutanlık bölümünde görülmektedir. Bu bölümde yer alan giriş holünün duvarları panolara ayrılmış bu panoların içlerinde de kalem işi çalışmalar yapılmıştır. Tavanda geometrik bölümleri içleri neo klasik motiflerle doldurulmuştur. Üst kat deniz bölümü komutanlık makamı olarak düzenlenmiş ve buradaki mobilyalar korunmuştur. Geometrik şekilli bezeme burada altın yıldız çalışmalarla desteklenmiştir. Buradaki geometrik çalışmalar sekizgen, altıgen, beşgen, üçgen, yıldız gibi motiflerden oluşmaktadır. Genelde T şeklinde olan odaların duvarlarında ve tavan göbeklerinde naturalist çiçek ve manzara resimlerinin işlendiği görülmektedir.

Yapıda kullanılan mobilyalar ve tabloların bir kısmı İngiltere'den sağlanmıştır. Yapının içinde bulunduğu geniş bahçeyi çevreleyen demir korkuluklar 1886 yılında eklenmiştir. Hünkâr dairesinde bulunan 1898 tarihli 134 m²'lik Hereke halısı 1979 yılında bu bölümde çıkan yangın sonunda kısmen yanmış, onarımı olanaksız oluncada hurdaya çıkarılmıştır.

KAYNAKÇA : "Kasımpaşa Tarihi", *Deniz Kuvvetleri Dergisi* , S.498, İst. Temmuz 1977 , 30 ;
Kuzey Deniz Komutanlığı Binası Yapı Özelliği ve Tarihçesi ; K.D.S.K. Yayını ,
İst. 1989 ; Batur , Afife , " Bahriye Nezareti Binası " , *TV.İSTA* , I, 1993,
549 - 551

Plan : 8
Bahriye Nezareti Binası;
Birinci kat planı.

Resim Nu.: 132
Bahriye Nezareti Binası;
Havuzlu avlu.

Resim Nu.: 133
Bahriye Merkez Hastanesi ile Camialtı Tersanesinin bir bölümü.

Askeri Yapılar

CEZAYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA KIŞLASI (Kalyoncular Kışlası)

1782-1882 - 1950 - 1966

Bedrettin Mahallesi'nde, Bahariye Caddesi, Havuz Kapısı Caddesi ile H.Değirmen Sokağı'nın kesiştiği alanda yer almaktadır.

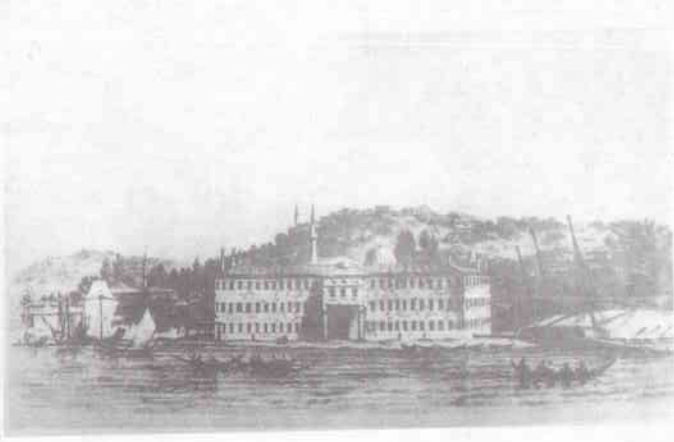
1782 yılında Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından denizci askerlerinin sistemli bir şekilde eğitilmesi amacıyla yaptırılmıştır. Bu tarihten önce donanmanın devamlı askeri olmayıp yalnızca seferlerden önce belirli yerlerden toplanan ve "*taşralı neferât*" olarak adlandırılan kalyoncu askerlerine de görev verildi. Görevden dönen askerler Galata'da bekar odalarında düzensiz bir şekilde kalırlardı. Cezayirli Hasan Paşa düzenli deniz ordusunun oluşması amacıyla burada bir kışla ile birlikte bir de cami yaptırmıştır.

Kışla Osmanlı yönetiminin batılılaşma sürecinde dönemin mimarlık eserlerinde uygulanan Barok üslupta yapılmıştır. İstanbul'da yaptırılan modern kışla binalarının ilk örneği olması ve daha sonra yapılacak olan ortası avlulu dikdörtgen planlı şemanın ilk uygulaması olması ayrı bir önem kazandırmaktadır.

Bina 160 odalı, yarı kârgir, üç katlı olarak inşa edilmiştir. Deniz ve kuzey cephelerinde mermer oymalı birer giriş kapısı bulunmaktadır. Bu giriş kapılarının üzerinde bulunan odaların deniz tarafında bulunanı "*Kasr-ı Hümayun*", Kuzey cephesinde bulunanı ise "*Misafir Köşkü*" olarak adlandırılmaktadır. Kapı cephelerinde bir kaide üzerinde yükselen sütunları dekoratif bileşik kemer, barok üslupta "S"ve "C" kıvrımlarından meydana gelmektedir. Asıl girişin dört sütunla taşınan bir çıkma ile donatılması masif görünümlü cephenin hareketliliğini sağlamıştır. Böylelikle asıl giriş vurgulanmıştır. Dış cephede bulunan pencereler dikdörtgen olarak düzenlenmiştir. Buna karşılık avluya bakan cephede dört yandan avluyu çeviren üç katlı koğuşlar yuvarlak kemerli pencereler ile aydınlık kılınmıştır. Avluda kışla ile birlikte yapılan cami ve çeşme yer almaktadır, orijinal yapıda kiremit olan kırma çatı da sonraki onarımlarda değiştirilerek çinko kaplanmıştır. Bu onarımlarda kışla ile camiyi birleştiren köprü'de ortadan kaldırılmıştır. XIX. yy.'a tarihlenen bu onarımda ampir üslup egemen olmuştur. Ampir üsluptaki kuş evleri 1950'li onarımda kaldırılmıştır. Giriş kapısının üzerinde bulunan "*Kasr-ı Hümayun*" odası ile birlikte bütün pencere ve kapı oranları 1950'li onarımda günümüzdeki şeklini almıştır.

KAYNAKÇA : Polat. M , *Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa* , İst. 1989 , 52 - 65 ;

Ayşe Yetişkin Kubilay , "*Kalyoncular Kışlası*", *TV-İSTA*, IV , İst. 1994, 401.

Resim Nu.: 134
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Kışlası - 1783

Hilair

Resim Nu.: 135
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Kışlası;
Deniz tarafındaki girişin ve üzerindeki
Kasr-ı Humayun odası.

Resim Nu.: 136
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Kışlasının giriş bölümü.

Resim Nu.: 137
Cezayirli Gazi Hasan Paşa Kışlası;
Orta avludan görünümü.

Saraylar

PIYALE PAŞA SARAYI

XVI. yy. II. yarısı

Kaptan Paşa Mahallesi'nde, Piyale Paşa Camii yakınında yer almaktaydı.

Kaptan-ı Derya Piyale Paşa (ö.1577) tarafından külliyesinin yakınında Piyale Paşa camii'nin doğu yamacına yaptırılan bu saraydan, günümüze herhangi bir kalıntı ulaşmamıştır.

KAYNAKÇA : *Evliya* , II , 98 ; *Hadika* , II , 25.

Konaklar

CEZAYIRLI GAZI HASAN PAŞA KONAĞI

XVIII. yy. II yarısı

Kadı Mehmet Mahallesi'nde, Deniz Hastanesi'nin olduğu yerde bulunmaktaydı.

XVIII. yy.'ın ikinci yarısında, Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa (ö.1790) tarafından yaptırılan konak 1838 yılında Bahriye Mektebi'nin genişletilmesi amacıyla yıktırılmıştır. Günümüze konağın avlu duvarının bir kısmı şimdiki Deniz Hastanesi'nin avlu duvarı olarak, bir kısımda Yeldeğirmeni Mescidi'nin avlu duvarı olarak kullanılmaktadır. İki sıra tuğla hatıllı moloz taştan duvar örgüsünün köşe taşları düzgün kesilmiş kesme taştır.

KAYNAKÇA : İSTA, VII , 4445 ; Emin Yakıtal , "Bahriye Mektebi", TDV-İA , IV, 510 - 511.

Meskenler

c. Meskenler

İstanbul kent yaşamında XV. , XVI. ve XVII. yy.'larda kullanılan evlerin hemen hemen hiç birinin günümüze ulaşmamış olması bu dönemler için bilgi vermemizi olanaksızlaştırmaktadır.

Osmanlı döneminde Kasımpaşa bölgesi, İstanbul'da ev mimarisi planlamasında diğer semtlere göre hemen yanbaşındaki Galata, Pera ve Beyoğlu gibi Osmanlı kültüründen farklı bir mimari planlamanın etkisinde kalabileceği düşünülse de, XIX. yy.'ın başına kadar hemen yakınındaki bu bölgeden etkilenmemiş, tam anlamıyla tipik bir Türk mahallesi özelliğini yansıtmıştır.

1. AHŞAP KAPLAMALI MESKENLER

Müslüman nüfusun yaşadığı alanlarda görüldüğü gibi, bu bölgede de (Kasımpaşa) son derece dar, bazı yerlerde çıkmaz sokaklardan oluşan yerleşim görülmektedir. Tepelerde geniş bahçe duvarlar çevirdiği yüksek konaklar dışında vadiye doğru inildiğinde, karşılıklı olarak yanyana gelmiş küçük evlerden oluşmuş bu karakteristik sokaklar, genellikle bir ya da iki katlı, ahşap kaplamalı, çıkmalı ve arkasında küçük bir bahçesi bulunan, oldukça dar bir alanda kurulmuşlardır. Bu şekilde bir düzenlemenin sokağa bir sadelikle birlikte durgunluk kazandırdığı söylenebilir. Batının hareketli ve renkli cepheleri tüm İstanbul'da olduğu gibi bu bölgede de hemen hemen hiç görülmez. (Köşelerde pervaz kullanılması, yüzeyle eşit olan pancur kapakları veya kafeslikler ve saçak altı işlemler yapının hareketliliğini oluşturan öğelerdir.) Bir sadelik içersinde ahşabın doğallığının vermiş olduğu rahatlıkla yaşam sürdürülmektedir. Bu doğallığının dışında sık sık çıkan ve çıktığı zaman onarılması güç zararlara neden olan yangınlar ahşap malzemenin ucuzluğu yapımına başladıktan sonra kısa sürede tamamlanabilmesi bu karakteristik yapıların oluşmasında önemli etkenlerdir. Halkın kullandığı evler bu şekilde planlanırken genellikle saray kesiminin tercih ettiği kâgir yapılaşma sürecinde XVIII. yy.'ın II. yarısında bir değişiklik görülmektedir. Bu dönemde Topkapı Sarayı'nda inşa edilen "Sefâ Köşkü", "Şevkiye Köşkü", "III.Ahmed" ve "III. Selim Valide Odaları" alışılmışın dışında ahşap kaplamalı olarak inşa edilmişlerdir. Yangın ve ekonomik değer gibi faktörlerin sarayda pek dikkate alınamayacağı düşünülürse bu türden yapılar bu dönemde kısa sürede bitirilmesi faktöründen yola çıkılarak tercih edildiği kesindir.

S. H. Eldem, XIX. yy.'ın II. yarısından sonra inşa edilen ahşap kaplamalı evlerde başlangıçta özen ile tekniğe saygının ön planda olduğunu, XX. yy. başlarında ise bu temel noktaların ikinci planda kaldığını, bunun nedenini'de maliyet düşüklüğü olduğunu belirtmektedir. (25) Bu yüzyılın başlarında genelde bir veya iki katlı inşa edilen ahşap kaplamalı yapılarla birlikte üç veya dört katlı mesken inşası görülmektedir.

Resim Nu.: 138

Resim Nu.: 139

Dereboyu Sokağı üzerinde bulunan 6 numaralı ev; (Resim Nu.: 138)
XIX. yy. evinde görülen saçak altı destekler ve pencerelerdeki kafeslikler dikkati çekmektedir.

Bedreddin Mahallesi, Yaşmak Sıyran Sokağın'daki Hacı Mehmed Ağa Çeşmesinin yanında bulunan 3 katlı mesken; (Resim Nu.: 139)
Üç katlı olmasının yanı sıra, pancurların yanı sıra bazı pencerelerde görülen demir korumalıklar, batı mimarisinin geleneksel Türk mimarisinin etkisini göstermesi bakımından önemlidir.

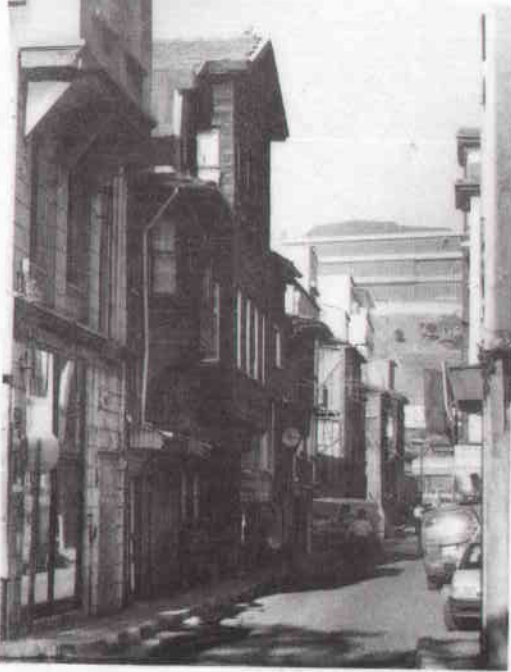
Resim Nu.: 140
Labut Sokağı;
Bedreddin Mahallesi'nde Labut Sokağı'ndan birkaç örnek.

Resim Nu.: 141
Bahariye Caddesi üzerinde bulunan bir örnek.

Bahariye Caddesi üzerinde bulunan meskende (Resim Nu.:141) birinci katta tuğla, üst katta ise tamamen ahşap malzemenin dışında cephe-
de pencere altlarında renkli çini panoların özenle kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte zemin katta bulunan dükkan ise günümü-
özentisiz yerleşim çalışmalarının tipik bir örneğidir.

Resim Nu.: 143
Neva Sokağı

Resim Nu.: 142
Neva Sokağı'ndan görünüm.

Resim Nu.: 144
Kasımpaşa Yağhanesi Sokağından detay.

Yahya Kahya Mahallesi'nde, Neva Sokağı (Resim Nu.:142) ve Kasımpaşa Yağhanesi Sokağı'nda (Resim Nu.: 144) bulunan yanyana dizilmiş ahşap kaplamalı evler geleneksel Türk Sokağı'nın günümüze ulaşmış tipik bir örneğidir. Aynı şekilde düzenlendiği düşünülen Sipahi Fırın Sokağı'ndan (Resim Nu.:145) birkaç mesken günümüze ulaşmıştır.

Resim Nu.: 145

Resim Nu.: 146
Ateş Ahmet Sokağı

Resim Nu.: 147
Tepebaşı Caddesi üzerinde bulunan meskenlerden bir örnek.

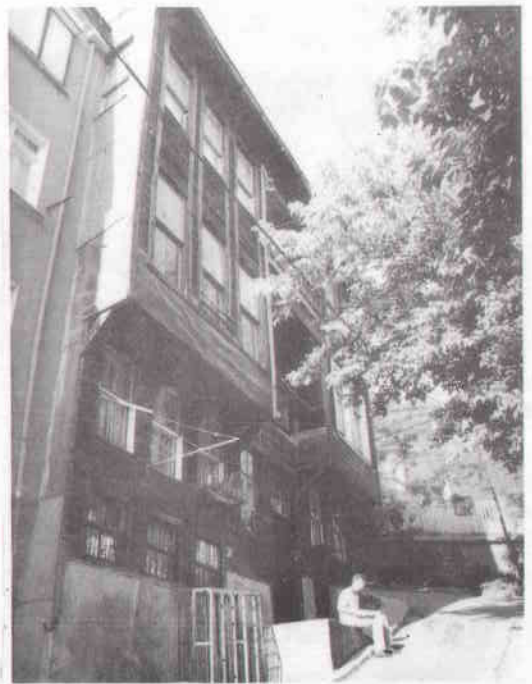
Resim Nu.: 148
Kasımpaşa Fırın Sokağı'ndaki 11 numaralı alt katı tuğla,
üst katı ahşap kaplamalı bir mesken.

Resim Nu.: 149
Mutbak Kapısı Caddesi üzerinde aslına sadık kalınmaya
çalışılarak yenilenen bir ahşap kaplamalı ev.

Resim Nu.: 150
Tepebaşı Akarca Sokağı üzerinde bulunan
ahşap kaplamalı meskenler

Resim Nu.: 151

2. KÂGİR MESKENLER

Kasımpaşa'nın Beyoğlu'na (Pera) bakan yamaçlarında, Sururi Mehmet Efendi Mahallesi ile Çatma Mescit Mahallesi'nin bulunduğu bölgede XIX. yy.'da özellikle Balat'ta yerleşik Musevi tüccar ve esnafın Beyoğlu ve Galata bölgesinde yaşama istekleriyle birlikte inşa ettirdikleri Batı kökenli sivil yapılar görülmektedir. Çoğunluğu Neoklasik üslupta olan bu yapılar inceleme alanımız kapsamında Sururi Mehmet Efendi Mescidi etrafında ve Çatma Mescit Mahallesi'nde, Çatma Mescit Sokak, Camadan Sokak, Ateş Ahmet Sokak ve Çatma Mescit Kuyu Sokağı'nda görülmektedir. Bununla birlikte Kasımpaşa vadisine doğru inildiğinde, Pera'ya bakan bölgede inşa edilen özenli yapılar gibi olmasa da bazı örnekler görülebilir.

Kâgir yapı inşasında ilk yıllarda duvarlar sadece taş ve tuğladan yapılmaktaydı. Bu yapıların ilk örneklerinde taştan konsollar üzerine oturan çıkmalar ahşap kaplamalı, giriş kat örtüleri genelde tonozdu. İç mekanda tavanlar ve döşemeler eski meskenlerde olduğu gibi yine ahşaptı. 1850'lerden sonra yapılaşmanın hızlanmasıyla birlikte arazide meydana gelen azalmaya bağlı olarak evler birbirine bitişik, dar cephe ve orta boy tasarlanmıştır. Yapılar genellikle üç ya da dört katlıdır. Önceki örneklerinde birinci katta uygulanan çıkmalar bu dönemde bazen ikinci katta da uygulanmıştır. Daha sonra yapılan yapılarda taş konsolların yerini demir konsollar, alçak pencerelerin yerini yüksek pencereler, ahşap çıkmaların yerini taş ve tuğlanın tek başına ya da ortaklaşa kullanıldığı çıkmalar aldı. Bu çıkmalar genelde pencere aralarına konulmuştur. Bununla birlikte alt kat pencerelerinde bulunan demir cumbalar XIX. yy.'ın II. yarısından sonra kullanılmıştır. Giriş kapıları dökme demirdendir. Dış görünümü Güney İtalya, Malta ve Yunan Adaları'nda bulunan evleri anımsatan bu yapıların içinde, tavanlar ilk örneklerde ahşap kaplamalı ampir üslubunda pasalarla süslüdür. Bu ahşap çalışmalar Yunan Adaları, Malta ve Güney İtalya evlerinde görülmeyen bir özelliktir.

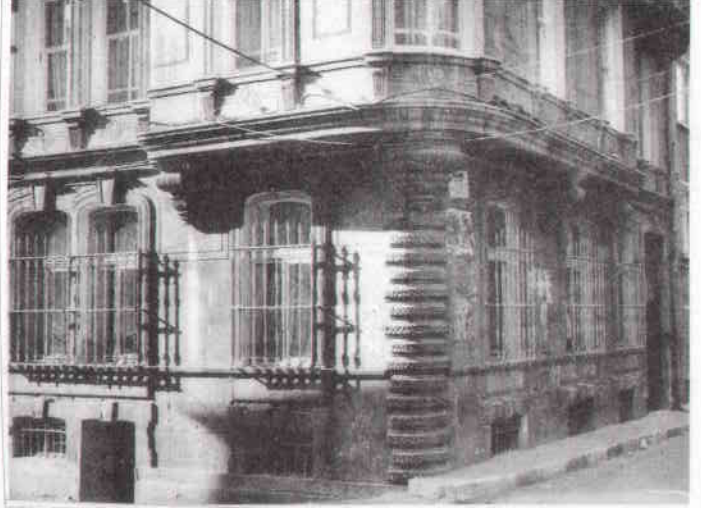
Yukarıda da söz ettiğimiz gibi ayrı bir çalışma konusu olarak ele alınması gereken bu bölgenin sivil mimarisi hakkında birkaç örnekten söz edebiliriz.

Çatma Mescit Çeşmesi Sokağı'nda 12 numaralı yapı; (Resim Nu.:152-153)

XX.yy. başlarındaki klasik cephe düzenine uygun apartman; Pencere kenarları pilastrlar ile belirginleştirilmiştir. İkinci kat pencereleri alınlıklarla donatılmıştır. Zemin katta bulunan köşe konsolu ise genellikle askeri mimaride kullanılan bir yapı elemanı olarak sivil mimaride kullanılmış ender bir örnektir.

Resim Nu.: 152

Resim Nu.: 153

Sipahi Fırın Sokağı'nda 28 numaralı mesken; (Resim Nu.: 154)
Pilastrlar, yuvarlak kemerli ikiz pencereler, ikinci katı sınırlayan yumurta frizleri, zemin katta pencere aralarında bulunan rustik kaplamalar, pencerelerde demir parmaklıklar ve demir kapının oluşturduğu cephe Neoklasik bir cephe görünümü meydana getirmiştir.

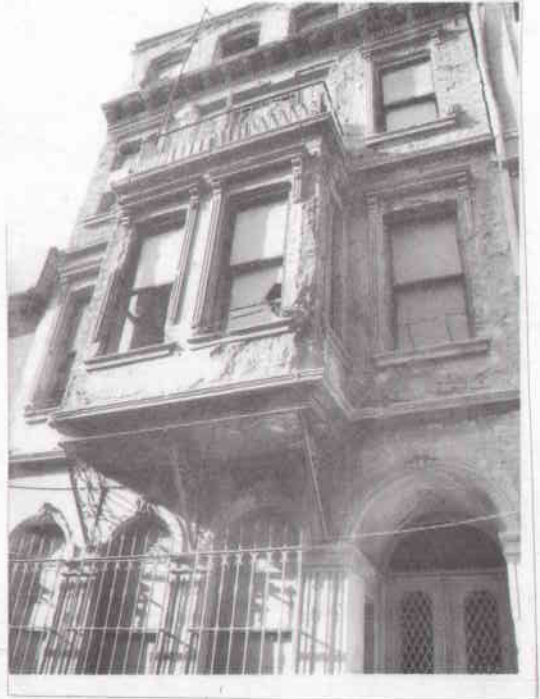

Resim Nu.: 154

Camadan Sokağı'nda bulunan 11 numaralı mesken ; (Resim Nu. :155-156)
Demir konsollara oturan cumba, pencere üzerlerinde dekoratif konsollar, yuvarlak kemerli girişin yanlarında pilastrlar, son kat ile ikinci kat arasında yer alan konsollar, bunun altındaki dış frizler dikkati çeker. Cumba altındaki demir konsollar yapının 1850'den sonra yapıldığını gösterir.

Resim Nu.: 155

Resim Nu.: 156

Yahya Kahya Mahallesi'nde, Sipahi Fırın Sokağı'nda 57 numaralı ev; (Resim Nu.:157)
Alt katta yuvarlak kemerli kapı ve pencereler, üstte basık kemerli pencereler, kat aralarında
ve çatı sırasında testere dişler, zemin kat pencerelerinde demir korumalıklar göze çarpar.
Birinci kat üzerinde kat çıkması üçgen alınlıkla sonuçlandırılmıştır.

Resim Nu.: 157

Resim Nu.: 159

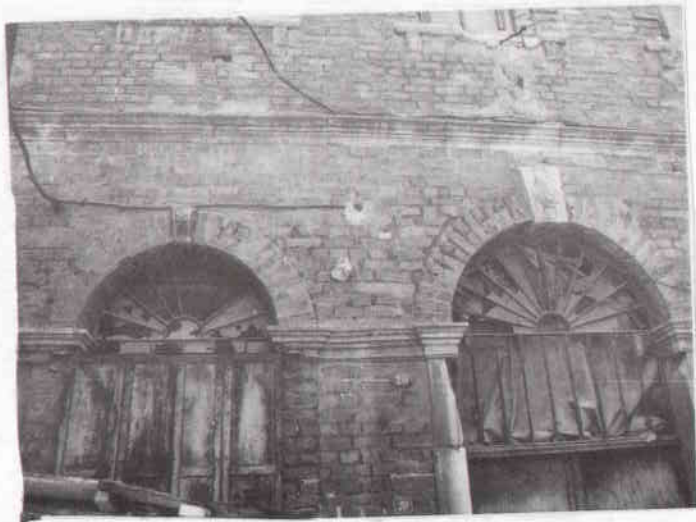
Bedreddin Mahallesi'nde, Tali Sokağı'nda bulunan sıra evler; (Resim Nu.: 158)

Sokak XIX. yy.'ın ikinci yarısında uygulamaları görülen sıra ev düzeninde bulunmaktadır. Sol tarafta sıvayla kaplı olan 24-26-28 ve 30 numaralı evler muhtemelen tuğladan yapılmış, zamanla sıvayla kaplanmış. Basık kemerli kapı ve pencereler, zemin kat pencerelerinde uçları ok şeklinde kesilmiş demir korumalıklar ve su basma sırasında duvarlar-moloz taş ile opuz sektile türünde örülmesi göze çarpmaktadır.

Resim Nu.: 160

Resim Nu.: 158

28 numaralı evin kat arasında bulunan mermer levha üzerine ta'lik yazıyla yazılmış dört satırlık düz yazı evlerin Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camii görevlilerinin lojmanları olduğunu belirtmektedir. Okunabildiği kadarıyla yazının metni aşağıdaki gibidir.

Cezayirli Gazi Hasan Paşa efkâfının Bahriye Kışlası derûnunda kâin ramı-i şerifin imam ve müezzinlerinin mevcut şûkrânlarına mahsûs beş bâb meşrutaneleridir.

fi sene 1327

Sağ tarafta bulunan 20 numaralı, tamamen tuğla yapının yuvarlak kemerli giriş bölümü aynı düzen-

Resim Nu.: 161

deki yan pencerelerden daha yüksek tutulmuştur. Kapı kemerinin üzerinde kollarını birbirine kavuşturmuş bir figürün kilit taşı olarak değerlendirilmesi ve yan pencerelerdeki bitkisel motifli kilit taşları yapıyı ilginç kılmaktadır. Üst katın üzerinde bulunan konsollar, çatı katında oluşturulan yapının rutubetle ilişkisini kesmek amacıyla yapıldığı düşünülen bir yüklü olma olasılığı yüksek olan küçük bir katı yapıdan ayırmıştır.

H.DEĞERLENDİRME

Kasımpaşa semtinde İstanbul'un diğer semtlerinde olduğu gibi içiçe geçmiş bir ya da iki katlı meskenlerin bulunduğu küçük ve dar, hatta bazen çıkmaz sokaklardan meydana gelmiş iskân özelliğine sahiptir. Bununla birlikte yüksek yerlerde elit tabakaya ait saray ve konaklar da görülmektedir.

Kasımpaşa, yerleşim bölgesi olarak, tersanenin kurulmasından sonra, 1533 yılında inşa edilen Güzelce Kasım Paşa Külliyesi'nin etrafında gelişme göstermiştir. İlk yıllarda küçük imalathaneler, meskenler ve çarşı bu külliyenin etrafında yoğunlaşmıştır. 40 yıl sonra 1573 yılında Piyale (Mehmed) Paşa'nın semtin iç bölgesinde yaptırmış olduğu külliye ile yerleşimin iç alanlara doğru kaymasını sağlamaya çalışmıştır. Bu çaba Paşa hayatta olduğu sürece başarıya ulaşmıştır. Piyale Paşa, yerleşimde sürekliliği kazanmak amacıyla Kozluca Deresi üzerinden denizi, külliyenin bulunduğu alana kadar getirmiş burada küçük gemi ve sandalların üretiminin yapıldığı küçük ölçekli bir tersane inşa ettirmiştir. Paşanın ölümünden sonra zamanla bakımsızlıktan ve yağmur atıklarının dolmasından dolayı kanal aracılığıyla yapılan deniz ulaşımı yapılamaz olmuş, nüfus yoğunluğunda gözde bölge yine Cami-i Kebir ve etrafı olmuştur. Buradaki külliyenin varlığı ile birlikte doğal olarak tersanenin varlığı da yerleşimdeki hareketliliği sağlaması açısından önemli bir etkidir.

Müslüman nüfusun yoğunluğuna bağlı olarak semtte oldukça fazla mezarlık bulunmaktadır. Temelini II. Mehmed'in oluşturduğu, İstanbul'u ilk kuşatan ve şehit düşen müslüman askerlerin anısı için yaptırılan Kulaksız Mezarlığı bölgenin en büyük mezarlığıdır. Ayrıca tekkelerin bulunduğu hemen her yerde bir türbe veya Küçük bir hazire bulunmaktadır. Aynı düzenleme hemen hemen bütün cami ve mescitlerinin genellikle mihrap duvarlarının önünde de görülmektedir. Emin Efendi Mezarlığı Kulaksız Mezarlığı'nda sonra semtin en ikinci büyük mezarlığıdır. Pera'ya bakan sırtlarda bulunan Tozkoparan Mezarlığı 1860'lı yıllarda ve Bedrettin Mahallesi sınırları içinde bulunan Meyitzane Mezarlığı yapılan yerleşim planları ve düzenlene yol çalışmaları nedeniyle 1985 yılında ortadan kaldırılmışlardır.

Kasımpaşa'da yerleşimin yoğun olduğu bölgelerin dışında gözlenebilen bir gerçekte semtin bağ, bostan ve çiçek bahçeleriyle çevrili olduğudur. Özellikle tekkelerin çevresinde görülen bu alanlar yüzyılın başına kadar ağırlıklı bir şekilde hissedilmekteydi. Hızla artan kent nüfusuna paralel olarak konut inşasına harcanan bu bostanlardan günümüzdede bir iki tane Piyale Paşa Bulvarı civarında görülür.

Kasımpaşa'ya adını veren ve semtin ilk büyük camii olana Güzelce Kasım Paşa Camii 1891/2 tarihli bugünkü yapısı, kare planlı ve kubbeli harimi ile, XIII. yüzyıl Selçuklu Mescitlerinden kaynaklanan Osmanlı mimarisinin başlarından beri varlığı izlenilebilen çok yaygın bir camii şemasını devam ettirmektedir. Ayrıca harimi yanlardan kuşatan kanatlar da,

erken dönem Osmanlı mimarisinin ürettiği tabhaneli/zaviyeli camilerin uzak bir etkisi olarak değerlendirilebilir. Ne var ki söz konusu yapının mimari ayrıntıları ve süsleme programı II. Abdülhamid dönemini eklektik zevkini yansıtmaktadır.

Kasımpaşa'nın ikinci büyük camii olan Piyale Paşa Camii özgün tasarımını büyük ölçüde koruyarak günümüze kadar gelebilmiştir. Bu yapının mimarının kimliği ve tasarımında gözlenen, dönemine aykırı düşen özellikler tartışma konusudur. Henüz çok kesin kanıtlarla desteklenmesede söz konusu caminin Mimar Sinan ya da onun yanında çalışan mimarlardan birisi tarafından tasarlandığı, Sinan'ın (Sinan ekolünün), XVI.yüzyıl ortalarından itibaren birçok merkezi plan denemesini başarıyla gerçekleştirdikten sonra, Osmanlı başkent üslubunun repertuarından epeydir dışlanmış bulunan arkaik bir tasarım şemasının canlandırma girişimi olduğu söylenebilir. Yapının enine gelişen, oldukça hareketsiz kitlesi, minarenin mihrap eksenine alınması, girişlerin buna göre simetrik konumda yanlara kaydırılması, harimin üç yönden (doğu,batı ve kuzey) karmaşık bir galeriler ağı ile sarılması gibi bir takım çözümlerle daha cazip kılınmaya çalışılmıştır.

Özgün tasarımını koruyabilen camilerden Sinan Paşa Camii (1579) kare planlı ve kırma çatılı tasarım açısından mescit özelliklerini gösteren bir yapıdır. 1782 tarihli Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camii ise kare planlı ve kubbeli camilerin Osmanlı barok üslubundaki bir örneğidir. Bu arada XIX. yüzyılın ikinci yarısında, neogotik ayrıntılarla yenilenmiş bulunan Çorlulu Ali Paşa Camii'de (1707-08) kırma çatılı camiler grubuna girmektedir. İlk yapının ise kare planlı ve kubbeli olduğu bilinmektedir. Her iki camide mahalle dokusu içinde yer almayan, birincisi aynı isimdeki kışlaya, ikincisi Camialtı Tersanesi'ne bağımlı olarak tasarlanmış ve özellikle bu kuruluşlarda görev yapanların kullanımına tahsis edilmişlerdir. Fonksiyonlarındaki bu farklılık yapıların tasarımına da yansımış, her iki yapıda fevkâni olarak tasarlanmış, zemini yükseltilen ibadet hacimlerinin altına bahriyede görev alarak din görevlilerine mahsus dersane birimleri (Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camii) ve kaptanlara mahsus odalar (Çorlulu Ali Paşa Camii) yerleştirilmiştir. Askeri mimari ile dini mimarinin ilginç bir sentezini sergileyen bu iki cami konumları ile yoğun ticaret bölgelerinde yer alan ve altına dükkanların yerleştirilmiş olduğu bazı camiler ile (Eminönü'nde Rüstem Paşa Camii, İzmir'de Şadırvanaltı ve Kestanepazarı Camileri) benzerlik göstermektedir. Bilindiği gibi bu düzenlemenin ilk örnekleri Fatımî döneminde Kahire'de el-Akmar ve Salih Talaî camilerinde görülmekte, daha sonra birçok Memluk yapısında sürdürülmekte, Anadolu'da da ilk olarak, Şam kökenli bir mimarın eseri olan 1376 tarihli Selçuk İsa Bey Camii'nde ortaya çıkmaktadır.

Çevrelerindeki mahallenin merkezi olan ve bu mahallelere adlarını vermiş bulunan mescitlerin çoğunluğu son yirmi yıl içinde, özgün tasarımlarını dikkate almayan yenilemelere sahne olmuştur. Hemen hepsi aslında kare planlı, kagir duvarlı ve kırma çatılı bu mescitlerin yerine büyük boyutlu ve kubbeli betonarmeli camiler inşa edilmiştir. Özelliğini koruyan ender örnekler arasında Yeldeğirmeni, Taht Kadısı, Hacı Hüsrev, Sahhaf Müslihiddin, Hacı Ahmed, Sahaf Muhiddin ve Gedik Abdi Mescitleri bulunmaktadır.

Kasımpaşa'da bulunan çok sayıda tekkenin çoğu ortadan kalkmıştır. Hatta bazılarının yerleri bile tam olarak saptanamamaktadır. Mimari özellikleri bilinen örnekler arasında Saçlı Emir Tekkesi (XVI. yüzyıl sonu), tarikat yapılarına özgü ibadet mekânı/türbe bağlantısı ile dikkati çeker. Diğer bir önemli örnek ise, 1834'te son haliyle yenilenen geç dönem ahşap konaklarını andıran tasarımı ve dış görünümü ile tekke/sivil mimari yakınlığını vurgulayan Kasımpaşa Mevlevihanesidir.

Bu semtteki kiliseler genellikle Tersane Zindanı'nda bulunan hıristiyan esirlerin ibadetlerini yerine getirmek amacıyla yapılmışlardır. Fakat bu kiliselerden hiçbiri günümüze ulaşmamıştır. Semtin Kurtuluş sınırındaki, Hacı Ahmet Mahallesi sınırları içinde bulunan ve 1855 yılında inşa edilen Aya Tanaş Kilisesi'nin altında yer alan ayazması, bu yüzden yan cephesine alınmış yan girişi, tek nefli ve kubbeli tasarımı, eklektik bezemeleri ile Tanzimat döneminin Batı etkilerini sergileyen bir yapıdır.

Bizans döneminde bol su kaynaklarının bulunduğu bilinen semtte oldukça fazla olan ayazmaların tarihlendirilemeyen iki tanesi günümüze ulaşmıştır. Osmanlı döneminde de su gereksinimi bu kaynaklardan sağlanmıştır. Gitgide artan nüfus nedeniyle zamanla ortaya çıkan su kıtlığını gidermek amacıyla çalışmalar yapılmış ve XVIII. yy.'da Osmanlı döneminin en büyük su tesisi olan Taksim ve Hamidiye Su Tesisleri inşa edilerek semtin su gereksinimi giderilmeye çalışılmıştır. 1731 ile 1790 yılları arasında oldukça fazla çeşme yapıldığı görülmektedir. I.Mahmud'un annesi Saliha Sultan Taksim ve Hamidiye Suyu Tesislerinin yapılmasında üstün gayretler göstermiştir. Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa ise 1776 ile 1790 yılları arasında semtte yaptırmış olduğu, onüç çeşme ile semtin su gereksiniminin giderilmesine çalışmıştır.

Hamamlar ise genelde klasik Osmanlı hamamı olarak inşa edilmişlerdir. Çifte hamam olarak 1579 yılında inşa edilen Kulaksız Hamamı'nda bulunan revaklı giriş İstanbul 'da sadece, Ayasofya Müzesi'nin karşısında bulunan ve 1555 yılında inşa edilen Haseki Hürrem Sultan Hamamı'nda görülmesi ilgi çekicidir. XIX. yy.'ın ikinci yarısında inşa edilen Osman Paşa Hamamı sivil mimari görünümlü cephesinde uygulanan neoklasik ayrıntılar ile diğer ilgi çekici hamamdır.

XVIII. ve XIX. yy.'larda İstanbul'da görülen Batı tarzında yapılaşmanın örneklerini bu semtte'de görmek mümkündür.

1782 yılında yaptırılan Cezayirli Gazi Hasan Paşa Kışlası Barok üslupta yaptırılmıştır. Kışla İstanbul'daki modern kışla binalarının ilk örneği olması ve daha sonra yapılacak olan ortası avlulu ve dikdörtgen planlı kışlaların ilk uygulaması olmasıyla ayrı bir öneme sahiptir.

Dini mimaride XIX.yy.'ın ikinci yarısında Abdülaziz devrinde Güzelce Kasım Paşa Camii'nde yapılan onarımlarda, kubbe kasnağı ile üçgen alınlıkların duvarlarının arasındaki boşlukta dört köşede, II. Mahmud devrinde ortaya çıkan ve ilk uygulaması Divanyolu'ndaki II. Mahmud çeşmesinde görülen küreler Fransız aydınlanma mimarlığında tasarlanan ve çok az uygulaması olan, dünyayı simgeleyen kürelerdir. Osmanlı üst yapı kurumlarındaki gelenekselliği aşmaya

çalışan bu yenilikler ilginç örneklerdir. Aynı türden çalışmalar Gümüşsuyu Kışlası'nın 1861 - 62 tarihli girişinde ve Üsküdar'daki Devatizade Mustafa Efendi Tekkesi'nin Selmanipak Caddesi üzerindeki tarafına inşa edilen çeşmede de görülmektedir. Ayrıca yapının köşe noktalarında bulunan burmalı sütünceler ,kubbeyi çevreleyen üçgen alınlıklar ve cephe duvarının bitiminde kullanılan palmet süslemeler, Abdülaziz dönemine ait diğer yapılarda da görülmektedir. 1871 tarihli Aksaray Valide Camii'nde görülen üçgen alınlıklar ve palmet süslemeler en iyi örnektir. Bu tür palmet süslemeler yine aynı dönemde yapılmış olan Keçeçizade Fuad Paşa Camii ve Türbesi'nde de görülmektedir. Bununla birlikte Çorlulu Ali Paşa Camii ve Sahaf Muslihiddin Mescidi'nde bulunan neogotik pencereler yapıların Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemindeki yenilemelerinde Batı etkilerini göstermektedir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, daha önceki Divanhane'nin yerine inşa edilen Bahriye Nezareti Binası ölçü, oran ve işlev bakımından XIX.yy.'da Batı Avrupa kentlerinde görülen kamu yapılarında sıkça uygulanan bir tasarımdır. Oryantalist kökenli bu kamu yapılarının Batı Avrupa'daki ilk uygulamalarından hemen 20 yıl sonra Osmanlı'da karşımıza çıkması son derece önemlidir. İlk uygulamaları Abdülaziz döneminde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Bahriye Nezareti Binası'nda kullanılan çok sayıda at nalı kemerler ve sütun başlıkları Magrip-Endülüs etkilidir. Bu yapının dışında Keçecizade Fuad Paşa Külliyesi, Çırağan Sarayı ve Harbiye Nezareti giriş kapısı ile yanlardaki köşklere bu türden magrip etkili çalışmalar görülmektedir. Bu türden kamu yapılarının çok sık ilişkide bulunduğumuz Doğu toplumları yerine daha yeni ilişkiler kurduğumuz Batı Avrupa Ülkelerinin etkisinde kalınarak yapılması Tanzimat dönemi Osmanlı yönetici sınıfını Batı etkilerine açık tercihleriyle açıklanabilir.

XVI.yy.da inşa edilen Güzelce Kasım Paşa, Piyale Paşa ve Eyyühüm Ahmed Efendi medreselerinin son dönem Osmanlı kaynaklarında adlarına rastlanılamaması bu medreselerin daha önceki yıllarda faaliyetlerini durdurduklarını göstermektedir. Semtte eğitim ağırlıklı olarak sıbyan mektepleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte 1875 yılında Batılı anlamda eğitim veren ilk Rüştüye Mektebi'nin burada eğitime başlaması, şimdiki Deniz Harp Okulu'nun kaynağını oluşturan ilk Deniz Mektebi'nin yine bu semtte açılması semt açısından önemlidir. Cumhuriyet döneminde ise 1928 yılında inşa edilen Mehmet Emin Yalman İlkokulu I. Ulusal Mimarlık, Sururi İlkokulu ile 1945 tarihli Beyoğlu Ticaret Meslek Lisesi II. Ulusal Mimarlık tarzında yapılmış binalardır.

Sivil mimaride ise XIX.yy.'da Beyoğlu, Galata bölgesi'nde hızla gelişen Batı tarzda mesken örnekleri Kasımpaşa'nın bu bölgelerine yakın olan Sururi Mehmed, Çatma Mescit ve Bedrettin Mahalleleri'nde de görülmektedir. Bununla birlikte yine XIX. yy.'da uygulamaları görülen sıra evler vardır ki, bunlardan birkaç örnek Bedrettin Mahallesi'nde, Tali Sokağı'nda bulunmaktadır.

Kasımpaşa'yı Osmanlı kaynaklarında "nefs-i İstanbul", günümüzde "tarihi yarımada" olarak anılan, sur içindeki asıl kent ile olan ilişkisi ve kendi iç dokusu açısından Eyüp ve Üsküdar semtlerine kıyaslamak mümkündür. Kasımpaşa eski metinlerde "bilâd-ı selâse" (üç belde) olarak anılan, asıl İstanbul'dan idari açıdan bağımsız (kendi kadıları bulunan) üç yerleşim

biriminden (Eyüp, Üsküdar, Galata) Galata'ya bağlıdır. Ne var ki gerek topoğrafya, gerekse de sosyal ve mimari doku açısından, kendi surları içinde yaşayan Galata'dan farklı bir semt oluşturmaktadır. Tıpkı Eyüp ve Üsküdar gibi, merkezindeki büyük camii ve çarşısı ile bağımsız bir küçük kent niteliği sergileyen Kasımpaşa'nın söz konusu diğer iki yerleşimden farklı olan yönü varlık nedeninden kaynaklanır. Eyüp'ün varlık nedeni, adını almış olduğu Ebâ Eyyub el-Ensâri'nin türbesi ve bunun çevresinde oluşan külliye ile türbeler topluluğudur. Üsküdar ise İstanbul Osmanlı Devleti'nin Asya ve Afrika topraklarına bağlayan, Hac yolunun ilk menzili olan bir kasaba olarak varlığını sürdürmüştür. Kasımpaşa'ya gelince Fatih döneminden günümüze kadar, ilk gelişimine tersane çevresinde gerçekleştiren ve yüzyıllar içinde, büyük çoğunluğu tersane ya da bahriye mensubu olan hayır sahiplerinin eserleri ile donanarak büyüyen bir denizciler şeklidir. Semtin iki külliyesinin yanı sıra mescitlerinin, tekkelerinin ve özellikle çeşmelerinin çoğunluğu denizciler tarafından vakfedilmiştir.

I.SONUÇ

Bir semt monografyası niteliğindeki bu çalışmada Kasımpaşa'nın tarihi gelişimi, bu gelişimi yönlendiren etkenler, iskân özellikleri ve söz konusu yerleşim bölgesinde gözlenen mimari eserlerin dağılımı ve özellikleri ele alınmıştır. Öncelikle Kasımpaşa, İstanbul'un fethinden itibaren Osmanlı deniz kuvvetlerinin ve tersanesinin merkezi olarak başkentin yakın çevresinde, idari açıdan Galata'ya bağımlı ancak kendine özgü dokusu ve yaşantısı ile bağımsız bir kent niteliğindedir. Bir taraftan Galata ve Pera, diğer taraftan Hasköy gibi gayrimüslim semtleri arasında, Ok Meydanı ile Haliç kıyısı arasında gelişen, dokusu ve mimari eserleri ile karakteristik bir Türk yerleşimidir.

Kasımpaşa'nın varlık nedenini oluşturan tersane ve bununla bağlantılı olan diğer tesisler (Divanhane, Kaptan Paşa Sarayı vs.) Haliç kıyısında, semtin çekirdeğini meydana getirmektedir. Tersaneye bağlı olarak gelişen bu semtte yerleşimin merkezi 1533 tarihli Güzelce Kasım Paşa Külliyesi'dir. Bu yapı topluluğun çevresinde Kasımpaşa'nın ticaret ve zenaat hayatının yoğunlaştığı çarşı bölgesi bulunmaktadır. Semtin kuzeydoğuya doğru gelişmesi 1573 tarihli Piyale Paşa Külliyesi ile sağlanmış, bu arada Haliç ile Ok Meydanı eteklerindeki yeni külliyesi arasında bir kanal açtırarak deniz ulaşımı kanal Kasımpaşa'nın içlerine kadar sokulmuştur. Tersanenin yanından Haliç'e dölülen Kozluca (Kasımpaşa) Deresi semtin gelişiminde ana eksenini meydana getirir. Derenin meydana getirdiği vadinin Haliç'e yakın olan kesiminde, Güzelce Kasım Paşa Külliyesi, Cezayirli Gazi Hasan Paşa Kışlası gibi iki önemli yapı topluluğunun çevresinde oldukça yoğun bir iskân teşekkül etmiş, vadinin iç kesimleri ise, yakın tarihlere kadar varlıklarını sürdüren bostanlar ve çiçek bahçeleri tarafından işgal edilmiştir. Vadinin doğu yamacında, Haliç'e yakın olan kesimindeki Çürüklük Mezarlığı Kasımpaşa ile XIX.yüzyılda yoğunlaşmış levanten semtleri olan Şişhane-Tepebaşı arasındaki sınırı meydana getirir. Aynı yamacın iç kesimlerinde, Pera'nın Tarlabası kesimi, neoklasik veya eklektik cepheleri ile farklı bir yaşam biçimini sergileyen evleri ile Kasımpaşa'nın ahşap evleri içiçe

girmektedir. Vadinin batı yamacı ise eskiden Kaptan Paşa Sarayı'nın, günümüzde ise Deniz Hastanesi'nin bulunduğu güzel manzaralı tepe ile başlamakta, geriye doğru Kulaksız Mezarlığı ve Emin Efendi Mezarlığı ile devam etmektedir. Tarihi yarımada, Eyüp ve Üsküdar'da olduğu gibi, Kasımpaşa'da da iskân alanı iki yönden geniş mezarlık alanları ile kuşatılmıştır.

Kasımpaşa'nın barındırdığı mahalleler, ufak boyutlu, kâgir duvarlı, kırma çatılı mescitlerin çevresinde oluşmuş olup bunların iç dolgusunu, yer yer bostanlar ve hazireleri de içeren, dar ve eğri sokakların, bazen de çıkmaz sokaklar üzerinde uzanan iki-üç katlı mütevazi meskenlerden meydana getirir. Çevrelerindeki ahşap meskenler ile çoğu zaman birbirinden kolayca ayırt edilemeyen tekke binaları, çok sayıda çeşme, hamamlar ve mektepler de mahalle dokusunun diğer önemli öğeleridir. Hava ve manzara açısından ayrıcalıklı olan yamaçlar, özellikle vadinin batı yamacında iddiasız meskenlerin yanı sıra, geniş bahçeler içinde bahriye erkânına ait konaklar yer almaktadır.

XVI.yüzyılda inşa ettirilen dini yapılarla, semtte yerleşim çalışmaları iyice pekiştirilmiştir. Bu yüzyılda yaptırılan 1 saray, 1 imaret, 3 cami, 3 medrese, 16 mescit, 5 tekke, 7 sıbyan mektebi, 5 hamam, 2 sebil, 6 çeşme bölgenin dini ve sosyal yapılaşmaya bağlı olarak iyice oturduğunu göstermektedir.

Düzenli bir yerleşik yaşamın oturmasıyla gelişimini sürdüren Kasımpaşa da daha sonraki yıllarda da önemli bir Osmanlı bir keniti kimliği görülmektedir. XVIII. yüzyıl, XVI.yüzyıldan sonra en çok yatırımın yapıldığı yüzyıldır. Bu dönemde 2 cami, 3 tekke, 4 mektep, 3 hamam, 37 çeşme, 1 kışla ve 1 konak inşa ettirilmiştir. Özellikle Osmanlı toplumunda XVIII. yüzyılda başlayan moderleşme çalışmalarının etkileri Kasımpaşa ve tersanede de hissedilmektedir. Bu dönemde yapılan çeşmelerin çoğu barok üslupta inşa edilmiştir. Semtin su gereksinimini karşılamak amacıyla yaptırılan Taksim ve Hamidiye Su Tesisleri bu yüzyılda devreye girmiş, bunun sonucunda da 37 gibi oldukça yüksek bir sayıda çeşme yaptırılmıştır. XVI. yüzyılda Kasım Paşa ve Piyale Paşa'nın üstlenmiş olduğu hayır eseri yaptırma görevini bu yüzyılda Cezayirli Gazi Hasan Paşa üstlenmiştir. Paşa özellikle modernleşme çalışmaları üzerinde durmuştur. Bu anlamda tersaneye yapılan yatırımlarla birlikte 1782 yılında Cezayirli Gazi Hasan Paşa Kışlası'nda barok üslupta olup Osmanlı Donanması'nda düzenli bir ordu kurma çalışmalarının bir göstergesidir.

XIX. yüzyılda ise bir önceki yüzyılda gelişmeye başlayan modernleşme çalışmaları artık kendini hissettirmektedir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen Bahriye Nezareti Binası Magrip-Endülüs mimarisinin özelliklerini, Batı Avrupa kentlerinde yapılan kamu yapısı örnekleri üzerinden, Osmanlı mimarlığını etkileyen yapı elemanlarını bulundurması bakımından oldukça önemlidir.

M.E.Yalman İlkokulu I.ulusal mimarlık üslubunu yansıtan cepheleri ile Osmanlı döneminin sonu ile erken Cumhuriyet mimarlığını birbirine bağlayan bir yapı olarak Kasımpaşa'nın son önemli yapısı olmaktadır.

İ. KAYNAKÇA

- ABAÇ , S. , *Kasımpaşa'nın Tarihçesi* , Cumhuriyet Halk Fırkası Kasımpaşa Merkez Ocağı Semineri , İst. 1935.
- AKIN , G. , "Tanzimat ve Bir Aydınlanma Simgesi" , *Osman Hamdi Bey ve Dönemi* , Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , İst. 1992, 123-133.
- ANONİM , "Abdi Kaptan Çeşmesi" , *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi* , I. , İst. 1982 - 1983 , 38.
- ANONİM , "Abdi Kaptan Çeşmesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 2.
- ANONİM , "Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi" , *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi* , III. , İst. 1982 - 1983 , 1727.
- ANONİM , "Ciğirim Dede Tekkesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 98.
- ANONİM , "Çatma Mescit" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995, 105.
- ANONİM , "Doğramacı Tekkesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , İst. 1995 , 126.
- ANONİM , "Feyzullah Efendi Çeşmesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 157.
- ANONİM , "Gedik Abdi Mescidi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 165.
- ANONİM , "Güzelce Kasım Paşa Medresesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 174.
- ANONİM , "Hacı Ahmed Çeşmesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 14.
- ANONİM , "Hacı Ahmed Mescidi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 175.
- ANONİM , "Halil Hamid Paşa Çeşmesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 181.

- ANONİM , "Hoşyar Kadın Çeşmesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 202 - 203.
- ANONİM , "İbadullah Mescidi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 210.
- ANONİM , "İzzet Ali Paşa Çeşmesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 232.
- ANONİM , "Kadri Çavuş Çeşmesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 23.
- ANONİM , "Kasımpaşa Hamamı" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 89.
- ANONİM , "Kasımpaşa Tarihi" , *Deniz Kuvvetleri Dergisi* , s.498 , İst. 1977 , 25-30.
- ANONİM , "Kurt Çelebi Mescidi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 267.
- ANONİM , "İl. Mahmud Çeşmesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 280.
- ANONİM , "Nezir Ağa Çeşmesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 334.
- ANONİM , "Paşmakçı Tekkesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 357.
- ANONİM , "Piyale Paşa Mescidi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 270.
- ANONİM , "Silahtar Yakup Ağa Çeşmesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 396.
- ANONİM , "Sirkeci Mescidi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 60
- ANONİM , "Şeyh Cevher Tekkesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür

- Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 420.
- ANONİM , "Şişhane Sarnıcı" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 422.
- ANONİM , "Uzun Piyale Paşa Çeşmesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansikpedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 455.
- ANONİM , "Vuslat Kadın Çeşmesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 466.
- ANONİM , "Yanık Şeyh Ahmed Tekkesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 472.
- ANONİM , "Yeldeğirmeni Mescidi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 475.
- ANONİM , "Yeni Çeşme Mescidi" , *Dünde Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 477.
- ANONİM , "Yusuf Ağa Mescidi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 482.
- ANONİM , "Ziver Efendi Çeşmesi" , *Dünde Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VIII. , İst. 1995 , 490.
- ARIKAN , Z. , "Şeyhülislam Zekeriyya Efendi'nin İstanbul Sayımı (985/1577-1578)" , *Tarih Boyunca İstanbul Semineri* , İ.Ü.E.F. Basımevi, İst. 1989 , 45 -37.
- ASLANAPA , O. , *Osmanlı Devri Mimarisi* , İnkılap Kitabevi, İstanbul 1986.
- AYVANSARAYİ , H.Hüseyin , *Hadikat-ül Cevami* , c.II , İst. 1281 / 1865.
- AYVANSARAYİ , H. H. , *Vefeyat* (Çev : Fahri Ç. Derin) , İ.Ü.E.F. Yayını, İst. 1978.
- AYVERDİ , E.H. , *Fatih Devri Mimarisi* , İstanbul Fetih Derneği Neşriyatı, İstanbul 1953.
- AYVERDİ , E.H. , *Fatih Devri Sonlarında Şehrin İskan ve Nüfusu* , İstanbul Mahalleleri , Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı , Ank. 1958.
- AYVERDİ , E.H. - BARKAN , Ö. L. ; *İstanbul Vakıfları Tarih Tahrir Defteri (9531 - 1546)* , İst. 1970.
- BALTACI , C. , *XV - XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri* , İrfan Basımevi, İst. 1975.

- BARIŞTA , Ö. H. , "Süleyman Kaptan Çeşmesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VII , İst. 1994 , 93.
- BATUR , A., "Bahriye Nezareti Binası" *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını ,II. , İst. 1994, 425.
- BAYRI , M. H., *İstanbul Folkloru* , Eser Yayınları , İst. 1972.
- BAYRI , M. H. *İstanbul Folklor Bilgileri* , Hayat Yayınları , İst. 1951.
- BELGİN, S. , *İstanbul Tekkeleri*, İ.Ü.E.F. Yayınlanmamış Lisans Tezi, İst. 1970.
- ÇEÇEN , K., *Taksim ve Hamidiye Suları* , İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını , İst. 1992.
- ÇOBANCAOĞLU,T., Kaptan-ı Derya Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VI. , İst. 1994 , 436.
- ÇOKAKAR Ş. , *Kasımpaşa'nın Tarihi ve Abideleri* , İ.Ü.E.F. Yayınlanmamış Lisans Tezi , İstanbul 1949.
- DANIŞMAN , Z., *Evllya Çelebi Seyahatnamesi* , II , İst. 1969.
- DEMİRİZ , Y., "İstanbul Piyale Paşa Türbesi ve Lahitler Üzerine Bir Araştırma" *Vakıflar Defteri* , XII. , 1981 , 387 , 423.
- DEMİRİZ, Y. - M.B. TANMAN, ; "Piyale Paşa Külliyesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VI. , İst. 1994 , 245 - 258.
- DEMİRSAR , B. , " Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi " , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , II. , İst. 1993 , 225.
- EGEMEN , A., *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri* , Arıtan Yayınevi, İst. 1993.
- EGİN , E. , "Bedreddin Mescidi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , II. , İst. 1994 , 122.
- EGİN , E. , "Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camii" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , II. , İst. 1994 , 425.
- EGİN , E., "Çatma Mescit Hamamı" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VII. , İst. 1994 , 105.
- EGİN , E. , "Çorlulu Ali Paşa Camii" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı -Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, II. , İst. 1994 , 527.

- EGİN , E. , "Güzelce Kasım Paşa Camii" *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı -Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, III. , İst. 1994 , 461.
- EGİN , E. , "Hacı Hüsrev Mescidi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , III. , İst. 1994 , 47.
- EGİN , E. , "Sahhaf Muslihiddin Mescidi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı -Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, VI. , İst. 1994 , 406.
- ELDEM , S. E. , *İstanbul anıları* , Alarko Eğitim Tesisleri A.Ş. Yayını , İst. 1979.
- ELDEM , S. E. , *Türk Evi* , I. II. III. , Türkiye Anıt Çevre Koruma Vkf. Yay. , İst. 1987.
- ENGİN , V. , " Tersanemiz " , *Donanma Dergisi* , c.64 , s.401, Ekim 1952, 131-138.
- ERDOĞAN , M. , "Mevlevi Kuruluşları Sırasında İstanbul Mevlevihaneleri" , *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* , s.4-5 , İst. 1976, 15 - 46.
- EYİCE , S. , "İstanbul Minareleri" , *Türk San'atı Araştırma ve İncelemeleri* , I , İst. 1963, 31-83.
- GÖKTÜRK , H. , "Ciğirim Dede Tekkesi" , *İstanbul Ansiklopedisi* , VIII. , İst. 1966,356.
- GÖKTÜRK , H. , "Çatma Mescit" , *İstanbul Ansiklopedisi* , VII. , İst. 1965 , 3785.
- GÖKTÜRK , H. , "Ebu-r Rıza Tekkesi" , *İstanbul Ansiklopedisi* , IX. , İst. 1968 ,4862.
- GÜRAN , C. , *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi* , Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınevi , Ank. 1978.
- HALİL E. , *Camilerimiz* , Gazete Matbaası , İst. 1932,
- HASKAN , M. N. , *İstanbul Hamamları* , Turing Yayınları , İst. 1995.
- İNCİCİYAN , P. G. , *XVIII. Asırda İstanbul* (Çev : Hrand D. Andreasyan) , Eren Yayınları, İst. 1976.
- KARGI , M. , "Hazinedar Fesahat Usta Çeşmesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , IV. , İst. 1994 , 36 - 37.
- KINAYLI , H. , "Çorlulu Ali Paşa Camii " , *İstanbul Ansiklopedisi* , VIII. , İst.1966 , 4105.
- KOÇU , R.E. , "Aynî Ali Baba Tekkesi" , *İstanbul Ansiklopedisi* , III. , İst. 1960,1621 -22.
- KOÇU , R.E. , "Bedreddin Mescidi" , *İstanbul Ansiklopedisi* , V. , İst. 1961 ,2371.
- KOÇU , R.E. , "Çatma Mescit Hamamı" , *İstanbul Ansiklopedisi* , III. , İst. 1960,3784.
- KOÇU , R.E. , "Divanhane Mescidi" , *İstanbul Ansiklopedisi* , IX. , İst. 1968 , 4618-19.
- KOÇU , R.E. , "Doğramacı Tekkesi" , *İstanbul Ansiklopedisi* , IX. , İst. 1968 ,4650.
- KOÇU , R.E. , "Dizdar Mescidi" , *İstanbul Ansiklopedisi* , IX. , İst. 1968 , 4635.
- KOÇU , R.E. , "Eyyühüm Ahmed Efendi Mescidi" , *İstanbul Ansiklopedisi* , X. , İst. 1971 , 5470.
- KOÇU , R.E. , "Haşim-ı Osman Tekkesi" , *İstanbul Ansiklopedisi* , XI. , İst. 1971 , 5091.

- KÖMÜRÇİYAN, E.,Ç., *XVII. Asırda İstanbul* (Çev : Hrand D. Andeasyan) , İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını , İst. 1988.
- KÖS , K. , *İstanbul ; Şehir Tarihi ve Mimarisi* , Kültür Bakanlığı Yayını , Ank. 1995.
- KUBAN , D. , " İstanbul'un Tarihi Yapısı " , *Mimarlık Dergisi* , s.79 , Mayıs 1970, 26-48.
- KUBAN , D. , *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler* , Ark. ve San. Yay. ,İst. 1995.
- KUBİLAY , A. Y. , " Kalyoncular Kışlası " , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, IV.,İst. 1994,401.
- KUMBARACILAR, İ., *İstanbul Sebilleri* , Türk Tarih Kurumu Yayını, İst. 1938.
- KURAN , A. , *Mimar Sinan* , Hürriyet Yayınları, İst. 1986.
- KUT , A. T. , " İstanbul Sıbyan Mektepleriyle İlgili Bir Vesika ,*Türklük Bilgisi Araştırmaları* , (*Journal of Turkish Studies*) Volume 2 , Cambridge 1978, 55-84.
- TANMAN M. B. , *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri - Tipoloji Denemeleri* , İ.Ü.E.F. Yayınlanmamış Doktora Tezi , İst. 1990.
- MANTRAN , R. , *XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Hayat* (Çev : M. A. Kılıçbay , Eren Yayınları , İst. 1991.
- MANTRAN , R. , *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul* (Çev : M. A. Kılıçbay - E. Özcan) , Türk Tarih Kurumu Yayınları , c. I. II. , İst. 1990.
- MEHMED R. , *Mir'atı İstanbul*, İst. 1314, (1896-97)
- MEHMED S. , *Sicill-i Osmani*, II, İst. 1308 (1890-91).
- MİNTZURİ , A. , *İstanbul Anıları 1847 - 1940* , Tarih Vakfı Yurt Yayınları , İst. 1993.
- ORTAYLI , İ. , *İstanbuldan Sayfalar* , İletişim Yayınları , İst. 1995.
- OSMAN NURİ , *İstanbul Şehri Rehberi* , İstanbul Belediyesi Yayını , İst. 1934.
- ÖNDEŞ , O. , "Kapudan-ı Derya Çeşmeleri " , *Deniz Kuvvetleri Dergisi* , c.96, s. 510 , İst. 1978, 33-36.
- ÖZ , T. , *İstanbul Camileri* , II , Türk Tarih Kurumu Yayını, Ank. 1965.
- ÖZDENİZ , E. , *İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri ve Sebilleri* , Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınları , İst. 1995.
- ÖZDENİZ , E. , *Türk Deniz Subayı Ressamları* , Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kültür Yayınları , İst. 1994.
- POLAT , M. , *Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa* , DKK. KDSK Yayınevi , İst. 1989.
- SANER, T. , "19.yy. Osmanlı Eklektisizminde", "Elhamra'nın Payı", *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İst. 1993, 134-140.
- SÖZEN , M. , *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi* , T. İş Bankası Yayınları ,İst. 1996.
- ŞEHSUVAROĞLU , H., *Asırlar Boyunca İstanbul Sarayları , Camileri , Abideleri* ,

Çeşmeleri , Cumhuriyet Gazetesi Eki , İst. 1953.

- ŞENSUVAROĞLU, H., " 1872 Senesinde Kasımpaşa ve Tersane " , *Deniz Tarihimize Ait Makaleler* , T.C. Deniz Basımevi , 1965 , 174-179.
- ŞENTÜRK , M. H., " Bezmialem Valide Sultan Çeşmesi " , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VI. , İst. 1994.
- TANIŞIK , H. , *İstanbul Çeşmeleri* , Marif Basımevi, II , İst. 1943.
- TANMAN , M.B. , "Aynî Ali Baba Tekkesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı -Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, I. , İst. 1993 , 486 - 483.
- TANMAN , M.B. , "Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , II. , İst. 1994 , 425.
- TANMAN , M.B. , "Ebu'r Rıza Tekkesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , III. , İst. 1994 , 122.
- TANMAN , M.B. , "İstanbul Kasımpaşa'daki Piyale Paşa Külliyesinin Medresesi Tekkesi için Bir Restitüsyon Denemesi" , *Sanat Tarihi'nde Doğudan Batıya / Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri* , İst.1989,87-94.
- TANMAN , M.B. , "Kasımpaşa Mevlevihanesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , IV , İst. 1994 , 482-485
- TANMAN , M.B. , "Saçlı Emir Tekkesi" , *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* , Kültür Bakanlığı - Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını , VI. , İst. 1994 , 383-385.
- TENGÜZ , H. , *Osmanlı Bahriyesinin Mazisi* , D.K.K. Kültür Yay. , İst. 1995.
- TÜMERTEKİN , E. , *İstanbul'da Nüfus Dağılışı* , İstanbul Üniversitesi Yayını , İst. 1979.
- ULUÇAY , M. Ç. , *Padişahların Kadınları ve Kızları* , Türk Tarih Kur. Yay., Ank. 1980.
- YAKITAL , E. , " Bahriye Mektebi " , *İslam Ans.* , T.D.V. Yay., IV. , İst.1992 , 112.
- YILDIRIM , Y. , *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi* , (ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği) , Ank. 1981.
- YÜCEL , E. , "Kasımpaşa Mevlevihanesi" , *Türk Dünyası Araştırmalar Dergisi* , Sayı 1-3 , İst. 1979, 70-88,
- YÜNGÜL , N. , *Taksim Suyu Tesisleri* , İst. 1957.

	Sayfa Numarası
1- XVI. yy. İstanbul Minyaturü. (Özdeniz'den alıntı)	8
2- Beyan-ı Menzil-i Sefer-i Irakeyn adlı eserden İstanbul tasviri.(Özdeniz'den alıntı)	9
3- XIX. yy. da Kasımpaşa. (Özdeniz'den alıntı)	10
4- XIX. yy. da Kasımpaşa. (IRCICA fotoğraf arşivi)	11
5- Kasımpaşa . (Özdeniz'den alıntı)	12
6- Kulaksız Mezarlığı.	29
7- Zincirlikuyu Caddesi üzerinde kalmış bir mezar.	30
8- Karanlık Çeşme Mescidi'nin haziresinden XV. yy. ait bir mezar taşı.	30
9- Karanlık Çeşme Haziresi.	30
10- Güzelce Kasım Paşa Camii ve Muvakkithanesi.	45
11- Güzelce Kasım Paşa Camii - Tepebaşı'ndan Görünüm.	45
12- Güzelce Kasım Paşa Camii - Girişi.	45
13- Güzelce Kasım Paşa Camii - Doğudaki Yan Mekan ve Minare.	45
14- Güzelce Kasım Paşa Camii - Doğudaki Yan Mekan Girişi.	46
15- Güzelce Kasım Paşa Camii - Batıdaki Yan Mekan.	46
16- Güzelce Kasım Paşa Camii - Yan Mekan Sütun Başlığı	46
17- Güzelce Kasım Paşa Camii - İç Mekan Detayı.	47
18- Güzelce Kasım Paşa Camii - İç Mekan Detayı.	47
19- Güzelce Kasım Paşa Camii - Kubbe Süslemesinden Detay.	47
20- Güzelce Kasım Paşa Camii - Batı Duvarındaki Hat Levha.	48
21- Güzelce Kasım Paşa Camii - İç Mekanda Ahşap Madalyon.	48
22- Sinan Paşa Camii - Batı Duvarı.	49
23- Piyale Paşa Camii - Batıdan Görünüm.	54
24- Piyale Paşa Camii - İç Mekan Detay.	54
25- Piyale Paşa Camii - Batı Duvarından Detay.	54
26- Çorlulu Ali Paşa Camii - Müezzin ve Kadınlar Mahfili.	57
27- Çorlulu Ali Paşa Camii - Mihrap Duvarı.	57
28- Çorlulu Ali Paşa Camii - Görünümü.	57
29- Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camii - Ahşap Son Cemaat Yeri ve Abdest Muslukları.	60
30- Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camii - Görünüm.	60
31- Cezayirli Gazi Hasan Paşa Camii - Görünüm.	60
32- Hacı Hüsrev Mescidi.	67
33- Eyyühüm Ahmed Efendi Mescidi.	67
34- Çatma Mescidi.	73
35- Sururi Mehmed Efendi Mescidi.	73
36- Karanlık Çeşme Mescidi.	73
37- Karanlık Çeşme Mescidi.	73
38- Küçük Piyale Mescidi.	79
39- Hacı Ahmed Mescidi.	79
40- Pişmaniye Mescidi.	79
41- Yeni Çeşme Mescidi.	79
42- Sahhaf Muslihiddin Mescidi.	81
43- İbadullah Mescidi.	81

44- Gedik Abdi Mescidi.	81
45- Yeldeğirmeni Mescidi.	88
46- Sirkeci Mescidi.	88
47- Sahhaf Muslihiddin Mescidi.	88
48- Cezayirli Gazi Hasan Paşa Mescidi.	92
49- Kulaksız Mescidi.	92
50- Yusuf Ağa Mescidi.	92
51- Aynı Ali Baba Tekkesi.	98
52- Parmakçı Tekkesinin Bulunduğu Yerde Yeniden İnşa Edilen Kurt Çelebi Mescidi.	98
53- Doğramacı Tekkesi Hazinesi.	98
54- Hüsameddin Uşşaki Tekkesi.	102
55- Hüsameddin Uşşaki Tekkesi.	102
56- Ebu-r rıza Tekkesi.	102
57- Saçlı Emir Tekkesi.	107
58- Saçlı Emir Tekkesi.	107
59- Saçlı Emir Tekkesi.	107
60- Kasımpaşa Mevlihanesi - Avlu Girişi.	114
61- Kasımpaşa Mevlihanesi - Avlu Kapısının Üzerindeki Kitabe.	114
62- Kasımpaşa Mevlihanesi Asıl Mekandan Kalan Merdivenler.	114
63- Piyale Paşa Türbesi ve Etrafındaki Hazire.	123
64- Piyale Paşa Türbesi.	123
65- Lohusa Kadın Türbesi.	124
66- Aya Tanaş Kilisesi.	127
67- Aya Tanaş Kilisesi - Kuzey Giriş.	127
68- Aya Tanaş Kilisesi - İç Mekan.	127
69- Aya Tanaş Kilisesi - Ambon.	128
70- Aya Tanaş Kilisesi - Apsis Süslemeleri.	128
71- Aya Tanaş Kilisesi - Apsisde Bulunan Kilise Babası.	128
72- Cezayirli Gazi Sıbyan Mektebi.	136
73- Cezayirli Gazi Sıbyan Mektebi kitabesi.	136
74- Rüşdiye Mektebi. (Kadı Mehmed İlkokulu)	142
75- Mehmet Emin Yalman İlkokulu.	142
76- Güzelce Kasım Paşa Hamamı.	151
77- Güzelce Kasım Paşa Hamamı.	151
78- Osman Paşa Hamamı. (Yeni Hamam)	156
79- Osman Paşa Hamamı.	156
80- Güzelce Kasım Paşa Sebili.	161
81- Güzelce Kasım Paşa Sebili - Onarım Kitabesi.	161
82- Güzelce Kasım Paşa Sebili Kitabesi.	161
83- Emin Çeşmesi.	167
84- III. Murad Çeşmesi.	167
85- Kaptan-ı Derya Uzun Piyale Paşa Çeşmesi.	167
86- Sadrazam Güzelce Ali Paşa Çeşmesi.	174
87- Sadrazam Güzelce Ali Paşa Çeşmesi kitabesi.	174
88- Salih Ağa Çeşmesi.	174

89- Bezmialem Valide Sultan Çeşmesi.	178
90- Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa Çeşmesi.	178
91- Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa Çeşmesi.	178
92- Tersane Emiri Kiblelizade Mehmed Bey Çeşmesi.	181
93- Nezir Ağa Çeşmesi.	181
94- Tersane Çavuşu Abdul Kadir Ağa Çeşmesi.	181
95- Silahdar Yakup Ağa Çeşmesi.	181
96- Tersane Emiri Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi I.	183
97- Tersane Emiri Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi I - Kitabesi.	183
98- Tersane Emiri Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi III.	189
99- Tersane Emiri Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi III - Kitabesi.	189
100- Tersane Emiri Hacı Ahmed Ağa Çeşmesi II.	189
101- Maryol Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi.	192
102- Maryol Hacı Hüseyin Paşa Çeşmesi Kitabesi.	192
103- Vuslat Kadın Çeşmesi.	192
104- Vuslat Kadın Çeşmesi Kitabesi.	192
105- Hacı Mehmed Ağa Çeşmesi Kitabesi.	198
106- Hacı Mehmed Ağa Çeşmesi - Görünümü.	198
107- Ziver Efendi Çeşmesi.	198
108- Feyzullan Bey Çeşmesi.	198
109- Kaptan-ı Derya Süleyman Paşa Çeşmesi - 1993.	203
110- Kaptan-ı Derya Süleyman Paşa Çeşmesi - 1996.	203
111- Kaptan-ı Derya Süleyman Paşa Çeşmesi Kitabesi.	203
112- Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi I - Kitabesi.	208
113- Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi I.	208
114- Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi VIII.	208
115- Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi VII.	208
116- Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi III.	211
117- Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi III.	211
118- Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi III - Kitabesi.	211
119- Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi VII.	211
120- Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi VI.	217
121- Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi VI.	217
122- Cezayirli Gazi Hasan Paşa Çeşmesi V.	217
123- Hazinedar Fesehat Usta Çeşmesi.	225
124- Mihrişah Valide Sultan Çeşmesi.	225
125- Hoşyar Kadın Çeşmesi.	225
126- Hamidiye Çeşmesi.	229
127- Kulaksız Çeşmesi.	229
128- Piyale Paşa Su Terazisi.	229
129- Aya Nikola Ayazması.	234
130- Aya Nikola Ayazması.	234
131- Aya Parazkevi Ayazması.	234
132- Bahriye Nezareti Binası	246
133- Bahriye Merkez Hastanesi ve Camialtı Tersanesi.	246

134- 1783 yılında Cezayirli Gazi Hasan Paşa Kışlası.(Hilair)	249
135- Cezayirli Gazi Hasan Paşa Kışlası - Girişi.	249
136- Cezayirli Gazi Hasan Paşa Kışlası - Girişi.	249
137- Cezayirli Gazi Hasan Paşa Kışlası - Orta Avlu.	249
138- Dereboyu Sokağı Üzerinde 6 Numarılı Ahşap Kaplamalı Ev.	256
139- Yaşmaksıyran Sokağı'nda Üç Katlı Mesken.	256
140- Labut Sokağı'nda Ahşap Kaplamalı Evler.	257
141- Bahariye Üzerinde Mesken.	257
142- Neva Sokağı'nda İki Mesken.	258
143- Neva Sokağı.	258
144- KasımpaşaYahanesi Sokağı.	259
145- Sipahi Fırın Sokağı'nda Bulunan Ahşap Kaplamalı Meskenler.	259
146- Ateş Ahmed Sokağı'nda Bulunan Ahşap Kaplamalı Meskenler.	260
147- Tepebaşı Caddesi Üzerinde Bulunan Ahşap Kaplamalı Meskenler.	260
148- Kasımpaşa Fırın Sokağı'nda Bulunan 11 Numarılı Ev.	261
149- Mutbak Kapısı Caddesi Üzerinde Bulunan Yenilenmiş Ahşap Kaplamalı Mesken.	261
150- Tepebaşı Akanca Sokağı'nda Bulunan Ahşap Kaplamalı Meskenler.	262
151- Tepebaşı Akanca Sokağı'nda Bulunan Ahşap Kaplamalı Meskenler.	262
152- Catma Mescit Çeşme Sokağı'nda Bulunan 12 Numaralı Mesken.	264
153- Catma Mescit Çeşme Sokağı'nda Bulunan 12 Numaralı Mesken.	264
154- Sipahi Fırın Sokağı 28 Numaralı Mesken.	265
155- Camadan Sokağı 11 Numaralı Mesken.	266
156- Camadan Sokağı 11 Numaralı Mesken.	266
157- Sipahi Fırın Sokağı 57 Numaralı Mesken.	267
158- Tali Sokağı Sıra Evleri.	268
159- Tali Sokağı 20 Numaralı Evin Girişindeki Kemerde Bulunan Figürlü Kilit Taşı.	268
160- Tali Sokağı 28 Numarada Bulunan Kitabe.	268
161- Tali Sokağı 20 Numaralı Mesken - Pencere Detayı.	268

K.ÇİZİM LİSTESİ

286

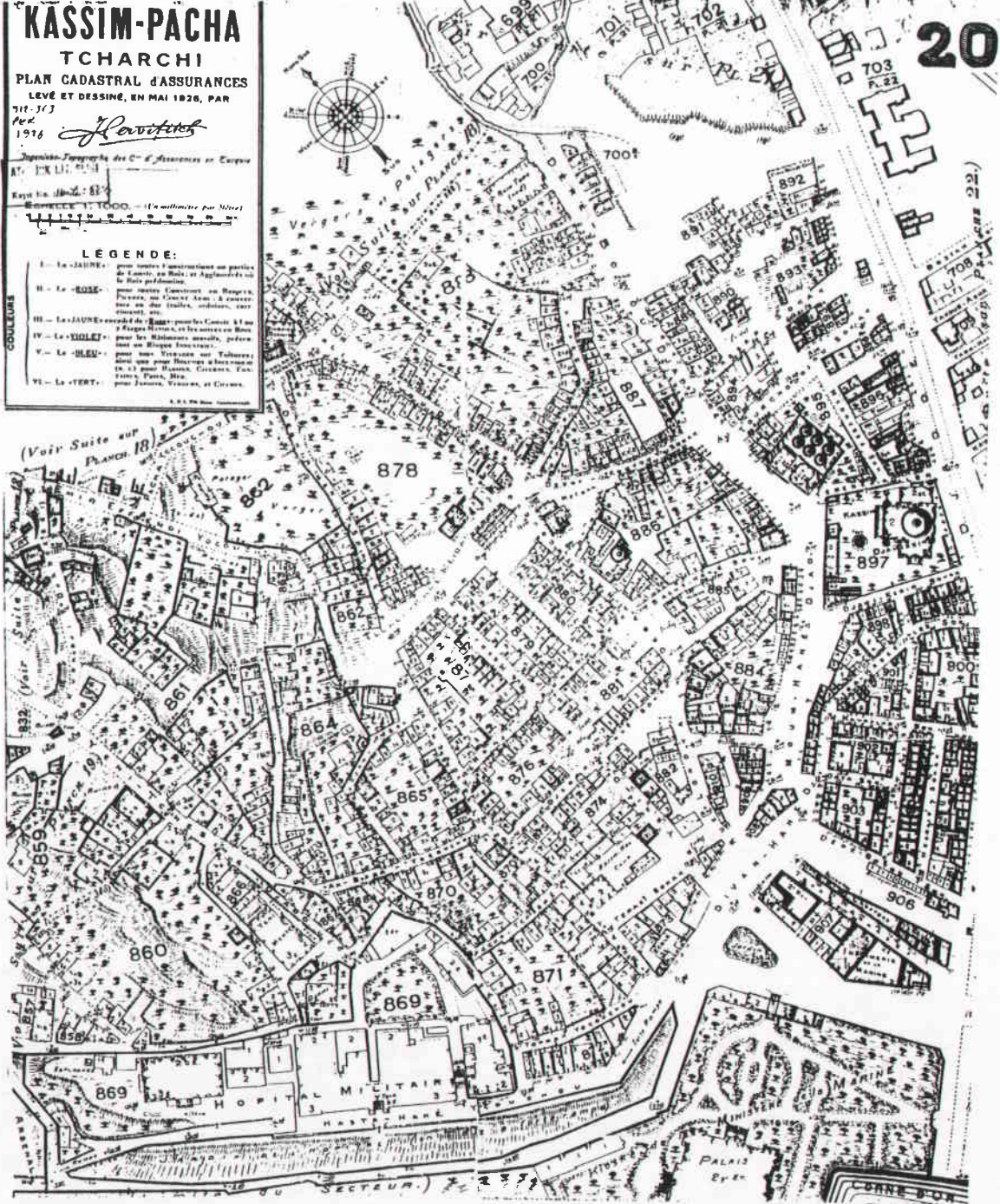
Sayfa Numarası

1- Piyale Paşa Cami Planı.	53
2- Çatma Mescit Planı.	69
3- Aynî Ali Baba Tekkesi Planı.	97
4- Saçlı Emir Tekkesi Mescit, Tevhidhane ve Türbe Planı.	106
5- Kasımpaşa Mevlihanesi.	113
6- Piyale Paşa Türbesi Planı.	122
7- Çatma Mescit Hamamı Planı.	149
8- Bahriye Nezareti Binası Planı.	246

L. PERVITITCH SİGORTA LİSTESİ

- 1- Cami-i Kebir Mahallesi ve çevresi.
- 2- Kaptan Paşa Mahallesi
- 3- Küçük Piyale Mahallesi
- 4- Sururi Mehmet Efendi Mahallesi

KASSIM-PACHA
TCHARCHI
PLAN CADASTRAL D'ASSURANCES
 LEVÉ ET DESSINÉ, EN MAI 1926, PAR
 711-313
Pervititch
 Direction Topographique des C- & Assurances et Cartes
 N° 1000
 Échelle 1:1000 (1 centimètre par Mètre)
 LÉGENDE:
 I - La JAUNE pour toutes constructions ou parties de constructions en Agglomérés ou Béton préfabriqué.
 II - La ROUGE pour toutes constructions en Brique, Plâtre, ou Ciment armé à béton sur ou sur fondations, ordinaire, carré, etc.
 III - La JAUNE encadrée de ROUGE pour les Conces à 1 m et 2 mètres d'altitude, et les autres en Béton pour les Malades, encadré, préfabriqué ou Brique feuillée.
 IV - La VIOLETTE pour tous Vitrages ou Tulleaux ainsi que pour les murs à baccin et les murs de clôture, etc.
 V - La BLEUE pour les Puits, etc.
 VI - La VERT pour Jardins, Vergers, et Coteaux.

Pervititch : 1
 1926 yılında çizilmiş bulunan Pervititch Paftasında Cami-i Kebir ve Kadı Mehmet Efendi Mahalleri.

MA-TACHE
STRAL d'ASSURANCES
 SINE, EN MAI 1926, PAR

Pervititch

de des C^o d'Assurances en Turquie

1000. (Un millimètre par Mètre)

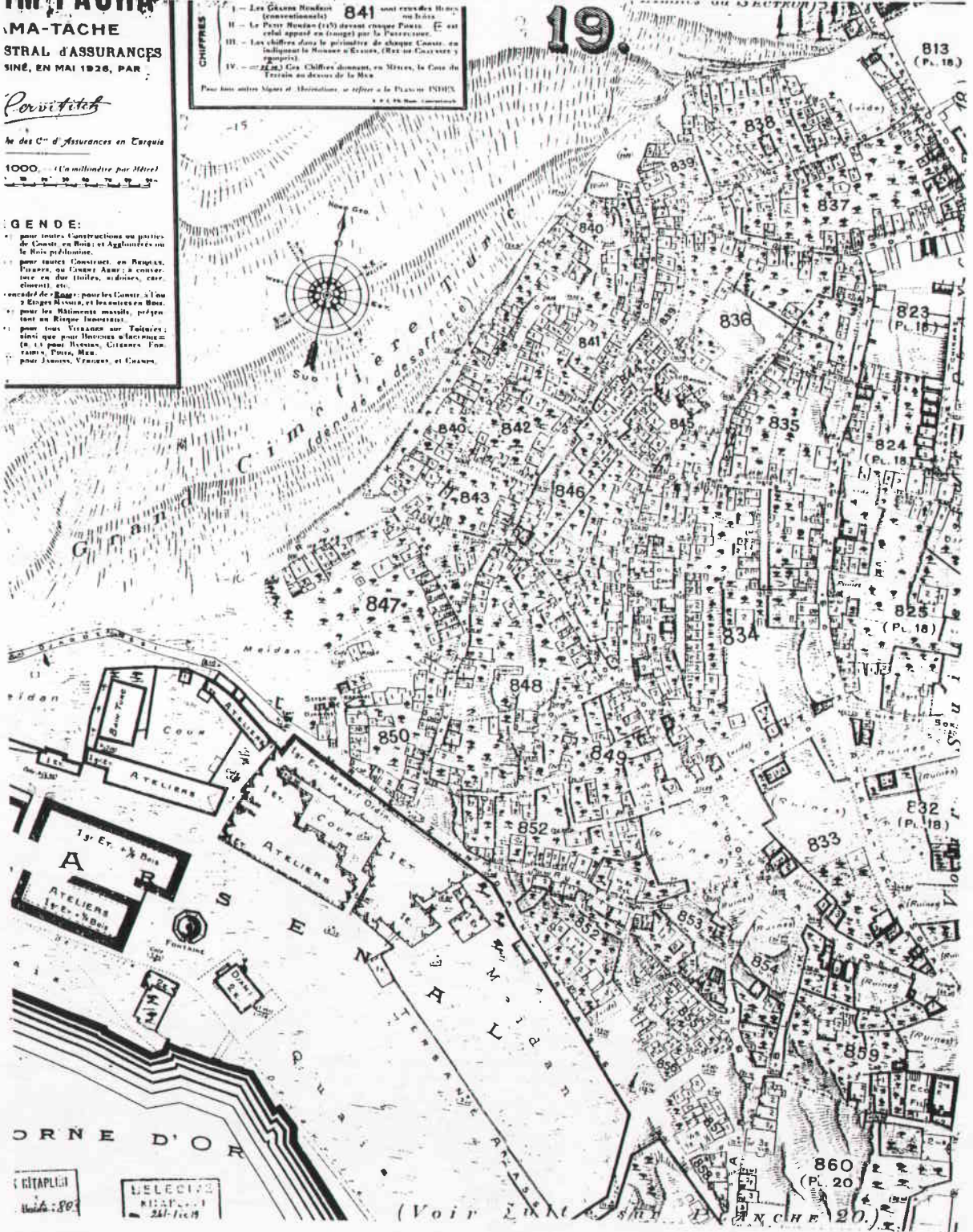
- LEGENDE:**
- pour toutes constructions ou parties de Constructions en Bois et Agglomérées ou le Bois préfabriqué.
 - pour toutes Constructions en Brique, Faïence, ou Ciment, ou Azur, à couverture en dur (tuiles, ardoises, carrelages), etc.
 - encadrement de Bâti: pour les Constructions en Brique, Faïence, et boiseries en Bois.
 - pour les Bâtiements massifs, préfabriqué ou en Brique, boiseries.
 - pour tous Vitrages sur Toitures: ainsi que pour les vitres d'acier (à l'usage pour Bâtiements, Citernes, Fontaines, Puits, Murs).
 - pour Vitrages, Vitraux, et Couloirs.

CHIFFRES

I - Les Chiffres Rouges 841 sont des Chiffres (conventionnels) ou les Chiffres.
 II - Les Petits Noirs (1/2) devant chaque Point, E est appliqué en rouge par la Pastoreuse.
 III - Les chiffres dans le premier de chaque Case, en indiquant le Niveau et l'Écart, (E) ou l'Écart et l'Écart.
 IV - Les Chiffres dans le premier de chaque Case, en indiquant le Niveau et l'Écart, (E) ou l'Écart et l'Écart.

Pour les autres Signes et Abréviations, se référer à la Planche INDEX.

19.

Pervititch : 1
 1926 yılında çizilmiş bulunan Pervititch paftasında Cami-i Kebir Mahallesi sınırları içinde yer alan tersanenin bir bölümü ve Kadı Mehmet Mahallesi.

KASSIM-PACHA
KYUK-PIALI-PACHA
PLAN CADASTRAL D'ASSURANCES
ÉLEVÉ ET DESSINÉ, EN JUIN 1926, PAR

Pervititch

ancien-Topographe des C^o d'Assurances en Turquie

ÉCHELLE 1: 1000. — (Un millimètre par Mètre)

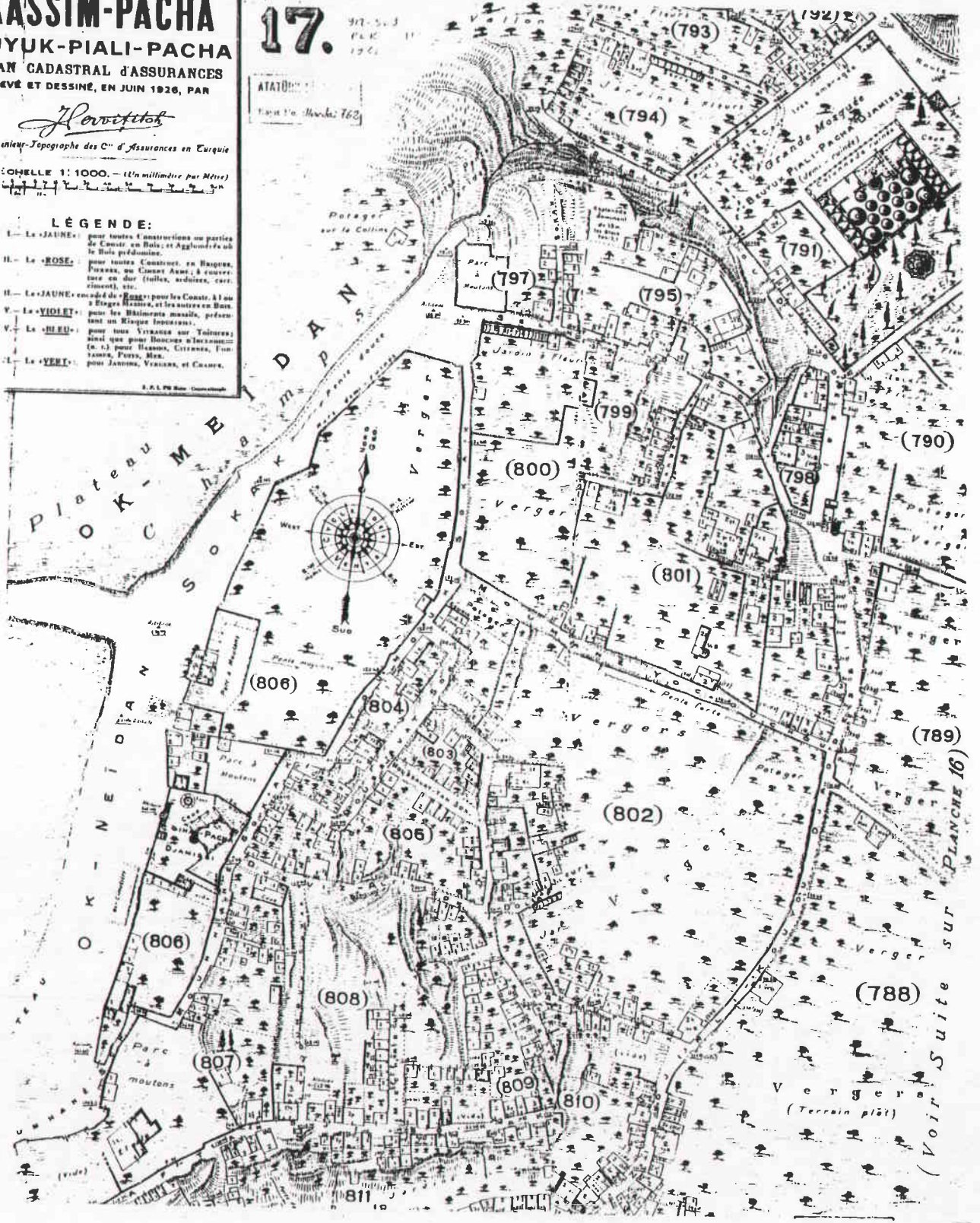
LÉGENDE:

- I. — Le «JAUNE»: pour toutes constructions ou parties de Constructions en Bois, et Agglomérés ou de Bois prédominants.
- II. — Le «ROSE»: pour toutes Constructions en Brique, Pierre, ou Concret Armé, à couverture en dur (tuiles, ardoises, carreaux, ciment), etc.
- III. — Le «JAUNE» encadré de «ROSE»: pour les Constr. à l'usage de Magasins, et les autres en Bois.
- IV. — Le «VIOLET»: pour les Bâtimens massifs, présentant un Risque incendiaire.
- V. — Le «BLEU»: pour tous VITAGERS ou TRICHERES, ainsi que pour Bâtimens d'Arrière-Cour (en 1/2 pour Bâtimens, Vitrages, TricHERES, Fûtes, Murs).
- VI. — Le «VERT»: pour JARDINS, VERGERS, et CHAMPS.

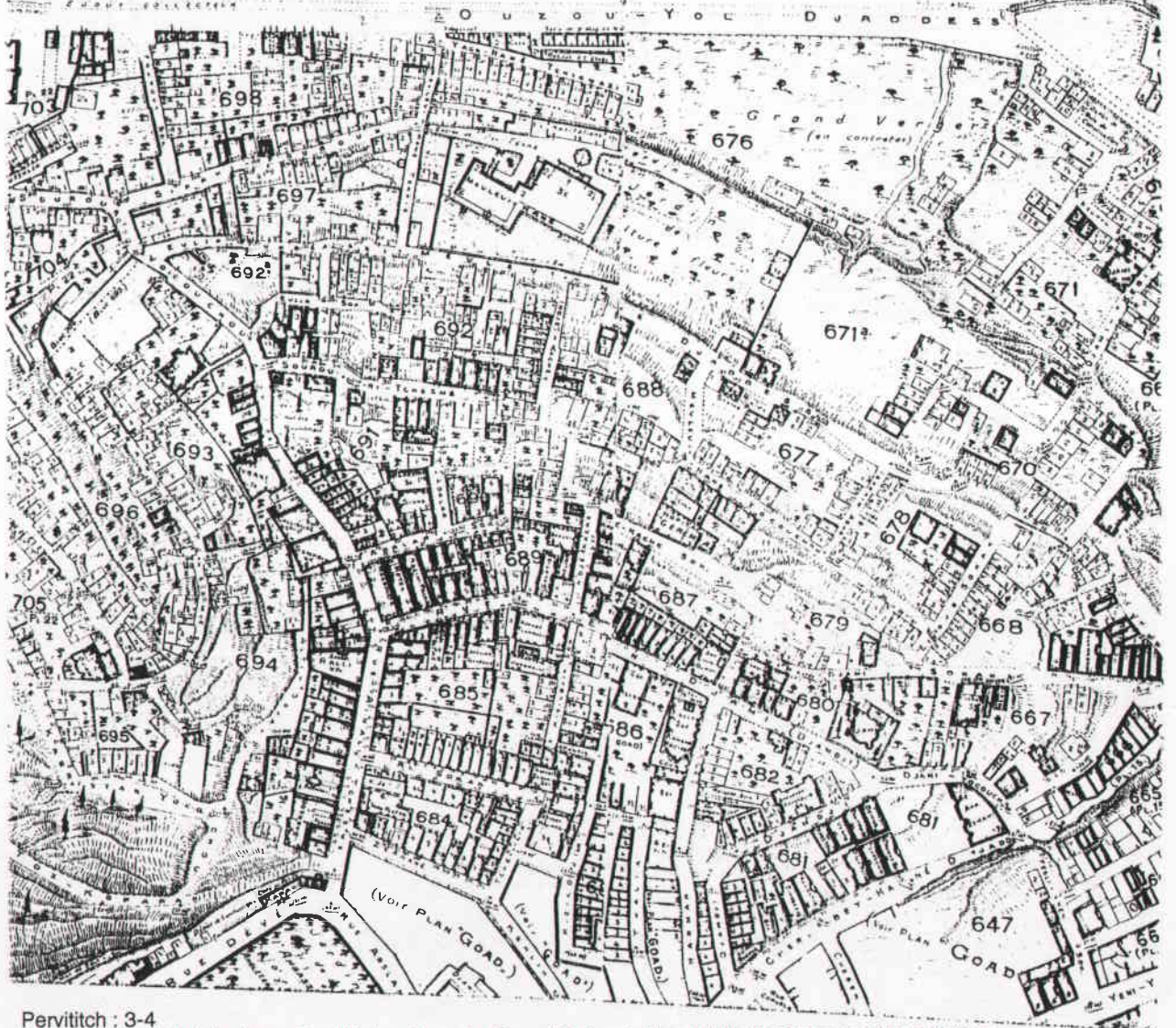
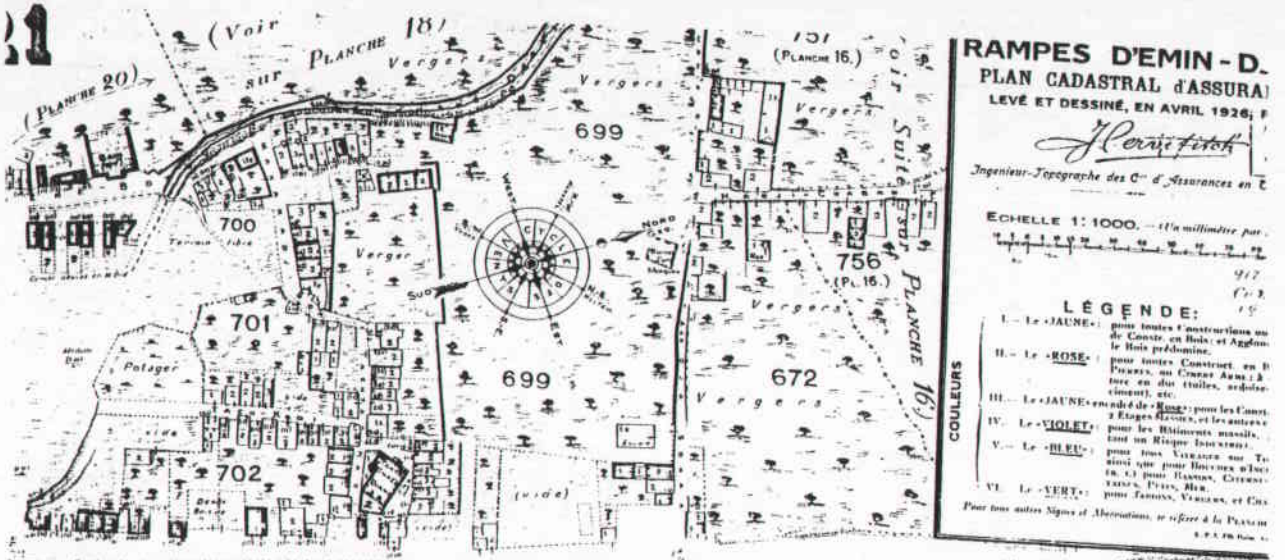
S. A. L. P. M. B. — Constantinople

17.

ATATÜRK
Plan No. 17. 162

Pervititch : 2-3
1926 yılında çizilmiş bulunan Pervititch paftasında Kaptan Paşa Mahallesi ve bu mahalle sınırları içinde görülen Kulaksız ve Küçük Piyale Mahalleleri'nin bir bölümü.

Pervititch : 3-4
 1926 yılında çizilmiş bulunan Pervititch paftasında Sururi Mehmet Efendi, Küçük Piyale ve Yahya Kahya Mahalleleri,

